

Suna Kıraç

ÖMRÜMDEN UZUN İDEALLERİM VAR!

Yayına Hazırlayan
RIDVAN AKAR

SUNA VE İNAN KIRAÇ VAKFI

Beni yaşatan İpek'e
Beni(mle) yaşayan İnan'a...

Ömrümden Uzun İdeallerim Var

Suna Kıraç

Yayına Hazırlayan:
Rıdvan Akar

SUNA VE İNAN
KIRAÇ VAKFI

Ömrümden Uzun İdeallerim Var
Anı Dizisi: 1
Suna ve İnan Kıraç Vakfı Yayını

1. Baskı, Haziran 2006

Yayına hazırlayan: Rıdvan Akar
Sayfa düzeni: Cem Çobanlı
Uygulama: Timuçin Unan + Crew
Kapak tasarımı: Filadam
Düzelti: Müge Karalom

Baskı: Mas Matbaacılık San. ve Tic. A.Ş.
Kağıthane Binası, Hamidiye Mah. Soğuksu Cad.No.3 34408 Kağıthane, İstanbul
T + 90 212 294 10 00 kitap@masmat.com.tr
Sertifika No. 12055

Suna ve İnan Kıraç Vakfı
Meşrutiyet Cad. No.47 Tepebaşı, Beyoğlu – İstanbul
Sertifika No. 12482

Bu kitabın gelirleri, TEGV'e bağışlanmıştır.
Eğitim Gönüllüleri'ne destek için:
Yapı Kredi Bankası
Beyoğlu Özel Bankacılık Merkezi
Iban: TR88 0006 7010 0000 0083 0489 44

Kütüphane Bilgi Kartı (CIP)
Kıraç, Suna
Ömrümden Uzun İdeallerim Var
1. Biyografi 2. Otobiyografi 3. İş Yaşamı
İstanbul, Suna ve İnan Kıraç Vakfı, 2016, 312 sayfa
ISBN 978-605-4642-56-4

Yayına Hazırlayanın Önsözü 7
Suna Kıraç'ın Önsözü 13

1. Bölüm
Suna Kıraç'ın Kaleminden: Bir Yaşam Öyküsü / 1. Perde 17
Ailem ve yaptığım "sürpriz" 19
Evlerimizve İstanbul 24
Okul yılları 35
Suna Kıraç - Ayşe Şasa dostluğu üzerine notlar 47
İnan'çlıyaşam 55
İpek'si bir yaşam 70

2. Bölüm
İş Kadını Suna Kıraç / 2. Perde 81
"Vehbi Koç Üniversitesi"nin ilk ve tek öğrencisi: 83
Türk sanayisinin özgüven sınavı: Suna Kıraç ve Arçelik 115
Suna Kıraç ve Koç Holding'in vizyonu 122
1990 'lar: Suna Kıraç'ın altın yılları 138
Eğitime adanmış bir yaşam
a) İlk adım: "Koç Okulu" 156
b) Üzüntü ve sevinç: Koç Üniversitesi 176
c) Ömürlerden uzun bir ideal: Eğitim Gönüllüleri Vakfı 192
Eğitime, sanata ve tarihe katkı:
Suna ve İnan Kıraç Vakfı 207
Antalya'ya ve Türkiye'ye iki hediye:
AKMED ve Suna ve İnan Kıraç Müzesi 212
İstanbul'un Pera'sı var 222
İstanbul'a sahip çıkmak 229
İstanbul'a bir broş 234
Bir direniş öyküsü 235
EK-1: Vehbi Koç'un mektubu 271
EK-2: Suna Kıraç için damgalar ve damlalar (Sevgi Gönül)
Suna Kıraç'ı albümünden 280
Dizin 307

Yayına Hazırlayanın Önsözü

Suna Kıraç bir işkadını. Onu kamuoyuna mal eden ilk özelliği, Türkiye'nin en zengin işadamı, ulusal sanayinin kurucularından Vehbi Koç'un kızı olmasıydı. Yaşamı, "Koç" soyadının ağırlığı, sorumluluğu ve hedefleri doğrultusunda şekillendi. Ailenin en küçük çocuğuydu. Babasının ilke ve anlayışı doğrultusunda, şımartılmadan büyütüldü. "Büyümüş de küçülmüş" denilen türden bir çocuktu. Her zaman olgun, her zaman sakin ve çalışkandı. Gideceği okul, abi ve ablalarının gittiği okul olmalıydı. Okul yılları boyunca bir "Koç kızı" gibi davranması gerektiğini biliyordu. En haylaz ve uçarı zamanlarında bile arkadaşlarıyla arasındaki bu mesafeyi korudu.

Her genç gibi hayallerinin peşinden koşmak istiyordu. Soyadının ağırlığı altında ve ailenin istek ve vizyonu doğrultusunda davranması istendi. Hayalleri yerine babasını seçti. Kendi deyimiyle "Vehbi Koç Üniversitesi"nin belki de ilk ve tek öğrencisi oldu. Vehbi Koç'un iş dünyasındaki tecrübesini, birikimini ve vizyonunu öğrendi. İş yaşamındaki "hocası"nın çizdiği yoldan yürüdü.

Babası, Cumhuriyet'in ilk kuşak işadamlarının aksine kız çocuklarının da iş yaşamına eşit bir biçimde katılmasından yanaydı. Suna Kıraç da Cumhuriyet'in ikinci kuşağı içinde, iş yaşamında ciddi, otoriter, bilgili, yaratıcı ve mükemmelliyetçi özellikleriyle

öne çıktı. Suna Kıraç'ın Türkiye'nin ilk kuşak, öncü işkadınları arasında olduğunu söyleyebiliriz. Suna Kıraç bu özelliğiyle kendisinden sonra iş dünyasında görev alacak isimlerin önünü açtı. Aileler, Suna Kıraç örneğinden hareketle kendi kızlarına da aynı şansı tanıdı. Bugün pek çok büyük sanayi ve ticaret grubunu -aileleri adına- kadınlar yönetiyor.

Suna Kıraç iş yaşamında ne kadar babasının takipçisi olsa da özel yaşamındaki seçimleri, kararları ve yaşama biçimiyle Vehbi Koç'tan bir o kadar farklı bir hayatı seçti. Koç ailesinin en radikal kararlarına o imza attı. Tabuları o yıktı. Romanesk bir yaşama sahip oldu. Evliliği, kızı ve hayata dönük tercihleri onu farklı kıldı. Hayatını anlamlandıran şey para, kârlılık ve verimlilik gibi iktisadi sonuçlar olmadı. İş yaşamında başarıyı önemsedi ancak mutluluğu ve doygunluğu sadece bu değerlerde aramadı.

Topluma karşı kendisini borçlu hissetti. O duyguyla ülkenin en yapısal sorunu olarak gördüğü eğitim konusunda en önemli projelerden biri olan Eğitim Gönüllüleri Vakfı'nın temellerini attı. Adeta bir fidan gibi kimi zaman emeği, kimi zaman maddi geliri, kimi zaman çevresi ve inancı ile bu projeyi suladı ve bugün bütün ülkeye mal olan bir eğitim çınarı yarattı.

Koç ailesinin eğitime dönük yatırımlarında onun inisiyatifi, kararlı duruşu ve fikri takibi söz konusuydu. En zor zamanlarda bile eğitim konusundaki yatırımlara dönük umudunu hiç yitirmedi. Türkiye'nin en yetkin üniversitelerinden biri olan Koç Üniversitesi'nin her tuğlasında onun alınteri vardı. Kimi üniversitelerin kütüphanesinde, kültür merkezlerinde onun parasal desteği, katkısı ve ismi vardı.

Eğitim Gönüllüleri Vakfı'nı bir proje olarak tasarlayan, geliştiren, her aşamasını takip eden ve bütün sorunlarını çözen isim oydu.

Ancak hiçbir zaman vakfın vitrininde yer almadı. Vakfı, Koç Topluluğu ile de özdeşleştirmedi. Amacı, vakfı Türkiye'nin bir değeri haline dönüştürmekti. Bunda da başarılı oldu. Vakıf, yüzbinlerce bağışçı ve binlerce gönüllü tarafından sahiplenildi. Türkiye'de sivil toplum hareketlerinde yaşanan kitleselleşememe sorunu vakıf için geçerli olmadı. Bugün somut, yaratıcı, projeci ve katılımcı bir sivil toplum hareketinin güçlenmesinde Türkiye Eğitim Gönüllüleri vakfı önemli bir kilometre taşı oldu.

Buna karşılık kendi ismini verdiği projelerde ise yaşamını anlamlandıran değerleri seçti. Sanat, kültür, sağlık ve tarih eksenli projelere imza attı. Antalya'da kurduğu ve arkeoloji alanında her geçen gün uluslararası saygınlığını pekiştiren bir enstitü ve bu kente kazandırdığı bir müze ile başladığı katkılarını, İstanbul'da Pera Müzesi ve ardından İstanbul Araştırmaları Enstitüsü ile taçlandırdı. Boğaziçi Üniversitesi'nde bir araştırma laboratuvarının kurulmasına ve finansmanına öncülük etti. Bu kitabın son bölümünde okuyacağınız gibi, şimdilerde İstanbul için dev bir proje üstünde çalışıyor.

Suna Kıraç'ı ünlendiren Koç soyadıydı ancak hiç bilinmeyen ve bugüne kadar sadece ailesinin, dostlarının bildiği bir sır ilk kez bu kitapta, okurla paylaşılıyor. Suna Kıraç tam altı yıldır sadece gözleriyle konuşuyor. Yakalandığı o melun hastalık nedeniyle vücudunu hareket ettiremiyor. Yürüyemiyor, ellerini kullanamıyor, konuşamıyor, başını hareket ettiremiyor. Sadece gözlerini hareket ettirebiliyor, gözleriyle iletişim kuruyor. Buna karşılık pırıl pırıl beyni ile hayallerini gerçekleştirmek için düşünüyor, proje üretiyor, eserlerini geliştiriyor.

Bu kitap bütün yalınlığı ile Suna Kıraç'ın o mücadelesini, insanüstü direnişini anlatıyor. Pes etmeyen, hastalığına yenik düşmeyen ve yaşamı seçen bir annenin, eşin ve işkadınının hayatı sayfalara yansıyor.

"Koç kültürü" diye tabir olunan ve Koç Topluluğu'na damgasını vuran ilke ve anlayışın en belirgin özelliklerinden biri, her şeyin yazılı olarak kayıt altına alınmasıydı. Vehbi Koç tarafından başlatılan bu alışkanlık öylesine içselleştirilmişti ki ailevi konular bile yazışma konusu olabiliyor, ailenin yaptığı toplantılar tutanaklara geçiriliyordu. Bu hem topluluğun kolektif hafızası açısından hem de topluluk içi kurumsallaşmada önemli bir yer tutuyordu.

Bu "kültür"ün en seçkin takipçilerinden biri Suna Kıraç oldu. Sadece topluluk içinde değil, dostları ve yakınlarına bile her koşulda mektuplar yazdı. Yaşadığı bütün önemli anıları kaleme aldı. Gittiği toplantıların notlarını tuttu. Özellikle de yakalandığı amansız hastalığını öğrendikten sonra özyaşam öyküsünü yazmak için kolları sıvadı. Doğumundan itibaren yaşamını yazmaya başladı. Kimi zaman çevresindeki isimler hakkında portreler yazdı. Kimi zaman da aldığı minik notlarla eksik parçaları tamamlamaya çalıştı.

Ancak zamanın kum taneleri giderek daha hızlı akmaya başladı. Doktorlar 3-5 yıl içinde bütün melekelerini yitireceğini söylüyordu. Her geçen gün uyandığında bir melekesini yitirdiğini görüyordu. İşin kötüsü, hastalık önce elleri ve konuşma yeteneklerini elinden alıyordu. Artık yazamayacağı aşamada, projesi satırlar arasında hapsolmuştu.

Bu kitap, Suna Kıraç'ın yazı ve hatıraları yeniden gözden geçirilerek hazırlandı. Suna Kıraç'ın kurguladığı taslak dikkate alınarak yazıldı. Kitabın ilk bölümü Suna Kıraç'ın kendi yazdığı biçim -büyük ölçüde- korunarak kaleme alındı. İkinci bölümde, puzzle'ın eksik parçalarını ise yakın çevresindeki yaklaşık 25 isimle yapılan söyleşiler, çarpıcı anekdotlar ve Koç Topluluğu açısından değerli belgeler tamamladı. Türkiye'nin ilk ve en büyük holdinginin değişen ekonomik koşullar ve yeni yönetim arayışlarına uyum sürecine

ilişkin bu belgelerin, çalışma ilişkileri, işletme, iş idaresi, yönetişim tarihi açısından son derece anlamlı bir kaynak oluşturacağını öngörüyoruz. Böylece sadece Suna Kıraç'ın yaşam öyküsünün yanı sıra Türk sanayisi ve iş dünyasının yakın tarihi açısından da önem taşıyan farklı bir okuma dili geliştirildi.

Suna Kıraç, Türkiye'nin umutlu yarınını gençlerin gözlerindeki ışıltıda buldu. Kitabıyla gençlerin geleceğe dönük arayışlarında bir fener olmayı seçti. Gençler onun yürüdüğü yolda yürümese de o fener kendi seçtikleri tercihlerinde önlerini aydınlatabilir, yarını kurarken yeni bir ufuk çizgisi gösterebilir.

Kitap bu amacını gerçekleştirdiği takdirde Suna Kıraç için bir "hedef" daha tamamlanmış olacak.

Rıdvan Akar
(Mayıs 2006)

Suna Kıraç'ın Önsözü

Hayatı bir MR makinesine benzetiyorum. Kendi isteğinizle kopkoyu bir tünele giriyorsunuz, kaygı dolu bir belirsizlik var. Bu tünelin sonunda size söyleneceklerden endişe ediyorsunuz. MR çalışmaya başlıyor. Önce sükûnet... ve sonra kulağı tırmalayan sesler, sesler giderek tizleşiyor. Adeta sabrınızı test ediyor. Bu tünelden çıkmak istiyorsunuz ancak sonrasına ilişkin beklentileriniz nedeniyle vazgeçemiyorsunuz. Sonra teşhis konuluyor, yeni dille "tanı". İşte hayattaki alınyazısının da böyle oluştuğunu düşünüyorum. Belirsizlikle dolu bir tünel ve kimi zaman huzur, kimi zaman patırtı gürültü içinde geçen bir yaşam. Sonrasında kendini tanıma, kendinle barışık yaşama, belirsizliğin dağılması. Tünelden çıkıldığında ise tünelin teşhis ettiği o kadere boyun eğiş.

50 yaşı geçtikten sonra insanda tuhaf bir "halet-i ruhiye", "korku" başlıyor. Ömrün kısaldığı, "öbür taraf"a yaklaşıldığı, doğal olarak sevdiklerimizin birer birer kaybedileceği düşünülüyor. Her gördüğüne "acaba bir daha görebilecek miyim" korkusuyla bakılıyor. Geride bir şeyler bırakmak hevesi, kendi yaşamış olduklarının ilginç ve farklı olduğunu düşünme psikozuna giriliyor. Belirli bir yaştan sonra yaşanmışlıklar içinde en çok, paylaşılan güzelliklerin veya anıların önemli olduğu daha iyi ortaya çıkıyor, daha çok fark ediliyor.

Özellikle orta yaştan sonra insanların çoğu böyle bir dönem yaşıyor. Bu psikoloji, kimilerinde gelip geçiyor, kimileri ise bu sorgulamanın ardından hayatta diğerlerinden farklı bir kıvılcım yakalıyorlar ve kendileriyle özdeşleştirilebilecek, yaşamı anlamlı kılacak bir misyon buluyorlar. Bu keşif insanın "kemale erişi"ni temsil ediyor. Kendimi, misyonunu bulmuşlardan kabul ediyorum. Bu misyonu Antalya'da Suna İnan Kıraç Eğitim Parkı'nın açılış töreninde sağlık sorunlarım nedeniyle orada olamadığım için kızım İpek tarafından okunan metinde, bir cümle ile şöyle ifade etmiştim: "Ömrümden uzun ideallerim var." Bu hedeflerin neler olduğunu ve ne kadarını gerçekleştirdiğimi ise ileriki sayfalarda sizlerle paylaşacağım.

Gençliğimde vakit geçirmek için daha çok merak ettiğim kitapları okurdum. O dönemde kitaplar konusunda pek seçici olduğum sölenemez. Oysa daha ileri yaşlarda, anı kitaplarını okumaya başladım. Gün geçtikçe bu işe merak sardım. Okuduğum anıların bir bölümünde aşırı edebi ve renkli olma veya alışılagelmişliğin dışında olma kaygısı galebe çaldığı için o yaşam öyküsünün en yapısal parçası olması gereken aile, anlaşılması güç bir ilişkiler yumağına dönüştürülüyor. Benim böyle bir kaygım yok. Bu kitapta kendimle birlikte "bir Ankaralı aile"nin öyküsünü anlatmaya çalışacağım. O nedenle açık, şeffaf ve sizlerin zaman zaman geriye dönüp, "kim kimin nesiydi" diye yorulmayacağınız, anlaşılır ama en önemlisi dürüst bir üslubu benimseyeceğim. Bulduğumu düşündüğüm misyonu ve bu misyonun ülkemiz ve gençliğimiz için ne ifade ettiğini sizlerle paylaşacağım.

Aşklarla, olaylar ve skandallarla dolu, ilginç bir aile yapımız olduğunu söylemek mümkün değil. Ancak Osmanlı'dan sonra aristokrasisi olmayan ülkemizde, yaşam stili farklılık yaratan ama Türk sanayisi ve iş dünyasında öncü ve her zaman zirvede kalan bir ailenin öyküsünü -babam Vehbi Koç'tan sonra- bu defa ikinci kuşak üyelerinin birinden okuyacaksınız.

Okuyacaklarınız beni, Suna Kıraç'ı ve onun dünyasını sizlerle paylaşıyor. Bu paylaşımın, başta bu ülkenin nüfusunun yarısını oluşturan kadınlarımıza, gençlerimize, iş dünyasının parlayan yeni yıldızlarına, sayıları yüz binleri bulan evlatlarım için yol gösterici, ufuk açıcı olmasını diliyorum.

Bu kitabın ortaya çıkmasında katkısı olan isimler var. Anılarımı, notlarımı ve ortak yaşadıklarımızı titizlikle ayıklayan bir yazı kurulu olmasa bu kitap ortaya çıkmazdı. İlk teşekkürüm sevgili eşim İnan Kıraç'a. Her yaş günümde bana olan sevgisini yaşattığı sürprizlerle gösteren İnan, 65. yaşım için bu defa kitap projesi ile karşıma çıktı. Onun iradesi ve ısrarı ile kitap için yola çıkıldı. Koç Topluluğu'nda ve Eğitim Gönüllüleri Vakfı'nda uzun yıllar birlikte çalıştığım "yol arkadaşım" Cengiz Solakoğlu biriktirdiğim notlara çeki düzen verdi ve kitap için her hafta yapılan toplantılarda sağduyunun sesi oldu. Koç Holding'deki sekreterim ve en güvendiğim isimlerden biri olan Ender Bağcıvan, yazılı arşivimi titizlikle ayıklayarak kitapta kullanılabilecek olanları seçti ve "Suna'nın Gözleri" belgeselinde araştırma ve metin yazımını üstlenen Rıdvan Akar bu kitabı yayına hazırladı. Hepsine teşekkür ediyorum.

Birinci Bölüm

Suna Kıraç'ın kaleminden: Bir yaşam öyküsü 1. perde

Ailem ve yaptığım "sürpriz"

Koçzâdeler, Ankara'nın köklü aileleri içinde yer alırdı. Babam Vehbi Koç'un baba tarafından 270 yıllık, babasının ana tarafının Hacı Bayram-ı Veli ailesine mensubiyeti dolayısıyla 630 küsur senelik şeceresi tespit edildi. Büyükbabam Koçzâde Naci Mustafa, Tali VII'nci koldan Mustafa Baba'nın torunu Necibe Koç'un oğludur.

Büyükbabam Koçzâde Hacı Mustafa ilim yolunu seçmiş, ticaretle hiç meşgul olmamış, okumayı seven, medrese mezunu ve çok dindar bir kişiymiş. Vaktinin çoğunu evde kitap okuyarak ve ibadet ederek geçirirmiş. Büyük dedem, tüccar Hacı Mehmet Efendi'den kalan gayrimenkullerin kirası ile geçinirmiş. Mütevazı bir yaşantıları varmış.

Babamın tüccar olmasında babasının mesleki bir etkisi olmamış. Fakat ahlak, karakter ve aile bağı bakımından üzerindeki etkisi çok büyük olmuş. Aile büyüğünün sözü kayıtsız şartsız dinlenir, onun gösterdiği yoldan çıkılmazmış.

Babam Vehbi Koç, büyüklere saygı, küçüklere sevgi, doğrudan ayrılmamak, "Allah"a bağlılık, başkalarına zarar vermemek, daima iyi dost seçmek, bütçeye göre masraf yapmak, kazancın bir kısmını artırmak gibi olumlu hasletleri büyükbabamdan öğrendi. Biz çocuklarını da aynı şekilde yetiştirmeye özen gösterdi.

Annem Sadberk Koç da Hacı Bayram-ı Veli soyundan Müderriszâdeler adıyla anılan VIII. koldan Sadullah Efendi'nin kızı Necibe Kadın'ın, Ankaralı Attarbaşızâdeler'den Emin Efendi'yle evlenmelerinden doğan Sadullah Aktar'ın kızıdır.

O da Ankara'da doğdu. 10 yaşında İstanbul'a taşındıklarında zamanın koşullarının ötesinde, dedemin uzakgörüşlü ve demokrat

kimliği nedeniyle -işgal İstanbulu'nda- bir Fransız okulunda eğitim gördü. Henüz 16 yaşındayken babamla nişanlanmışlar. Aile servetinin bölünmemesi kaygısıyla, iki teyze çocuğunun görücü usulüyle evlendirilmelerine karar verilmiş. İki yıl sonra da evlenip Ankara'ya yerleşmişler. Çok iyi bir anne ve mükemmel bir ev kadınıydı. İnce el işlerine meraklıydı, çiçeklere büyük sevgisi vardı. Yaşantısını ve çevresini güzelliklerle doldurdu. Ufak bir kumaş parçasını bile değerlendirirdi. Yaşamının son günlerine kadar biz evlatlarına, akrabalarına halis süt içirmek için inek besler, bundan mutluluk duyardı. Tek yakındığı konu süt bidonlarını geri vermememizdi.

Koç ailesini güzellik, tarih ve sanatla buluşturan ilk kişiydi. Babam gibi düzenli yaşamaya özen gösterirdi. Annem hiçbir düğünün sonuna kadar kalıp, düğün pastasının kesildiğini göremezdi. Çünkü, "Geç saatte uyunursa, geç kalkılır ve ertesi gününün enerjisinden çalınır," derdi. Koç Topluluğu'nun değil, Koç mutfağının patronuydu.

Annem sıradışı bir hanımdı. Bir taraftan örf ve âdetlere uyum sağlayan, diğer yönüyle de zamanına göre son derece çağdaş bir kadındı. Pazara giderken eşarp takan, nikaha giderken şapka giyen bir yapıya sahipti. Babam gibi az konuşur, çok dinlerdi. Tok gözlü, babam zengin olduktan sonra da tevazusunu yitirmeyen bir kişiliği vardı. Aslına bakılırsa yemek yapmayı hiç bilmezdi ama iyi tarif ederdi. Her zaman bir aşçısı olmuştu. Uzun vadeli düşünürdü. Bizler henüz küçükken bile her gittiği yerden 'üç kız var' diye gelinlik kumaş alırdı. Alışverişi çok severdi.

Titiz bir hanımdı. Beyaz çarşaf ve havludan başka bir şey kullanmazdı. Kendi çarşaflarını kendi dikerdi. Ne alırsa 24 kişilik veya 36 kişilik alırdı. Bonkördü. Hediye vermeyi çok severdi.

Babam annemi "hanım" diye çağırırdı. Başkaları da "hanımefendi" derdi. Bu lakap anneme çok yakışırdı. İsminin sıradışı

olmasından kaynaklanıyor olsa bile çok kişi hürmette kusur etmemek için bu lakabı kullanırdı. O büyük özlemi olan müzesi kurulduğunda Sadberk Koç yerine 'Sadberk Hanım' denilmesinin ardında da onunla özdeşleşmiş bu lakap etkili oldu.

Ben annemin sakin suları yerine "babasının kızı" denilen fırtınalı bir denizde yaşadım. Kaderim Vehbi Koç'la birleşmiş. Tarihteki önemli dönüm noktaları gibi, Koç ailesinin ve benim hayatımda da sanki MÖ ve MS gibi "Vehbi Koç'tan önce" ve "Vehbi Koç'tan sonra" diye bir milat var oldu.

Bir bakkal dükkânından başlayan ve "uluslararası şirkete" dönüşen bir aile şirketinin, gelişimini, yaşanan zorlukları, kurumsallaşmasını ve evrensel bir kimlik edindiği bütün süreçleri yaşadım. En önemlisi değeri -pek çok kişide olduğu gibi- sonradan anlaşılan, Vehbi Koç gibi bir babanın en yakınında bulundum. Kendisine herhalde, belki baba olarak değil ama iş hayatında en fazla yaklaşan kişi oldum.

"Vehbi Koç'lu yılları" kendi yaşam çizgimdeki etkileriyle üçe bölmek istiyorum:

Baba Vehbi Koç, Patron Vehbi Koç, İş Arkadaşı Vehbi Koç.

Önce, Baba Vehbi Koç...

Babaannem telefonu açıp "Bir kızımız daha oldu" deyince karşı tarafta bir sessizlik olmuş ve gelen cevap sadece "Ya öyle mi?" şeklinde bir hayret ifadesinden ibaret kalmış. Aile fertlerinin büyük bir üzüntüye kapıldıkları, sonraki yıllarda bile alenen konuşulurdu.

3 Haziran 1941'de Keçiören'deki bağ evimizde, diğer kardeşlerimin doğdukları aynı evde, aynı odada ve aynı yatakta bir geceyarısı

doğmuşum. Ev ortamında olmasına karşın doğumum o kadar sessiz olmuş ki kardeşlerim ancak sabah uyandıklarında benden haberdar olmuşlar. İkinci erkek çocuk beklenirken, üçüncü kız çocuk olarak doğmam annem ve babam için hayal kırıklığı olmuş. Erkek olarak çok beklenen, çok düşlenen, çok istenilen bir tekne kazıntısı olup yeteri derecede şımartılacakken, kız olarak böyle bir şanstan mahrumiyetle dünyaya gelmişim.

O devirde şimdiki gibi ultrason ile bebeklerin cinsiyeti belirlenemediği için, yeni doğan çocuklar gerçekten aileye sürpriz olarak doğarlarmış. Doğumum ne ailemi, ne de ailemin yakınlarını çok fazla sevindirmiş. Zira annemin hamileliği sırasında karnının sivri oluşu ve çok güzelleşmesi nedeniyle aile büyüğü kadınlar "erkek geliyor" dedikleri için bütün hazırlıklar erkek evlat için yapılmış. Beşiğimden annemin ördüğü patiklere kadar her şey maviymiş.

Ablam Semahat Arsel çok ciddi bir çocuk olduğumu, beşiğimde bile dimdik duran, ciddi suratlı bir bebek olduğumu söylerdi. Abim Rahmi Koç ise bu yanımı "büyümüş de küçülmüş gibiydi" diye anlatır. Gerçekten de 1941 yılında çekilmiş ve ekte görebileceğiniz fotoğrafıma baktığınızda onlara hak vereceğinizi düşünüyorum. Kendi işini kendi halleden, kolay kolay hastalanmayan ve dolayısıyla aile içinde "sorunsuz" büyüyen bir çocuk olarak görüldüm. Bu nedenle de ihmal edildim.

Ben dünyaya geldiğim zaman 1916'da ilk işini kuran ve zamanla geliştiren babam, Ankara'nın sayılı tüccarları arasında, Ticaret Odası Başkanı ve -o yıllarda çok önemsenen- Kızılay Yönetim Kurulu üyesiydi. Dolayısıyla ailenin hep varlıklı olduğu, yoksunluk yaşanmayan bir dönemin çocuğuydum.

Babam tam bir işkolikti. Çocuklarının sorumluluğunu annemize vermişti. Hastalık dışında hiçbir sorunumuzla ilgilenmezdi.

Hayatımız önceden programlanmıştı. Bir Türk, bir Alman dadımız vardı. Türk dadı, çok titiz olan annemin talimatlarına aynen uymak, Alman dadı da babamın hayatı boyunca duyduğu lisan kompleksinin üstesinden gelmek içindi. Formül etkili olmuş, ablam Semahat, su gibi Almanca konuşmaya, abim ise anlamaya başlamıştı. Ben ise bebek lisanıyla Almanca konuşmaya çalıştığım için ailenin eğlence kaynağı oluvermişim.

Sonraları Sevgi ve benim hayatımıza, lisan öğretmek için yeni bir dadı girmişti. İsviçreli Marian Brunner. Çok sempatik, güzel resim çizen, hoşsohbet, bizimle devamlı ilgilenen, kâğıt bebekler yapan, ufkumuzu açan, kızıl saçlı bir afetti. Herkes Türkiye'ye niye gelmiş diye merak ederdi. Sonradan anlaşıldı ki, evli bir yakınımın kız arkadaşıymış! Üniversitede tanışmışlar. Biz onu çok sevdik ve ondan çok şeyler öğrendik. O arada hayatımıza bir de bisiklet girdi. Önemliydi, çünkü bilmediğimiz, görmediğimiz yerlere gitme imkânımız olmuştu. Marian da hep bizimle bisiklete binerdi.

Babam bizi geceleri uykudayken öpermiş. Ona göre çocukları şımartmamak lazımdı. İlk kez, Amerika'ya gidişinde, 1946'da, beni öptüğünü hatırlıyorum. Babamızın kucağına yılda bir kez çekilen aile fotoğrafları sırasında oturma şansına sahiptik. Babam, dört çocuğundan hiçbirinin okuluna gitmemiştir. Ancak, mezun olurken arz-ı endam etmiştir! Mutlu ve muntazam bir çocukluğum oldu. Sağlıklı doğmuşum. Aileye ne sağlığım, ne eğitimim, ne de terbiyem bir sorun olmuş. Sorun yaratmadığım için de hep ihmal edilmişim. Sağlıklı ve normal bir çocuk olduğum için hiç şımartılmadım. Bu özelliklerim nedeniyle hayatım boyunca bana hiç ilgi gösterilmedi desem abartmış olmam. Kimi zaman bunun nedenini "beklenen" erkek çocuk olmayışıma yorarım. Tek sorun ise az yemek yememdi. Yemek yemeği o kadar sevmezdim ki, ağzımda birikmiş yemekle yatağa giderdim, yanaklarım hep dolu olurdu.

Tüm aile hayatımızda Semoş ilk göz ağrısıydı. 1950 yılından itibaren hep yarı hasta olduğundan üzerine titrendi. Rahmi ise tek erkek çocuk ve beklentiler fazla olduğundan, iyi yetiştirilmesi gerektiği düşüncesiyle hep üzerine titrendi. Sevgi ise annemin tabiriyle "nazara geldi." Çocukluğu pek güzelmiş. Parmakla gösterilirmiş. Bir müddet sonra tıbben her yere başvurulduğu halde tedavi edilemeyen egzama bütün vücuduna yayıldı. Yetmiyormuş gibi bir süre sonra sinirsel zafiyet nedeniyle kulaklarının az işittiği ortaya çıktı. Annem ve babam, doğrusu -ana baba olarak- ellerinden geleni yaptılar. Sevgi'yi tedavi ettirebilmek için o devirde Amerika dahil, dört bir yana koşuştular. Sevgi kulağından ameliyat oldu ve Amerika'da dört ay kaldılar. Teşhis, doğuştan kulak damarlarının zayıflığı idi. Yapılacak bir şey yoktu.

Bu arada, ben babaannemle kaldım. Annemler döndüğünde adeta üfürülmüş gibi kilo almıştım. Annem bile o yemek yemeyen kızını tanımakta güçlük çekmişti. Annem beni hemen çocuk doktorumuz İhsan Doğramacı'ya götürdü. İhsan Bey, "Bu çocuk çok büyük üzüntü geçirmiş, tamamen psikolojik" dedi ve anlaşıldı ki, beni hasret yıpratmış.

Evlerimiz ve İstanbul

Ailenin hayatı, Sevgi'nin doğumuna kadar Ankara ağırlıklı ve hep İstanbul özlemiyle geçti. Annemin ailesi Ankaralı olmasına rağmen İstanbul'da oturuyordu. Babam da hep İstanbul'daki, çapı çok daha büyük olan iş hayatına özenir, yıllarca sadece mal almak için gidip geldiği İstanbul'daki kazanç ve fırsatlar gözlerini kamaştırırdı.

Çocukluğumuz üç değişik evde geçti. Tanrıya şükürler olsun ki o evlerde analı babalı, sıcacık bir aile ortamında, mutlu büyüdük.

Ne ayrılık gayrılık, ne kavga gürültü, ne de ölüm gördük. Yaşadığımız her eve annemin sevgi dolu eli ve babamın ölçülü disiplini değdi. Doygun bir çocukluğun gerisinde, o evlerden çok, işte bu sihirli eller vardı. Sonraki yıllarda da evlenip barklanmamıza rağmen aile içindeki sevgi, saygı ve dayanışma hiç eksilmedi. Aileye yeni katılan damatlar ve gelin ile aynı yuva sıcaklığı yine sürdü. Aile her cumartesi hep birlikte yemek yeme alışkanlığını gelin ve damatlarla birlikte de devam ettirdi.

Kışları Ankara Yenişehir'deki Koç Apartmanı'nda oturulup, daha sonra havalar ısınınca mayıs-haziran aylarında Keçiören'deki bağ evimize gidilirdi. Ankaralıların tabiriyle "bağ"a çıkılırdı. Daha sonra ver elini İstanbul. Temmuz-ağustos aylarında ise o yıllarda çok moda olan Büyükada dışında daha ziyade varlıklı gayrimüslimlerin oturduğu sayfiye yeri olan Büyükdere'ye geçilirdi. Bu başdöndürücü trafik en çok annemi yorardı.

Babaannem eşini kaybettikten sonra yaşamı boyunca bizimle oturdu. İki kızı olmasına rağmen oğluyla oturmayı tercih etmişti. Yani annem hayatı boyunca kayınvalidesiyle yaşandı.

Diğer taraftan 1936'da enişte m Halim (Kütükçü) Bey'in ani vefatı sonrası halam Zehra'nın üç kız çocukla dul kalması üzerine aile, halama ve çocuklarına sahip çıktı. Evleri, barkları, paraları pulları ayrı olmasına ve kimseye muhtaç olmamalarına karşın, aile geleneği hep bir arada oturmayı gerektiriyordu. Bizler hep birlikte büyüdük. Kuzenlerim Gülseren, Nesteren ve Gülgen, babamı babaları olarak kabul ettiler; bizlerde onları kardeş gibi gördük. Çocukluğumuzun büyük bir bölümü birlikte geçti.

Çocukluktan itibaren kalabalık bir aile içinde büyümenin insana çok önemli değerler kattığına inanıyorum. Bizim kazancımız dayanışma ve paylaşma duygusuydu. Belirli bir yaşa gelince de bu

duygular yaşamımda sorumluluk ve kişileri koruma ve kollama olarak tezahür etti.

Çocukluğumuzun o kaygıdan uzak, en mutlu dönemlerinde büyük bir yeri olduğu için Keçiören'deki bağ evimizden başlamak istiyorum.

Evimiz iki kat, bağdadi olarak yapılmış, tipik bir Ankara bağ eviydi. 24 dönüm civarında bağı ve bahçesi vardı. Ön tarafta taş merdivenlerden, bize o devirde görkemli gelen yeşil büyük demir kapıdan eve girilirdi. Kapının en büyük özelliği sürgülü kilidi ve kapının üzerindeki çift taraflı kulplardı. Oradan girilen büyük bir taşlık sofa ve sofaya açılan odalar vardı. Yukarı katta da yine salon ve yemek odası olarak kullanılan ikinci büyük bir sofa ve sofaya açılan yatak odaları vardı.

Büyük bahçesinde açık havada dolaşır, ağaçlarından vişne, kiraz, dut yerdik. Bahçede ip atlar, sek sek oynardık. Bisiklete binmek, top oynamak, ağaçlara çıkmak, ağaçların altında evcilik oynamakla günlerimiz geçerdi. Taze sebze meyve toplardık. Körebe, köşe kapmaca hayatımızın bir parçasıydı. Bahçıvan Abdullah Ağa ağaca çıkar dalları ayakları ile sallar, biz de aşağıda çarşafların içine düşen yeşil kabuklu cevizleri ve olgun dutları seyrederdik.

II. Dünya Savaşı nedeniyle aile reisi olarak diken üzerinde oturan babam, Keçiören'deki evimizin bahçesine, iki taraflı girişi olan büyük bir sığınak yaptırmıştı. Anlatıldığına göre tüm savaş boyunca babam bu sığınağı tam donanımlı tutmuş, o her zamanki ihtiyatlı tavrını savaşın bitimine kadar korumuştu. Sığınak uzun bir süre her an kullanılabilir durumda muhafaza edildi. Ülkenin savaşa girmekten kurtulması sayesinde, sığınaklar da zamanla içine kum ve su dolan birer mezbelelik haline geldi. Sığınakların üzerinde adeta minibüse benzeyen birer tepecik vardı.

Ramazan akşamlarında bu tepecik üzerine çıkar "Kandil yandı!" diye bağırırdık. Yine ramazanlarda sabaha karşı sahur için duyulan davul sesi uzaktan gelir, fakat nedense bizi ürpertirdi. Kuzguni dadımız Sevim Bacı da uyumadığımız zaman, "Umacılar geliyor" diye bizi korkuturdu. Diğer yandan ön bahçedeki kavaklar hışırtıyla sallanır, küçük yüreklerimizde korku yaratırdı.

Bağevimiz gündüzleri ne kadar güzel ve eğlenceliyse, geceleri de o kadar ürkütücü olurdu. O devirlerde çağdaş bahçe aydınlatmaları da yoktu. Küçük ampullerle bağ bahçe aydınlatılmaya çalışılırdı.

Bağda başımdan geçen bir macerayı hiç unutmam. Dikkatli ve temkinli bir çocuk olmama rağmen arada sırada risk almayı severdim. En büyük merakım "bisikletle merdivenden nasıl inilir" şeklindeydi. Merakım her geçen gün artıyordu. Bir gün üç tekerlekli bisikletimle taşlıktaki merdivenden aşağı inmeye başladım. Daha sonrasını net olarak hatırlamıyorum. Gözümü açtığımda başımdaki yarık dikilmiş, doktor ve annem başta olmak üzere ailenin bütün kadınları başucumdaydı. Merakımı kafamı yarma pahasına gidermiştim.

Ailemizin maddi koşulları iyi olmasına karşın geleneksel bir Türk ailesi gibi yaşardık. Bağevimize eylül-ekim aylarındaki gidişlerimizde yaz meyve ve sebzeleri kış için kurutulur, domatesler salça, salatalıklar turşu yapılır, patlıcanlar kurutulup iğneyle ipe dizilerek kış için "Halep dolması" denilen kuru patlıcan dolması için saklanırdı. O devirde kış armudu denilen akça armutlar müştemilatın yanındaki odaya serilir, kayısılar kurutulur, Ankaralı tabiriyle "zerdali kurusu" olarak hoşaf yapılmak üzere bağevinin damına serilirdi.

Doğal reçeller yapılır, kavanoz kavanoz istif edilirdi. İsraf hiç yoktu. Allahın verdiği her nimet değerlendirilirdi. Annem dolapta kilit altında kinin, hidrofil pamuk ve tentürdiyot saklardı. Savaş

ve sonrası koşullarının o mahrumiyet ortamında kinin, kasada saklanacak kadar değerli bir ilaçtı. Zira ülke sıtma ve tifüsten kırılıyordu. Bizim okulda kullandığımız kurşun kalemler ziyan olmasın diye bıçakla yontulurdu. Okula yürüyerek giderdik. Otomobille gitmemizi babam yasaklamıştı.

O devirde oyuncak da sınırlı idi. Tahta evler, mum bebekler, hasır bebek arabaları, erkekler için sapan... Hepsi buydu. Biz bunlarla mutlu olmayı öğrenmiştik. Mutluluğu maddi şeylerde aramazdık. Esasen ne ülkede, ne de şahıslarda zenginlik vardı. Abimin sapanlarına sık sık el konulurdu. Abim bağ evinde yüklükte saklanan bu sapanları, gizlendikleri yeri bulduğunda "maden bulduk maden!" diye bağırmıştı. Bizler için zenginlik buydu!

Sevgi ile ben İkizler burcuyuz, Ben 3, Sevgi 5 Haziran doğumluydu. Çocukluğumuzda doğum günlerimiz birlikte, mevsim nedeniyle bulunduğumuz Keçiören'de kutlanırdı. Annem kuzenlerimizi, birkaç arkadaşımızı ve akrabaları çağırırdı; yenilir, içilir, akşamüzeri dağılınırdı. Daha sonra okula başlayınca doğum günlerimiz hep sınavlara rastladı ve uzun süre yapılamadı.

Ankara Koç Apartmanı'ndaki evimiz, o devrin meşhur dekoratörlerinden İstanbullu Selahattin Refik tarafından art-deco döşenmişti. Aksesuarlar art nouveau idi. Annem hayatı boyunca her şeyin iyisine, güzeline özenirdi. O zamanlar evin salonu biz çocuklara muazzam büyük görünürdü. Salonda misafir olmadığı zaman önündeki koridordan geçerken korkar ve birbirimizi korkuturduk. Nedense bakıcıların da etkisiyle korkak büyütüldük.

O devirlerde Ankara Palas'ta yapılan Cumhuriyet ve Kızılay baloları çok önemliydi. Aylarca evvel hazırlıklar başlar, çok önem verilir, çok özenilirdi. Annemin tuvaletleri o zamanki İstanbullu ünlü kadın terzisi Maksut, tayyörleri yine İstanbul'dan Ojeni Lütufyan,

şapkalar ise Jülyet Seyyahi tarafından yapılırdı. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün eşi Mevhibe İnönü'ye provaya gelen İstanbullu terziler, bize de gelirdi. Ayakkabılar yine İstanbul'da Aris'e ısmarlanırdı. Nikâhlara tayyör ve şapka ile gidilirdi. Ankara'nın hatırı sayılır kişilerinin nikâhları şimdiki Etnografya Müzesi olan, o zamanki Halkevi'nde yapılırdı.

Her şeye özen gösterilir, her olayın hakkı verilirdi. Cemiyet yaşamının bütün kuralları harfiyen yerine getirilirdi, yani şimdiki rahatlıktan eser bile yoktu. Ama bütün bu işler inanılmaz bir tevazu içinde yapılırdı. O tevazu, zenginliğin övünülecek bir şey olmadığı ilkesi ile başlardı.

Ben 13 yaşındayken annemden yediğim dayak, İstanbul'da Tanca'dan 29 liraya alınan ayakkabının fiyatını halamlara söylediğim içindi. Annem bana "görgüsüz" demişti. "Hiçbir şeyin fiyatı söylenmez ve övünülmez" derdi. O ders, hayatım boyunca kulağıma küpe oldu.

Yenişehir'deki apartman hayatımız ayrı bir tarzdı. Yegâne asansörlü apartman olduğu için, Ankara'nın en şöhretli ve modern yapısı olarak ün salmıştı. Vekil vükela bizim apartmanda kiracı olmayı tercih ederlerdi. Başbakan Şükrü Saracoğlu ve Gümrük Bakanı Saffet Arıkan bizim apartmanda kiracı olarak otururlardı. Devletin zirvesindeki o insanların da gayet gösterişsiz bir yaşam tarzları vardı.

Saffet Arıkan ezeli bekârdı. Çok sofistike yaşardı. Biz çocuklar zaman zaman apartman kapıcımız Fehmi Efendi tarafından asansöre binmeden merdivenlerden çıkmaya zorlanırdık. Merdivenleri çıkarken herhalde gürültü yapardık ki, Saffet Bey sesimizi duyar, kapısını açar, Sevgi ile beni içeri davet eder, İstanbul'dan Markiz veya Lebon'dan gelme nefis çikolatalar ikram ederdi. Her zaman

üzerinde pantolon ve kısa, ipek robdöşambr olurdu. Eğitimi ve yaşam tarzıyla rafine bir kültürün temsilcisiydi. Babam "meşhur Sulka Giyim markasını ve Scotch Whisky'nin nasıl içileceğini Saffet Arıkan'dan öğrendim," derdi.

Başbakan Şükrü Saracoğlu, eşi kızıl saçlı güzel Saadet Hanım ve kızları Evin... Saracoğlu ailesinin gayet mütevazı bir yaşamı vardı. Kimseye sevgide, saygıda kusur etmedikleri gibi, devletin en muktedir makamında olmalarına karşın imkânları fevkalade sınırlı idi. Dünya güzeli, kızıl saçlı Saadet Hanımefendi Paris'ten gelme Rochas parfümünü kullanırdı. Asansörden indiğinde arkasında ortalığa sinmiş ve saatlerce süren muazzam bir parfüm kokusu bırakırdı. Girdiğini çıktığını biz çocuklar, etrafı saran o latif kokudan takip ederdik. Kendi dostları dışında -bugün önemli kişilerin etrafında oluştuğu gibi- ne yalakalar, ne yağcılar, ne de iş takipçileri, kimse evlerine gelip gitmezdi. Eve sadece oğulları, gelinleri ve Evin'in yakın arkadaşları gelirdi. Evin, sporcu bir kızdı. Devamlı voleybol oynardı; feminiteyle uzaktan yakından ilgisi yoktu.

Nereden nereye... Torun Rüşdü, oynaması için devamlı bizim arka bahçeye getirilirdi. Sevgi ve ben, kendimize göre ablası olarak Rüşdü ile oynar ve bu sevimli çocuğu sıkıştırırdık. Sonra yıllar geçti, Rüşdü, Merkez Bankası Başkanlığı'na atandı. Hiçbir zaman sevgide, saygıda kusur etmedi. Kader bizi yine birleştirdi. Rüşdü şimdi Koç Holding'in Bankacılık ve Finansman Bölümü Başkanı oldu.

Sonraları Gümrük ve Tekel Bakanlığı yapacak olan Emin Kalafat ve ilk spor spikerlerinden Sait Çelebi yine bizim apartmanın sakinlerindendi. Bizim oturduğumuz katın üzerinde ise Natuk Birkan ailesi otururdu. Dr. Natuk Birkan, Boğaziçi Üniversitesi'nden ilk doktora alan öğretim üyesi olarak çok farklı bir yere sahipti. Sonraki yıllarda adını sonsuzluğa yazdırmayı seçti ve gerçekleştirdiği pek çok hayır kurumu ile eğitime sayısız eser kazandırdı.

Özellikle de kız yurtları yapmayı tercih etti. Eğitimin bu "unutulan neferi"ni bugünden baktığımda, kendi misyonumun omuz arkadaşı olarak hatırlatmayı bir görev biliyorum. Onunla aynı apartmanda, aynı atmosferi solumuş olmak şimdi bana gurur veriyor.

Birkan ailesi çok düzgün, birbirine bağlı bir aileydi. İki kızları vardı: Zeynep ve Ayşe. Annelerimiz aynı zamanda hamile kalmışlar ve doğum yapmışlardı. Ferhunde Hanım büyük kızı Zeynep'i doğururken, annem Sevgi'yi, annem beni doğururken de Ferhunde hanım Ayşe'yi doğurmuş.

Arkadaşlığımız neredeyse ana karnında başladı ve yıllarca hiç bozulmadan, çok seviyeli bir şekilde devam etti. Birbirimizi çok sevdik, çok anlaştık. Çok yaramazlık yaptık. Zeynep'in de Ayşe'nin de alınyazıları kötü yazılmıştı. Hızlı yaşadılar, mutlu olmadılar ve maalesef çok zamansız öldüler. Zeynep uzun müddet hasta yattı. Annesi ve babası çaresizce ellerinden gelen her şeyi yaptılar. Kanserden genç yaşta gitti. Ayşe ise hastalığını herkesten sakladı. İlaç tedavisini reddetti ve adeta başı dimdik hakka yürüdü. Dr. Natuk Birkan'ın eğitimde özellikle kız öğrencilere dönük hayır hizmeti gerçekleştirmesinde belki de erken kaybedilmiş bu evlatların hasreti rol oynamıştı.

Çocukluk yıllarımda bende en çok iz bırakan yerlerden biri bugün devasa kentin içine sıkışıp kalan Kızılay'daki Güven Park'ı. Sık sık oraya oynamaya giderdik. Parktaki iki adet adaleli erkek heykeli benim minik vücuduma ve kafama göre muazzam gelirdi. Çok büyük ve görkemli heykelleri benim için normal insandan büyük olduğundan uhrevi âlemden biri ve yakın arkadaş olarak değerlendiriyordum. Tabii o heykellerin altında yazan veciz "Türk, Öğün, Çalış, Güven"i ne okuyabiliyor, ne de anlayabiliyordum.

Sevgi'nin ve benim çocukluğumuz, annemin iki çocuktan sonra deneyimli ve hevesli dönemi, babamın da çocuklarında

prensiplerini uygulamaya başladığı dönemdi. Babamız, hem vardı, hem yoktu. Yüzünü çok az görürdük. Haftasonu dahil çalışırdı.

Annemin nedense yaşlarımız yakın olan Sevgi ile beni bir örnek giydirme hevesi başlamıştı. O devirde babamın New York'ta kurduğu Ram (Koç) ofisi vardı. Ofisin başında Vecihi Karabayoğlu bulunuyordu. Eşi Perihan Hanım'a annem sipariş verir ve Sevgi ile bana ölçüsü değişik kıyafetler bir örnek olarak Amerika'dan gelirdi.

Her nedense, İstanbul'a giderken annem epey hazırlık yapardı. Tabii o devirde Ankara'da çarşıdan hazır alınacak pek bir şey bulunmazdı. Daha ağır kıyafetlerimiz Ankara Olgunlaşma Enstitüsü'nde diktirilir ve işlenirdi. Filizi yeşil, üstü robalı kloş etekler dikilir ve sonra beyaz puanlar işlenirdi. Sıkıcı provalara gitmek Sevgi ve benim için bir eziyet, angarya gibiydi. Ancak özenle dikilmiş o elbiseleri giymek ayrı bir zevkti. Bir ara annemin aşırı titizliği nedeniyle aile her gidilen yere kendi havlu, çarşaf, yatak, yorgan, yani çıkınını, çeyizini alır öyle giderdi.

1938 yılına kadar annem, babam ve iki çocuk, yani Semoş ve Rahmi, Büyükdere'deki Mardiros Oteli'ne gidip iki ay süreyle orada kalırlarmış. Bu alışkanlık bir süre böyle devam etmiş. Ta ki annem Sevgi'ye hamile kalıncaya kadar. Ne zamanki üçüncü çocuk da ufukta gözükmüş, babam artık Büyükdere'de bir ev almaya karar vermiş.

O yıllarda Kocataşlar'dan sonra en görkemli bina olarak kabul edilen, meşhur Ermeni Geseriyan Ailesi'ne ait -ve halen ailemize ait olan- evi 23.000, evet o günkü parayla 23.000 liraya satın almış. O yıllarda dolar 1,26 kuruş olduğuna göre arazi 18 bin doların üzerinde bir rakama tekabül ediyor.

O yıllar için bir yazlık eve ödenen bu muazzam meblağ duyulmuş ve maalesef herkesin diline düşmüş. Babamın zenginlikten

şımardığı konusu konuşulur olmuştu. O devirlerde şimdiki zamanda olduğu gibi alınanların fiyatını söylemek ve öğünmek fevkalade ayıpmış. Babaannem evin fiyatını sonradan öğrenince deliye dönmüş ve babamı "üç kuruşun üzerine oturamadın" diye bir güzel haşlamış. Zaten rahmetli babaannem gündelik yaşamın gerektirdiği en basit ihtiyaçlar dışındaki her harcamayı "ifrada kaçmak" olarak değerlendirirdi. Kimi zaman bize alınan kıyafetler bile babaannemin eliştirisine neden olurdu. Cumhuriyetin modernleşme sürecinin bu en yaşlı tanığını belki de yenilikler korkutuyor, Anadolu'nun mahrumiyetle geçen o yıllarında edindiği tecrübeden sonra ailesi adına kaygılandırıyordu.

Satın alınan bu yeni evin yeri cadde üzerindeydi, yalı değildi. Evle deniz arasında "Piyasa Caddesi" vardı. Bu cadde meşhurdu. Her gün, altı ile sekiz arası herkes, "Piyasa Caddesi"nde yürüyüşe çıkar, birbirini görürdü. Çıkamayanlar ise, balkonda oturup gezenleri izlerdi. Herkesin saat kaçta nereden geçeceği belliydi. Piyasada yürüyüş yapanlar arasında mahallenin bıçkınları ve konu komşu olurdu.

"Fırıncı Ali", "Kız Haldun", "Kasabın oğulları", diğer taraftan babaları armatör olduğu için, kaptan şapkası ile gezen Cerrahoğulları'nın kızları Feryal ve Füsun kardeşler... Kocataşlar'ın torunu Sabiha, sakat kız kardeşini tekerlekli arabayla gezdirirdi.

"Piyasa Caddesi" Büyükdere'de yaşayanların aynasıydı. Gerçek yaşamın bir sahnesiydi. Bizler de o "Piyasa Caddesi"nde gezmeye bayılırdık. Ancak, annem ve babam bundan pek hoşlanmazlardı. "Piyasa yapmak" onlara teşhir gibi gelirdi.

O zamanlar bir de İstanbul'da ün yapmış Sarıyer'deki Beyaz Park vardı. Sahibi Rasim Bey çok efendi bir kişiydi. Türkiye'de pek çok "ilk"e imza atan bir yer olarak tarihe geçmişti. İlk defa kadınlar ve erkekler orada "banyo" denilen bölümlerde de olsa birlikte denize

girmişler, büyük tepkiler üzerine kapatılmış, ama Atatürk'ün emriyle yeniden açılmıştı. İlk güzellik yarışması burada yapılmış. Beyaz Park gündüzleri plaj, geceleri müzikhol özelliğine sahipti. Perihan Altındağ, Hamiyet Yüceses, Müzeyyen Senar, Zehra Bilir, İsmail Dümbüllü, Münir Nurettin Selçuk ve Mazlum orada sahneye çıkarlardı.

Bizim için en büyük mükafat perşembe geceleri Beyaz Park'a götürülmekti. Bahçıvan Süleyman (Silo) erken gider, yer tutardı. Bizler de ön masalara oturup sanatçılarla göz teması kurmaya çalışırdık. Onlar, bizlere gülümsedikçe zevkten dört köşe olur, adeta onların iç dünyasını paylaşırdık. İsmail Dümbüllü orta oyunu oynardı. Her hafta "gelecek hafta düğün var" der, o düğün hiç olmazdı. Mazlum animatördü. Kedi ve köpek taklidi yapar, bir küçük köpeği çemberden atlatırdı. Bizler bayılırdık.

Beyaz Park'ın bir de plajı vardı. Sakın yanılmayın, kumsalı olan bir plaj değildi. Tahta kulübe gibi, kadınlar ve erkekler hamamı vardı. Babam ve annem açık görüşlülerdi. Dolayısıyla bizler kadınlar bölümünde soyunur, erkekler bölümünde yüzerdik. Hiç unutmam, kuzenim Gülseren, babamın Amerika'dan getirdiği iki parça mayoyu giyerdi. Bizler ve bütün kuzenler, erkekler kısmında bir arada denize girerdik.

Mekânlar, evler insan yaşamında iz bırakır. Bazen insan mekanları biçimlendirir, bazen de mekân insanlara yön verir. Çocukluk yıllarım çok zengin bir ailenin tevazu dolu yaşamıyla geçti. Oturduğumuz evler her zaman standartların üstünde oldu. Hatta çevresinde standartları belirleyen bir kriter olarak algılandı ancak o evlerin içindeki yaşamlarda kanaatkârlık, aşırılıktan kaçınma ve "herkes gibi yaşama" ısrarı vardı. Zenginliğin sınırlarının yaşama henüz yansımadığı bu yıllarda "sosyete" sözcüğünün Vehmi Koç ve ailesi için kullanılması pek olanaklı değildi. Annemin ve babamın

geçmişten gelen mütevazı ev hayatları, bizleri belirleyen önemli bir mihenk noktasıydı.

Çocukluğumun evlerini, mekânlarını ve yaşamını sevgi ve özlemle anıyorum. Ankara'da Keçiören'deki kır yaşamını ve Büyükdere'de Ankaralı dar çevremizden sonra yaşadığımız İstanbul'a özgü canlılığı hiç unutmuyorum. Zira kişiliğimi o mekânlara borçluyum.

Okul yılları

Babamın ve annemin prensipleri vardı. Çocuklar arasında ayrım yapmazlardı. Aynı evde, aynı odada doğduk, aynı eğitimi aldık. Bu prensip, erkek çocuk, kız çocuk ayrımı yapılmadan, Koç Topluluğu'nda da eşit hissedar olmamıza kadar sürdü. Annem ve babam, ailelerdeki kavga ve ahenk bozulmasının adil olmayan paylaşımdan kaynaklandığından emindiler. Ona göre kararlar aldılar ve bizleri yönlendirdiler. Aramızda bugüne kadar çok münakaşa ve görüş ayrılığı olmuş, ancak mal, mülk ve para asla gündeme gelmemiştir. Babam, her cumartesi hep birlikte toplanılan aile yemeğinde sık sık aile içi çekememezlik yüzünden dağılan aileleri ve şirketleri örnek gösterir, birbirimize sıkı sıkıya sarılmamızı salık verirdi.

Tüm çocuklar için o devirde Ankara'nın en iyi özel okulu olan Türk Eğitim Derneği İlkokulu, ortaokul ve lise ise İstanbul Arnavutköy Amerikan Kız Koleji ve Rahmi için de o devirdeki Robert Kolej düşünülmüştü. Bu fikre annem, Leman Teyze'nin akrabalarının çocuklarını gözleyerek sahip olmuştu. Çocukların yabancı dile hâkimiyetleri ve özgüvenleri nedeniyle annem bizlerin de bu okula gitmesini istemişti.

Ailede çocuklar ikiye ayrılmıştı. Büyükler ve küçükler... Büyükler; yani Semahat ve Rahmi (aralarında 2 yaş fark var) ve de küçükler; Sevgi ve ben (aramızdaki yaş farkı 3). Büyükler ile küçükler

arasındaki yaş farkı da 8 ile 13 yaş arasında değişiyor. Yaş farkı nedeniyle büyükler ve küçükler adeta birbirinden ayrı yaşardık. Biz ilkokuldayken, onlar İstanbul'da Amerikan Koleji'ne gidiyorlardı.

Kırklı yıllarda ilkokula 7 yaşında başlanılıyordu. Sevgi okula giderken ben de tutturmuş, "Okula gideceğim de gideceğim" diye her gün ağlamaya başlamışım. Benim ağlamamdan zırlamamdan bunalan annem, ilkokulumuzun başöğretmeni Fikriye Okyay'a rica etmiş, "Aman izin verirseniz birkaç gün Sevgi ile birlikte Suna da okula gelsin, nasıl olsa birkaç gün sonra sıkılır, sabah erken kalkamaz, mesele hallolur" demiş.

Böylece ben 6 yaşında Sevgi ile birlikte okula gitmeye ve misafir öğrenci olarak sınıfa girmeye başlamışım. Bu bir müddet devam etmiş ve bir süre sonra aynen annemin tahmin ettiği gibi sıkılmaya ve yorulmaya başlamışım. Annem de muradıma erdiğimi bildiği için beni okula yollamamış. Bir süre sonra Başöğretmen Fikriye Hanım telefon etmiş, "Niçin Suna'yı okula yolllamıyorsunuz?" diye sormuş. Annem de, hevesini aldı, bu iş bitti, sağolun, diyerek işi bitirmeye kalkışmış. Onun üzerine Fikriye Hanım ısrar etmiş ve bir süre daha okula gönderilirsem 1. sınıfı geçebileceğimi, her şeyi öğrendiğimi söylemiş. İşte okula böyle başladım.

Okul hayatımda benim için önemli bir yeri olan ilkokul öğretmenim Ragıba Kangal ile irtibatım İstanbul'da vefat ettiği 1998 yılına kadar sürdü. Zaman zaman bana mektuplar yazardı, ben de onu önemli günlerde telefonla arardım, konuşurduk.

Ragıba Hanım Atatürk ile tanışma şansını yakalamış Cumhuriyet dönemi öğretmenlerindendi.

Öğretmenliğe gönül vermiş, zorluklara katlanarak görevini sürdürmüştü. Bir sohbetimizde anlatmıştı. Gemlik'te ilk öğretmenlik

yıllarında öğretmenlerin birkaç ay maaş alamadıkları oluyormuş. Maarif Müdürü bir toplantıda, "Vali'yi Atatürk'e şikâyet edelim, Yalova'da kaplıcadalar, Bursa'ya geçerken kendisine zor durumda olduğumuzu söyleyelim," demiş. Ancak hepsi çoluk çocuk sahibi olduklarından, uzak yerlere tayin edilirlerse zor durumda kalacaklarını düşünüp çekiniyorlarmış. Ragıba Hanım hem bekâr, hem de iki yıllık öğretmen olduğundan gönüllü olmuş. Atatürk Gemlik'ten geçerken kendisini karşılamaya gelen halkı selamlarken, etraftan "Ragıba Hoca, Ragıba Hoca hadi" diye tezahürat duyunca arabayı durdurmuş. Ragıba Hanım da heyecanla yanına gitmiş. Atatürk, "Ne var kızım" deyince iki ayda bir maaş aldıklarını söylemiş. Ragıba Hanım, İnönü'nün de yanlarına gelip "Ne varmış, ne varmış, ne olmuş" diye sorduğunu, bu vesileyle ağır işittiğini öğrendiğini anlatmıştı. Atatürk de İsmet İnönü'ye, "Kızımızın bir derdi varmış, gidince bakacağım," demiş. Hakikaten de iki gün sonra bütün öğretmenlerin birikmiş maaşları verilmiş, bir daha da kesilmemiş.

Ragıba Hanım 1945 yılında evlenip Ankara'ya gelmiş. Bir arkadaşı vasıtasıyla Ankara Koleji'nde öğretmenliğe başlamış. O devirde Ankara'nın bütün ileri gelenlerinin çocukları orada okurdu. Benim numaram 222 idi. Birinci sınıf not defterinde Ragıba Hanım benimle ilgili şöyle yazmıştı:

Adı soyadı: Suna Koç, Ankara 1941
Babası: Vehbi, tüccar
Annesi: Sadberk
Adresi: Atatürk Bulvarı, Koç Apt., 278, Tel.: 222 466
Boy: 1.24, Kilo: 30
Yıl sonu boy: 1.28, Kilo: 32
Kanaat: Çok başarılı, ileri görüşlü, sıhhatli, devamlı,
Ayşe Kurtuluş ile çok iyi.

Öğretmenimin ilkokul yaşamımla ilgili hatırladıklarının

bazılarını ben bile hatırlamıyorum. Şöyle yazmış:

Suna'ya Dair Hatırladığım Bazı Notlar

Okula başladığı ilk aylarda yüzü hiç gülmedi, çatık kaşlı, kimseye sokulmayan, oyun sevmeyen, içine kapanık, şakadan hoşlanmayan, hep çevresini inceleyen inatçı davranışları vardı. Sadece bir defa o şakadan hoşlanmayan Suna, maskeli şakalar icat etti. Arkadaşları korkuyordu. Nedenini sorduğumda, "Onların cesaretlerini ölçüyorum," dedi.

İlk arkadaşı, dostu ben oldum, bana güvendi. Bir gün, "Bana annem gibisin, beni anlıyorsun, seni sevdim," dedi. Ona, hiçbir zaman baskı yapmadım, hepsini düşüncelerinde hür bıraktım, ikna edici oldum. Kimseye zarar vermediler, kendilerine de güvendiler, şahsiyet sahibi oldular.

Haksızlığa tahammülü yoktu. Bir defasında okul önünde çocuğunu döven bir anne görmüş, gidip çocuğu kurtarmış. Bir piknikte herkesten zorla birer köfte alıyormuş. Şikâyet ettiler. Anladım ki bir amacı vardı. Köfteleri bir tabağa koydu ve uzaktan, bizleri özenle seyreden çocuklara verdi... Onları da aralarına davet ettiğini, gelmediklerini, üzüldüğünü, aralarında ayrılık olmaması gerektiğini söyledi. Çocuklara, "Biz kardeşiz," demiş.

Hastalanmıştı, birkaç gün okula yollamadılar, telefonla dersleri alıyorlardı. Ancak yine de okulu, arkadaşlarını ve dersleri özlemiş. Evde kimseye görünmeden, şoförle okula gelmek isterken yakalanmış. Böylesi bir sorumluluk anlayışı vardı.

Arkadaş resimleri, pul, çiçek, yaprak kolleksiyonları yapardı. Yeni tarz giyim merakı başlamıştı.

23 Nisan Bayramı'nı çok sever, hiç bitmesin isterdi. Neden-niçin-nasıl merakı başlamıştı. Sonuç bulmaya çalışırdı. En çok kitap bizde satılırdı. Zengin bir kitaplığı vardı. Sık sık sınıfa kitap hediye ederdi. Lisan merakı çok iyi idi. Karda heykel-hayvan yapmasını, kaymasını, oynamasını hiç kaçırmazdı. Müsamere, tiyatro, şarkı çalışmasını severlerdi ve bizim sınıfa zaman yetmezdi, "Gece de kalsak," derdi. İlginç bir sınıftı. Mezuniyet öncesi bir derste, "Birbirimizden uzaklaşacağız. Aradan zaman geçecek ve unutacağız. Birbirimizi hiç unutmayalım," dediğini hatırlıyorum.

Ne yazık ki sevgili öğretmenimin hatırladığı o konuşmaya rağmen ilkokul arkadaşlarımın çoğu ile iletişimimi yitirdim. O sınıftan, İçten Erkin, Erkan Tapan, Kartal Tibet, OyaBükelman,Ali Kibaroğlu, Esin Darlan, Hasan Turkay, Gülgûn Tuğrul gibi isimleri hatırlıyorum.

Ragıba Hanım 1974 yılında emekli olana kadar kolejde öğretmenliğe devam etti. Pek çok ünlünün de hocası olmuştu. Sibel Egemen, Hümeyra, Muazzez Abacı, Dr. Ahmet Kurtaran, Yavuz Pamukçu kendisinin hatırladığı isimlerdi. Bir ziyaretim sırasında bana hâlâ atmaya kıyamadığı not defterlerini göstermişti. Allah rahmet eylesin, görevine âşık bir öğretmendi.

Herkes gibi ben de ilkokulu "pekiyi" derece ile bitirdim. Sonra ver elini Arnavutköy Kız Koleji. Sınava girildi ve koleje daimi yatılı olarak kayıt yaptırıldı. O zamanlarda sınavlar kolay, talep azdı. Sınava her giren kazanırdı.

Aile, Sevgi ve ben İstanbul'dayız diye toptan İstanbul'a taşındı. Şişli'de Çankaya Apartmanı'nda oturmaya başladık. Her haftasonu eve çıkıyor, pazartesi sabahı dönüyorduk. Babam da bu şekilde İstanbul'da iş yapma özlemini yakalamış oldu.

Koleje daimi yatılı olarak kaydım yapıldıktan sonra 1952 Eylül sonu bir pazar akşamı annem beni okula götürdü. Hazırlık sınıfı öğrencilerinin kaldığı "Bingham Hall"deki diğer beş öğrencinin olduğu odama yatağımı yaptı. Eşyalarımı dolaba yerleştirdi, beni öptü ve hepimizin göz pınarlarına yaşların dolduğu sırada okuldan ayrıldı. Ben de kendimi hiç tanımadığım diğer dört kızla aynı odada buldum. Ayşe Şasa, Ayşe Birkan, Ayşegül Çilli ve Lale Akkoyunlu.

Koleje girdiğim ilk gece yemekte, Müdire Miss Summers'ın masasına oturmuştum. O devirde sofralarda beyaz örtüler olur, eldivenli garsonlar servis yapardı. Adeta bir adabı muaşeret dersi görür gibiydik. Semahat ablamın devrinden annemi tanıdığı için iltifat olsun diye beni de masasına almıştı. Miss Summers iriyarı, korkunç görünümlü, son derece otoriter bir kişiydi. Koridorun ucundan gölgesi görününce herkes kaçacak delik arardı.

O gece yemekte sosis ve patates vardı. Ben o güne kadar ağzıma sosis koymamıştım. Tabağımdaki yemeği bıraktım. Müdire Hanım beni İngilizce "ye" diye uyardı. Ben yemeyince garsonlara talimat verdi, benim tabağım hariç masadaki 14 kişinin tabaklarını toplattı. Sosisle başbaşa kaldım. Bütün masadakiler ikinci yemeğe ve sonra da tatlıya geçtiler. Müdire Hanım beni bir kez daha uyardı, "Yemezsen sabaha kadar ikimiz de otururuz," dedi. Baktım ki inatlaşıyor, sosisleri yuttum. O günden sonra önüme ne konursa yedim. Kolejin ilk gününde muazzam bir ders almıştım. Sonraki günler mutlu geçti.

Çocukken başlayan arkadaşlıklar çok sağlam oluyor. Sonradan olan arkadaşlıkların derinliği olmuyor, yüzeysel kalıyor. O yıllarda

çıkarsız, riyasız ve kompleks olmadan oluşan o beraberliğin yerini hiçbir şey doldurmuyor. Bugün bile sırlarımı/sırlarını paylaştığım dostlarımla hâlâ aynı sıcaklıkla buluşuyoruz.

Ortaokulda bizler adeta birer garip mahluktuk. Ne büyük, ne de küçük. Üniforma giyerdik, altımızda da şort olurdu. Uzun eşek oynardık. Bütün hocalar bizi seyrederdi. Tabii o zaman kolej bir kız okuluydu. Bir marifetimiz daha vardı; öğretmenler hakkında yalan uydurur, o yalan bir ay sonra kulağımıza gelince kendimiz bile inanırdık. Birde Gould Hall'un arkasındaki tepede sigara içerdik. Sigara içmenin adı "keşlemek"ti. Tepedeki grup gitgide büyüyordu. Neredeyse bütün sınıf sigara içiyordu. İçtiğimiz de matah olsa canım yanmaz! Ucuz diye Bafra sigarası içerdik.

Orta hazırlık sınıfları beş kişilik odalarda, geri kalanlar on beş yirmi kişilik yatakhanelerde yatardık. Bizim yatakhanenin en süslüsü Bilge Taşçıoğlu'ydu (Emeç). Annesi çok meraklıydı. Çarşafları o devrin meşhur çeyizcisi Eskinazis tarafından işlenmişti. Bilge'nin üniformaları yine o devrin meşhur terzisi Teolar'a diktirilirdi. Annesi bir ziyarete gelirdi, Markiz'den iki buçuk kilo çikolata getirirdi. Bilge'nin ailesinin ziyaretleri yatakhaneyi bayram yerine çevirirdi. Aramızda en görkemli hayatı Bilge sürdü.

Yatakhanede en derli toplu olanımız Ayşe Birkan'dı. Sınıftaki bir başka Ayşe ise Ayşegül Çilli'ydi. Henüz 11 yaşında ailelerimizden ayrılmıştık. Çocuktuk. Kimi akşamlar Ayşegül'ün battaniyeyi başına çekip ağladığını hatırlıyorum. Ailelerimizi özlerdik. Ancak ben aileden gelen alışkanlıkla böylesi bir duygusal atmosferden kendimi uzak tutardım. Ancak muzırlık varsa, hep birlikte yapardık. Örneğin akşamları yatakhanenin sayımı yapılırdı ve yatakhane listesi bir masanın gözünde olurdu. Sayımı yapacak olan, listeyi o çekmeceden almak zorundaydı. Çekmeceye plastik fare koyar, çığlığı duyduğumuzda ise yataklarımızda kıs kıs gülerdik. İçimizdeki

en dağınık kişinin ise Feyza Tugay olduğunu hatırlıyorum. Ayşegül Çilli sonraki yıllarda Profesör Ayşegül Somersan oldu. Sevgili arkadaşım ile sonraki yıllarda da çok güzel bir dostluğu, dertlerimizi ve sevinçlerimizi paylaştık.

O minik yaşlarımıza karşın hayal dünyası ile örülü ideallerimiz vardı. Bu yıllarda birçok yaşıtım genç kız -adayı- gibi beni de en çok etkileyen kitaplardan biri Reşat Nuri'nin *Çalıkuşu* romanı oldu. Feride öğretmenin idealizmi düşlerimi süslüyordu. Onun gibi olmak istiyordum. Öğretmen olmak istiyordum. Kolejde orta 2. sınıfta okuduğum yıl, yaz tatilinde Kadırga İlkokulu'na gönüllü öğretmenlik yapmak için gittim. O okulda ülkenin yaşadığı sefaleti ve eğitimin içler acısı durumunu henüz çok küçük olmama rağmen bütün ağırlığı ile hissettim. Öğretmenlik özveri isteyen bir meslekti ve o uçarı ve ergenlik öncesi ruh halimle böylesi bir sevdanın bana göre olmadığını düşündüm ve vazgeçtim.

Ancak o okuldaki tecrübem, sonraki yıllardaki tercihlerimi ve eğitime önem verilmesi konusundaki kararlılığımı çok etkiledi. Koç Topluluğu'nun sosyal sorumluluk anlayışı içinde öncelikle eğitime yönelmesi için çaba gösterdim.

Yeniden kolej yaşamına dönecek olursak, sizlere bir sınıf arkadaşımı o yıllardaki haliyle anlatmak istiyorum. Zira Ayşe'nin öyküsüyle birlikte genç kızlık döneminin hevesleri, tanıklıkları ve sevdaları öne çıkıyor. Bugün kamuoyunun tanıdığı isimler farklı bir biçimde zamanın derinliğinden bizlere ulaşıyor.

Sınıfımızın fenomen isimlerinden Ayşe Şasa'yı koleje girdiğim ilk yıl, 12 yaşında tanıdım. Çok değişik bir kızdı. Kara kaşlı, kocaman kara gözlü, hepimizden çok uzun boylu, uzun saçlı, uzun kollu, uzun bacaklı, büyük ayaklı, arkaya toplanmış tek örgü olarak örülmüş saçı olan farklı biriydi. Okuldaki lakabı "sırık Ayşe" idi.

Dersleri gayet iyi, kendisi çağdaş ve giyimiyle kuşamıyla son derece Batılı idi. Gel zaman git zaman çok iyi arkadaş olduk. Arkadaşlığımız o denli ilerledi ki ailelerimiz tanıştı ve görüşmeye başladı. Ayşe'nin annesi Melike Hanım, Atatürk'ün silah arkadaşlarından Rauf Orbay'ın yeğeni, babası Avni Bey ise İstanbul'un en tanınmış kereste tüccarlarındandı.

Yazları Çiftehavuzlar'da otururlar ve son derece modern, mazbut fakat herkesten çok farklı bir hayat yaşarlardı. Kışlık evleri Cihangir'deydi. Hepimizin ailesinden çok ileriydiler. O devirde kimse daha kayak yapmayı aklının ucundan bile geçirmezken, onlar hem Uludağ'ın en ilkel halinde Kirazlıyayla'dan Büyük Otel'in olduğu yere kayak yapmak için yürürler, daha sonra da İsviçre'ye kayağa giderlerdi.

Rahmetli Avni Bey, despot bir koca ve babaydı. Ne derse o olurdu. Melike Hanım'ın tek hedefi Avni Bey'i memnu etmekti. Ayşe ve iki erkek kardeşi, Ayşe'nin tabiriyle "Alman dadıların elinde" büyümüşlerdi. Bütün aile kışları dağ kayağı, yazları su kayağı kaymak ve tenis oynamak zorundaydılar. İtiraz Avni Bey tarafından kabul edilmezdi.

Çiftehavuzlar'daki eve çok sık Haydarabad Nizamı'nın büyük oğlu Bereket Jah gelir, Şasa ailesiyle İstanbul'da sadece birkaç adet olan Chris Craft ile su kayağı yaparak özel yaptırılmış tramplenden kayakla atlarlardı.

Hemen hemen her Pazar yakın dostlarıyla brunch yapılır ve birkaç masa briç oynanırdı. O devirde Boğaz'ın havası Semoş'a sert geldiği için Çiftehavuzlar'daki Ragıp Paşa'nın köşkünde oturuyorduk. Ayşe ile arkadaşlığımızın yanında komşuluğumuz da pekişmişti. Ben Ayşeler'e her gittiğimde yeni bir şey öğreniyordum. İskelede de kotraları vardı.

Avni Bey İstanbul'un en iyi denizcilerinden birisiydi. "Esen" adlı kotrasıyla yarışlara giriyor, kupalar kazanıyordu. Ailenin bu şatafatlı yaşamını gördükçe ben her gece eve gidiyor, yatağa yatıp ellerimi açarak, "Allahım bana böyle bir hayat ver" diye dua ediyordum. Hayranlığım her geçen gün artıyordu.

Tüm aile su gibi Almanca konuşuyordu. Melike Hanım şık, hoş, alımlı ve havalı bir kadındı. Melike ve Avni Şasa "Hart to Hart"taki (televizyon dizisi) gibi uygun bir çiftti. Herkesin gıpta ettiği bir aile... Ve yıllar su gibi akıp geçti.

Ayşe ve bizler büyümeye ve genç kız olmaya başladık. Sorunlar da birbirini kovalamaya başladı. Ayşe ilk kez âşık oldu. Yanıyor, tutuşuyordu. Âşık olduğu kişi devamlı Şasalar'ın evine girip çıkıyordu. Ne var ki adam Ayşe'ye değil, Ayşe'nin yaşadığı hayata ve ailesine hayrandı. Ayşe yazıyor, yazıyor... Kalemi kuvvetli, ilhamlar geliyor, bizler okuyor, dinliyoruz. Fikir yürütüp, kendi küçük aklımıza göre strateji tayin ediyoruz. Sonunda Ayşe dahil hepimiz anladık ki adam oralı değil.

Bu ilk ciddi aşk ve hayal kırıklığı Ayşe'de inanılmaz psikolojik sorunlar yarattı. Gerçek cazibe unsurunun kendi ailesi ve özellikle annesi olması Ayşe'yi bunalıma soktu. Zaten hep birlikte hazırlık 2'yi de atlayarak ortayı bitirmiş ve lisede okumaya başlamıştık. Yaşımızdan çok daha büyük, hazmı zor kitaplar okuyor, bir bölümünü de sanki çok iyi özümsemişiz gibi tartışıyorduk. Değişik bir grubumuz vardı. Daha ziyade arkadaşlarımızdan, okulu yarım bırakan ve Cevat Çapan ile evlenen Mine Cezzar'ın evinde toplanıyorduk. Eve sık girip çıkanlar arasında Engin Cezzar, Halit Refiğ, toprağı bol olsun Amerikalı zenci yazar James Baldwin, Genco Erkal, Spiro Kostof, Çiğdem Selışık, İçten Erkin, Bengi Veziroğlu (Işıklı) Ayşe ve ben sonsuz tartışmalar yapıyor, şiirler, tercümeler, tiyatro ve film eleştirileri ile entelektüel bir atmosferi paylaşıyorduk.

Güzel bir arkadaşlığımız oldu. Ben Engin'e hayran; Çiğdem, Genco Erkal ile çıkıyor; Ayşe Halit Refiğ'in ağzının içine bakıyor. Hafif sol espride yaşıyoruz. Bu hayat hoşumuza gidiyordu. Çiğdem'in deyişiyle "bohem" yaşıyorduk. Değişik, renkli, İstanbul'un en hoş insanları ile bir arada. Ben de kendimi iyice kaptırmıştım. Babam arkadaş çevremin farkında bile değildi. Annem anlatmaya mecbur kaldığım bölümünü yakından izliyordu. Yazarların arasında, oldukça entelektüel bir çevrede hem kendimizi geliştiriyor hem de gençliğimizi dolu dolu yaşarken liseyi bitirdik.

Ayşe, ailesinden iyice kopmuştu. Baca gibi sigara içiyor, her vesileyle mutsuzluğunun nedeni olarak aşırı bencil olan babayla, babaya hayran olan anneyi suçluyordu. Bu kopukluğun dozajı arttıkça Ayşe'nin ilgi duyduğu insanların tarzı da değişti ve nihayet ailesinden habersiz ve benden borç alarak, o devrin sıkı solcularından Atilla Tokatlı ile evlendi. Ailenin her ferdinin Ayşe ile görüşmesi yasaklandı. Ben nikâhına gitmek için çok ısrar ettim. Kendisi, ailesiyle kötü kişi olmamam için şiddetle reddetti. Bütün bu mücadele sonunda, Atilla ile evlenen Ayşe çok kısa zamanda hanyayı konyayı anlayacaktı. Ayşe ile Atilla değişik dünyaların insanlarıydı. Biri İstanbul'un en görmüş geçirmiş ailelerinden varlık içinde büyümüş, rafine bir insan, diğeri hayatı boyunca mücadele etmiş, hiç para yüzü görmemiş, bohem, menfi, müstehzi, kafası çalışan bir adam...

Bugüne kadar hâlâ niçin evlendiklerini anlayabilmiş değilim. Evliliklerinin gerisinde tarafların herhangi bir çıkar içgüdüsü olduğunu sanmıyorum. Evlerine gider gelirdim. Cihangir'de bir bodrum katında otururlardı. Bodrum katına tabii ki merdivenle inerdim ve o devirde giyimime özen gösterir, genellikle topuklu pabuç giyerdim. Atilla daha sonra Galatasaray camiasında benim için "zengin ve dengesiz" diye bir laf etmiş. Dengesizliğim merdiven inişimden belliymiş! Topuklarıma seyrek ve sık basıyormuşum. Atilla Tokatlı'yı iyi bir çevirmen, vasat bir yazar, ilginç bir kişi olarak hatırlıyorum.

Atilla'dan boşanınca aile Ayşe'yi yeniden bağrına bastı. Ancak Ayşe'nin iç dünyasında kendisi ile savaşı daha bitmemişti. Ayşe yazıyor, çiziyor, bir türlü arzuladığı başarıyı yakalayamıyordu. Bunalıma girdi. Dışarıda bir süre tedavi oldu. Dostluğumuz ve arkadaşlığımız hiç eksilmedi. Sık görüşmedik, fakat birbirimizi hep gönülden sevdik. Ayşe bir ara yoğun olarak Türk filmleri için senaryo yazıyordu. Rejisör Atıf Yılmaz ile tanıştı ve evlendi. O evliliği yürütebilseydi çok iyi olacaktı. Hem mutluluğu yakalamış, hem de daha normal bir yaşam tarzı içine girecekti.

Atıf Yılmaz'ı, İnan ve ben Ayşe sayesinde tanıdık. Çok sevdik. Sıcak, babacan, samimi, "entel takımın" ukalalığının tamamen dışında, ayakları yere basan bir kişiliğe sahipti. Ben Ayşe ile evli olduğu için kendisine "Atıf Enişte" diyordum. Boşandıktan sonra da öyle kaldı.

Nasıl olduysa Ayşe, Atıf Enişte'den sonra Cerrahi tarikatından dostlar edindi. Anlayamadığım şekilde dine döndü. Beş vakit namaz kılmaya başladı ve dindarlığın ölçüsünü örtünmeye kadar götürdü. Hayatta en son örtüneceğini düşünebileceğim insan Ayşe olabilirdi.

Bir gün Nakkaştepe'deki ofisime geldi. Gözlerime inanamadım. Tabii örtünmekten örtünmeye fark var. Simsiyah çarşaf örtüsü gibi sıkma baş. Yemek yediğimiz yerde herkes bize baktı. Beş vakit namazın ve dindar olmanın huzur verebileceğini kabul ettiğimi, örtünmenin bir şekil olduğunu, bunu anlayamadığımı söylediğim zaman, verdiği cevap beni tatmin etmedi.

Ayşe'nin ve ailesinin hayatımda çok önemli yeri oldu. İlk dağ kayağı, ilk su kayağı, ilk Uludağ, ilk şeftalili şampanya, ilk yelkenli tekne kültürümü onlardan gördüm ve öğrendim. Annenin ve babanın egoistliğinden diğer çocuklar da koptular. Aradan geçen yıllar içinde Avni Bey'in yaşamı da değişti. İşleri bozuldu. Gayrimenkulleri elden çıkardılar. Birçok işi tasfiye ettiler. Değişmeyen tek yönleri asaletleri, görgüleri, bilgileri ve zarafetleri oldu.

Yıllar sonra Ayşe bana bir mektup yazdı. Uzun ve detaylı bu mektupta Ayşe de beni ve yaşamını nasıl değerlendirdiğini anlattı. Bir değişimi izlemek ve onunla olan ilişkimi bir de "Ayşe'nin gözüyle" anlamak için mektubu aynen aktarıyorum.

Suna Kıraç - Ayşe Şasa dostluğu üzerine notlar
(Ayşe Şasa'nın yazdıkları)

Ağır sorumluluklardan henüz uzak olduğumuz 12-18 yaş arasında Arnavutköy Kız Koleji'nde yıllarca birlikte yatılı okuduk. Ailelerimize ait mekânlarda, Çiftehavuzlar'da, Şişli'de, Boğaz'daki sizin köşkte, beraber gittiğimiz Uludağ tatillerinde birçok müşterek hatıralarımız oldu.

Sen ailene ve hayata karşı gitgide daha sorumlu, daha ciddi, daha ağırbaşlı bir havaya giriyordun. Zeki, iradeli, çalışkan, disiplinli bir görünümün vardı. Bense aileme asiydim, dengesiz, aşırı bir güvensizlik ile aşırı bir güven arasında fırtınalı biçimde gidip gelen istikrarsız bir tutum sergiliyordum.

Senin ve benim birbirinden farklı meslek ideallerimiz vardı. Sen babanın ticari iş ortamında önemli bir rol almaya hazırlanıyordun. Ben sanat, sinema alanına atılmak, yazar olmak istiyordum.

Aramızdaki tutum ve mizaç farklarına rağmen, seninle benim hiç çatışmadan giden bir dostluğumuz vardı. Kolejde aynı yatakhanede kaldığımız yıllarda sık sık şakalaşıyor, birbirimize takılıyorduk. Sen de ben de şakayı seviyorduk. Bunlar hafif, iki taraf için de esprili, kırıcı olmayan şakalardı.

Senin hep muzip bir gülüşün olurdu. Benim duygusal meselelerimi, açmazlarımı, şirin bir şekilde karikatürize ettiğin olurdu. Mizaha her zaman çok yatkındın. Mizah konusu diye en çok benim hayatımı konu almamıza karşın senin bana karşı her davranışında dostluk vardı, sempati vardı. Bunu hissederdim.

Senin ailen, modern eğitime verdiği değer kadar, göreneklere de değer verir bir konumdaydı. Senin dengeli, istikrarlı tavırlarında bunun çok önemli payı olduğunu düşünüyorum.

Benim ailem Batı tarzı yenilik, yeni hayat tarzı konusunda biraz abartılı bir tutum içindeydi, bazen kuru kuruya âdetlerden dem vururlardı bizde, ama manevi, geleneksel, dindarane şeylere pek bir alan tanınmazdı. Bu, daha sonraki hayatımda beni saracak bir kimlik arayışına sevkedecek, zihni enerjimin büyük kısmını bu yolda seferber edecektim.

Kolej hayatımız toplumun uzağında bir kamp hayatı gibiydi. Özel şekilde eğitilmek için kampa çekilmiştik.

Çocuksu şakaların, romantik hayallerin yanısıra, avangard sanat, tiyatro, romanlar, entelektüel akımlarla ilgili, zaman zaman özentili meraklarımız, heyecanlarımız vardı. Bunları adeta aramızda paneller yaparak ciddi ciddi konuşur, tartışırdık.

Tartışmaların bence iyi yanı, tüm özentili havasına rağmen bize bir düşünce gayreti ve kişilik endişesi vermiş olmasıdır. Daha sonraki hayatımızda bu temel, profesyonel/fikri gündemlere dönüşecekti.

Hayatımıza ait film şeridini geriye doğru izlediğim zaman, kolejin Plato adı verilen park alanında, ağaçlar arasında kaçamak olarak (V.K.) Vehmi Koç inisyalli sigaralar içen Suna, Bengi, Çiğdem, İçten ve Ayşe'yi görüyorum. Kuralları kırmanın ilk çocuksu denemeleri ve bunun verdiği hafif suçluluk duyguları...

Bu küçük grup okul bahçesinin duvarından atlayıp arkadaki tepede bulunan Rum mezarlığında geziniyor, "keşif" yapıyor. Bu masum kaçamak okul camiasında "mezarlığa gidip ölülerle konuşuyorlar" şeklinde, kaçıklığa atıf yapılarak dedikodu edilse de, o dönemin saf ve masum tarzına iyi bir örnek teşkil eder.

Yatakhanede Hamlet'ten tiradlar okuyorum ve abartılı üslubuma herkes gülüyor.

İddialı isimler taşıyan kitaplar satın alıyor, bunları birbirimize hediye ediyor, içeriklerini tartışıyoruz. James Joyce, Kafka, Brecht, Dostoyevski, Freud, egzistansiyalizm, psikanaliz vs...
O yıllarda gerçekten çocuksu bir dünyamız var.

Bizler, özellikle sen ve ben, 50'lerde Türkiye'de yeni güçlenmekte olan bir Türk ticaret burjuvazisinin unsurlarıyız. Yüzeydeki pırıltıya, iyimserliğe, umutlu, pembe havaya karşın, arka planı zor, karmaşık, bir hayli girift ve problemli bir ortamın ürünleri sayılırız.

Modern Türkiye'de bir hayli sancılı bir değer keşmekeşi var. Her şey hareket halinde, her şey tartışılıyor, her şey kurulma, deneme aşamasında, gelenek

ile modernite içten içe çelişiyor. "Türk modernleşmesi nasıl olacak?"... Hangi oranda muhafazakâr, hangi oranda modern olunmalı? ... Bizler bu dönemin dramatik aşamaları, problemli denekleri sayılmaz mıyız? Bir tür kobay-nesil (üzerinde modernitenin denendiği) sayılmaz mıyız?

Bizim yetişme çağında aldığımız özel ve önemli bir eğitimdi, ama biraz da söz konusu problemler, belirsizlik yüzünden bu durum kişiliklerimize azıcık sıra dışı, alışılmadık özellikler kattı; bizler dönem dönem kendimiz için de, çevre için de bir muamma olduk.

Ben 18 yaşımda gerçekleşen bir evlilik yüzünden ailemle aramda ciddi bir ihtilaf çıktığı sırada, senden ve ailenden ilgi ve anlayış gördüm.

30 yaşımda ağır bir hastalığa yakalandığım zaman, arkadaşlar içinden beni arayan ender kişilerden biri oldun.

53 yaşımda sinema kuramı ve tasavvufa ait bir kitapçık yayınladığım zaman eski arkadaşlar içinde bunun muhtevasını merak edip ilgi izhar eden tek kişi sen oldun.

Meslekler, görüşler, hayat tarzları farklılaşsa da, çocukluktaki beraberliğin kalıcı bir kardeşlik sağladığı muhakkak. Ve ne mutlu, değil mi, böyle olduğu için...

kolejde unutamadığım olaylardan biri de Sevgi'nin haksız yere Disiplin Kurulu'na çıkmasıdır. Sebep de saç spreyi olarak kullandığı biraydı. O zaman doğru dürüst saç spreyi yok, saçlara iyi tutsun diye biraz bira sürülürdü. Sevgi de bir plastik şişede bira getirmiş. Yatakhane sorumlusu öğretmen, "bu kız içki içiyor" diye koşa koşa Disiplin Kurulu'na gitti. Annemi okula çağırdılar, annem ne olduğunu anlattı da Sevgi ceza almaktan kurtuldu.

Sevgi hareketliydi. Robert Kolej'den aynı sınıftan arkadaşlarıyla çıkardı. Ben ise o yaşlardaki erkek çocuklarının, çıktıkları kız hakkında sonradan hep bir arada konuşmalarına tahammül edemezdim. Onun için flört yerine arkadaşlığı tercih ederdim. Zaman zaman Sevgi'ye gözdağı verirdim, "Anneme söyleyeceğim" diye, ama hiçbir zaman da söylemedim. O devirde arkadaşlarımızdan Tamer Soyer, Ersin Faralyalı, Ercan Arıklı, Şener Koyuncuoğlu, Alev Akış ve Alpay Sarıoğlu vardı.

Liseye geçince mantık, felsefe ve psikoloji okumaya başladık. Bu dersler bizim grubun ukalalığı ile tam örtüşüyordu. Onun için mutluyduk. Hazmedemeyeceğimiz kitaplar okuyup, bir de onları körpe beyinlerimizle tartışıyorduk. Şimdi okusak kim bilir ne muazzam tat alırız. Kimi "yasak" kitapları ise kâğıtla kaplar, öyle okurduk. Bir ara psikoloji dersinin öyle etkisine girdik ki katatonik şizofreni belirtisi olarak, koridorlarda sol tarafta duvara yapışık yürüyüp dikkat çekmeyi marifet saymaya başladık.

Ben çocukluğumdan itibaren bana yakıştırılan ciddiyetimi okul yaşamında da sürdürdüm. Derslerim başarılıydı. Özellikle de fen derslerinde iyiydim. Grubumuzun bana sağladığı donanım sayesinde edebiyatta da parlak bir öğrenciydim. Ancak gençliğin, damarlarımdaki o delikanın, delişmenlik yıllarının hakkını da vermeyi ihmal etmedim.

Daha sonra Plato'dan, okuldan kaçma dönemi başladı. Herkes okuldan kaçıp Bebek'e Özsüt'e gidip erkek arkadaşlarıyla buluşurdu. Bizim grup ise Plato'nun altındaki Rum mezarlığına gidip, orada felsefe yapardı. Hiç unutmam bir gün Mine Atafırat turuncu kadife paltoyla okuldan kaçtı. Bir kilometre öteden, bekçiler turuncu paltoyu gördükleri için yakalandı. Ver elini Disiplin Kurulu. Sonradan Mine, Sınai Kalkınma Bankası'nda çalıştı. İlk evliliğini yürütemedi, ondan sonra Dündar Kılıç'la arkadaşlık etti. Her görüştüğümüzde ısrarla "Dündar Bey seninle tanışmak istiyor" deyince bu ilişkinin varlığını sonradan keşfettim. Dündar Bey'le hiçbir zaman tanışmadım.

Böyle ilginç arkadaşlarım vardı. Solculuğa heves eden, ancak servetin her türlü imkânlarından yararlanan bir gruptuk. Evlendikten sonra bir akşam İnan'la birlikte Divan Oteli'nin barında Yaşar Kemal'e rastladık. İnan'a "Damat! Kızımızı tam komünist yapacaktık, elimizden aldın," diye takıldı. Yaşar Kemal'i hâlâ çok severim. Birlikte çok güzel anılarımız vardır. Böyle böyle kolej bitti. Çok iyi ve güzel arkadaşlıklar oluştu. Çoğu halen devam ediyor. Askerlik anıları gibi eski günleri yad ediyoruz. Lale Bulak, Bige Kırca gibi bazı yakın arkadaşlarımı araya giren kopukluktan senelerce sonra yakaladım.

Kolejdeyken hiçbir zaman yaşıtlarımla flört etmedim. O zaman Ayşegül, Berna, Zeynep Birkan ve zaman zaman Sevgi, Metespor'a giderdik. Metespor'u sakın futbol takımı zannetmeyin! Taksim'de Mete Caddesi'nde bir arkadaşımızın eviydi. Orada sık sık partiler olurdu. O devirde anneme yalan söylenir ve herkes erkek arkadaşı ile buluşurdu. Ben kendimden çok olgun ve epey yaş farkı olan kişilere meraklıydım. Genellikle bu kimseler boşanmış veya feleğin çemberinden geçmiş kişiler olurdu. Annem duyduğu zaman kararlar bağlar ve babama hiç duyurmazdı. Hayatımız yalan söylemekle geçerdi. Annem tabii, cin gibi bir kadın, bazı yalanlarımızı fark ettiği halde yüzümüze vurmazdı.

Kolej bizlere tiyatro sevgisi aşıladı. Bizim kuşak tiyatroya çok giderdi. Genç oyuncular bizim arkadaşlarımızdı. Genco Erkal, Çiğdem Selışık, Atilla Alpoge, Ergun Köknar, Spiro Kostof, Berent Erç, hep birlikte büyüdük. Sık sık bir araya gelip oyunları tartışırdık. Bu ilgimiz yüzeysel değildi. Robert Kolej'de devamlı Sheakespeare'in eserleri sahneye konurdu.

Ablam Semoş (Semahat) 1949'da kolejden mezun olduktan sonra hastalandı. 1950'de kist hidatik teşhisi kondu. Annem ve babam hemen Londra'ya götürdüler. Orada ünlü bir cerrah tarafından ameliyat edildi. Cerrah keseyi alırken patlattığı için Semoş 1985'e kadar bütün vücuduna yayılmış olan kistlerin ceremesini çekti. Kâh komaya girerek, kâh ameliyat olarak. Tam on bir kez ameliyat oldu.

Londra'da büyük bir hatayla yapılan Semoş'un ameliyatı, bizde devlet hastanelerinde her gün yapılan bir ameliyat türüymüş. Çünkü böyle vakalar çoğunlukla az gelişmiş ülkelerde görülürmüş.

Semoş'un hastalığı annemle babamı perişan etti. Bizler de gençliğimizde Semoş imrenir diye bazı eğlencelerden mahrum kaldık. Gençliğimiz caz, bale, hastalık, doktor ve hemşireler arasında geçti. En son ameliyatını İpek üç aylıkken Amerika'da oldu. Semoş'un hastalığı bütün ailede derin izler bıraktı. Benim tıbbi bilgilerim de Semoş'la birlikte olmaktan ve ailedeki her hastalık sorununun içinde olmamdan kaynaklanıyor.

Kolejli yıllar su gibi aktı geçti. Geriye dönüp baktığım zaman hayatımın en güzel yılları diye düşünüyorum. Amerikan eğitim sistemi insana kişilik, özgüven ve paylaşmayı öğretiyor. Kolej bizim hepimize çok şey kazandırdı. Sofra adabı, önüne ne konursa yemek, yatakhanede nasıl davranılır, hepsini öğretti. En önemli tarafı, nasıl bencil olmadan arkadaşlık yapılır, onu öğrendik. Ben kolejde sekiz

yıl okudum, bir sınıf atladım. Sekiz yılın ilk iki yılını daimi yatılı, son dört yılını yatılı, geri kalanını da gündüzlü okudum. Dolayısıyla her tip öğrenciliğin keyfine vardım.

Kolejde son sınıfa geldiğimde Amerika'ya gidip işletme ve finans okumaya karar verdim. Yakın dostum Filiz Ofluoğlu'nun tavsiye mektubu üzerine Wharton School of Finance'tan kabul geldi. Ben de dünyaca ünlü bu okula kabul edilmiş olmanın verdiği gururla, gitmeyi çok istiyordum. Başarılı bir öğrenciydim, hırsım vardı ve ailemin maddi sorunu yoktu. Yani bütün şartlar uygundu. Ancak babam bana duygu sömürüsü yaptı. Yıl 1960'tı, babam sadece 59 yaşındaydı ve bana, "Ben yaşlandım, sana hasret gitmek istemiyorum," dedi.

Ailem gitmeme izin vermiyordu. Çok üzüldüm. Ağladım. Bugünkü aklım olsaydı hiç aldırmazdım. Sonradan anladım ki babamın bilinçaltında iki nokta yatıyormuş. Birincisi, "Bu kız zaten ukala, bir de Amerika'ya giderse büsbütün ukala olur, hiç evlenmez"; ikincisi, "Amerika'ya giderse Rahmi'den daha iyi okumuş olur". Bana söylediği masallar sonucunda pes ettim. İstanbul'da kaldım. Bana şöyle dedi: "Benim tezgâhım en iyi üniversitedir. Seni ben yetiştireceğim." Nitekim öyle oldu. 35 yıl birlikte çalıştık. Ben "Vehbi Koç Üniversitesi" mezunuyum. Bu benzersiz okulun ilk ve tek öğrencisiyim.

Ben de -şimdiki adıyla- Boğaziçi Üniversitesi'ne kaydoldum. Sadece 'Vehbi Koç Üniversitesi' ile yetinmek istemiyor, akademik bir eğitim de almak istiyordum. Kararımı verdiğimde arkadaşım Ayşegül Somersan da aynı bölümdeydi. Her şeyi hızlı öğrenmeli ve öğrendiklerimi bir an önce uygulamalıydım. Ayşegül'e 1. sömestr muhasebe dersini almadan ikincisine başlamak istediğimi söylediğimde, "Ben sana öğretirim," dedi. Gerçekten de üç hafta gibi kısa bir sürede bir sömestrlik dersi öğrenmiştim. Amerika mı Türkiye mi derken okulda bir sömestr kaybetmiştim. Bu açığımı kısa sürede kapatmış oldum. O günler Ayşegül'ün de babasını kaybettiği bir

dönemdi. Bana muhasebe öğretecek diye acısını unutmuş, dersle teselli bulmuştu.

Boğaziçi'nde ders seçerken dikkatli olmaya özen gösterdim. Artık yaşamımın nasıl gelişeceğini, nasıl bir kariyerin beni beklediğini ve geleceğimin nasıl şekilleneceğini biliyordum. İşte bu doğrultuda dersler almaya ve iş deneyimime katkı sağlamasına dikkat ettim. İş idaresi, muhasebe, bilanço gibi dersler aldım. Ama yine de "Koç ailesinde en iyi bilançoyu Suna okur" denilmesinin ardında Boğaziçi'nin akademik disiplininden çok, hiç kuşkusuz Vehbi Koç'un benzersiz tecrübesi bulunmaktadır.

Bir yandan okula devam ederken bir yandan da Koç Grubu'nda staja başladım. Filiz Ofluoğlu'naemanet edilmiştim. Bu stajlara yaz aylarında Ayşegül Somersan da katılırdı. Ben ise Filiz Ofluoğlu'nun tecrübe ve birikiminden yararlanarak bir gelişim programına tabi tutuluyordum. "Vehbi Koç'un kızı" ayrıcalığı gösterilmeden stajyerlere özgü bütün beklentiler beni de kapsıyordu. Öğrenmeyi seviyordum. Disiplinliydim. Kaytarmakgibi bir şeyi aklıma bile getirmeden bana söylenenlerin en iyisini yapmayı önemsiyordum. Biliyordum ki Vehbi Koç'un kızı da olsanız, iltifat liyakata tabiydi. Ben de bu iltifata layık olmaya çalışıyordum.

Koç Grubu'ndaki ilk mesailerim böyle başladı.

İnan'çlı yaşam

Yaşamımınengüzel rastlantısında ağabeyim Rahmi Koç'un rolü vardı. 1960 yılında Rahmi, Çiğdem ile evlendi veAnkara'da yaşamaya başladılar. Aynı yıl Mustafa doğdu. Yazları Kartal'da yazlığa geliyorlardı. Rahmi; Bernar Nahum'un yanında staj yapıyordu. O arada İnan (Kıraç) Ankara'da yaşıyordu ve Ormak Şirketi'nde

müdür muaviniydi. İnan'ın Koç Grubu'na gelişi olaylı olmuştu. Babam Siemens ailesinin iş prensiplerini, kendi şirketlerinde de uyguluyordu. Bu prensipler arasında "aynı aileden olanların" grup şirketlerinde çalışmaması da vardı. Bu nedenle Can Kıraç'ın bulunduğu bir Koç Topluluğu'nda, ikinci bir Kıraç fazla olabilirdi. Can Kıraç babamdan randevu alıp kardeşi İnan'ı anlatmış. Bernar Bey'in yanında üç aylık deneme süresi karşılığında izin vermesini istemiş. Bir de, "Biz kılçıksız balığız" demiş. Sohbetin tam ortasında yapılan bu benzetmeyi babam merak etmiş, "Ne demek o" diye sorunca Can Kıraç, "Bizim anamız babamız yok. Benimle çalıştınız ve hissediyorum ki bana önem veriyorsunuz. Dolayısıyla aynı şansı neden İnan'a vermeyesiniz ki?" deyince babam ikna olmuş.

İnan'ın Koç Holding serüveni böyle başladı. Karizmatik, sözü sohbeti dinlenen, düzgün biri olarak kısa sürede çevresinde sevildi. Rahmi ve Çiğdem ile arkadaş olmuştu. Evlerine rahat girip çıkıyordu.

Benim kafamda ise o aralar kavak yelleri esiyordu. İstanbul'da çalışmaya başlamıştım. Babamın bir baba ve işadamı olarak bana dair çelişkili bir vizyonu vardı. Bir yandan evlenince çalışmayı bırakmamı istiyordu ama bunu açığa vurmuyor, bir yandan da beni yetiştirmeye devam ediyordu. Bilinçaltında bende potansiyel görüyor, ancak benim mutluluğumun ev hanımlığında olabileceğini de göz ardı etmiyordu. Ben ise yeni kurduğum yaşamda bir yandan çalışıyor, bir yandan da okuyordum. Yaşamımın merkezinde iş vardı. Pek çok talibim çıkıyordu, ancak ne gariptir ki hiçbiri beni tanımıyordu. Sadece "Vehbi Koç'un kızı" olmam onlara yetiyordu. Bu yaklaşım da beni çok rahatsız ediyordu. Böylesi bir zihniyete sahip adaylara karşı öylesine önyargılıydım ki tanıma zahmetine bile katlanamıyordum. Annem ise kimseye eyvallahım olmaması nedeniyle evde kalacağım korkusuna kapılmıştı. Oysa iş yaşamımda beni daha iyi tanıma fırsatı bulan babam geleceğim/evlilik konusunda daha rahattı.

Ankara'ya her gidişimde Rahmi, İnan'ın da katıldığı bir davet organize ediyordu. İlk karşılaşmamızda İnan'ın da dahil olduğu bir grup Ankara Palas'ta yemeğe çıkmıştık. Yemekte Ömer İnönü de vardı. İnan beni dansa kaldırmak istedi. "Ben dans etmem" yanıtını verince kös kös yerine oturdu. Kızdığı her halinden belliydi. Yani ilk tanışmamızda onda olumlu bir izlenim bırakmadığımı sanıyorum. İnan bana bakıp, "Vay bu kızı alacak adamın haline," diye düşünmüş.

Aradan zaman geçti, İnan Londra'ya yerleşti. Hem İngilizcesini ilerletecek, hem de ekonomi tahsili yapacaktı. Bernar Nahum, İnan'ın çalışma stilini çok beğenir ve ona çok güvenirdi. Koç Grubu, Elginkan'dan Otoyol fabrikasını satın alınca Bernar Bey'in aklına genel müdür adayı olarak İnan gelmiş. İnan'ın ağzından girip burnundan çıkıp sonunda kandırdı. İnan bir yıl sonra İstanbul'a geri döndü. Kimi zaman bu verdiği karardan hâlâ pişmanlık duyar. Kader işte! Oysa o kararı vermeseydi belki de birlikte olamayacaktık.

Üç yıl boyunca İnan'la aramızda iş ilişkisinden kaynaklanan mesafeli bir duruşumuz vardı. İş yaşamı dışında bir araya geliyor, yemekler yiyor, eğleniyorduk. Ancak iş yaşamımda koyduğum sınırlar, İnan'ı benden uzak tutmaya yetiyordu. Bir defasında Otoyol'un genel müdürü olarak katıldığı toplantıda ona dönük salvolarla, "Siz otomotivciler/lastikçiler hep böyle ukala mısınız" diye sorduğumda gözlerindeki hiddeti şimdi bile anımsıyorum. İşin ilginç yanı İnan o toplantıda ben ortalığı kasıp kavururken alıcı gözle bakmaya başlamış. Yani o bilinen "büyük aşklar büyük kavgalarla başlar" kuralı bir kez daha doğrulanmaktaymış.

Başımda esen kavak yelleri nedeniyle İnan'a dönük projelerim başkaydı. İnan'ı arkadaşlarımla evlendirmek gibi bir niyetim vardı. Önceliği de Çiğdem'in kardeşi Gülden'e vermiştim. Ancak İnan her defasında namzetleri beğenmiyor, ben de iştiyakla "gelin adayı" aramaya devam ediyordum.

İnan İstanbul'a yerleşmişti. Genel müdür olduğu için Koç Topluluğu'nun davetlerine katılıyor, Rahmi yazlık olarak Kartal'da oturduğu için, Otoyol fabrikası da Maltepe'de olduğundan haftasonları sık sık Rahmiler'e gidiyordu. Yakışıklı, bekâr, iyi terbiye almış, gelin adayları için "çekirdeksiz üzüm" ya da ağabeyinin deyimiyle "kılçıksız balık" diye tabir edilen müzmin bir bekârdı.

Annesi, İnan 9 yaşındayken vefat etmiş. Babasını ise 17 yaşındayken mide kanamasından kaybetmişti. İnan bir memur çocuğu idi. Babası, Atatürk'ün talimatlarıyla Eskişehir'de "Dry Farming" üstüne bir çiftlik kurmakla görevlendirilmişti ve bu amaçla da Amerika'ya Nebraska'ya gönderilmişti. Ali Numan Kıraç ve eşi Semiha Kıraç, Atatürk'ün yakın çevresinde bulunmuşlar ve onun meclislerinde sohbetlerine tanık olma keyfini tatmışlardı. Atatürk, Kıraç ailesinin evine sık sık konuk oluyordu.

İnan, ikinci dereceden akrabalarıyla fazla anlaşamadığı için "aile" diye sarılacak kimselerden yoksun olarak tek başına yaşamış, yaşamın bütün güçlüklerine çocuk yaşlardan itibaren tek başına göğüs germek zorunda kalmıştı bu da onu erken olgunlaştırmıştı. Ben tanıdığımda bir tek şoförü Hasan Özgel vardı. İnan, Hasan'ı çeyiz olarak getirdi. Çeyizindeki en kıymetli "parçalardan" biriydi.

Günler geçiyor iş ve özel yaşamda kurduğumuz ilişki ile İnan'la daha sık görüşüyorduk. İnan'ın bana olan ilgisini hiç kaale almıyordum. Deyim yerindeyse iki farklı kişilik ve iki farklı dünyanın insanıydık. Ben çılgın, İnan ise düzgün, olgun bir adamdı. Benim ilgileneceğim insanın *Küçük Prens*'i okuyup, zevk alması gerekirdi. Klasik müzik dinleyip etkilenmesi şarttı.

Ben kendime böyle bir sanal dünya kurmuştum. Yapay değerler üstüne kurulmuş, bugünkü tabiriyle "life style" denilen şeyi öne çıkaran bir dünyam vardı. Sanki peri masallarındaki prensi bekliyordum. İnan

ise ayakları yerde, gerçekçi bir yapıya sahipti. Belirli bir yaşa gelmiş, hayat ona hanyayı konyayı öğretmişti. Bir de meslek yaşamım ve sorumluluklarımla İnan arasında bir denge kuramıyordum. Babamın yanında çalışan bir kişiyle birliktelik kurmam söz konusu bile olamazdı.

Oysa aile içinde İnan beğenilen, takdir edilen bir damat adayı olarak sivriliyordu. Ablam Semahat (Arsel), İnan'ın en önemli müttefikiydi. İnan'ın o ünlü restini çekmeden bir gün önce Semahat bana, "Senin yerinde olsam hemen İnan'la evlenirdim," deyince, "O kadar beğeniyorsan Nusret'i boşa sen al," demiştim. İnan kaleyi içeriden fethetmişti. Bu fetihte Bernar Nahum'un da katkısı olmuş. Aile içinde İnan'ın lobisini o yapmış. Bernar Bey çok ölçülü bir insandı. Böyle bir şeyi benimle konuşması düşünülemezdi.

Ve gelelim o tarihi güne. O gün Tepebaşı'ndaki Pelit'te buluşacaktık. Ben davet etmiştim. Bu özel yemekte onu biraz daha yakından tanımayı amaçlıyordum. Ancak davet sahibi olmama rağmen geç kaldım, çünkü Cenap Ege ve Bilge Emeç ile gevezelik ediyordum. Aslında randevumu unutmuş değildim. Kadınca bir kaprisle, "nasıl olsa bekler" diye düşünüyordum.

Beyoğlu'ndaki Merkez Han'da Filiz Ofluoğlu ile paylaştığım çatı katındaki ofisimizin birden kapısı açıldı ve İnan hışımla, kükreyerek içeri girdi. Burnundan soluyordu. "Benimle olan randevunuzu unuttunuz galiba" diyerek "siz"li konuşuyordu. Her zamanki zarafetiyle öfkesini böyle yansıtıyordu. Yemekten önce kurduğu bütün hayaller tuzla buz olmuş. "Şımarık zengin kızı çağırdı ama kaale bile almadığı için unuttu" diye düşündükçe, öfkeden deliye dönmüş. Hemen toparlandım. "Ne olur, sen git, ben şimdi geliyorum," dedim. Peşinden gittim. Onu işyeri dışında bir yere davet etmiş olmam, üstelik de ona karşı yaptığım bu haksızlık İnan'ı iyice cesaretlendirmişti. Gün boyu, "benimle dışarıda buluşmayı düşündüğüne göre başka şeyler de konuşacağız, o

halde artık bu işi uzatmanın âlemi yok" kararlılığı ile masada ciddi ama vakur bir duruşu vardı.

İnan, bana, "Yeter artık benimle oynamayın. Ya bugün yüzük takarız, ya da bu iş burada biter," dedi. Sanki Kerime Nadir romanlarından bir sahne oynuyorduk. İlk defa hâkimiyet ona geçmişti. Ben, "Acele etmesen, bizim aileyi tanımıyorsun galiba," dedim. Çok ısrarlıydı, laf dinlemiyordu. "Nişanlanalım," dedi. "Sen bu nişanlılık sürecinde beni daha iyi tanırsın, birbirimizle daha çok zaman geçirecek bir avantaja sahip oluruz, ama kesinlikle bugün bu ilişkinin adını koymamız gerek," diye devam etti. Artık geri dönüşü olmayan, kapris ya da şımarıklık kaldırmayacak bir noktada olduğumuzu hissettim. "Olur, ben annemle Divan Oteli'nde buluşmaya gidiyorum, sen de oraya gel, konuyu anneme açalım," dedim ve ayrıldık.

İnan aynı kararlılıkla, bir yüzük kaça alınır bilmediği için rahmetli Ali Kurt'a koşmuş ve borç para istemiş. Ali Kurt'ta da para yokmuş, şirket muhasebe müdürünü bulup avans çekmişler. İnan da Divan Oteli'ne geldi. Annemle Semoş yöneticilerle otele alınacak perdelerle ilgili toplantı yapıyordu. İnan ise sabırsızlıktan ölüyordu. Çünkü kafaya koymuş ne yapıp edip dükkânlar kapanmadan yüzük alacaktı. Usulca Semahat ablamın kulağına eğilip, "Biz evlenmeye karar verdik, bugün yüzük takacağız," diye fısıldamış. Semoş'un ağzı bir karış açık, "Ay, anne, bunlar bugün nişanlanmaya karar vermişler!" diye bağırdı. Toplantıdakiler de şaşırmıştı. Yanaklarımın kızardığını bugün bile anımsıyorum. Ailenin o kılı kırk yaran, ölçülü ve hesaplı geleneklerine bütünüyle aykırı bir tavrın kahramanı olmuştum.

Annem tüm bilge hali ve hazır cevaplılığı ile "Herhalde torunlarımızın evleneceğini de gazetelerden okuyacağız, her şeyin bir adabı vardır," dedi ve noktayı koydu.

Annem çok oturaklı ve ölçülü bir kişiydi. Toplantı bittiğinde hep birlikte dışarı çıktık. İnan hâlâ yüzük sevdasındaydı. İnan'ın heyecanını görünce şoför Ali Efendi'ye, "Sen arabayı İnan Bey'e ver, sen de İnan Bey'in arabasını getir" diye talimat verdi. Biz, Semahat ablam ve annem Büyükdere yoluna revan olduk. Arabayı İnan kullanıyordu. Ben ise yanında oturuyordum. Az konuşuluyordu. Acaba arkadakilerin ruh hali neydi? Annem kızmıştı ama bizi kırmamaya çalışıyordu.Annem, İnan'a, "Sen Suna'yı al, yemeğe çıkar, biz de konuyu Vehbi beye açalım" dedi.

Beklenmedik bir kararla karşı karşıya kalmıştı, ama büyük bir soğukkanlılıkla olaya hâkim olmuştu. Benim ne kadar gelgit akıllı olduğumu biliyordu ve endişeliydi. O akşam konuyu babama açmış. "Çocuklar kendi aralarında anlaşmış." demiş. Babam hiç itiraz etmemiş. "Hayırlısı olsun, birbirlerine yakışıyorlar, Allah mesut etsin," demiş. O yıllarda İnan'ın ağabeyi Can Kıraç ile çok yakın oldukları için aileye bir Kıraç gelmesi onu da memnun etmiş olabilir.

İnan ise evlilik haberini o yıllarda Koç Grubu'nun Otomotiv Grup Başkanı olan ağabeyi Can Kıraç'a telefonla verebilmek için akla karayı seçmiş. Can, toplantılara telefon bağlanmaması konusunda çok titiz olduğu için sekreteri bir türlü telefonu bağlamamış. Sonunda "çok önemliymiş" diyerek Can Kıraç'a haberi ulaştırdığında, Can Kıraç da şok olmuş. İnan, "Suna ile evleniyorum. Gerekleri neyse yapmamız lazım," demiş. Can, kendisinden 9 yaş küçük kardeşinin bu kararında, kendisini baba gibi hissetmiş. Ancak ne var ki bu defa dünürü olacak kişinin patronu Vehbi Koç olması ve Kıraçlar'ın maddi imkânlarının Koç ailesi ile kıyaslanamaz oluşu nedeniyle kaygıya kapılmış. İnan, bu aşamada "gereğinin yapılmasından kastının düğün değil, sadece kız istemeye gidilmesi" olduğunu vurgulamış.

Kız istemeye Büyükdere'deki eve, İnan'ın ağabeyi Can Kıraç ve eşi İnci geldi. Tören bütün ritüellere uygundu. Çiçek ve gümüş bir

tabak içinde çikolata getirmişlerdi. Önce havadan sudan konuşuldu. Havada sıkıntılı bir hal vardı. Sonunda Can Kıraç girizgâh yaptı. "Biliyorsunuz bizim ailede başka büyük yok, dolayısıyla bu görevi ben üstlendim," dedi. Allahın emriyle kızları Suna'yı oğulları İnan'a istiyorlardı. Can Kıraç sözünü bitirdiğinde, bütün gözler babama döndü. Acaba ne diyecekti? Babam o doğrucu Davudluğu ile yine sözünü esirgemedi ve "Suna'nın İnan'la evleneceği şeytanın bile aklına gelmezdi," deyiverdi. Şimdi buna ne yanıt verilir? Can Kıraç sadece "Gelmiş işte," diye yanıt verdi. Sonra karşılıklı "Allah mesut etsin" temennileriyle sözlenme töreni tamamlandı.

Asıl sorun sonrasında yaşandı. Zira bu tür törenlerden her zaman uzak durmuştum. Annemi üzdüm ve önce "nişan istemiyorum" diye tutturdum. Nitekim nişan yapılmadı. Nişanı nasıl taktığımızı anlatırsam, o yıllardaki uçarılığını daha iyi anlaşılır. Bir gün Sevgi grip olmuş yatıyordu. Aynı apartmanda oturuyorduk. Annem, İnan ve ben Sevgi'ye bakmaya gittik. Ben birdenbire "yüzük takalım" diye anneme ısrar ettim. Tabii yüzükler Divan Oteli'ndeki o günden bu yana İnan'ın cebindeydi. Sevgi yatakta, annem, İnan'a ve bana yüzük taktı. Ne babam var, ne diğer kardeşlerim, ne de yakınlarımız. Biz işi orada hallettik. Babam pratik düşünen bir kişiydi; "Hayırlı olsun," dedi ve o iş orada bitti.

Gelelim düğün faslına. Ben yine "düğün istemem" diye tutturdum. Vakit daralıyordu, çünkü bizim ailenin bir geleneği vardı. Yılın ilk perşembe günü evlenilecekti. Bütün çocuklar, annem ve babam öyle evlenmişlerdi. Uğur getirdiğine inanılıyordu.

Evlenme arifesinde yine annemi çok üzdüm. "Bir şey istemiyorum," diye direttim. İnan da prensipleri gereği zengin bir insanın kızı ile evlenmesine karşın, benim de onunla aynı koşulları ve yaşamı paylaşmamı istiyordu. Yani debdebeli bir düğün törenine ikimiz de karşıydık. Ancak ortada koskoca Koç topluluğu ve bu topluluğun

teamülleri vardı. Aile, İnan'a, "Bizim pek çok tanıdığımız, dostumuz, iş ortaklarımız ve bayilerimiz var. Böylesi bir törene davet edilmemelerini yanlış yorumlayabilirler," diyerek onu ikna etti. Sonunda ortaya o yıllarda dillerden düşmeyecek olan merasim çıktı.

Tören öncesi annemlerin "kına gecesi yapalım" isteği yine benim duvarıma çarptı. Hazırlıkların verdiği stresle gergin günler yaşıyordum. Şiddetle itiraz ettim. Evdekiler benim hiddetimden çekinir hale gelmişti. Gece yapılacaktı, ama ben hâlâ "Yaparsanız konukların yanına çıkmam," diyerek annem ve ablamı öylesine germiştim ki gecenin sonunda konuklar için hazırladıkları ikramların yarısını mutfakta unuttukları anlaşılmıştı. Ve bir minik (!) itiraf, kına gecesinin en çok eğlenen kişisi ben olmuştum. Gece başladığında o kaprislerimden geriye eser kalmamıştı.

İmam nikâhı için yapılan törene ise ben ve İnan katılmadık. İmam nikâhında benim şahidim dayım (Emin Aktar) İnan'ınki ise Bernar Nahum'du. Töre gereği önce altın pazarlığı yapıldı. Dayım yeğenine öylesine yüksek değer biçmişti ki Bernar Bey, "Bizim oğlan fakir, o kadarını veremeyiz," dedi. Bunun üzerine babam pazarlığa müdahale etti ve pazarlığı 300 altınla kapattı. Yani İnan benden ayrılacak olursa tam 300 altın ödeyecekti!

Evlilik için ilk tören Hilton Oteli'nde yapıldı. İstanbul iş dünyası ve sosyetenin katıldığı dev bir buluşmaydı. İnan o gün ateşlenmiş, fabrika doktorunun yaptığı iğne ile ayakta duruyordu. Konukları annem, babam, ben, İnan ve o yıllarda henüz minik olan Mustafa ve Ömer kapıda karşıladık.

Törenden yaşamım boyunca hiç unutamadığım anım babamın ağlamasıdır. Tüm çocukluğum boyunca bizleri kucağına bile almayan, duygularını hiçbir zaman belli etmeyen, her zaman ölçülü ve mesafeli babam, o gün kendisini koyverdi. Çocuklar gibi hüngür hüngür

ağlamaya başladı. Bir evladın sevildiğini en çok hissettiği anın anne babasının en çok üzüldüğü an olması hayatın bir çelişkisi olsa gerek.

11 Ocak 1968'deki törene 1500 kişi katılmıştı ama hiçbiri bizim dostumuz olarak nitelediğimiz, yani gündelik yaşamı paylaştığımız insanlar değildi. Konuklarımız Koç Topluluğu'nun dostlarıydı. Oysa İnan ile ben hızımızı alamamıştık. Bu defa da arkadaşlarımız için tören yapmaya karar verdik. Dört-beş değişik yerde evlilik kutlamaları sürdü. Yani burnundan kıl aldırmayan Kıraç çifti deyim yerindeyse, tam yedi gün yedi gece sürecek bir evlilik töreni ile dünya evine girdi. Yapabildiğimiz tek "aykırılık" balayına gitmemek ve ertesi günü mesai yapmaktı.

İnan'ın o zamanlar Türkiye'de bulunmayan Fiat (bizim Murat'a tekabül ediyor!) 124 marka coupe bir arabası vardı. Bu arabayı bana evlilik hediyesi olarak verdi. Olanakları neyse bana o konforu sağlamayı seçti. İnan kendi yağıyla kavrulmayı prensip edinmişti. Bir de bizim de aile kuyumcumuz olan Kapalıçarşı'daki Yetvart efendiye, yaptırılan çok güzel bir broş takmıştı.

Her ne kadar "dünya evi" dediysek de aslında evimiz son derece mütevazı 70 metrekarelik bir evdi. İlk evimiz Lalezar Apartmanı'nın üst katında, Zincirlikuyu'da, şimdiki Ram Binası'nın çatı katındaydı. Büyük bir mutfak, küçük bir oda ve salondan ibaretti. Odamız o kadar küçüktü ki, davetlerden geldiğimizde salonda soyunuyorduk. Bir tek lüksümüz bir aşçımızın olmasıydı.

Rahmi ve Çiğdem, aynı apartmanda bizim alt katımızda oturuyorlardı. Diğer dairelerde oturanlar Nahum Ailesi, Yapı Kredi Genel Müdürü olan Fahrettin Ulaş ailesi ve bizim sonradan tanıştığımız alt dairenin karşısında oturan Gürün Ailesi'nin akrabalarıydı. Bunun özellikle üstünde durmak istiyorum. Hayat tarzlarımız çok farklıydı. İnan sabah 6'da evden çıkardı. Kapı komşularımız da

kumara gelen misafirlerini yolcu ederlerdi. Ben "Günaydın" derdim, genç komşularımız da "İyi akşamlar" diye mukabele ederlerdi. Apartmanın geri kalan tümü büro idi. O yıllara ilişkin olarak -sonraki yıllarda yoğun bir mesai arkadaşlığı geçireceğim- Bernar Bey'in oğlu Claude Nahum ise bana "İmparatoriçe" lakabını takmıştı. Saç biçimim, dik duruşum ve hiç kimseye bakmadan asansörden geçip gidişim onda böyle bir his uyandırmış.

İnan bana ev kirası dışında 4.000 lira verirdi. Aşçının maaşı 800 lirayı bu paranın içinden verip, mutfak masraflarımızı rahat karşılardık. Bir Cumhuriyet altını 105 liraydı. Sonradan, "Ben Bebek'te oturacağım," diye tutturdum. Bebek'te Ayşe Sultan Korusu'nda tam benim istediğim gibi bir dubleks daire buldum. Eve geldik, telefon ettik. Bir saat evvel satılmıştı. Annem ve İnan çok uğraşmalarına rağmen yeni ev sahibi kararından dönmedi. Ben de oturup bir güzel ağladım.

Sonunda yalı aramaya çıktık. Şimdi oturduğumuz yalı satılıktı. Rahmetli Zeki Ekemen ailesi Yeşilköy muhitine alışkın olduğu için yalıyı satılığa çıkarmıştı. 4 yıldır satılık olduğu halde hiçbir talibi çıkmamıştı. Yine annem, İnan ve ben bir akşamüstü yalıya bakmaya gittik. Görüntü aynen şöyleydi: Yalının satılmasını istemeyen emektar Mustafa Efendi ve karısı Lütfiye Hanım bize bilgi vermeye başladılar. Adeta bizi kaçırmaya çalışıyorlardı. Denizde akıntıdan kaç kişi boğulduğu, öğlene kadar güneş almadığı, hiç mehtap görmediği, yanındaki cami nedeniyle beş vakit ezan sesinden uyumanın mümkün olmadığı türünden ne kadar olumsuzluk varsa anlattılar.

Kısmetmiş, 800.000 liraya yalıyı aldık. Oysa Rahmi bir yıl önce, yani 1968 sonunda Anadoluhisarı'ndaki yalıyı 300.000 liraya almıştı. Biz pahalı aldığımız için gerçek fiyatını bir süre saklamak zorunda kaldık. Evi satın aldığımızda bütün birikimimizi de harcamıştık. Ancak yalının gerçekten ciddi bakıma ihtiyacı vardı. Neredeyse yapıldığı dönemden bu yana hiç elden geçmemişti. Ancak tadilat yapacak

para da kalmamıştı. Bir akşam babam ve annem bize akşam yemeğine geldi. Leziz yemekler eşliğinde, keyifli bir akşamdı. Annem yemekte kinayeli bir dille mutfağın yerinin yanlış olduğunu söyledi. Babam anneme bir bakış fırlattı ama hiçbir şey demedi. Evin tadilatına karşı olduğunu biliyorduk. Ancak motorla evden ayrıldıklarında evin tadilatının yapılması gerektiğini bu defa o söylemiş. Tadilat için bir rapor hazırlanmasını istemiş. Annemin o cümlesi sayesinde gerçekleşen evin tadilatı Vehbi Koç'un bize hediyesi oldu.

İnan ile evliliğim, yaşam biçimi haline getirdiğim mantığımın eseriydi. İnan'ı evlendikten bir hayli sene geçtikten sonra sevmeye başladım, çünkü İnan'ı değiştirmeye çabalamaktan vazgeçtim. Kendi zevk ve beğenilerimi ona dikte etmek yerine, evlilikte aynı şeylerden zevk almanın lüzumsuzluğunu öğrendim. İnan, sinemaya zor giden, konsere ve tiyatroya hiç gitmeyen bir tipti. Hayat mücadelesi vermekten bu şekilde sanat faaliyetlerine vakit ayıramamıştı. İnan'ın en çok yadırgadığı ve sık sık tartıştığımız şey, "İstanbul sosyetesi" denilen benim çevremdi. Hep şu lafları söylerdi: "Sen karısına bayılmıyorsun, ben kocasıyla aynı frekansta değilim, niye görüşüyoruz bu çiftle? Her davete gitmek mecburiyetinde miyiz?" İnan bana çevresini zorla empoze etmedi. Annem bana, "Sen Kadir Gecesi doğmuşsun," derdi. Doğrudur. İnan'ın benim için büyük bir şans olduğunu sonraları çok daha iyi anladım.

İnan, benim iş hayatıma hiç karışmadı. Aksine destek verdi. Ben erkeklerin dünyasında yaşadım. Çevremden dolayı bir gün imalı bir söz söylemedi. Servetimin bir gün hesabını sormadı. Hiçbir şeye karışmadı. Benim iş yaşamımdan bir gün bile komplekse kapılmadı, bana hep destek verdi.

Aslında başka çiftler için çok sorunlu geçebilecek bir ilişkiydi. İnan, Koç Holding'in farklı mertebelerinde görev alan bir profesyonel, ben ise bu profesyonellere karşı aileyi temsil eden komitenin üyesiydim. Yani denetleyen, sorgulayan ve hesap soran

konumdaydım. Ancak bütün bu koşullara karşın İnan ile ilişkimize profesyonel yaşantımızı karıştırmamaya özen gösterdik. İşten kaynaklanan ve aramızda tartışma konusu olan gerginliklerin sayısı herhalde bir elin parmaklarını geçmez.

Her çiftin gündelik yaşamda kendilerine özgü bir dili olduğuna inanırım. Bizim de İnan'la bu tür gergin anlar için ikimiz tarafından belirlenmiş bir şifremiz var. Tartışmalarımız sonrası kim kendisini haksız bulursa ya da gönül almak isterse, diğerine kedilerin çıkardığı "mır" diye seslenir. Böylece aramızdaki gerginliği hafifletip normal yaşantımıza döneriz. Ancak ilişkinin yeniden normalleşmesi için karşı tarafın mutlaka "mır mır" demesi gerekir. Bu aslında "senin çabanı takdir ediyorum ya da özürünü kabul ediyorum" anlamına gelir. Bir defasında yine gergin bir tartışma sonrası "mır" demesi gereken bendim. İnan işyerinde önemli bir toplantıdaymış. Kesinlikle telefon bağlanmaması için talimat vermiş. Toplantının tam ortasında onu aramışım. Sekreteri de arayan ben olduğum ve doğruca, "Hemen İnan'la görüşmek istiyorum," dediğim için telefonu toplantı odasına bağlamış. İnan'a "Mır" dedim ve beklemeye başladım. İnan'dan ses gelmiyor, ben bir yandan sabırsızlıkla İnan'ın "mır mır" demesini bekliyorum, bir yandan da yaşadığımız tartışma gerçekten onu bu kadar öfkelendirmiş olabilir mi diye kaygı içindeyim. İnan ise o toplantı anının tansiyonuyla ve yüksek sesle konuşamayacağı için telefonun ahizesini çok yakınına getirip, eliyle de örterek sesinin toplantıdakiler tarafından işitilmemesi için de gayet yavaş bir sesle "Mır mır" dedi. Ben önce çok gönülsüz bir "mır mır" olduğunu düşündüm ancak arka plandan sesler geldiğinde toplantıda olduğunu hemen anladım. O müşkül anında bile "ortak" dilimize sadık kalmıştı İnan, duyulsaydı acaba toplantıdakiler hakkında ne düşünürdü?

Evliliğimizin ilk yıllarında İnan, Otoyol fabrikasındaydı. Ben ise holdingde bulunuyordum. İşle ilgili temasımız asgari düzeydeydi.

İnan'ın Tofaş Grubu başkanı olduğu ve İcra Komitesi'nde beraber çalıştığımız dönemde ise evliliğimiz rayına girmiş, birbirimizi çok iyi tanıyan bir dili tutturmuştuk. Bu "dil"e dair bir örneği aşağıdaki mektupta görebilirsiniz.

Suna Kıraç'tan İnan Kıraç'a mektup*

Bugün Yönetim Kurulu toplantısında, Ekonomik Rapor'un değerlendirilmesi nedeniyle fazla bir iş yapılamadı.

Aşağıdaki konularda bir an evvel girişimde bulunulmasını rica ederim.

6. ay sonu itibariyle ciro ve kâr raporları geldi. Her ne kadar toplantıda bazı şirketlerle ilgili mazeretler öne sürülerek konu geçiştirilmişse de, ciro ve kâr hedeflerinden ciddi ölçüde geri kalmış şirketler var.

Bunlarla ilgili başkanların ne yaptıklarını bilemiyorum. Tabii her şirketin bir mazereti var, ama her sefer aynı mazeretler söylenmeye devam ederse, o mazeretler inandırıcı olmaktan uzaklaşıyor. "Faturalar gelecek aya kaydı, mal yüklenemedi, ihracat gecikti" gibi mazeretleri birkaç aydır dinliyorum.

Üzerinde önemle durulması gereken gruplar var. Grup başkanlarının zaman kaybetmeden, geri kalan işletmelerin durumunu çok iyi ele almaları gerekir.

Lütfen bunları kendimizin de inanmadığı mazeretlerle geçiştirmeyelim. Bir an evvel bir araya gelinsin, ne yapılır, ne yapılmaz bakılsın ve başkanlar uyarılsın.

* 15 Temmuz 1997.

Türkiye gibi ekonomik ve politik platformu bu kadar kaygan olan bir ülkede, birtakım işlerin kısa zamanda düzeleceğini beklemek hayal olur.
Bu konuların bir an evvel ele alınmasını rica ederim.
Saygılarımla,

Ben genelde eve iş getirmeyi sevmem. Genellikle babamın evde çalışmak istediği zamanlarda dosyalarımı eve getirirdim. İnan çalışsa bile onun işlerine karışmazdım. İnan ile kesişen ortak işleri ise toplantılarda konuşmayı yeğlerdik. İnan ile iş konuşması yaptığımız ender konulardan biri, Koç Holding'i bırakma konusundaki fevri kararı oldu. Kendisine haksızlık yapıldığı gerekçesiyle aldığı bu karar nedeniyle yaptığım konuşma etkili olsa gerek ki bu düşüncesinden vazgeçti.

İnan'ın yaşamı ve tercihlerine her zaman saygılı oldum. Onun sadece bir isteğine karşı çıktım ve muhalefet ederek engellediğim tek konu Galatasaray oldu. Bugün Galatasaray'ın "duayen" isimleri arasında adı geçen İnan'ın GS Futbol Kulübü başkanlığına ben engel oldum. 1979'da Selahattin Beyazıt Galatasaray başkanlığı için listesini hazırlarken İnan'a, "Galatasaray'da bir ilke daha imza atalım. Listemiz seçildiğinde sen başkan olacaksın, ben de yönetim kurulu üyeliği yapacağım. Çünkü değişik yapıda bir adamsın ve Galatasaray'a faydalı olabilirsin," demiş. İnan heyecanla eve geldi. Rahmetli Abdi İpekçi'nin söylediği bir söz hep aklındaydı. Abdi Bey, "Bana bir gün başbakanlık teklif etseler, bir de Galatasaray Kulübü başkanlığı teklif etseler, Galatasaray Kulübü başkanı olmak isterim, başbakan olmak istemem" demişti. O da bir Galatasaraylının ulaşabileceği bu en güzel mevkinin heyecanını duyuyordu. Konuyu akşam yemeğinde açtı. Ona sadece "böyle bir şey yaptığın takdirde ayrılırız, boşarım seni," dedikten sonra yemekten kalktım ve uyumaya gittim. İnan öylece kalakalmıştı.

İnan bu sert çıkışımı işyerinde yaşadığım bir tatsızlığa yormuş. Ertesi sabah kahvaltıda konuyu yeniden açtı. Son söyleyeceğimi dobra dobra baştan söyleyerek konuşmaya başladım. Dedim ki:

"Öncelikle bir maç kazanacaksınız, herkes pohpohlayacak ama kaybettiğiniz takdirde herkes küfredecek. Dolayısıyla bu küfür nedeniyle benim aileme de küfür edecekler. Koç'la, Galatasaray birbirine karışır hale gelecek. Sana para kasası gözüyle bakacaklar. Alt tarafı 11 kişinin arkasından koşan bir adam durumuna düşeceksin. Ben bunu yanlış görüyorum. Buna girme. Kaldı ki çok popüler bir isim olursun ki aile bunu istemez."

İnan'ın bütün hayalleri yıkılmıştı. Sonraları bu tepkime hak verdi. Selahattin Beyazıt, İnan'a gönül koydu ancak her işte bir hayır olsa gerek ki İnan'ın Galatasaray camiasındaki vakıf faaliyeti ve etkinliği de bu süreçten itibaren başladı.

İnan, yaşamımdaki en güzel hediyeydi. Onun varlığı ile yaşamım daha anlamlandı. Çok mutlu ve uyumlu bir aile yaşamı kurduk. Birbirimizi kırmadık. İş yaşamındaki farklı konumumuz ve rollerimizi evimize taşımadık. Onun olgunluğu sayesinde hiçbir sorun yaşamadık. Bugün ise İnan benim için bambaşka bir değer kazandı. Çünkü yaşadığım bütün zorluklar, sıkıntılar ve hastalık sürecinde yanımda o vardı. Ondan hep güç aldım ve ona hep İnan'dım.

İpek'si bir yaşam

Evliliğimizin ilk 15 yılında çocuğumuz olmadı. Garip bir durumdu. Doktorlara gittik, çare aradık. Her ikimizde de bir kusur bulunamadı. Oysa İnan'la mutluluğumuzu taçlandıracak bir evladınız olsun istiyorduk. Sonunda benim çalışma hayatımın çok stresli olmasından dolayı çocuğumuzun olmadığı teşhisi kondu.

Teşhis, bu sorunu ne kadar izah ediyordu bilmiyorum ama yaşama tarzım dikkate alındığında hak vermemek elde değildi. Günde hiç abartısız 18 saat çalışıyor, işten başka bir şey düşünmüyordum.

Oysa arkadaşlarım çoluk çocuğa karışmışlardı. Beni en çok etkileyen ailelerden biri ise Ayşegüller'di (Somersan). Ayşegül,Amerika'da yaşadığı için kızı Zeynep'i yanıma yollamış, henüz Türkçe bile bilmeyen Zeynep'in kendi kültürüyle temas etmesini, vatanını tanımasını istemişti. Sonra Ayşegül üç çocuğu ile evimize konuk geldi. Zeynep bir süre bizimle kaldı. Evimiz birden cıvıl cıvıl çocuk sesleriyle şenlendi. Evde çocukların varlığı, o kalabalık aile ortamı İnan'ı ve beni çok mutlu etmişti. Zeynep'in varlığı evimizdeki havayı değiştirmiş, evimizdeki eksikliği bana daha çok hissettirmişti.

Ayşegül de sık sık çocuk konusunu gündeme getiriyor ve bir karar almam için beni zorluyordu. Bir yaz tatilinde adanın arkasında tekneyi demirlemiş konuşuyorduk. Ayşegül eşi ve çocuklarıyla gelmişti. Teknede çocukların o insana yaşama sevinci üfleyen temposu vardı. Gözlerimle o mutluluk anını izliyordum. Ayşegül yeniden çocuk konusunu açtı. Belki korkuyordum, belki yaşama tarzımın değişmesinden ürküyordum, bilmiyorum. O gün Ayşegül'e ilk kez tepki duydum. Kızgınlıkla tekneden ayrıldım ve bir motorla kıyıdaki bir kahveye gittim. Birazdan Ayşegül de geldi. Konuştuk. İkimiz de ufka bakıyor ve sakin ve dingin bir sohbetle bir çocuğun yaşamımızı nasıl dönüştüreceğini tartışıyorduk. O, Zeynep ile kurduğum iletişim nedeniyle çok iyi bir anne olacağımı söylüyor, ben ise anne olma düşüncesinden tutun, ailemin bu yeni durumu nasıl karşılayacağına kadar pek çok konuda kafa yoruyordum. Galiba o gün kararımı verdim.

Gerçekten de yaşam benim için giderek yeknesaklaşıyor, yaşamdan aldığım keyif gün geçtikçe bir alışkanlığa dönüşüyordu. Örneğin, bir defasında 24 kişilik tabak takımı baktığımız bir alışverişte her şey manasız gelmeye başladı. Ne yapıyordum? Kimin için bu

"şeyleri" alıyordum? Benim geleceğe bırakacağım tek eser bunlar mı olacaktı? İçimde giderek büyüyen boşluğu nasıl dolduracaktım?

Bir sabah yataktan kalktım, "Ben kararlıyım" dedim. Artık çocuğum olsun istiyordum. İnan bu kararıma coşkuyla katıldı. Çocuğumuzun ismini o koydu. "Kızımızın adı İpek olsun," dedi.

Kararımı vermiş ama biraz abartmıştım. İkiz yavrularım, kızlarım olsun istiyordum. İnan o yıllarda Vali Nevzat Ayaz tarafından oluşturulan ve kimsesiz çocuklara yardım eden bir sosyal dayanışma vakfının yönetim kuruluna, özel sektörü temsilen girmişti. Evlat edineceğimiz yavrularımız konusundaki inisiyatifi o almıştı. Ancak günler geçiyor bir türlü istediğimiz gibi ikiz bebek bulunamıyordu. Ben ise kararımı verdiğim ve kendimi o beklentiye soktuğum için çocuğunu bekleyen bir anne gibi sabırsızlanıyor, bir an önce onları kucağıma almak istiyordum. Günler günleri kovaladı. Her gün yeni bir umutla kalkıyordum. Belki de yavrum bugün bana gelecekti. Ancak bütün bu beklentilerime karşın aldığım kararın üzerinden tam üç yıl geçti.

Artık içten içe de İnan'ın bu konuda yeterince duyarlılık göstermediğini bile düşünmeye başlamıştım. Bir sabah kahvaltıda İnan'a sitem ettim, "Bugüne kadar bana verdiğin bütün sözleri tuttun ama bu defa olmadı," deyiverdim. İnan alınmıştı. Hemen gidip Çocuk Esirgeme Kurumu ile görüşmüş. Verilen yanıtta evlat bekleyen aileler arasında ilk sırada bulunduğumuz söylenmiş ancak ikiz kız bebek bir türlü bulunamıyormuş.

Bir pazartesi günüydü. İnan heyecanla eve geldi. "İkiz bulamamışlar ama tam bize göre olduğu söylenen bir kız varmış, gidip görmemizi istiyorlar," dedi. Hiç düşünmeden "Hadi, gidip görelim," dedim. Açıkçası heyecanlanmıştım.

Hastaneye gittiğimizde kızım, yavrum oradaydı. İpek henüz dört aylıktı. Kucağımdaydı. Sıcaklığı ve ilk bakışmamız olağanüstü bir andı. Ağladım. İş dünyasının bize kazandırdığı o tedbirlilikle İnan, "Bize bir gün izin verin, muayene ettirelim" dedi. O gün doktor bize bugün bile hiç unutamadığım çok özlü bir şey söyledi. "Suna Hanım ağlayarak çıktıktan sonra, diyelim ki bu çocuk muayene sırasında sakat çıktı, artık onu bırakamazsınız, o artık sizindir. Hiçbir şey için vazgeçemezsiniz," dedi.

Eve döndüğümüzde karmakarışık duygular içindeydik. Altüst olmuştuk. İpek'i orada bir başına bırakmıştık ama yüreğimiz, aklımız her şeyimiz İpek'te kalmıştı. Doktorun söylediklerini o gece daha iyi anladık. İpek'ten vazgeçemezdik, o bizimdi. Kızımızdı. Gittik ve yavrumuzu bağrımıza bastık.

İpek'ten önce böylesi bir kararın beni korkutan iki boyutu vardı. Öncelikle anne olma ve bunu başarmaya dönük -bütün annelerin yaşadığını bildiğim- bir kaygım vardı. İkinci korkum ise daha çok bu kararın yaratacağı artçı sarsıntılarla ilgiliydi. Türkiye'de ilk defa böylesine varlıklı bir ailenin üyesi evlat edinmeye karar verecekti. Evliliğinde radikal bir hızla ailesini şaşırtan Suna Kıraç'ın bu yeni kararı nasıl karşılanacaktı? Ailem ne diyecekti?

Çok çarpıcı bir biçimde bu kararıma en sıcak tepki babamdan geldi. Vehbi Koç, "Hep bir çocuğun, senden bir torunum olsun diye dua ettim. Kısmet böyleymiş," diyerek beni destekledi. Sonra da hemen talimat verdi. "Evin içindeki köpekler dışarı çıkacak. Bebekle köpek aynı evde kabul etmem," dedi. Aynı desteği ağabeyim Rahmi Koç'tan da gördüm. Sevgi zaten İpek'in ikinci annesi ve sonraları en yakın sırdaşı olacaktı. Ablam Semahat Arsel ise kısa bir süre sonra bu kararıma saygılı bir tavır alacak, İpek'e şefkatle yaklaşacaktı. Böylece sadece Koç ailesinde değil, Türk iş dünyasında bir tabuyu yıkmış oluyordum.

İpek, 29 Kasım 1984'te dünyaya gelmişti. Onunla kaderimiz 1 Şubat 1985 günü birleşti. O sakin evde bir anda bayram havası esmeye başladı. İpek için alışverişe çıkıldı. Eve coşku, yaşama sevinci, mutluluk getirdi. Hemen bir Türk dadı tutuldu. Hüseyin'in karısı Fatma Başargan, çalıştığı yerden çıkarıldı ve İpek bebeği teslim aldı. İpek ortaokula gidinceye kadar da yanımızda kaldı.

İpek'le beraber bütün hayatımız değişti. Her şey İpek'e göre ayarlanmaya başladı. Sevgi ve Doğan ikinci anne-babası oldular. İpek üç aylıkken Semoş'un geçireceği ciddi bir ameliyat için Amerika'ya gitmek zorunda kalınca, Fatma ile İpek'i, Sevgi ve Doğan'a bıraktık. Apar topar gittik. İpek, Sevgi-Doğan Gönül çiftinin kızı gibi yetişti. İpek'i her zaman bağırlarına bastılar. İpek şımartılma konusundaki becerilerini onlardan aldı. Her zaman, "Benim iki annem ve babam oldu," der.

İpek dayanıklı bir bebekti, fakat bir şeyden korkup nefesini tutunca bayılıyordu. Aynen bir ölü gibi oluyordu. Fatma ve Havva "İpek ölüyor!" diye haykırarak bana koşuyorlardı. Bu sahne sık sık tekrarlanıyordu.

Benim iş yaşamımdaki hocalarımdan İsak de Eskinazis'in oğlu Nesim, İpek'in doktoruydu. Her defasında apartopar onu arıyorduk. Zavallı Doktor Nesim Eskinazis bu olayın başka çocuklarda da olduğunu söylüyordu, ancak bizi bir türlü ikna edemiyordu. Benzer bir olay çiftlikte de yaşandı, öylesine kaygılanmıştık ki İpek'i Amerika'da doktorlara götürmeye bile karar verdik. Doktorlar uzun uzun araştırdı ve anlaşıldı ki Dr. Eskinazis haklıymış.

Kunduza yavrusu kumru görünürmüş. Ben de İpek'in bebekliğini biraz abartarak yazarsam doğal kabul edin. İpek, kızıl saçlı, keman kaşlı, hokka burunlu, gül dudaklı, şeker bir çocuktu. İnan bana, "Sen çetin cevizsin, bari kızımın adı İpek olsun, huyu da ipek

gibi olur inşallah," dedi. İpek'in huyu, suyu aynen bana benzedi. İnan ne yazık ki iki çetin cevizle birden yaşamak durumunda kaldı!

İpek, liderlik vasfı olan bir çocuktu. Üç yaşındayken "Adil Çocuk Yuvası"na başladı. Öğretmenlerinin kanaatini öğrenmeye gidince, tek söyledikleri, "Sınıfta liderlik mücadelesi veriyor ve yorgun düşüyor," olurdu. En iyi arkadaşı Altuğ'u da yuvada tanıdı. Sonra İstek Vakfı İlkokulu'nda aynı öğretmen Gülay Hanım'ın sınıfında birlikte oldular, daha sonra da Koç Lisesi'nden birlikte mezun oldular. Filiz Hanım ve Hüseyin Bey tek evlatları Altuğ'a o kadar düşkünlerdi ki Hüseyin Bey annelerle birlikte toplantılara girerek, sonunda "sınıf babası" seçildi.

İpek, ters, okşanırsa tepki veren bir çocuktu. Bugüne kadar ne babası, ne de ben ona hiç yalan söylemedik. Onunla hiçbir zaman çocukla konuşur gibi konuşmadık. Her şeyin doğrusunu söyledik. En feci olayı bile bizimle paylaşmayı öğrendi. Sıralamaya başladığı zaman masaların üstündeki hiçbir eşyayı kaldırmadık. "Hayır İpek," deyince ellerini çekerdi. Kafasını çok patlattı, ancak evde hiçbir şey kırmadı. Ta ki 14 yaşına gelinceye kadar. Altuğ ile salonda top oynarken nadir bir Çanakkale seramiği kırdılar.

İlk günden itibaren İpek'e dürüst davrandık. Bir gün hiç beklemediğimiz bir anda İpek kendi gerçeği ile yüzleşti. Henüz beş yaşındaydı. Çiftlikte bir atımız doğurmuştu. Babası İpek'i tayı görmeye götürmüş. İpek bir süre taya ve annesine baktıktan sonra babasına dönüp, "Baba beni kim doğurdu" diye sormuş. İnan iyi bir arşivcidir. Kızına annesini anlatmış ve büyüdüğünde elindeki bütün bilgi ve belgeleri sakladığını ve ona vereceğini söylemiş. Sonra da, "Sen bizim bir tanemizsin, seni çok istedik, Allah bize seni verdi" demiş.

Fatma ve Faça kızımıza çok iyi baktılar. Temizlik için Fatma, dil öğrenmesi için de Oxford mezunu Claire vardı. Claire, İpek'e çok

şey öğretti, tiyatro bölümü mezunuydu. Şarkılar söyletir, şiirler okuturdu. İpek'e özgüven aşıladı. Bir topluluk karşısında konuşma veya bir gösteri yapmayı hep Claire'den öğrendi. Anneler günü, babalar günü gibi özel günlerde eliyle bir şeyler yapmayı yine Claire öğretti. 4 yaşındayken 40 kişilik Amerikalı misafir grubuna kıyafet giyerek "New York, New York" gösterisini yaptı.

İpek'i her seyahate götürdük. Çişini tutmayı ve acıkmamayı üç yaşında öğrendi. Zorla müze gezdi ve konserlere götürüldü. Ağlayarak giderdi, sonra aradan bir hayli vakit geçtikten sonra gelip teşekkür ederdi. Şimdi her ikisinden de nefret ediyor.

Benimle Akmerkez'e gidince ayrı koridorlardan yürürdük. "Seni herkes tanıyor," diye utanırdı. Bir defasında kırk yılın başı birlikte sinemaya gitmiştik. Bir basın ordusu gelip fotoğrafımızı çekti. Sonradan da gazetenin birinde, "Suna Kıraç kızı ile sinemaya gitmek için sinemayı kapattı," diye bir haber çıktı. İpek'le son çıkışımız oldu.

Büyük insan gibi bizimle yemek yedi, pek çok şey öğrendi. Lise son sınıfta arkadaşlarıyla kayak yapmaya Courchevel'e gittiğinde, Jan Nahum arkadaşlarıyla beraber İpek'i akşam yemeğine davet etmiş. Kızlar kendi aralarında fısır fısır konuşmuşlar, İpek büyüklerle konuşmuş. İyi ki bana öğrettin, diye teşekkür etti. İpek'in o veciz yorumuyla, ona hayatı öğreten annesi "patron", o da benim "genç işçim"di.

İpek'in bütün şikâyeti çalışmamız, evde olmayışımız ve akşamları Güneri Civaoğlu'ndan haberleri dinleyip, geceleri sık sık çıkmamızdı. "Güneri Civaoğlu'nu benden çok mu seviyorsunuz?" Eve geldiğinize göre artık benimle ilgilenin," diye sızlanırdı. Çocuk haklıydı, ama ben ona şunu söylerdim:

"Sana ayırdığımız zamanın süresi değil, kalitesi önemlidir." Söylediklerimin İpek'i tatmin etmediğini şimdi daha iyi anlıyorum. Kimi zaman beni aradığında karşısına hep sekreterim çıkıyor ve "Annen şimdi meşgul... telefonda... ya da toplantıda" diyordu. İpek'in sesimi duymak için yaptığı bu girişimlerde her defasında düş kırıklığına uğraması çocuğun tepkisine neden oluyordu. İpek başka çocukları hiç kıskanmadı. Kıskandığı tek "şey" Koç Holding oldu. Benim ve İnan'ın Koç Topluluğu için harcadığımız her saniyeyi ondan çalınmış gibi hissediyordu. Ona ayırdığımız zaman bir türlü ona yetmiyordu. O da geceleri yatağımızda ikimizin arasına yatıyor ya da kimi zaman onu yatağımızın başucunda yere attığı bir yastığın üzerinde uyurken buluyorduk. O anlarda hissettiğim sızıyı sadece anneler anlayabilir.

İpek sanıldığı gibi bir "İpek" değildi. Güçlü bir karakter yapısı, dayanıklı bir bünyesi vardı. Risk alma yeteneği sağlam olduğu için ortaokula gidinceye kadar ciddi maceralar yaşadık. Amerika'da Fatma'yı uyutup asansörde kayboldu. Bütün otel birbirine girdi. Çiftlikte çıplak ata binip yere düştü. Okulda kafayı Atatürk büstüne vurup eve dikişler içinde geldi. Dayısının evinde teyzesi ile kitap yerleştirirken merdivenden kaloriferin üstüne düşüp ağzını yırttı. Ver elini Nesim Bey. Prof. Nur Danişment bulundu, hemen Güzelbahçe'de ameliyata alındı, canlı canlı ağzı dikildi. Tabii Fatma ağlar, İnan bahçede dolaşırken ameliyathanede elini tutan annesinden başkası değildi. Bir defasında Antalya'da Talya Oteli'nde bayram nedeniyle bayramlaşılıyor. Evren Paşa dahil birçok misafir var. İpek, teras katından bir aşağı kata düştü. Haşarı ve yaramaz bir çocuktu. Bir gün onu öpüp, arabayla holdinge gittiğimde, onu karşımda bulunca büyük bir şok yaşadım. Arabanın bagajına gizlenmiş ve böyle bir sürpriz hazırlamıştı.

Okulda başarılı bir öğrenci oldu. Kızımın okul durumuyla ilgili bütün gelişmeleri takip etmeye gayret ettim. Bu ilgi her öğrenci gibi

İpek'in de hoşuna gitmezdi. Öğretmenleri ile telefonda konuşur derse ilgisini, notlarını düzenli olarak izlerdim. Derslerinin kötü gitmesi halinde en önemli yaptırım tatil projelerinin iptal edilmesiydi. İpek birlikte geçirdiğimiz ve hepimizin en mutlu hatıralarını oluşturan o tatilleri sabırsızlıkla beklerdi. Bir defasında çalışmadan girdiği bir dersten kötü not alınca eve gelip bütün telefon kablolarını kesmişti. Böylece öğretmeninden "kötü haberi" alamayacağımı düşünmüştü.

Allah rahmet eylesin babamın değişik prensipleri vardı. Daktilo yazmayı bileceksin (şimdiki dünyamızda bilgisayar kullanmakla eşanlamlı). Araba kullanmayı bileceksin. En az bir dil konuşacaksın. Memleketin her tarafını gezmeye çalışacaksın, hayatın sadece İstanbul'dan ibaret olmadığını bileceksin. Bizler de İpek'i bu ilkeler doğrultusunda yetiştirmeye gayret ettik. Bilgisayar, araba kullanmak, bir buçuk dil eğitimini aldı. Elimizden geldiği kadar memleketi tanıtmaya çalıştık.

İlk olarak Ankara'dan başladık. Anıtkabir ve Atatürk Müzesi'ni ziyaret, sonra Konya, sahil şehirleri ve Güneydoğu Anadolu'yu gezdi. Atatürk Barajı, Adıyaman, Kâhta, Nemrut Dağı, Şanlıurfa ve Şanlıurfa'da sıra geceleri, Nemrut'a çıkarken bazı arkadaşlarımızın dağa katırla tırmanması, peşimizde bir ATV televizyonu, kameramanı birtakım fotoğrafçılar, akşam Kâhta kıyısında yemek veren bayilerimizle yenilen yemek, yörenin zengin mutfağı, Urfa'da vali beyi ziyaret, İpek için muhteşem bir gezi oldu. Daha sonra İpek arkadaşlarıyla Bitlis'e de gitti. Bu Bitlis seyahati sonrasında yaşadığı tecrübe onun için çok öğretici oldu. Bitlis'te kendi yaşıtlarının içinde bulunduğu olanaksızlıklar o kadar etkilemişti ki bir doğum gününde hediye seçeneklerine karşılık, kendi adına bir eğitim birimi açılmasını istedi. Eğitim Gönüllüleri Vakfı'nın Anadolu Hisarı Eğitim Birimi'nin açılış töreninde İpek'in o çok hoş konuşmasını pencereden izledim.

Yakınlarım kişiliği, kararlılığı, inadı ve yaşam felsefesiyle bana benzetiyorlar. İpek bağımsız düşünen, kendi geleceğini belirleyen, insanlarla son derece olgun ve kendine özgü bir iletişim kuran bir genç kız oldu. Onda gençliğimi ve bende olmayan "seçme özgürlüğünü" görüyorum. Bana gurur veriyor.

Ben ise Türk Eğitim Gönüllüleri sayesinde Silahlı Kuvvetlerimizin destekleriyle Diyarbakır, Siirt, Batman, Şırnak, Cizre, Lice, Pervari, Van ve Elazığ'a gittim. Oralarda eğitim birimleri açmak için uğraştık. Eğitim birimleri o yörelerde özellikle anneler için çok önemli. Anneler eğitimsiz, bir kelime Türkçe bilmiyorlar; çocukları, özellikle kızları eğitim birimlerine göndermiyorlar. Çocuklar "hüdayinabit" gibi yetişiyorlar.

İkinci Bölüm

İş Kadını Suna Kıraç
2. perde

"Vehbi Koç Üniversitesi"nin ilk ve tek öğrencisi:

Suna Kıraç babası Vehbi Koç'tan edindiği ve Koç Topluluğu'nda gelenekselleşen "not tutma" alışkanlığı ile iş yaşamının farklı süreçlerini kayıt altına aldı. Bu minik notların kiminde o olaya/kişiye dair düşünceleri, kiminde ise tarihe belge bırakmayı amaçlayan bir titizliği vardı. Ve Suna Kıraç bu alışkanlığını işe başladığı o ilk gününde edinmişti. Bir "stajyer"in günlüğünün o ilk sayfasındaki izlenimler olumsuzdu:

> 1.10.1960'ta Koç Ticaret Anonim Şirketi'nin İstanbul Şubesi'nde işe başladım ve babam vefat edinceye kadar, yani 25 Şubat 1996'ya kadar birlikte çalıştık. Bizim üniversite bir türlü bitmedi. İşyerim Beyoğlu Merkez Han'da, köhne bir binada çok ilginç yıllar geçirdim.
>
> Şöyle bir atmosfer vardı:
>
> Babam tek başına bir odada. Toplantı masası onun odasında. Rahmetli Hulki Alisbah caddeye bakan odada, toprağı bol olsun Bay İsak de Eskinazis arka odada, babamın sekreteri, tek parmakla daktilo yazan Zehra Tekbaş ise penceresi olmayan bir oda değil, bir kovukta oturuyordu. Haşim İşcan diğer bir odada. Zehra Hanım'ın karşısında bir kovukta da ben oturuyordum. Bir de tuvalet vardı. Bütün bir kadro bir katın sakinlerini oluşturuyorduk. Biz kendimizi temiz pak bir binada oturuyor zannederken, ender olarak ziyaretimize gelen annem bir mezbelelikte oturduğumuzu söyleyince, kırık mermer basamaklar tamir edildi, tuvalet düzeltildi ve binaya bir asansör yaptırıldı. Allah razı olsun annemden, titizliği orada da kendini göstermişti.

> Ben hiçbir unvanı olmayan konumda işe başladım. Anlaşılan babam beni işe yararsam joker olarak kullanacaktı. Bütün gün gelen ve giden evraka bakıyordum. Bence güzel ve akıllıca bir yöntemdi, çünkü her şeyden haberim oluyordu. Zehra Hanım işi geciktirince bana afra tafra yapıyordu. Çok meşgul olan Bay İsak yüzüme bakmıyordu.

Suna Kıraç, o ilk gününde kendisini kaale almayan İsak de Eskinazis için sonraki yıllarda, "Başöğretmenim Vehbi Koç, muhasebe öğretmenim ise Bay İsak de Eskinazis idi," diye söz edecekti. Aslında her iki öğretmeni de Suna Kıraç'a "kalıcı" gözüyle bakmıyordu. Suna Kıraç bir gün evlenecek ve evinin kadını olacaktı. O nedenle de "öğretim" sürecini zaman kaybı gibi görmüşlerdi. Suna Kıraç, işe başladığı 1960 ile evlendiği 1968 yılları arasındaki çalışma yaşamını, "O zamana kadar kaptığımı, kendi çabalarımla kaptım," diye anlatıyordu. Can Kıraç ise Suna Kıraç'ın "Vehbi Koç Üniversitesi"ne geçişinin bir tesadüf olmadığı düşüncesindeydi. Can Kıraç'a göre "insan sarrafı" Vehbi Koç, aile içinde kendisine en çok benzeyen kişinin Suna Kıraç olduğunu keşfetmiş ve hemen onu "kanatlarının altına" çekmişti.

Vehbi Koç cesur bir karar almıştı. Zira 1960'ların başında bırakın varlıklı ailelerin kızlarını çalıştırmasını, kadınların iş yaşamında görülmeleri bile pek hoş karşılanmıyordu. Vehbi Koç bu durumu şöyle anlatıyordu:

> Eskiden zengin aile kızlarının çalışması hemen hemen ayıp bir şeydi. Biz bunu yırttık ve bu sorunu kaldırdık. Çocukların ticarethanelerde çalışmasını bir anane haline getirdik. Bizden sonrasını herkes takdir ediyordu.
>
> (Vehbi Koç Belgeseli)

Aslında kızlarının çalışma yaşamına atılması konusunda asıl ısrarcı olan isim Sadberk Hanım'dı. Suna Kıraç annesinin bu konudaki katkısını şükranla anıyordu:

> Ankara'da erkek çocuklar daha önemliydi. Kız çocuklar ikinci planda gelirdi. Annem bu konuda son derece ısrarcı olarak birtakım kararların alınmasında etkili oldu. Bizim çok iyi eğitim görmemiz, iyi yetişmemiz veya ileriki yıllarda da şirketlerde eşit pay sahibi olmamız açısından çok önemli bir unsura dikkat ederdi. Ailedeki en büyük sorunların kardeşler arası eşitsizlikten kaynaklandığını söylerdi. Bu konuda babama büyük baskı koydu. İş hayatına atılmamızda aslında kararı babam verdi. Annem destekledi.

Bu desteğin bir ürünü olarak Koç Holding'de başkan vekilliği görevine kadar uzanan bir meslek kariyerine sahip oldu. Ablası Semahat Arsel yine Koç Holding'e turizm ve hizmet sektörlerinde çok değerli katkılar sağladı. Tek başına alıp bugünlere getirdiği Divan Oteli'ni ve "Divan" markasını sadece ülke çapında değil, uluslararası bir saygınlık ve kaliteye ulaştırdı. Sevgi Gönül ise Sadberk Hanım Müzesi'nin sorumluluğunu tek başına üstlendi. Müzenin kurumsal kimliğinin oluşmasında ve bugün herkes tarafından kabul edilen prestijinde onun imzası vardı.

İş yaşamına girdiği o günlerde, bir yandan Boğaziçi Üniversitesi'nden dersler alan Kıraç bir yandan da "Vehbi Koç Üniversitesi"ndeki eğitimine devam ediyordu. Ancak iş dünyasının gerçekleri ile kitapların "sanal dünyası" arasındaki çelişki giderek okul yaşamından kopmasına neden oldu. Okul yıllarında arkadaş grubu Dilek ve Şenes Erzik, Gökçe Bayındır, Hale ve Seha Tiniç, Ayhan Asi ve Ayşegül (Çilli) Somersan'dan oluşuyordu.

Ayşegül (Çilli) Somersan ile Robert Kolej'de 11 yaşında başlayan dostlukları, Koç Topluluğu'ndaki bu staj günlerinde de onları birleştirdi. Birlikte staja başlamışlar ve ikisi de Filiz Ofluoğlu'na emanet edilmişti. Filiz Ofluoğlu, Suna Kıraç'ın gitmeyi düşlediği Amerika'daki Wharton School of Finance'tan mezun olmuştu. Bilgisi ve birikimi ile Suna Kıraç'ın ilk öğretmeniydi. Ofluoğlu, o dönemde personel bölümünün başındaydı. Büyük bir ciddiyet ve özenle işi öğrenmeye çalışıyordu. Ofluoğlu, "patronun kızı" muamelesi yapmıyordu.

Ayşegül (Çilli) Somersan ile boş vakitlerinde işten birlikte çıkıyorlar ve İstanbul'un hareketli yaşamına kendilerini kaptırıyorlardı. Bütün gün birlikte olmalarına karşın sabahlara kadar uykusuz gecelerin ana teması Koç Topluluğu'ndan çok sevdaları ve hayalleriydi. Suna Kıraç bu dönemde Ford Anglia marka kanarya renginde bir otomobil kullanıyordu. Ancak okul kantininden iş dünyasına atılan bu tecrübesiz işkadını otomobilinin çok sükse yapmasından utanıyor, arabasını Divan Oteli'ne park edip randevularına taksi ile gitmeyi tercih ediyordu.

Kendi deyimiyle "acımasız bir patronun" (!) yanında çalışıyordu. İşi asmak ya da hastalanmak kabul edilemezdi. Daha da önemlisi "patronun kızı" olduğu için dakik olmalı ve başkalarına örnek gösterileceğini bilmeliydi. Bu ağır yükü şöyle anlatıyordu:

> Vehbi Koç'un kızı olmanın verdiği bir sorumluluk var tabii. Bütün düzeniniz ve hayatınız onun çerçevesi içinde olmak durumunda. Gönlünüzce değil, Vehbi Koç'un kızı olarak yaşamanız gerekiyor. Vehbi Koç ile rekabet halinde yaşamak ve çalışmak durumunda kalıyorsunuz. Çünkü o damga vurulmuş vaziyette. Dolayısıyla sıradan bir insan olarak yaşamayı düşünemiyorsunuz.

Asli görevi Vehbi Koç'un asistanı olmaktı. Vehbi Koç ile topluluk ile ilgili bütün toplantılara giriyor, topluluk içindeki farklı bölümlerde stajına devam ediyor ve böylece hızla hem Koç Topluluğu'nu hem de Vehbi Koç'un çalışma tarzını öğreniyordu. Okulunu henüz bitirmiş bir genç kızı bekleyen bu ağır sorumluluğun altında ezilmedi.

Bu yükü hafifleten ise yine aynı "acımasız patron"du. Zira babası Vehbi Koç tarafından geliştirilmiş ilkeler ona yol gösteriyor, tecrübesizliğinde ona kılavuzoluyordu. Vehbi Koç'un tüm iş hayatı boyunca sıkı sıkıya sarıldığı prensipleri vardı. Bu prensipler şöyleydi:

1. Hiç kimse tek imzayla şirketi töhmet altına sokmayacak.
2. Kardeşin ya da kocan bile olsa hiç kimseye umumi vekâletname vermeyeceksin.
3. Verdiğin vekâletnameler muayyen süreli ve bir işe dönük olarak verilecek.
4. Birlikte çalıştığın kimselerle özel hayatında arkadaşlık etmeyeceksin, içli dışlı olmayacaksın. Onlarla ilgili kararlar almakta zorlanırsın.
5. Verdiğin hiçbir siparişin borcunu unutmayacaksın. Hediye başka, sipariş başkadır. Bir paket sigaranın bile borcunu ödeyeceksin. Hediye daima pahalıya patlar.
6. İbadetini gösteriş için yapmayacaksın. Allahla kulun arasına kimse giremez.
7. Toplantılara hazırlıklı gireceksin. Gündemin olacak. Karşı tarafın gündemini isteyeceksin.
8. Her toplantının zaptı toplantı sonrası yazılacak. İleride, karşı taraf ne sormuş, sen ne söylemişsin yazılı olarak kalacak.
9. Siyasilerle konuşurken kendin zabıt tutacaksın.

10. İçkiliyken bahse girmeyeceksin. Şirket işlerini konuşmayacaksın. Az konuşup çok dinleyeceksin.
11. Elde ettiğin bilgilerin bir kısmını çalışma arkadaşlarınla paylaşacaksın.
12. Almak istediğin kararı çalışma arkadaşlarınla birlikte alacaksın ki sonradan takip etsinler ve sorumluluk alsınlar.
13. Kimseye kefil olmayacaksın. Sonradan kötü kişi olacağına, baştan olmak daha iyidir. Ama gönlün arzu ediyorsa para verip unutacaksın.
14. Düşmüş dostunu arayacaksın.

Suna Kıraç bu altın öğütlere harfiyen sadık kalmaya çalıştıysa da kimi zaman bu ilkelerden uzaklaştığı oldu. Böylesi dönemlerde Vehbi Koç ilkelerini kimi zaman kızgınlık, kimi zaman hüzünle hatırladı.

Koç Topluluğu giderek yaşamını anlamlandıran bir olguya dönüşüyordu. Öğrencilikten işkadınlığına geçiş sürecinde titiz, otoriter, fikri takibe önem veren ve mesafeli bir kimlik ediniyordu. Otomobilden kibrite, salçadan demire ya da buzdolabına kadar uzanan çok farklı sektörlerde iş yapan bir holdingde asıl sıkıntı uzmanlaşmak ve her zaman hazırlıklı olmaktı.

Bu zaafiyeti ortadan kaldırmak için her toplantıya mutlaka hazırlıklı gidiyor ve Vehbi Koç'un yöntemiyle toplantı öncesi söz konusu şirket içi birkaç farklı kaynak kullanarak elindeki bilgileri çifte denetime tabi tutuyordu. Koç Topluluğu içinde şirket yöneticileri için "gri alan" mali işler müdürlüğüydü. İsak de Eskinazis'in geliştirdiği bir sistemle, bu ismi doğrudan Vehbi Koç atardı. Mali işler müdürü Vehbi Koç'un kozuydu. Doğrudan bu isme ulaşabilir, şirket hiyerarşisindeki bütün yöneticileri bu kanaldan denetleyebilirdi. Suna Kıraç da aynı yöntemi benimsedi.

Örneğin, 1998'de Arçelik'teki bazı sorunların tesbitinde bu yöntemi kullanıyor ve genel müdüre bir mektup yazarak mali işler bölümünden Özcan Hıncal'dan aldığı bilgileri paylaşıyordu. Koç ailesinin "gelenekselleşmiş" olan bu çalışma tarzı yöneticiler açısından "by pass" edildikleri şeklinde algılanmıyordu.

Mehmet Ali Berkman ve Hasan Subaşı'na gönderilen mektup:

> Bizim de çok ciddi bir durum değerlendirmesi yapmamız gerektiğinden, Mali Grup elemanlarımızdan Özcan Hıncal'dan bana alıştığımız inceleme raporları dışında bir rapor hazırlamasını ve sorunlara eğilmesini istedim. Dün sizlere de bir kopyası verilen 21.7.1998 tarihli (30.6.1998 itibariyle) inceleme raporu geldi. Bu raporu kendi aramızda görüştük. Belirli konuları açık kalplilikle dile getirdik. Mutabık kalınan kararların lafta kalmaması için bunları yazıya dökmek istedim.
>
> Özcan Hıncal'ın raporuna itirazınız ya da eklemek istediğiniz hususlar varsa, bilgilendirmenizi rica ederim.

Toplantılarda her zaman bilgisini yansıtacak sorular sorduğu için profesyonel yöneticiler açısından çekinilen bir amirdi. Suna Kıraç için asıl sınav bütün bu farklı üretim alanlarında bilgi ve birikime sahip olduğunu kanıtlayabilmekti. Bunu sağlamanın yolu ise ayrıntılarda gizliydi. İyi bir profesyonel açısından Suna Kıraç'ın üretim ya da kârlılık rakamları sorması ve tahlil etmesi yetmezdi. Örneğin salçanın konuşulduğu bir toplantıda üretim ve verimlilikteki azalmayı sorarken, ürünün hava koşullarından etkilenmesi ile küf

oranının artması arasındaki ilişkiyi bilen bir patron, TAT yöneticisi için korkulan biri olabilirdi. Vehbi Koç'tan sonra Suna Kıraç'ı farklı kılan özelliği işte buydu.

Yıllar geçtikçe holdingin farklı bölümlerinde çalışarak Koç Topluluğu'nu bir bütün olarak tanıma imkânı buldu. 1974 yılında holdingin insan kaynaklarından sorumlu ismi olduğunda, yöneticileri seçme ve değerlendirme konusunda çok önemli bir tecrübe edindi.

Bu tecrübe aslında Koç profesyonellerini tanıması açısından paha biçilmez bir nimetti. Suna Kıraç, bu dönemde terfi ve liyakat konularında Koç Topluluğu'na standartlar getirmeye, kurumsal kimliği güçlendirmeye gayret etti. Öylesine titizdi ki bir Koç yöneticisinin davetlerde nasıl giyinmesi gerektiği bile onun merceğindeydi. Bu konuda karşısına çıkan en ilginç engel ise Koç Topluluğu'nun burslularıydı. Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı aracılığıyla yurt dışına giden ve Avrupa ve Amerika'da eğitim görenler topluluğa geri dönüyor ve ciddi uyum sorunları yaşıyorlardı.

Koç Topluluğu'nun geleneklerinde masaya ayaklarını uzatan bir yönetici yoktu. Aynı gelenek iş varken yüzme ya da tenise giden bir yöneticiyi de affetmezdi. Yaşadıkları ülkede edindikleri kültürü ve çalışma tarzını Koç Topluluğu'na getiren ve her biri pırıltı taşıyan bu yöneticilerin intibak sorunu Suna Kıraç'ın en önemli derdi olmuştu. Bu öyle bir dengeydi ki, uyumsuzluk nedeniyle yeniden "geri dönme" kararı alan, yani kırılgan bu yeni yönetici tipiyle, Koç Holding'in değerleri arasında kurulmalıydı. Bir dönem bütün bu bursiyerler o dönemde dışişlerden sorumlu olan İnan Kıraç'ın emrine verilerek hepsinin aynı havayı soluması sağlanmak istendi. Zaman içinde bu uyum sağlandı.

TEGV'in ilk lisansüstü bursiyerlerinden biri de Davut Ökütçü'ydü. Amerika'daki eğitimini tamamlayıp döndüğünde

Vehbi Koç'a teşekkür ziyareti yapmış ve Vehbi Koç, "Siz bana teşekkür edemezsiniz, ne zaman ki; bizim size tanıdığımız imkânları iyi kullanır, eğitimimizi başarıyla tamamlar, yurdunuza döner, yurdunuz için çalışır ve bir gün eliniz para tuttuğunda, siz de döner, size tanıdığımız bu imkânı sizden sonra gelecek bir Türk gencine sağlarsanız o zaman teşekkür etmiş olursunuz," demişti.

Davut Ökütçü'nün iş başvurusunda bulunduğu kurumlardan biri de Koç Topluluğu'ydu. İnsan kaynakları bölümünün başında henüz Filiz Ofluoğlu'nun olduğu dönemdi. Ofluoğlu'nun yanıbaşındaki "yazın sıcağına uygun, uzun ipek, ufacık çiçeklerle donanmış geniş etekli bir elbiseyle" oturan hanım ise Suna Kıraç'tı. Suna Kıraç ne yapmak istediğini sordu. Ökütçü, "İşim mutlaka bir üretim, bir sanayi dalında olmalı, yeteneklerimi ortaya çıkaracağım bir iş arıyorum," dedikten çok kısa süre sonra Koç Topluluğu'nun Bozkurt Mensucat Fabrikası'nda işe başlamıştı. Bu öyküde asıl çarpıcı olan ise aradan neredeyse 13 yıl geçtikten sonra yine Suna Kıraç ile yapacağı ikinci görüşmesiydi.

1984 yılıydı ve fabrikadaki kimi gelişmelerden rahatsız olan Davut Ökütçü istifasını vermişti. İstifası genel müdür tarafından kabul edilmedi. Bunun üzerine İnsan Kaynakları'nın başındaki isme, Suna Kıraç'a, istifasını doğrudan sunmaya karar verdi. O görüşmeyi Ökütçü şöyle anlattı:

> Niye ayrılmak istediğimi sordu. Ben de, "Suna Hanım, profesyonel olarak benim hedeflerim var, bu hedeflerimin önünün kesildiğini hissediyorum, bu nedenle de bu kadar çabamın sonunda çok fazla da ilgi görmediğim duygusuna kapıldım, ayrılıyorum. Dolayısıyla müsaadenizle ben kurumla ilişkimi kesmek istiyorum," dediğimde, "Davut Bey" dedi, "Siz gerçekten ilgi görmediğinizi mi zannediyorsunuz? 1969'da

> Amerika'ya gittiğinizde üniversitenizle görüşüp, oradaki performansınızı izledim. 1971'de döndüğünüzde, Bozkurt'ta başladığınız günden bugüne kadar geçtiğiniz bütün seviyeler, kariyer planlamamızın bir sonucudur. Sizinle ilgili uzun vadeli başka planlarımız var. Lütfen şimdi işinizin başına dönünüz.

Davut Ökütçü sonraki yıllarda da Koç Holding içinde farklı görevler üstlendi. Suna Kıraç'ın profesyonellerle ilgili kılı kırk yaran fikri takibi yıllar içinde, holding açısından böylesi bir avantaja dönüşecekti. Suna Kıraç ile Vehbi Koç'un ortak başarısı şirketlerin başına en iyi isimleri bulma ve atama becerileriydi. Her ikisi de üst kademedeki yöneticileri şirkete ortak ederek sorumluluk ve aidiyet duygusunu geliştirmeyi tercih ediyordu.

Ancak 1987'de Vehbi Koç'a yolladığı bir yazışmada şirketlerde "ortak müdür" uygulamasına son verilmesini istedi. Zira "ortaklıktan pay alacak" profesyonellerin kimi zaman topluluk menfaatlerini geri plana atabilecekleri endişesi taşıyordu.

Yıllar içinde Suna Kıraç, holdingdeki konumunu pekiştirip, Vehbi Koç'un vazgeçemediği yardımcısı olarak sivrildiğinde, Vehbi Koç, İsak de Eskinazis'ten kızını yetiştirmesini istedi. İsak de Eskinazis topluluğun efsane ismiydi. Yıl sonu sayımlarında depolardaki somun cıvatalarını bile saydırmasıyla haklı bir ün edinmişti. "Muhasebe öğretmeni" bildiklerini paylaştı. Kıraç'ın holdingdeki en önemli mukayeseli üstünlüğü, bilanço okumadaki başarısıydı. Zira bilançodaki derinliği sezebiliyor, eksikliklerini tespit ediyor, sermaye yapısını, amortismanı, teşviği yani bir şirketin finansmanındaki bütün detayları bulabiliyordu.

Koç Topluluğu, Suna Kıraç'ın katıldığı dönemde önemli bir virajı geçiyordu. O yıllara kadar ticaret ve inşaat sektöründe yıldızı parlayan topluluk giderek imalat sanayisine giriyordu. İthal ikâmesi ile korunan bu sanayi yapısı, talebi sınırlı Türk ekonomisi için ya ortaklıklar ya da "montaj" diye tanımlanan bir içerik taşıyordu. Suna Kıraç bu yeni döneme adapte olan Koç Topluluğu ile birlikte sanayileşme sürecinde önemli tecrübeler kazanacak ve 1980'lerde montajdan ana sanayiye geçiş sürecinde, bu tecrübesi ile Koç Holding'de çok önemli kararlara imza atacaktı.

Suna Kıraç da tıpkı babası gibi topluluk içindeki bütün iletişimi yazışma yoluyla gerçekleştiriyor, yani kayıt altına alıyordu.

1970'li yıllarda ülkenin yaşadığı kaostan Koç Topluluğu da nasibini aldı. Sürece damgasını vuran işçi-işveren ilişkileriydi. Bu dönemde Koç Topluluğu, Bernar Nahum'un yaptığı bir itirazla sendikalar konusunda çok farklı bir tutum sergiledi. Nahum, topluluk şirketlerinde sendikaların varolması gerektiğini söylüyordu. Sendikalar olmalıydı ki işçiler para kazansın, belli bir refah düzeyine ulaşsın ve Koç ürünü buzdolabını, çamaşır makinesini satın alabilsin.

Bu doğrultuda Koç Topluluğu'nun sanayi şirketlerinde hangi görüşten olursa olsun sendikaların örgütlenmesi engellenmedi. Ancak topluluk ticaret ve hizmet sektörlerindeki şirketlerde sendikalaşmaya sıcak bakmıyordu.

Holdingin çok farklı sektörlerde faaliyet göstermesi nedeniyle toplusözleşme görüşmelerinde belli standartların yakalanması ve dengeli bir süreç yaşanması için Holding içinde bir birim kurulmuştu. Yöneticiler şirketlerin olanakları ölçüsünde azami verebilecekleri zam oranlarını bu birime bildiriyor, birim de diğer

sektörlerdeki oranlarla karşılaştırarak bir denge sağlamaya gayret ediyordu. Bu birimde bütün çalışmalar Suna Kıraç'ın bilfiil yönetim ve yönlendirmesi altındaydı.

Vehbi Koç ise sendikalar karşısında işverenlerin ortak hareket etmesi için her sektörde işveren sendikalarının kurulması konusunda öncü bir rol üstlenmişti. Holding içinde Tuğrul Kutadgobilik başkanlığında oluşturulan bu birimi, iş yasaları konusunda uzman avukatlar destekliyor, Koç Topluluğu toplusözleşmelere en hazırlıklı grup olarak oturuyordu.

Koç şirketlerinde sendikal mücadele kıyasıya bir hal almıştı. 15-16 Haziran 1970'te, Türkiye'nin yaşadığı en büyük işçi eylemine Koç işçileri de katılmıştı. İstanbul'un bütün sokaklarının işçiler tarafından işgal edildiği o gün Koç ailesinin üyeleri birbirleri için kaygılanmıştı. Sevgi Gönül'ün Dragos'taki evinde Semahat-Nusret Arsel ve o gün onlarda misafir olan Mustafa Koç mahsur kalmışlardı. Onları "kurtarma işi" işçi tulumu giyerek, tebdil-i kıyafetle sokağa çıkan İnan Kıraç'a düşmüştü.

Öylesine kritik bir süreçti ki kimi fabrikalarda şirketlerin üst düzey yöneticileri rehin alınıyor, fabrika işgalleri yaşanıyor, hatta Tofaş fabrikasında bir işçi yaşamını yitiriyordu. Uzun süren grevler Koç Topluluğu'na ciddi Pazar kaybettiriyordu. Örneğin Arçelik grevinin 9 ay sürmesi sonucunda beyaz eşyada bütün pazar rakip üretici firmanın eline geçivermişti.

1980 yılında Arçelik ikinci defa grev dalgasıyla sarsıldığında, Suna Kıraç radikal bir öneriyle babasının karşısına çıktı. Bu öyle bir öneriydi ki işveren dünyasının örgütlenmesinde çok önemli bir rol oynayan Vehbi Koç'un bu öncülüğüyle, Arçelik'in çıkarları arasında bir seçim yapmasını istiyordu.

Suna Kıraç'tan Vehbi Koç'a bir mektup*

Bugün Arçelik Yönetim Kurulu toplantısı vardı. Toplantıda 2. üç aylık durum görüşüldü.

Arçelik'in kümülatif satışlarında 4,5 milyon lira gerilik görülmekte, her ay asgari 50 milyon lira para gerekmekte ve Arçelik'in bugün itibari ile hakiki zararı 270 milyon lira.

Zararı da bir kenara bırakıyorum, çark dönmüyor ve geçen grev döneminde olduğu gibi, Arçelik'in buna dayanma gücü kalmamıştır. Şirketin istikbalini ve gelişmesini tehlikeye atıyoruz.

MESS'ten bugüne kadar Koç Topluluğu hiçbir fayda sağlamamıştır. Grup sözleşmesinin tüm yükünü, geçen dönem olduğu gibi bu dönem de Koç Topluluğu taşımaktadır.

Rakiplerimizle aynı paralelde mücadele veremediğimiz için MESS gün geçtikçe belimizi bükmektedir. Herkes bir şekilde işini uydurmuş gidiyor. 14 işyerini kapsayan 14.000 kişiyi lokavta sokmak bir mesele olmuştur.

Teklifim, Koç Topluluğu, MESS'te kalır, Arçelik kendi başına bir sözleşme yapar ve neticede MESS'den atılır. Bu konuda bugün karar alsak, işi tezgâhlamak bir ay sürer. Bizim bu yıl geçen sefer olduğu gibi 8,5 aylık bir greve dayanma gücümüz yoktur.

Arçelik, MESS'ten çıktıktan sonra bizi ister eleştirirler, ister kızarlar, ister gülerler. Kanaatimce şirketin istikbali ile oynamak kadar önemli değil.

Bu konuda bir an evvel karar almak için talimat vermenizi rica ederim.

Saygılarımla,

Suret: Sayın Rahmi M. Koç

* 18 Temmuz 1980.

Suna Kıraç 70'li yıllar boyunca hiç resmi koruma talep etmedi. Her sabah karı-koca el sıkışarak ve "iyi şanslar" dileyerek evden ayrılıyordu. Evlerinin deniz kenarında olması nedeniyle bir tehdide karşı ne yapılması gerektiği hususunda bir İngiliz güvenlik şirketinden rapor istendi. Hazırlanan rapor öylesine kaygı vericiydi ki Kıraçlar'ın evlerini bir kaleye dönüştürmesi gerekiyordu. Bunun üzerine İnan Kıraç o yıllarda MİT yöneticisi olan HirabAbbas'ı davet ederek bu raporu tartışmak istedi. Hiram Abbas gülümseyerek, bu raporun hiçbir derde deva olmayacağını söyledi. Zira İnan ve Suna Kıraç'ı vurmak isteyecek bir örgüt için evin konumu gereği her türlü coğrafi avantaj mevcuttu. Hiram Abbas'ın önerisi ise o yıllar açısından ironikti. Zira Abbas, evin çevresine sirenler takılarak sık sık bu sirenlerin çaldırılması yoluyla caydırıcı olunabileceğini söylemişti. İnan Kıraç da bu tavsiyeyi uygulamıştı.

Terörün sokağa indiği o günlerde Koç Holding'in Fındıklı'daki merkezi bir geceyarısı bombalandı. Haber geldiğinde İnan Kıraç apar topar holdinge gitmek üzere yola çıkmaya hazırlandı. Suna Kıraç, "Gecenin o saatinde seni tek başına dışarı yollayamam," diyerek kendisinin de geleceğini söyledi. Suna Kıraç ikna edilemedi ve Kıraçlar yola çıktı. Güvenlik olarak yanlarına sadece bahçedeki iki doberman köpeği almışlardı. Türkiye'nin en zengin ailesi 1970'li yılların en çarpıcı güvenlik zaafiyetiyle maluldü. Suna ve İnan Kıraç o korku dolu günlerde dostları Vedat Özsezen'in yatına konuk oldular. Yat, Büyükada'nın arkasına demirlediğinde. O sabah en huzurlu uykularından birini yaşadıklarını fark ettiler. Kıraçların denize olan tutkusunda o meşum günlerin payı vardı.

Bu dönemde Suna ve İnan Kıraç huzuru denizde buldu. Tehlikesiz, dingin ve yaşamın bütün temposunu geride bıraktıkları tek yer tekneleri "Mır Mır"dı. Sık sık tekneyle uzaklaşıyor ve birbirlerine zaman ayırıyorlardı. Ülkede yaşanan karmaşanın sadası teknelerine ulaşamıyordu.

Suna Kıraç'ın holding içindeki ağırlığı giderek artıyordu. Artık "Vehbi Koç'un asistanı" olmanın ötesinde bir role sahipti. Kurulduğu günden itibaren topluluk Yönetim Kurulu'nda Aile Komitesi'ni temsil etmeye başladı. Aile Komitesi, Vehbi Koç'un geliştirdiği bir yönetim mekanizmasıydı. Bu komitede Koç ailesinin fertleri bulunurdu. Yani Vehbi Koç ve çocukları. Holdingin gelişimi, vizyonu ve oluşturduğu stratejiler bu komitede ele alınır ve aslına bakılacak olursa nihai karar da 5 kişiden oluşan bu komitede verilirdi. Komiteye Vehbi Koç'un evlatlarının eşleri bile giremezdi. Komitede yapılan bütün tartışmalar mutlaka bir tutanakla kaydedilir, Koç Holding'in belki de en gizli sırrı bu tutanaklar olurdu. Tutanaklar gizli kasada muhafaza edilirdi. Toplantıların sekreteryasını Suna Kıraç tutardı. 38 yıllık eşi İnan Kıraç bile bu toplantılarda yapılan konuşma ve tartışmalardan haberdar olmamıştı. Holding CEO'ları bu toplantılarda "lüzumu halinde" katılarak bilgi verirlerdi. İnan Kıraç'ın da bu toplantılarla ilgili tek tecrübesi CEO olarak verdiği raporlarla sınırlıydı.

Aslında Aile Komitesi kardeşler arası bir rekabet arenası değildi. Tartışmalar mülkiyet ve hak iddialarından çok, Koç Holding'in geleceğe dönük atacağı adımlar ve yatırım kararlarından çıkardı. Bu tartışmalarda aile üyeleri arasındaki sevgi bağından öte, profesyonel bir yaklaşım galebe çalardı. Bu öylesine bir yaklaşımdı ki Suna Kıraç anılarında, kardeşler arasındaki rekabette aslında Vehbi Koç'un yönetim başarısının altını çiziyordu:

> Babama ilk mektubu 1963'te, "Rahmi'le anlaşamıyorum," diye yazmıştım. Kardeş olarak birbirimizi çok sevmemize rağmen, hiçbir mal mülk problemimiz olmamasına karşılık, yönetim stilimiz çok farklıydı. Babam stilimizin farklılığını ve bundan her ikimizin de rahatsız olduğunu görüyor, ama aldırmıyor, kendi yöntemleriyle bizi idare ediyordu. Sonuçta 35 yıl

> idare edilerek kullanıldık. Zaman zaman ben, zaman zaman da Rahmi ayrılmaya kalktık, sonuçta ikimiz de babama karşı direnemedik.

Koç yönetiminde kardeşler arası görüş ayrılığı aslında Koç Holding'in vizyonuna çeşitlilik, yaratıcılık, dinamizm ve üretkenlik getiriyordu. Suna Kıraç'ın dikkat ve özeni ile Rahmi Koç'un dünyadaki gelişmeleri çok iyi takip eden kültürü, birikimi ve tecrübesi Koç Topluluğu'nun en önemli avantajına dönüşüyordu.

İdare Heyeti, Koç Holding'in kalbiydi. Holdingin profesyonel yöneticilerinin en üst makamıydı. Bütün önemli kararlar burada alınır, gelecek burada şekillenirdi. İdare Heyeti'nin aldığı kararlar ise İcra Kurulu tarafından uygulanırdı. İcra Kurulu adeta Koç Holding'in yürütmesi, İdare Heyeti ise yasaması işlevini görürdü. Anayasası ise Aile Komitesi'nde yazılırdı. Suna Kıraç İcra Komitesi'nde aileyi temsil ediyordu.

Ancak kimi zaman da aileye karşı holdingdeki şapkasını giymek zorunda kalabiliyordu. Suna Kıraç ile ilişkisini "ikiz gibi büyüdük" diye tanımlayan ve Suna Kıraç'a aile içinde en yakın isim olan Sevgi Gönül'e yapılan haksızlık sonrası yolladığı mektupta, bir aile içinde "pardon" denilmesinin ötesinde "Koç kültürü" açısından çarpıcı bir resmiyet vardı:

Suna Kıraç'tan Sevgi Gönül'e mektup*

Sevgi Hanım,

1987 Faaliyet Raporu'muzun Yönetim Kurulu ile ilgili bölümünde sizin resimlerinizin yer almaması dolayısı ile çok büyük bir hata yapılmış bulunmaktadır.

Koç Holding'in aileye ait payının %25'ine sahip ve Koç Ailesi'nin bir ferdi bulunmanız, yapılan hatanın ne derece önemli olduğunu bir kez daha vurgulamaktadır. Bu konuda gösterdiğiniz hassasiyete canı gönülden katılıyor, başta şahsen ben olmak üzere bu hatayla ilgili tüm bölümleriniz adına sizden özür diliyorum.

Yapılan böyle bir hatanın telafisi çok güç olmakla birlikte, aşağıdaki kararları almış bulunuyoruz:

1. Faaliyet Raporu'nun dağıtımı durdurulacaktır.
2. 28 Nisan 1988 tarihinde Yönetim Kurulu'muzun yeni resmi çekilecektir.
3. Bir yıl daha kullanılacak rapor derhal yeniden basılacaktır.

Bu hatayı tamir edebilmek için bana ve sorumlu arkadaşlarıma fırsat vermenizi diler, selam ve sevgilerimi sunarım.

Aile adına üstlendiği bu zor görevde, aslında her biri mesleğinin/sektörünün duayeni olan isimlerle muhatap olacak ve onlara kendisini kabul ettirecekti. Bu kurul üyelerinden Can Kıraç "patroniçesi" Suna Kıraç'ı şöyle anlatıyordu:

* 8 Nisan 1988.

> Suna'nın Koç Topluluğu'na getirdiği en önemli özellik, profesyonel yönetimle aile bireyleri arasında hem bir bağ kurma becerisiydi; hem de Vehbi Bey'e ve kardeşlerine karşı profesyonel kadronun haklarını koruma kararlılığıydı. Suna Kıraç bu özelliğiyle Koç Holding'de çalışanların büyük güvenini kazanmıştır. Koç Topluluğu şirketlerinin üst düzey yöneticileri bir sorunu eğer Suna Kıraç'a aktarırlarsa onun en doğru şekilde halledeceğine inanmışlardı.

Bu inanç üst düzey yöneticiler açısından çok önemliydi. Suna Kıraç çalışanların çıkarlarının korunmasında adaletin terazisini kimden yana bükecekti? Aile mi yoksa çalışanlar mı ikileminde hangi safta yer alacaktı? Can Kıraç tercih edilen safı şöyle anlatıyordu:

> Vehbi Koç, tasarrufa çok riayet eden birisi olmasına karşın Koç Topluluğu'nda, 1970'li, 80'li, 90'lı yıllarda profesyonellere en iyi ücretler, en yüksek primler ödenirdi. Bu Vehbi Koç'un onayından geçerek uygulanırdı. Ama Vehbi Koç bunları kısmak için büyük mücadele gösterir, işte o mücadele noktasında Suna Kıraç devreye girerdi. Çünkü Vehbi Koç bizim profesyonel olarak itirazımızı dikkate almaz görünürdü. Fakat Suna, hem kadın yapısıyla hem Vehbi Koç'un kızı olarak ve Vehbi Koç'un en güvendiği aile bireyi olarak onu ücret politikalarında ikna ederdi.

Bu inanç Suna Kıraç'ın yönetim ve icra kurullarında sinerji yaratabilmesi açısından önemli bir güçtü. Suna Kıraç, topluluk içinde geleneksel olan ile modernleşme arasındaki çizgiyi temsil ediyordu. Vehbi Koç, yılların getirdiği tecrübe ve ilkeler doğrultusunda geleneğe

sahip çıkıyordu. Oysa bir yandan Türkiye değişiyor, diğer yandan Koç Topluluğu'nun doğrudan sanayi yatırımlarına yönelmesiyle yepyeni bir dönem başlıyordu. Topluluğun tek hâkimi yine Vehbi Koç'tu. Ancak gelişmeler doğrultusunda ortaya çıkan ihtiyaçlarla Vehbi Koç'un gelenekleri arasında uyum sağlama görevi Suna Kıraç'a kalmıştı.

Örneğin, Rahmi Koç'un önerisiyle Koç Topluluğu'na bir helikopter alınmasına karar verilmişti. Zira giderek ağırlaşan trafik ve iş dünyasının hızlanan iç dinamiği ve topluluğun çok farklı coğrafyalara dağılmış olması Koç'un üst düzey yöneticilerinin daha mobil olmasını gerektiriyordu. Helikopter alınacaktı alınmasına ama böylesi harcamaları müsriflik olarak niteleyen Vehbi Koç acaba bunu nasıl karşılayacaktı? Suna Kıraç helikopterin satın alınmasından itibaren tam bir yıl süreyle bu satın alma işlemini Vehbi Koç'tan gizleme başarısını göstermişti.

Aslında Vehbi Koç'un mütevazı yaşamı bu tür çarpıcı anekdotlarla doluydu. Vehbi Koç "halktan biri" gibi yaşama arzusundaydı. Onun yapmadığı ve yaşamadığı şeylerin topluluk içinde yaşanmasına da soğuk bakıyordu. Vehbi Koç yaşam felsefesini özetlerken bir misyon duygusuyla hareket ettiğini vurguluyordu:

> En lüks hayatı yaşayabilir, en lüks yerlerde oturur, en lüks arabalara binebilirdim. Bunların hiçbirini yapmadım. Çocuklarıma ve iş arkadaşlarıma kötü örnek olmak istemedim. Davranışlarımdan dolayı pişmanlık hissine hiç kapılmadım. Hayata bir daha gelsem, yaptıklarımı aynen tekrarlar ve devam ettirirdim.

Ancak Türkiye'nin en zengin işadamının serveti ile çelişen yaşam tarzı kimi zaman çevresini gülümseten anılarla doluydu.

Örneğin Koç Topluluğu üst düzey yöneticilerine verilen şoförlü arabalar Vehbi Koç'un tepkisini çekiyordu. Bir defasında bu "makam" arabalarının ne kadar benzin harcadığını, şoförlere ne kadar maaş verildiğini hesaplatmış ve ortaya çıkan yüksek maliyete kızgınlığını ifade etmişti. Yöneticiler neden kendi arabalarını kullanmıyordu? Vehbi Koç'u sakinleştirmek, yine Suna Kıraç'a kalmıştı. Suna Kıraç'ın gerekçeleri yeterince ikna ediciydi. Şoförler, üst düzey yöneticilerin özgür kalması içindi. Aksi takdirde ulaşım için eşleri ve çocuklarına harcayacakları zaman, Koç'ta geçirecekleri zamandan israf edilecekti. Dahası bu arabaların üzerine Koç Topluluğu'nun adı yazılarak dolaylı bir reklam bile yapılabilirdi. Vehbi Koç'un bu fayda-maliyet analizi karşısında söyleyecek sözü yoktu.

Bir defasında Koç Topluluğu tarafından Bursa Uludağ'da gerçekleştirilen bayi toplantısına Vehbi Koç da katılmıştı. Gecenin konuğu bayan sanatçı 11 kişilik bir saz heyeti eşliğinde konserini sundu. Ertesi günü Vehbi Koç yöneticilere yolladığı yazı ile "11 kişilik saz heyetine ne gerek olduğunu" sorguluyor ve bu kadar kalabalık bir saz heyetinin yol, otel ve yemek masraflarının israf olacağını vurguluyordu. Vehbi Koç'a göre 3-4 kişilik bir saz heyeti yeterde artardı. Vehbi Koç'un da çok sevdiği bayan sanatçı bir sonraki yıl davet edildiğinde, beş kişilik saz heyeti ile gelmesi önerisine, "O halde siz Sulukule'den bir sanatçı bulun," diye çıkışınca, Koç yöneticileri Vehbi Koç'un katıldığı bu defaki konserde saz heyetinin 6 tanesini bir paravanın arkasında gizliyordu.

Vehbi Koç'un, Cengiz Solakoğlu ve Hasan Subaşı'na "baylar" diye başlayan ve "tebrik ve tenkitlerini" yazdığı söz konusu mektup şöyleydi:

Vehbi Koç'tan
Cengiz Solakoğlu ve Hasan Subaşı'na mektup*

Uludağ Grand Yazıcı Oteli'nde tertiplenen Arçelik yetkili satıcılar toplantısının birinci bölümüne katıldım. Bu toplantıda konuşma yapan arkadaşlar Uğur Ekşioğlu, Hasan Subaşı, Galip Sipahi, Muvaffak Gözaydın, Yusuf Ataç ve Cengiz Solakoğlu beylerden yalnız Cengiz Solakoğlu beyin konuşmasını dinledim.

a) Levent Kırca / Oya Başar çiftinin çamaşır makinesini takdim şeklini dinledim.

b) Arçelik reklamlarını yapan Ajans Ada'nın takdimini izledim.

c) Akşam kendim bir konuşma yaptım.

22.11.1986 akşamı iki bayan sanatçı ve saz çalan bir sanatçıyı dinledim.

Bana verilen izahata göre 1.200 bayi, 300'er kişilik gruplar halinde bu toplantılara katılıyormuş. Ben birinci toplantıda bulunmuş oldum.

a) Fevkalade iyi organize edilmiş bir toplantı.

b) Yapılan konuşmalarla bayiler tesir altında bırakılıyor ve Arçelik mamullerine karşı bağlılar.

Bu toplantının kaça mal olduğunun hesabını rica ediyorum. Elbette ki bu toplantılar faydalı, satışlara tesiri oluyor ve iyi bir şey. Zaten Türkiye'de bu işi ilk defa 7 bayim ile ben başlattım. Toplantıların aleyhinde değil lehindeyim.

---

* 26.11.1986.

Şimdi Arçelik ve Atılım şirketleri, vaktiyle otomotiv grubunun yaşadığı altın yıllarını yaşıyorlar, büyük kârları var. Bunda sizlerin büyük katkılarınız vardır. Fakat bu kârlar var diye israfa kaçmamalı, lüzumsuz masraflar yapmamalı ve şirketlerin bünyelerini kuvvetlendirmelisiniz.

2- Ben daima şu prensibe göre hareket ederim:

Yerinde olan masrafı memnuniyetle yaparım. İsraftan kaçınırım. Çeşmenin suyunun her zaman aynı şekilde akmayacağını düşünerek hareket ederim.

3- Şimdi, gördüğüm lüzumsuz masrafları burada belirtmek istiyorum:

a) Levent Kırca/Oya Başar çiftinin programı yerinde idi.

b) Akşamları bir şarkıcı bir saz lazım. Fakat siz ne yapmışsınız?

i) Şarkıcı Müşerref Akay ve 11 saz,

ii) Ayrıca bir şarkıcı daha, Sibel Egemen.

Bunlara ne verdiğinizi bilmiyorum, Bir kere bir şarkıcı ve 3-4 saz kâfi idi. 11 saz çok fazla. Şimdi bunları 8 gün besliyorsunuz, 4 gün çalışıyorlar. 11 saz ve bir şarkıcının yalnız yiyip içme maliyeti, adam başına 20.000 TL kabul ederseniz, 2 milyon TL eder. Ayrıca bir ücret de veriliyordur.

Ondan sonra çantalar dağıtıldı, hatta ben iki tane istedim. Her bir çantada, havlu, fotoğraf makinesi, masa acendası vardı.

Havlu ile fotoğraf makinesini fazla buldum. 1.200 havlu, 1.200 fotoğraf makinesi ve 1.200 acendanın kaça mal olduğunu bilmiyorum. Özetleyecek olursam benim takdir, tebrik ve tenkitlerim bundan ibarettir.

Saygılarımla,

Vehbi Koç

Vehbi Koç halktan biri gibi yaşamak konusunda ısrarcıydı. Bu ısrarı kimi zaman ev yaşamında çalışanları için külfete dönüşüyordu. Örneğin, yazlık eve taşınılırken, kışlık evdeki buzdolabı da taşınıyordu. Bu durumdan haberdar olan Atılım A.Ş.'nin Genel Müdürü Cengiz Solakoğlu'nun bir buzdolabını kışlık evine göndermesi üzerine Vehbi Koç telefon açarak, "Sen benim yaşamıma niçin karışıyorsun," diye çıkışmıştı. Solakoğlu'nun yanıtı işadamı Koç'u ikna edecek bir gerekçeye dayanıyordu. Solakoğlu, "Kışlık evinizdeki buzdolabını yazlığınıza taşıdığınız duyulursa, biz yazlıkçılara nasıl buzdolabı satarız," deyince Vehbi Koç gülerek telefonu kapatmıştı.

Türkiye'nin enerji krizi yaşadığı yıllardı. Jeneratör ithalatçısı Vehbi Koç bu elektrik kesintilerine karşı Aygaz'ın henüz ürettiği küçük aydınlatma tüplerinden bir tanesinin kendi evine de yollanmasını istedi. Aygaz Genel Müdürü bu istekten memnun, hemen makam arabasıyla Vehbi Koç'un evine küçük tüp bıraktırdı. Ertesi gün Vehbi Koç'tan bir mektup alacaktı. Hesap adamı Vehbi Koç, İstinye'den Şişli'ye gelen bu makam aracıyla tüp taşınmasının israf olduğunu yazıyor ve en yakın Aygaz bayisine niçin talimat verilmediğini sorguluyordu. Vehbi Koç'un tasarruf konusundaki titizliği öylesine biliniyordu ki Koç Topluluğu'nun iki üst düzey yöneticisi Hasan Subaşı ve Cengiz Solakoğlu, Vehbi Koç'u ziyaret edecekleri zaman bir noktada buluşarak tek arabayla ziyarete geliyorlardı.

Vehbi Koç için israf en çok sakınılması gereken bir yasaktı. Uçak yolculuklarında bile ekonomi sınıfına biniyor, neden business class'ta uçmadığına ilişkin sorulara ise "Uçağın arkası başka yere mi gidiyor," diye yine soruyla yanıt veriyordu.

Tam bu noktada Suna Kıraç'ın da aynı hassasiyete sahip olduğunu, israf konusunda holding içinde hiçbir ayrıntıyı gözden kaçırmadığını hatta en sert tutumu bu konuda gösterdiğini vurgulamakta yarar var. İşte Suna Kıraç'ın israfla ilgili topluluk içi yazışmalarından bazı örnekler:

Suna Kıraç'tan Yürütme Kurulu'na mektup*

Benim katımda boşalan odada hâlâ mobilyaların durduğunu fark edip sorduğumda oda değişimlerinde yeni mobilyalar alındığını öğrendim.

Dünyanın her yerinde, ciddi ve köklü şirketlerde, işyerleri klasik olarak döşenir. Görev değişikliği olduğu zaman, yeni atanan kişiler şahsi eşyalarını alarak elden geçirilmiş yeni odalarına taşınırlar. Bizde gerek Koç Holding'de, gerekse şirketlerde bu konuda da sistemsizlik var.

Bu vesile ile Koç Holding'e yapılan demirbaş ve diğer kayda değer alımların belirli bir prosedür çerçevesinde onaylanması gerektiğini düşündüm. Bir an evvel bu yönde bir prosedür hazırlanmasını ve ona göre hareket edilmesini rica ederim.

Saygılarımla

Suna Kıraç'tan Bülent Bulgurlu'ya mektup**

1. Son 2 aydır haftasonları 4-5 kez Koç Holding havuzuna yüzmeye geldim. Her defasında spor salonunun hazır ve hocasının beklediğini gördüm. Hiçbir personel yoktu veya 3-4 kişi vardı. Boşuboşuna hoca bekliyordu.

Bu hoca haftasonları kullanılmıyorsa boş yere hem beklemesin, hem de para verilmesin.

2. Bizler kendi kendimizi Koç Holding santralinden arındırıyoruz. Santrali arayanlar sistemin kötü olduğunu, ilk önce otomatik santral, sonra bekletme,

* 25 Nisan 1997.
** 21 Nisan 1997.

sonra Koç Holding diye bir daha santral çıkıyormuş. Hem otomatik, hem santral anladığım kadar birbirine karışmış vaziyette.

3. Koçbank Nakkaştepe Şubesi'nin telefonları sabahları özellikle 9:00-9:30 arası hiç cevap vermiyormuş. Cevap verdiklerinde de "bir dakika" deyip çok uzun bekletiyorlarmış.

4. Koç Holding bahçesinde yol kenarları araba park yerleri olmuş. Şoförler park yerine gitmeye üşeniyorlar. Bu işe de bir çare bulunması gerekir.

5. Telefon sistemimizde bulunduğunuz yere telefon bağlanması meselesine hâlâ bir çözüm bulunamadı.

Bütün bu işler ile ilgili gerekli talimatı vermenizi rica ederim.

Suna Kıraç israf konusundaki duyarlılığını kendisiyle yapılan bir söyleşide babasının gözlemlerine dayanarak izah etmişti:

> Babam, "itibar 30 yılda kazanılır, bir gecede kaybedilir" sözünü dilinden hiç eksik etmez ve bu tavsiyesini sadece bizlere değil, dostlarına ve bayilerine de sık sık tekrarlardı. Şu gözlemleri ilginçtir: "Ben, varlıklı ve tanınmış birçok kişinin itibar ve servetlerini kaybettiklerine tanık oldum. Lüks merakı, bol paralar harcanan şatafatlı yurt dışı gezileri, gereksiz borçlanmalar bu çöküşlerin başlıca sebepleriydi. Bu inançladır ki gençlere çeşmenin suyunun her zaman gür akmayacağını hesaba katarak tedbirli olmalarını hatırlatmayı bir görev saymışımdır. Bana çok tutumlu hatta cimri diyenlere güler geçerim.

Koç Holding'de Vehbi Koç ilkeleri geçerliydi. Ancak kimi zaman Suna Kıraç'ın bu ilkelere itiraz ettiği de olurdu. Vehbi Koç her öğlen

bir saat uyuyor ve günün geri kalan bölümündeki verimliliği ve dinamizmini yemek sonrası bu öğle uykusuna borçlu olduğunu düşünüyordu. O da bu nasihatı İsmet İnönü'den almıştı. Topluluğun üst düzey yöneticilerine de aynı yöntemi uygulamalarını salık vermişti. 1980'li yıllarda Koç Holding bugünkü Nakkaştepe binasına taşınırken o binadaki başkanların odalarında, Vehbi Koç'un ve çocukların odalarında öğle uykusuna yatacakları bir mekân oluşturulmuştu.

Vehbi Koç'un tavsiyesine uyan isimlerden biri de İdare Komitesi Başkanı Can Kıraç'tı. Can Kıraç'ın öğle uykusuna çekildiği saatlerde Suna Kıraç odasına gelmiş ve Can Kıraç'ın nerede olduğunu sormuştu. Sekreterin, "Can Bey uyuyor efendim" yanıtı Suna Kıraç'ı kızdırmıştı.

Öğle uykusu sonrası yaptıkları konuşmada Can Kıraç, Vehbi Koç'un tavsiyesine uyduğunu söylediğinde Suna Kıraç, "Vehbi Bey'in bütün prensiplerini benimsedik de bir tek uyku mu kalmış?" diye soruyordu.

Can Kıraç o günden sonra bir daha öğle uykusuna yatmadı. Hatta bir üst yöneticiler toplantısında gülerek, her öğlen Suna Kıraç odasına gelecekmiş gibi tedirgin beklediğini arkadaşlarına anlattı.

Suna Kıraç ile Vehbi Koç arasında çalışma tarzına ilişkin büyük benzerlikler vardı. İkisi de ele aldıkları her şirketle ilgili ayrıntılı bilgiye sahip olur, ikisi de not tutarak toplantıları kaydeder, ikisi de ciddi ve mesafeli bir ilişki kurar ve ikisi de sorgulayıcı ve otoriter bir tavır sergilerdi. Koç Topluluğu'nun ilke ve değerlerini korumak gibi geleneğe de bağlıydı. Örneğin Koç Topluluğu'nun gelenekselleşmiş siyasetçilerle mesafeli ve eşit durma konusundaki anlayışı Suna Kıraç tarafından da benimsenmişti ve yaşamı boyunca bu mesafeye duyarlı oldu. En yakınları bile Suna Kıraç'ın hangi partiye oy attığını bilmedi. Suna Kıraç, hastalığının en ileri dönemlerinde bile iki kez oy kullanarak yurttaşlık görevini ihmal etmedi.

Suna Kıraç'ın asıl işlevi Koç Topluluğu'nun modernleşmesi sürecini hızlandırmaktı. Vehbi Koç'un geleneksel iş yapma tarzını, geriden ama dikkatle süzer ve günün koşullarına uyarlanmasını sağlardı.

Vehbi Koç iş ile ilgili bir karar verdiğinde, muhatabıyla duygusal bağı varsa bunu önemsemez ve o kararın hayata geçmesini önemserdi. Suna Kıraç ise dostluklara önem verir, ilişkilerin kalıcı olmasını ve korunmasını öne çıkarırdı. Bu iki yaklaşım farkının sınandığı ilginç bir örnek ise işadamı Aydın Doğan'dan satın alınan bir arsayla ilgiliydi.

Aydın Doğan, Koç ailesine ve topluluğuna her zaman yakın bir isim olmuştu. Merter'deki Migros mağazasının arsası Aydın Doğan'dan satın alınmıştı. Ancak arsanın bitişiğindeki bir parsel Aydın Doğan'da kalmıştı. Migros'un otoparkının yetersiz olacağının anlaşılmasından sonra diğer parselin de satın alınmasına karar verildi. Aydın Doğan'ın arsa için belirlediği fiyat o günkü değerlerle 25 milyar liraydı. Koç Topluluğu için yüksek bulunan bu fiyat üzerine arsanın satın alınmasından vazgeçildi. Oysa Vehbi Koç o arsayı Aydın Doğan'dan almayı kafasına koymuştu. Bir gece Aydın Doğan'ı arayarak, "Arsayı 10 milyar liraya Migros'a satacaksın," dediğinde, Aydın Doğan onca yıllık dostunu kıramayacağını anladı. Sadece "Vehbi Bey arsayı istiyor ve üstelik tespit ettiği fiyattan satmamı şart koşuyor, ona nasıl hayır diyebilirim," diyerek arsayı Koç'un belirlediği fiyattan satmaya karar verdi.

Vehbi Koç da Tüketim Grubu Başkanı Cengiz Solakoğlu'nu aradı ve bu satış işlemi bir-iki gün içerisinde gerçekleşti. Solakoğlu fiyattaki bu dramatik düşüşün şaşkınlığını henüz atamamıştı ki bu defa arayan Suna Kıraç'tı. Kızgın bir ses tonuyla Solakoğlu'nu haşladı: "Cengiz Bey, Migros için dostluklarımızı zedelemeye hakkımız yok. Dostluklarımızın aleyhine birtakım tasarrufları, Vehbi Bey'i de aracı kullanarak yapmaya ise hiç ihtiyacımız yok. Böyle giderse

sizinle yolları ayırırız," dedi ve telefonu kapattı. Koç Holding'de henüz 3. ayını geçiren Solakoğlu bu iki farklı telefondan sonra işittiği azarı içine sindirememiş, incinmiş ve hemen istifa mektubunu yazmaya koyulmuştu ki telefon bir kez daha çaldı. Bu defa telefondayine Vehbi Koç vardı: "İyi iş yaptık değil mi?" diyordu. Sonra gülerek devam etti: "Şimdi seni Suna Kıraç arayacak. Bağırıp çağıracak, ağzına geleni söyleyecek, sen hiç aldırma. Bunu Vehbi Koç yaptı dersin." Baba-kız arasındaki iş yapma tarzı kimi zaman böylesi tatlı bir rekabetle süregidiyordu.

Suna Kıraç dostluklarına büyük önem verir ve hiçbir biçimde bu dostluğu istismar edecek bir tavır içine girmez ve girilmesine de izin vermezdi. Gündelik yaşamda Koç Topluluğu'nu ilgilendiren her tür ayrıntı onun ilgi ve duyarlılık alanındaydı. Katıldığı bir davette yaşadıklarını o bıçak gibi keskin üslubuyla muhatabına şöyle aktarıyordu:

Suna Kıraç'tan Orhan Başdoğan'a mektup*

Bu notu yazayım mı, yazmayayım mı diye kendi kendimle çok mücadele ettim, fakat sorumluluk duygum nedeniyle yazmaya karar verdim.

24 Ekim akşamı Prof. Sait Kemal Mimaroğlu'nun evinde yemekteydik. Yemek ve servis işini Divan'a vermişler. Ismarladıkları yemeğin niteliği ve niceliği, evlerinin ilk açılışı nedeniyle verdikleri bu davete çok özendiklerini gösteriyordu.

Yemek balık olmasına rağmen balık çatal ve bıçağı dahi konulmamış olması, üç değişik masada iki değişik şampanya bardağı bulunması, gerek müşteri

* 27 Ekim 1986.

açısından, gerek orada bulunan fevkalade seçkin misafirler açısından herkesin nazarı dikkatini celbetti.

Bu kısmınıza bir kez daha eğilmenizi, aksaklığın neden kaynaklandığını tesbit etmenizi rica ederim.

Saygılarımla

1996 yılı Türk ekonomisi için yepyeni bir miladı anlatıyordu. Türkiye, Avrupa ile bütünleşme sürecinde en önemli adımı atıyor ve Gümrük Birliği uygulamasına geçiyordu. Gümrük Birliği, dışa açık büyüme sürecinin bir kilometre taşıydı ve küresel ekonomiyle bütünleşme anlamına geliyordu. Bu tarihi bir karardı. Bir yandan ülke ihracata dönük sanayileşme politikalarında Avrupa ile rekabete hazır olduğunu ortaya koyuyor, bir yandan da AB sürecinde önemli bir zorunluluk yerine getirilmiş oluyordu.

Böylesine bir dönemde bütün gözler Türk ekonomisinin üzerindeydi. Türk ekonomisinin rekabet elastikiyeti yeterli miydi? Avrupa'nın devleri, sermaye birikimi ve teknolojisi yetersiz bir ekonomiyi ele geçirir miydi? O günlerin moda deyişiyle "şirket evlilikleri" bir çözüm olabilir miydi? 24 Ocak 1980'de dönülen dışa açık büyüme modeli virajından sonra Gümrük Birliği ile gümrük duvarlarının ardında gizlenen Türk sanayisi artık bütün rüzgârlara açık duruma geliyordu.

Bütün bu soruları ve kaygıları Koç Topluluğu da hissediyordu. 1980'li yıllarda Koç Grubu'nun kurumsal bir kimlik edinmesi arayışları başlamıştı. Koç yöneticileri ciddi bir eğitim süzgecinden geçiyordu. Zira en çok merak edilen Koç Holding'di. 24 Ocak 1980'e kadar ithal ikâmesi ile korunan ekonominin en önemli sanayi yatırımları, "montaj sanayi" denilerek küçümsenmiş ve bu sanayi tarafından yapılan üretimin dış rekabete dayanıksız olacağı eleştirileri yapılmıştı. Şimdi bu tür bir imalat sanayisinin kurucusu ve öncüsü Koç Grubu, lider olduğu sektörlerde Avrupa devleri ile yarışacaktı. Acaba böylesi bir rekabete hazır mıydı?

Bu en önemli eşikte, Koç Holding, konuyu 1987 yılından itibaren tartışmaya başlamıştı.

Türkiye'nin en büyük temel tüketim malı üreticisi olan Koç Topluluğu "mukayeseli üstünlüğü" olan alanlarda avantajını yitirecek miydi? En çok tartışılan iki alan beyaz eşya ve otomotivdi. Uzun yıllar bu iki sektörde tartışılmaz bir hâkimiyet kuran Koç Topluluğu, şimdi Avrupa'nın dev firmalarıyla fiyat ve teknoloji rekabetine girdiğinde, sahip olduğu pazarı yitirebilir miydi? İşte bu sorunun yanıtı pek çokları için belirsizlikti. Zira Gümrük Birliği ile birlikte bu sektörleri koruyacak olan duvarlar kalktığında ve tüketici yıllardır merak ettiği markalarla tanıştığında, o güne kadar Koç Topluluğu'nun "amiral gemisi" olarak tabir edilen Arçelik'i nasıl bir gelecek beklediği konusunda hiç kimse parlak bir vizyon çizemiyordu.

İşte böylesi bir süreçte Arçelik'e gelen ortak olma önerisi bir anda gündemi değiştirdi. Teklifi yapan kuruluş Avrupa'nın en büyük beyaz eşya üreticilerinden biriydi. Türkiye pazarına girmesi halinde çok ciddi bir pazar payı yaratacak bir tanınırlığa, markaya sahipti. Yaklaşık 30 milyar dolarlık cirosu ve 200 bini aşkın çalışanıyla bir dünya devi Koç Topluluğu'na ortak satış şirketi kurmayı teklif ediyordu. Bu ortaklık, bir satış şirketi kurulmasıyla başlayacak ve bu şirket uluslararası şirketin Türkiye'deki satış ve pazarlama faaliyetlerini üstlenecekti. Can Kıraç bu öneriyi "truva atı"na benzetiyordu. Zira onlarca yılın birikimiyle kurulan Koç Topluluğu bayi ve servis ağı, bir anda uluslararası şirketin bilgi ve kullanımına açılmış olacaktı. Oysa Koç Topluluğu'nun bütün ülke geneline yayılan böylesine yaygın ve etkin bir ağ kurması uzun yıllar alan, karşılıklı güven ve sadakate dayanan bir başarıydı. Şimdi Koç Topluluğu'nun rakiplerine oranla en önemli karşılaştırmalı üstünlüklerinden birini yabancı sermaye ile paylaşmak bu avantajı yitirmek anlamına gelecekti.

Gümrük Birliği süreci aynı zamanda Koç Topluluğu açısından yeni fırsatlar, pazarlar demekti. 24 Ocak 1980'den sonra ihracatta önemli tecrübe kazanan holding açısından yepyeni açılımlar anlamına geliyordu. Ancak Koç Topluluğu kendi sınai ürünlerini Avrupa pazarına sunacağı aşamada hiç ummadığı, öngörmediği hatta partneri olan uluslararası şirketlerin, deyim yerindeyse "baltaladığı" kimi deneyimler yaşamıştı. Bu deneyimler Koç Topluluğu'nun bu yeni dönemde işinin hiç de kolay olmayacağını gösteriyordu.

Bu düşündürücü olaylardan biri Koç Topluluğu'nun Arçelik'i Avrupa pazarına açtığı dönemde yaşanmıştı. Arçelik ürünlerinin o dönemki adıyla, Avrupa Topluluğu standartlarında üretim yapıp yapmadığına ilişkin test Almanya'da yapılacaktı. Koç Topluluğu aylarca test için bu randevunun verilmesini beklemişti. Zira her defasında "çok yoğun" oldukları gerekçesiyle bu test tam altı ay geciktirilmişti. Holding yetkilileri bu gecikmenin rakip firmalar tarafından Arçelik'in Avrupa pazarına açılmasının engellenmesi için yapıldığı kanaatindeydi. Her defasında prosedüre ilişkin bir eksiklik olduğu gerekçe gösteriliyor ve Arçelik'ten o prosedürü tamamlaması isteniyordu. Hasan Subaşı "neden ilgili mevzuatın birer birer istendiğini ve beklentilerin bir defada kendilerine iletilmediği"ni soran bir yazısına "bizde usul böyle" yanıtını aldıklarını hatırlıyor.

Ancak sonunda beklenen olmuş ve test günü gelmişti. Özelde Arçelik, genelde Koç Topluluğu açısından sonuçları heyecanla beklenen bu test umulandan çok daha kısa sürmüştü. Testi yapan yetkililer -adeta biliyormuşçasına- buzdolabı ve çamaşır makinesinin diğer donanımları yerine doğruca ürünlerin arka kapaklarını açarak motor aksamındaki elektrik kablolarının kesitini inceledikten sonra, yanıtlarını tek kelimeyle duyurdular. "Başarısız!" Test başarısız olmuştu. Koç Topluluğu için büyük bir düş kırıklığı yaşanıyordu.

Oysa ellerindeki ürüne, Türk mühendis ve işçisinin ürettiği buzdolabı ve çamaşır makinesinin kalitesine olan güvenleri tamdı. Ancak detayları öğrendikçe düşkırıklığının yerini büyük bir öfke aldı.

Almanya'da bu testi yapanlar elektrik kablolarına bakmışlar ve elektrik kablolarının Avrupa'da kullanılan standart mavi, beyaz ve kahverengi renklerde olmadığını saptamış ve testi sonlandırmışlardı. Öfkenin nedeni ise ilk yapılan araştırmaydı. Arçelik'e bu kabloları satan uluslararası kuruluş, aynı zamanda Arçelik ile beyaz eşyada rekabet edecek bir dünya deviydi. Türkiye'de Koç Topluluğu ile ortaklığı da bulunan bu kuruluş Avrupa'daki standartları bildiği halde Arçelik'in Avrupa pazarına girmemesi için böylesi bir anlayışla hareket etmişti. Söz konusu şirket yöneticisinin İnan Kıraç'a söyledikleri ise bardağı taşırmıştı: "Siz bizden habersiz ihracat yapamazsınız," diyordu. Bu sözler kesin ve ilişkileri buzdolabına kaldıran bir tepkiyi yansıtıyordu. İnan Kıraç'tan bu durumu öğrenen Sanayi Grubu Başkanı Yüksel Pulat, "Koç Topluluğu hiç kimseden izin almak zorunda değildir," diyor, bu uluslararası şirketten yapılan tüm alımları durduruyor ve kablo ithal etmek yoluyla ihtiyacın giderilmesi talimatı veriyordu.

Bir başka sıkıntı yaratan tecrübe ise otomotivde yaşanmış, Murat serisinin sık sık kırılan iç kapı kolları ile ilgili artan şikâyetler üzerine, bu kapı kolları ile ilgili bir değişiklik talebine lisansı veren ana firma izin vermediği için "kırılan" kapı kolları üretimine devam edilmek zorunda kalınmıştı. Zira Türkiye'deki kalıplara sert gelen plastik maddenin satışını yine bu firma gerçekleştiriyordu.

İşte böylesi tecrübeler ışığında, Arçelik'in Avrupa pazarına girmesi ve ülke içindeki pazar payını koruması yolunun "ortaklık" olacağı düşüncesi giderek hâkim olmaya başlamıştı. Daha da önemlisi Vehbi Koç da aynı endişeleri paylaşıyor ve bir yabancı ortak alınması fikrine sıcak bakıyordu. İşte bu koşullar altında Koç ailesi

içinde, sadece Suna Kıraç ısrarla ortaklık fikrine karşı çıktı. Koç Topluluğu tarafından ulusal sanayiye kazandırılan bu sanayi kuruluşlarının bir anda elden çıkarılmasını reddediyordu. Yabancı ortağın kısa süre sonra "araştırmasını yaptığı," daha sonra "modelini belirlediği" türünden gerekçelerle şirket içinde giderek ağırlık kazanacağını düşünüyordu. Bu tür müdahalelerin nihai aşaması, katmadeğerin nasıl yaratılacağı ve paylaşılacağına gelirdi ki o aşamadan sonra artık kazanan yabancı ortak olurdu.

Türk sanayisinin özgüven sınavı: Suna Kıraç ve Arçelik

Suna Kıraç Türk sanayisinin bu "ateşle imtihanı"nda panikle kararlar almaktan yana değildi. Öncelikle Arçelik çok iyi analiz edilmeli ve potansiyelleri çok iyi değerlendirilmeliydi. Suna Kıraç çok zorlu ve stres dolu bir meydan okumayla sadece ailenin değil, kimi Koç profesyonellerinin de karşısına çıkmıştı. Koç Topluluğu ürünlerine güvenilmesi gerektiğini düşünüyordu. 1980'lerin ikinci yarısından itibaren Koç Topluluğu bu büyük milada hazırlanmış ve yaklaşık 800 milyon dolarlık yatırımla önemli fabrikalar yenilenmiş ve kapasite artırımı gerçekleştirilmişti. Örneğin Tofaş üretimini yıllık 20 bin otodan 250 bine, Ford Otosan 15 binden 150 bine, Arçelik de buzdolabını 300 binden bugünkü kapasitesiyle 1,5 milyona, çamaşır makinesi 50 binden 500 bine ve bulaşık makinesi de bugün itibarıyla yıllık 500 binlere varan kapasiteye ulaşmıştı.

Suna Kıraç onca yıllık sanayi birikiminin, pazarlama becerisinin, satış ve servis örgütünün ve modernleştirilen teknolojinin Arçelik için çok büyük bir açılım olduğu kanaatindeydi. Rakipleriyle aynı zamanda teknolojisini geliştiren, rakiplerinin hâkim olduğu pazarlarda da üretim yapabilen, kaliteli ve ucuz ürünlerle beyaz ve kahverengi eşyada bir Avrupa devine dönüşebileceklerini

söylüyordu. Holding içindeki en önemli destekçisi Yüksel Pulat'tı. Suna Kıraç aylar süren gözlemleri ve araştırmalarından sonra Arçelik ürünlerine ve yöneticilerine duyduğu güvenle yabancı ortakla birleşmeye karşı çıkıyordu. Tezi sektörün özelliklerinin tahlil edilmesinden kaynaklanıyordu:

> Buzdolabı teknolojisi, otomotiv gibi karmaşık olmayan, basit bir teknoloji. Yıllardır büyük bir yeniliği kimsenin getiremediği görülüyor. Bugün dünyada 14,8 milyar dolar cirosu ile 1 numara olan Electrolux ile çok daha arkada olan Candy'nin üretim teknolojileri arasında ne görüntü, ne fonksiyon açısından büyük bir fark olmadığını bu işin içinde olan herkes biliyor. Kıyasıya rekabet olan bu sektörde önemli olan pazar ve pazarın paylaşılması. Bu konuda da geçmişte yaptığımız pek çok temasta yapılabilecek her türlü fedakârlığa karşın, kimsenin pazarını paylaşmadığı gibi büyüme ihtimali olan pazarlarda bile gelişmeye izin verilmediği görülüyor. Tüm örneklerde olduğu gibi büyükler küçükleri yutuyor.

Uzun, gerilimli ve kimi zaman kapıların sert kapandığı toplantıların ardından Arçelik'in yoluna tek başına devam etmesine karar verildi. Suna Kıraç başarmıştı.

Cengiz Solakoğlu'na göre Suna Kıraç'ın bu başarısı, Türk sanayisinin geleceği için çok önemliydi. Zira Gümrük Birliği gibi kritik bir süreçte, -rekabet edememe gerekçesiyle- özel sektörün en büyük kuruluşunun yabancı bir firmayla birleşmesi, Türk sanayicisi, mühendisi ve işçisinin özgüvenini sarsacak en önemli gelişme olacaktı. Bu ortaklık Türk sanayisinin rekabete açık olmadığının en önemli göstergesine dönüşecek ve belki de ülkenin diğer sektörlerinde de yaygınlaşacak bir zinciri başlatacaktı. Nitekim Arçelik ile ortaklık

kuramayan uluslararası şirket sonraki yıllarda bir başka şirket evliliği ile Türkiye'de üretime geçecek ancak Arçelik'in yüzde 50'lik pazar ayının yarısı oranında bile bir pazar payına ulaşamayacaktı.

O yıllarda Arçelik'in genel müdürlük dahil bütün kritik aşamalarında görev almış olan Hasan Subaşı uluslararası bir şirketle ortaklık fikrine sıcak bakıyordu. Subaşı yıllar sonra Suna Kıraç'ın bu tarihi rolünü teyit ediyordu:

> Aslında o konuda Suna Hanım'la görüşlerimiz uymuyordu. Ben Arçelik'in azınlık ortağı olarak bir yabancıyı almasını tercih ediyordum. Suna Hanım da buna karşı, yabancıları hiç almamak taraftarıydı. Çünkü yabancı ortaklarla olan deneyiminden yola çıkarak, yabancıların bir kere girdikten sonra hâkimiyeti ele aldıkları ve şirketi bir yerde kontrol ettiklerini, edeceklerini düşünüyordu ve karşıydı. Ben ise bir azınlık ortaklığının Arçelik'in teknoloji, marka ve hacim gibi eksiklerine yardımcı olacağını düşünüyordum. Bu konuda gayet medeni bir şekilde tartışmalar oluyordu. Sonunda yabancı şirketlerle yapılan görüşmelerde onların kontrolü almadan bir destek vermeyeceklerini gördüğüm zaman Suna Hanım'ın haklı olduğunu gördüm, ki dayanıklı tüketim, beyaz eşya benim ihtisas sahamdı. Buna rağmen Suna hanım marka değerlendirmesinde, benden daha uzağı görebilmiş ve zaman içinde haklı olduğunu ortaya koyarak bizi o yöne çekmiştir.

Suna Kıraç'ın öngörüleri tutmuştu. Ancak Suna Kıraç'ın Arçelik yöneticilerine dönük bir ikazı yaşanan kayıplardan sonra anlaşılacaktı. Suna Kıraç, Arçelik yöneticilerinin dikkatini "kâr odaklı" bir strateji benimsenmesinin yanlışlığına çekerek, teknolojisinin geliştirilmesine, kapasite artırmalarının önemine işaret ediyordu.

Aksi halde talebe yetişemeyecek ve pazar kaybedeceklerdi. Gerçekten de buzdolabında artan talebi karşılayamayan Koç Topluluğu, konjonktürel bir pazar kaybına uğradıktan sonra gerçekleştirilen yatırımlarla, sonraki yıllarda Arçelik ve Beko aracılığıyla Avrupa'nın en büyük beyaz ve kahverengi eşya üreticilerinden biri konumuna erişti. İspanya'dan Kuzey Afrika'ya, Almanya'dan İngiltere'ye kadar pek çok ülkede kurduğu ya da satın aldığı fabrikaları ile pazar payını ve teknolojisini geliştirdi.

Suna Kıraç Arçelik Yönetim Kurulu Başkanlığı yaptığı 1994'ten itibaren Arçelik'te raporlama sistemini gerçekleştirdi. Bu sistem ile tüm Arçelik ürünleri servis oranlarıyla izleniyor ve ürünlerin en çok hangi nedenlerle servis tamirine gittiği araştırılarak, ilgili bölümlerin bu sorunlar konusunda ne tür çareler ürettikleri tespit ediliyordu. Arçelik, Koç Ailesi'nin gözbebeğiydi. Öyle de kalması için Arçelik'in "En İyi Teknoloji Ödülü" aldığı günlerde Suna Kıraç çok daha "gündelik" bir soruna dikkati çekiyor ve müşteri memnuniyetinin korunmasının önemine işaret ediyordu.

Suna Kıraç'tan Arçelik Genel Müdürü'ne mektup*

Arçelik Yönetim Kurulu Başkanı olarak benim hedefim Arçelik'i Türkiye'nin amiral gemisi olarak korumak ve gelişmesini sağlamak. Bu nedenle Arçelik ile ilgili her türlü konuyu izliyor, duyduğum her eleştiriyi değerlendiriyorum.

Son zamanlarda Arçelik'in kalite sorunları çok ciddi biçimde konuşulmaya başladı. Siz de biliyorsunuz bu nedenle her ay servis oranlarını bir benchmark

* 24 Haziran 1999.

ile izliyoruz. Çamaşır makinesinde ciddi sorun olduğu görünüyor. Bana son verdiğiniz bilgilere göre çamaşır makinesinde "benchmark hedefi"ni bile tuttura-mamışız.

Bu konuda birçok temas yaptım, birçok kişiyi dinledim. İzlenimlerim aşağıdaki gibidir: Genel Müdür mali kökenli ve birikimli olduğu için teknolojide yapılan hataları çabuk kabulleniyor.

Günlük teknoloji, yılların birikimi ve know-how, yapılan muhtelif atamalarla şirket içinden kaybolmuş durumda. Tüm odaklanma ARGE'ye yöneltilmiş. Design ayrı bir ihtisas. Design'da yapılan en ufak bir hata tüm dengeleri bozuyor. Design'da yapılan hata kalıcı hatadır. Servis oranını yükseltir.

Günlük işlerdeki sorunları çözmeden araştırma-geliştirmeye yönelmenin bir faydası olmadığı görülüyor. Elbirliği ve gönülbirliği ile teknik büroları yeniden yapılandırmak gerekir.

Arızanın bol olduğu ortamda servis elemanları tamirat yapmak yerine neredeyse yapılanı bozuyorlar. Servis elemanlarının çok iyi eğitilmesi ve servis yapılan ürünün arızasının mutlaka giderilmesi gerekir.

Devamlı olarak maliyet düşürmek için birtakım çalışmalar yapılıyor. Bu çalışmaların tabii ki çok faydası var, ancak yarardan ziyade zarar getirecek olan malzemede maliyet düşürmenin de yeniden gözden geçirilmesi gerekir.

Teknoloji ödülü almak güzel bir olay, ancak uygulamada yapılan hatalar düzeltilmediği takdirde, teknolojinin bize faydası yok.

Sizlerden ricam, kalite ile ilgili bir beyin fırtınası yapıp, bu konuda deneyimi olan, güvendiğiniz kişilerle birlikte bir çalışma yapıp derhal tedbirleri almanız.

Suna Kıraç, 1994 yılında Arçelik'in Yönetim Kurulu Başkanı oldu. Türkiye'de çok uzun yıllar en büyük özel kuruluş olma özelliğine sahip Arçelik, sadece Koç Topluluğu'nun değil, özel sektörün "amiral gemisi" diye tanımlanırdı. Suna Kıraç yeni sorumluluğu ile Arçelik'in başarısını kendi kariyeri ile özdeş kılıyordu. Bu nedenle de Arçelik'e dair bütün ayrıntılar onun ilgi alanındaydı. Bayilerle yapılan bir toplantı sonrası bayilerin yanında saf tutuyor ve Arçelik yöneticilerini uyarıyordu.

Suna Kıraç'tan
Arçelik ve Atılım Şirketi Genel Müdürlerine mektup*

Dosyalarıma baktırdım, 1994 yılında Arçelik Yönetim Kurulu Başkanı olmuşum. 1994 yılında da krizle işe başladık. O gün bugündür, hep birlikte mücadele ediyoruz. Daha doğrusu, sizler ön safta mücadele veriyorsunuz, ben de sizlere destek vermeye çalışıyorum. Ancak, bazı önemli konularda görüşlerimi sizlere tam manasıyla aktaramadığım endişesini taşıyorum.

11 Kasım 1998 günü katıldığım, bayiler toplantısının sabahki bölümü son derece seviyeli ve düzgün geçti. Bayiler çok acımasız eleştiriler getirdiler. Bu bana Timurlenk hikâyesini hatırlattı. Verginin dozajı çok kaçmış ki insanlar ağlamaya başlamışlar. İlk kez bu kadar açık, cesur ve sert olduklarına şahit oldum.

Demek ki, ortada ciddi sorunlar var, bıçak kemiğe dayanmış. Bunu algılayamazsak ve hâlâ pazarı, Gümrük Birliği öncesi pazar şartları ile aynı şartlar zannedip, bazı sistemlerimizi ve kendimizi değiştiremez, yenileyemezsek, en büyük gücümüz olan

* 13 Kasım 1998.

bayilik örgütümüzü çökertmiş olacağız. Buna da hiçbirimizin hakkı yok.

Bayilerden birinin söylediği gibi olayı hancı-yolcu meselesi gibi görmüyorum, ama bizler, hepimiz gelip geçiciyiz. Müessese ayakta kalmak durumundadır.

Suna Kıraç Arçelik bayilerine yaptığı bir konuşmayı babasından yaptığı bir alıntı ile bitiriyordu. Arçelik'te kurumsallaşmış olan ilişkileri aslında o konuşma metni özetliyordu:

Değerli Arçelik Ailesi,

Bildiğiniz gibi, "Yetkili Satıcılık Sistemi"miz ürünlerin her türlü sorumluluğunu taşıyacak bir zincirin en önemli halkası, bir işletme, bir bilgisayar ağı, bir bilgi bankası, kısaca ciddi bir hizmet sektörüdür. Artık, "bir masa, bir kasa, bir sekreter" değildir.

"Koşulsuz müşteri mutluluğu" anlayışı müşterilerimize tam hizmet vermeyi amaçlayan bir yaklaşımdır. Atalarımız boşuna "müşteri velinimetimizdir" dememişlerdir.

Artan rekabete paralel olarak müşteri tatmininin ötesinde müşteri bağlılığını sağlamak zorundayız. Hatta bir adım daha ileri giderek mutlu kılacağınız müşterinizi, sattığınız ürünleri eşine dostuna tavsiye eden bir konuma getirebilirsek, işlerimize çok farklı bir boyut kazandırmış oluruz.

Üstün kaliteli üretimi meydana getiren işletme ne kadar önemli ise, bu ürünleri tüketicilere sunan yetkili satıcıların katkısı da en az o kadar önemli olmaktadır. Fabrika, satışı gerçekleştiren yetkili satıcı, satış sonrası servisi sağlayan servis örgütünün birbirleriyle uyumlu bir diyalog içinde olması başarı için

vazgeçilemez şarttır. Kısaca başarı sizlerin birbirinize olan güven, sevgi ve saygısından geçmektedir.

Sattığınız ürüne güvenmelisiniz. Pazardaki her türlü gelişmeyi pazarlama şirketimize zamanında ileterek pazar şartlarına göre yapılacak satış uygulamalarına yön ve en etkin şekilde destek vermelisiniz. Bu işten kazandığınızı bu işe yatırarak büyümenizi temin etmelisiniz.

Bildiğiniz, deneyim kazandığınız işte başarı şansı yüksektir. Bilmediğiniz işe girmenizin ise büyük riski de beraberinde taşıdığını unutmamalısınız. Burada kurucumuz, babam Vehbi Koç'un sürekli tekrarladığı bir sözü hatırlatmak isterim: "İtibar 30 yılda kazanılır, bir gecede kaybedilebilir."

Suna Kıraç ve Koç Holding'in vizyonu

Suna Kıraç'ın Koç Topluluğu içindeki en önemli katkılarından biri holdingin kurumsallaşması için gösterdiği ısrar ve gayret oldu. 1970'lerin sonuna kadar bir aile şirketi olarak gelen ve Vehbi Koç'un koşulsuz otoritesi ile büyüyen topluluk, büyümede katettiği mesafe nedeniyle tek kişi tarafından yönetilemez duruma geldi. Öyle bir mekanizma yaratılmalıydı ki hem Koç Grubu'nun güncel ihtiyaçlarını karşılasın hem de bu çapta dev bir kuruluşun çağdaş ve verimli bir yönetim modeline sahip olsun.

Giderek daha da sıcak biçimde hissedilen bu yeni yönetim anlayışının geliştirilmesi için öncelikle yapılması gereken ise Holding'in kurumsallaşmasının sağlanmasıydı. Vehbi Koç kendi evlatlarına miras kalacak bir Koç holdingin devamlılığını, istikrarını ve gelişmesini sürdürebilmesinin yolunun "artık" profesyonelleşmeden geçtiğini anlamıştı.

Bu doğrultuda Aile Komitesi'ndeyürütülen tartışmalar kimi zaman derinleşen ciddi görüş ayrılıklarıyla sonuçlanıyordu. Suna Kıraç'ın da vurguladığı gibi bu tartışmalar hiçbir dönemde para, mal, mülk paylaşımından çıkmazdı. İş yapma tarzı ve mantalite farkından kaynaklanırdı. Bu görüş ayrılıklarında Vehbi Koç ağırlıklı olarak hakem rolü üstlenirdi. Ancak kimi zaman da tartışmalar çözümlenemeyecek noktaya vardığında karşılıklı restleşmeler söz konusu olabiliyordu.

İşte böylesi bir tartışmanın sonunda 1981'de Rahmi Koç ile aralarındaki anlayış farkını çözemeyen Suna Kıraç daha fazla gerilim yaratmamak için "çekilmeye" karar verdi. Kararını Vehbi Koç'a yolladığı bir mektupla bildirdi.

Suna Kıraç'tan Vehbi Koç'a mektup*

1 Nisan 1980 tarihinden itibaren üyesi bulunduğum Koç Holding A.Ş. İdare Komitesi'nin karar alma sistemi ile mutabık olmadığım ve çalışma şevkimi kaybettiğim için, bundan böyle komite çalışmalarında yararlı olamayacağım inancına geldim.

Komite üyeliğinden 27 Temmuz 1981 tarihi itibariyle ayrılmaya karar verdim.

Koç Holding A.Ş. ile bu tarihten sonraki ilişkilerim, sadece Yönetim Kurulu üyesi ve hissedar olarak devam edecektir.

Şirketler ve aile ile ilgili takip etmekte olduğum tüm işleri 1 Ekim 1981 tarihine kadar uygun göreceğiniz kişilere devretmeye amadeyim.

Durumu bilgilerinize arz eder, başarı dileklerimle saygılarımı sunarım.

* 28 Temmuz 1981.

Suna Kıraç'ın bu kararı ailede şok etkisi yaratmıştı. Suna Kıraç'ı bu kararından vazgeçirmek için yapılan görüşmeler yılın sonuna kadar sürmüş ve nihayet görüş ayrılıklarını ortadan kaldıracak bir işbölümüyle sorunun çözülmesine karar verilmişti. Suna Kıraç 1983 yılının ilk mektubunda Vehbi Koç'a yapılan işbölümünü hatırlatıyordu.

Suna Kıraç'tan Vehbi Koç'a mektup*

Çok şükür sağ salim bütün aile 1982 yılını huzur içinde idrak ettik ve 1983 yılına girdik. İnşaallah 1983 yılı, bir evvelki yılı aratmaz ve sizin himayenizde gerek ailemiz, gerek kuruluşlarımız için sağlıklı ve başarılı bir yıl olur.

1982 yılı güç ve mücadeleli bir yıl oldu. Ufak tefek sürtüşmelerin dışında ahenkli bir çalışma ortamı olduğu için, 1982 yılında grubumuz Türkiye şartlarına göre iyi neticeler aldı. Aramızda ahenk ve huzur olduğu için, dışarıya karşı mücadele ve rekabet gücümüz arttı.

Hatırlayacağınız veçhile 1981 yılını aile arasındaki görüş ayrılıkları nedeniyle bazı tatsızlıklar içinde geçirmiştik. Uzun müzakerelerden sonra 1982 yılı için üst kademede ve aile arasında karşılıklı güven ve anlayış içinde bir iş bölümü yaptık ve buna riayet etmek için de hepimiz elbirliğiyle iyi niyetimizi gösterdik.

Aramızdaki işbölümü sonucu, gerek sizinle ve gerek Rahmi ile 1982 yılı sonuna kadar Tofaş Sanayi'nin sorumluluğunu benim üstlenmemem kararını verdik ve mutabık kaldık.

* 3 Ocak 1983.

> Her ne kadar şirket yönetim kurulları değişikliği Mart ayında gözden geçirilecek ise de 1983 yılında bu şirketin sorumluluğunu ben taşıyacağıma göre, 1.1.1983 tarihinden geçerli olmak üzere sizin ve Rahmi'nin seviyesinde ilgililere gerekli talimatın verilmesini rica eder, saygılarımı sunarım.

Gerilim dozu kimi zaman yükselse de, kimi zaman da aile üyeleri "işten çekilme" yönünde tavır alsa da Vehbi Koç büyük bir beceriyle anlaşmazlıkların uzlaşmaz çelişkilere dönüşmesini önlüyor, kardeşler arasındaki görüş farklılıklarının yönetime yansımasına izin vermiyordu. Zaten yıllar içinde tecrübe ve birikim sahibi oldukça kardeşler de eleştiri ve çelişkilerini törpülemeyi öğrenmişlerdi.

1980'lerden itibaren gerçekleştirilen yatırımlarla Koç Topluluğu uluslararası rekabete hazır duruma gelmişti ancak Suna Kıraç kurumsallaşma sürecinin bir türlü tamamlanamadığını düşünüyordu. Vehbi Koç da aynı kanıdaydı. Farklı sektörlerde üretim yapan Türkiye'nin en büyük holdingi hâlâ bir aile şirketi olarak yönetiliyor, hâlâ stratejiler ve planlama süreçlerine profesyonel bir müdahale söz konusu olamıyordu. Suna Kıraç, Aile Komitesi'ne yolladığı bu mektupla soruna dikkat çekiyordu. Mektubun 5. maddesi Vehbi Koç'a dönük bir mesajdı:

16-18 Nisan 1984 tarihli toplantılarda
Koç Ailesi'nin nazarı dikkatine sunulan önemli meseleler:**

1- Koç Topluluğu müesseseleşmiştir. Yönetimin üst kademe bir grup idareci tarafından profesyonel olarak yapılması fikri benimsenmiştir.

a. Koç Ailesi, Koç Holding sevk ve idaresinde profesyonel kadroya yetkilerini ne dereceye kadar kullandıracaktır?

** 20 Nisan 1984

b. Koç Ailesi, kendi yetki ve kontrollerini nasıl ve hangi düzen içinde gerçekleştirecektir?

Bu hususların kararlaştırılması gerekmektedir.

2- Koç Holding A.Ş. üst kademesinin, önümüzdeki 5 ve 10 yıllık personel planlamasının aile tarafından yapılması yerinde olacaktır.

3- Koç Ailesi ve Koç Holding Yönetim Kurulu Başkanı Rahmi M. Koç, üst kademede birlikte çalışacakları kişiler hakkında görüş oluşturmalıdırlar.

4- Yönetim Kurulu Başkanı kendisiyle ters düşen veya belirgin görüş ayrılıkları olan bir kadroyla çalışmamalıdır. Önemli meselelerde görüş ayrılıkları sık sık ortaya çıkarsa, üst yönetim kadrosu değiştirilmelidir.

5- Sayın Vehbi Koç, holding yönetimini Rahmi Koç'a bırakmıştır. Verilen bu kararın gerçekçi olarak uygulamaya konulması gerekmektedir. Yönetime müdahaleci değil, yol gösterici olunmasına gayret edilmelidir.

6- Pirelli'de olduğu gibi fiili görevden ayrılan, tecrübelerinden yararlanılacak üst kademe yöneticilerin özel bir büroda, ileriye dönük meseleler hakkında, zaman zaman görüşlerini belirtmelerine imkân sağlanmalıdır.

7- 22 Şubat 1977'de Koç Holding Yönetim Kurulu'nca kabul edilen Personel Yönetmeliği ile yaş haddinin 65'ten 60'a inmesi felsefe olarak benimsenmiştir. 60 yaşın, Amerika dahil emekliye ayrılma yaşı olarak çok erken olduğu, Fiat'ın bir zamanlar 65 yaş haddini 60'a indirdiği, 50-55 yaş arasındaki pek çok kıymetli üst yöneticinin kendisine iş aradığı, eleman kaybına neden olduğu ileri sürülmüştür. Bu konuda alınan kararın değiştirilmesinin doğru olmadığı, ancak ara kararlarla elastikiyet getirilebileceği belirtilmiştir.

8- Koç Topluluğu'nda çalışan yetenekli kişiler belirli bir süreç içinde Başkan Yardımcısı pozisyonu ile Koç Holding'e tayin edilmeli, bu pozisyonda denenmeli ve Grup Başkanlığı'na bu namzetler arasından seçim yapılmalıdır.

9- Koç Topluluğu'nda çalışan yetenekli kişiler şirketlerde kalmalıdırlar. Topluluk şirketlerinin yönetim kadrolarında ehil eleman kullanma ilkesinin, Koç Holding'in başarısında büyük önemi vardır. Koç Holding yönetimi lüzumundan fazla başarılı elemanlarla kalabalıklaşmamalıdır. Şirketlerin Koç Holding'den yönetilmeleri yanlıştır. Koç Holding'de iş yapan değil, iş takip eden bir kadroya gerek vardır.

10- Koç Holding'in üst yönetimi, güvenilir, yetenekli ve grupta kıdem alan kişilerden oluşmalıdır. İdare Komitesi Başkanlığı görevi, Hollanda-Shell şirketinde olduğu gibi, münavebe ile 3 yıllık dönemler şeklinde olabilir.

Suna Kıraç'ın ısrarla gündeme getirdiği kurumsallaşma ilkesi her ne kadar benimsenmiş gözükse de uygulamada ortaya çıkan sorunlar devam ediyordu. Gelişmeleri dikkatle gözleyen Suna Kıraç bu sürecin fiili olarak kesintiye uğramasından rahatsızlık duyuyordu. Holdinge ilişkin yaptığı ayrıntılı analizle gelecekte yaşanması muhtemel bütün sorunları ortaya koydu. Sadece güncel sorunları değil, ailenin 3. kuşağının yetiştirilmesi bile bu kurumsallaşma politikasının bir gereği olmalıydı. Suna Kıraç kurumsallaşma uygulamasının önünü açabilmek için önceki yıllarda 1986'dan itibaren emekliye ayrılacağını açıklamıştı. Ancak gelişmeler bu isteğini engellemişti.

Koç Holding A.Ş. Üst Yönetimi ile İlgili Görüşler*

Koç Holding'in üst yönetiminde hiç değilse gelecekteki 5 yıl içinde yapılması gerekli değişikliklerin gündeme getirilmesi gerek Bernar Nahum, gerek Yüksel Pulat tarafından yazılı ve sözlü olarak birkaç kez dile getirildiyse de, Sayın Vehbi Koç bilinçli olarak bundan kaçmayı uygun bulmuştur.

* 27 Ağustos 1987.

Şimdi konu, Sayın Vehbi Koç'un arzuları doğrultusunda tekrar gündeme gelmiştir. Bu konular irdelenmeden evvel, ailenin kendi arasında bazı önemli soruların cevaplarını vermesi gereklidir.

1. Koç Holding A.Ş. bugün olduğu gibi, ailenin ağırlığı üst yönetimde devamlı hissettirilerek GÜDÜMLÜ PROFESYONEL BİR YÖNETİM şeklinde mi yönetilecektir?

2. Kardeşlerin yönetimdeki ağırlıkları ne olacaktır? Önemli bir hissedarın periyodik olarak bilgi alması, fikir vermesi ve yönlendirmesi dışında kardeşler işe müdahale, karar almayı kolaylaştırma veya holding içinde ağırlık taşımada hangi esasları benimseyeceklerdir?

3. Kolektif karar alma, Koç Holding'in karar almadaki özelliğini koruyacak mıdır? Kolektif karar alma, karar alma yeteneklerini zedelediği için, kararsızlıktan bazı işlerde geri kaldığımız açıktır (turizm işi gibi).

4. Ailenin temsil edilmediği bir İdare Komitesi etkili bir şekilde çalışmalarına devam edebilecek midir?

5. Rahmi M. Koç'un, birlikte çalıştığı üst yönetimle uyumu önemlidir.

6. Üst yönetimde yaş haddi tartışması hangi noktaya kadar sürecektir? (60 yaş emekliliği 50-55 yaşından itibaren kişileri kaygıya sevketmektedir.)

7. Bugünkü organizasyon aynen muhafaza edilecek midir?

8. Ailenin elindeki hisse ve kontrol nisbeti aynı oranlarda mı kalacak, yoksa "HALKAAÇILMA" bir şekil olarak düşünülecek midir?

9. Rahmi M. Koç'un çocuklarının iş yaşamında sorumluluk almaya başlaması, geleceğimiz açısından önemli bir karardır. Bir an önce uygulamaya geçmelidir.

Pek tabii ki bütün bu suallerin önemli cevapları vardır. Cevapların tartışılacağını varsayarak, statükonun bir süre muhafaza edileceğinden hareketle, bu meselelere açıklık getirmek istedim.

1990'ların en önemli gündem maddesi profesyonelleşme olmalıydı. Vehbi Koç, Suna Kıraç'ın 1987'deki uyarı mektubunun ardından 1988 yılında Bain and Co. adlı bir İngiliz firmasına Koç Holding'in kurumsallaşmasına dair bir rapor hazırlama talimatı vermiş, şirket de ortaya çıkan sonuçları aradan neredeyse iki yıl geçtikten sonra Vehbi Koç'a göndermişti. Vehbi Koç ortaya çıkan tablodan pek de memnun kalmamıştı. Bu zaman diliminde batıdaki büyük aile şirketlerini incele(t)miş ve bu ailelerin deneyimlerinden yararlanmaya karar vermişti. Artık o da Suna Kıraç gibi düşünüyor ve İdare Komitesi üyelerine uyarıda bulunuyordu. Vehbi Koç'un mektubunda 90 yıllık bir birikimden süzülen tecrübe vardı.

Koç Holding Organizasyonu Hakkında Not*

1- Gerek memleket dahilinde, gerek dış ülkelerde, Batıda, müesseselerin nasıl kurulduğunu, nasıl yaşamaya devam ettiğini tetkik ettim.

2- Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk senelerinde kurulan aile şirketlerini tetkik ettim. *Hayat Hikâyem* ve *Hatıralarım, Görüşlerim, Öğütlerim* adlı kitaplarımda yazdığım veçhile, kurumlaşmadıkları için, çalışkan ve kabiliyetli bu kurucuların ölümünden sonra kurdukları şirketler yok olup gitmişlerdir. Bundan hem aileleri hem memleket büyük zarar görmüştür.

3- Türkiye'de aileler tarafından kurulan anonim şirketler ve holdingler 2. nesiller tarafından idare edilmektedir. 3. neslin ne olacağı belli değildir.

* 8 Ekim 1990.

• Aile şirketlerinde kurucuların ölümünden sonra mirasçılar arasında ihtilaflar çıkıyor, hisseler satılıyor, şirketler başkalarının eline geçiyor veya tasfiye ediliyor.

• Batı'da kurulan aile şirketlerinden 5. nesile kadar devam edenlerin nisbeti çok düşük veya hiç yok gibidir.

4- İş yaptığımız Siemens, Ford, Fiat gibi şirketlerin durumlarını tetkik ettim.

Siemens'in kurucusu bir elektrik tamircisi olarak işe başlamış. İşler büyüdükçe kendisinin idare edemeyeceği bir hale gelmiş. Kurumlaşmaya doğru gitmiş. Bu şirket bugün devam etmektedir. Nesiller ilerledikçe ve ölümler devam ettikçe Siemens Ailesi'nin hisseleri azalmış. 5 sene evvel öğrendiğime göre, Siemens Ailesi'nin 110 ferdinin Siemens'deki hissesi % 11'e inmiş. Siemens ile 1946 senesinde işe başladım. Benim devrimde Siemens Ailesi'nden Ernest V. Siemens öldükten sonra Peter V. Siemens yönetim kurulu başkanı oldu. Peter V. Siemens öldükten sonra oğlu kabiliyetli olmadığı için yönetim kurulu başkanlığına getirilmedi. Gerek Ernest V. Siemens, gerek Peter V. Siemens, işlerle ilgili değillerdi. Görüşlerini baş idarecilerine duyururlardı. Bizim temaslarımız tamamiyle müdürlerle olurdu. Onlar Siemens Şirketi nezdinde gerek memleket içinde gerek memleket dışında Siemens'i temsil ederler, dışarıdan gelen hükümet ve işadamlarını kabul ederler, sosyal işlerle meşgul olurlardı. Böyle sembolik bir vaziyette bir varlık olarak kaldılar.

Ford: Henry Ford'u tanımadım. Henry Ford I ile çeşitli senelerde muhtelif vesilelerle görüştüm. Henry Ford I sağlığında veraset vergisi vermemek için Ford hisselerinin % 75'ini kendi namına kurulan Ford Vakfı'na bağışladı. (Amerikan kanunlarına göre vakıfların hisseleri ne olursa olsun, şirketlerde söz sahibi olamıyorlar.) Henry Ford II şirketi güzel idare etti, sonra öldü.

Ford Ailesi'nde olan % 25 hisseden Henry Ford II'nin hissesi % 2,5 imiş. % 25'in üst tarafı ailenin çeşitli çocuklarında

bulunuyormuş. Ford Şirketi şimdi tamamıyla profesyonel idareciler tarafından yürütülmektedir. Henry Ford II öldükten sonra Ford Co.'ın kârları bir hayli büyüdü.

Fiat'ın da durumunu tetkik ettim. Agnelli Ailesi'nden benim devrimde baş olarak iki kişi vardı: Giovanni Agnelli ve Umberto Agnelli. Herhalde kabiliyetli olmadığı için Umberto Agnelli'yi idareden çektiler, ortak olarak kaldı. İşleri Giovanni Agnelli idare ediyor. Yaptırdığımız bir etüde göre Giovanni Agnelli sağlığında bir komandit şirket kurmuş ve Fiat Ailesi'nin hissedarları bu komandit şirkete katılmışlar. Ölünceye kadar Giovanni Agnelli Başkan, öldükten sonra müdürlerden biri bu komandit şirketi idare edecekmiş. Bu komandit şirket de Fiat'ın büyük hissedarı oluyor.

Giovanni Agnelli şimdi Fiat'ın yönetim kurulu başkanı. Tıpkı Siemens'de olduğu gibi şirketlerin işleriyle tamamıyla müdürler meşgul, kendisi görülmüyor. Murahhas üye olarak Bay Romiti idare ediyor. Giovanni Agnelli mühim meseleleri Bay Romiti ile görüşüyor, beraberce karar veriyorlar. Giovanni Agnelli daha ziyade İtalya içinde ve dışında Fiat'ı temsil ediyor, beynelmilel toplantılara katılıyor, oralarda konuşmalar yapıyor.

5- İşlerim büyüdükçe ben de 1938'de ilk anonim şirketimi, 1963'te de holdingi kurdum.

6- Koç Grubunun devamlılığını sağlamak için bugüne kadar birçok çalışmalar yapıldı. Neticede işlerin profesyonel yönetimle idaresinin doğru olacağı kanaatine varıldı.

7- Allahtan dileğim, sağlığımda bu organizasyonun kurulması, bunun için de 1990-1991 senesi sonuna kadar bu organizasyonda kimlerin nerelerde vazife alacağının tesbiti ve 1991 başından itibaren tatbikine başlanmasıdır.

Vehbi Koç'un bu mektubunda altını çizdiği saptama ve beklentilere karşın takvimler 1992 yılını gösterdiğinde, yani aradan tam 2 yıl geçtiğinde hâlâ kurumsallaşmaya ilişkin fiili uygulama bir türlü başlamamıştı. Suna Kıraç ortada bir araştırma raporu olmasına, bu raporun sonuçlarının Vehbi Koç tarafından benimsenmesine

ve kurumsallaşmanın gerekliliğine ailenin de inanmış olmasına rağmen mesafe alınmamasını anlayamıyordu. aile Komitesi'nde bu belirsizliğe dönük eleştirilerinin sonrasında, Aile de kurumsallaşma için adım atılmasına karar verdi. Burada kritik olan soru şuydu: Kurumsallaşma sürecini aile mi, yoksa bu kurumsallaşmayı gerçekleştirecek ve özne olacak olan profesyoneller mi başlatmalıydı? Sonunda öncelikle yaratıcı önerilerin, uygulamadan çıkacak derslerle Koç Topluluğu İdare Heyeti tarafından atılmasına karar verildi. Suna Kıraç "Strateji Toplantıları" yaparak bu yeni süreci başlattı.

Strateji Toplantı Notları*

Takriben son 5 yıl içinde Koç Holding ve Koç Topluluğu'na ait muhtelif şirketlerde Bain and Co., Farmer and Co. Arthur Anderson, Coopers and Lybrand ve Hay Management gibi dünyaca tanınmış danışmanlık firmaları değişik konular için çalışmalar yaptılar.

Hepimizin de gayet iyi bildiği gibi dosyalar okundu, belirli bir bölümü raflara kaldırıldı, bu çalışmaların meyvesini almamız bugüne kadar mümkün olmadı. Bunun nedenlerine tekrar tekrar dönmek istemiyorum. Fakat gerçek o ki, bugüne kadar elle tutulur hiçbir şey yapamadık.

İdare Komitesi'ndeki bütün arkadaşlarımın canlı başla çalıştığını, olağanüstü bir mesai sarf ettiklerini görüyorum. Kendilerinin bugüne kadar yapılan çalışmalardan bir sonuç almak için de çok arzulu olduklarını ve ellerinden geleni yapacaklarına inanıyorum.

* 18 Eylül 1992.

Kendi kendime bir durum değerlendirmesi yaptığım zaman, bütün dış danışmanların önerilerinde ortaya koydukları gibi, gerek içinde bulunduğumuz 14 değişik sektörde, gerek ileriye dönük düşündüğümüz işlerde belirli stratejilerimizin olmadığı görülüyor.

Danışmanlardan hangisi söyledi çok iyi hatırlamıyorum, söyledikleri şunlar:

"Bugün Koç Topluluğu'nda strateji yok prensip yok, stratejiler ve prensipler kişilerin yeteneklerine ve değişik seviyelerdeki birikimlerine dayanıyor. Stratejiler daha ziyade, birbirleriyle çelişki içinde olan zihinlerde, nakit imkânı ise değişik şirket ve gruplarda."

Artık hepimiz biliyoruz ki, Koç Topluluğu'nun stratejilerini kısa, orta ve uzun vadeli olarak ortaya koyması, kararlarını ona göre alması ve kaynaklarını buna göre kullanması, organizasyonu ise bu stratejileri uygulamayı mümkün kılacak şekilde yapması gerekli.

Aile Komitesi'nde de görüşlerimi ortaya koydum. Stratejilerin yukarıdan aşağı yapılabileceği gibi, aşağıdan yukarı da teklif olarak gelebileceğini ifade ettim.

Aşağıdan yukarı gelmesinin daha uygun olacağı konusunda birleştik. Dolayısı ile aile, sizlerden açık, samimi ve cesur teklifler getirmenizi beklemektedir.

Bizlerin işimizin günlük işler olmaması, ileriye yönelik Koç Topluluğu'nun devamını sağlayacak kararlar şekline dönüşmesi gereklidir. Şahsen ben bu toplantıda, eldivensiz ve en açık şekilde görüşlerimi ortaya koymaya gayret edeceğim.

Sizler, Koç Topluluğu'nda kıdemi en az 25 yıl olan bir grup olduğunuza göre gerek birikiminizi, gerek mesainizi en verimli şekilde ortaya koyacağınıza inanıyorum.

14 işkolunda aynı güçle büyüyen pazar payı ile ve rekabete açık olarak mücadele vermemiz mümkün değildir. Bugün en ufak konuşulan bir tevsii yatırım, 8-10 milyon dolar, en küçük bir fabrika 50 milyon dolar, beynelmilel şirketlerle müzakereye oturulduğu zaman rakamlar 100-200 milyon dolar mertebesindedir. Bu kaynaklar çok şükür bizde var, ama her sektörde büyüyecek ve her sektörde mücadele edecek kadar yok. Kararlar bizim önümüze geçip, bizleri güç durumlarda yakalamadan, bizim cesur kararlar alarak bazı sektörlerden çıkmamız gerekli.

Grubun kaynaklarının kullanımını ve diğer kaynak imkânlarımızı gözden geçirmeye başlamalıyız ve aşağıdaki 4 konu üzerinde durmalıyız.

İçinde kalacağımız sektörlerde, üretim ve kapasite artışını sağlayacak gerekli yatırımların gerçekleşmesine izin vermeli ve aynı zamanda da Koç Holding'in büyümesini temin edecek bir finansman stratejisi oluşturmalıyız.

İşlerden elde edilmesi beklenen gelir ve kâr payları belirtilmeli, gelecekte bu işlerden sağlanacak nakit ve kârlılık üzerine belirli tahminlerde bulunmalı.

Borçlanmadan sağlanacak kaynak ve eğer önerilirse ne kadar yeni sermaye konması gerektiğini belirlemeliyiz.

Elden çıkarılacaklardan beklenen geliri belirlemeliyiz.

Yeni yatırımların gerektirdiği yükleri bulmalıyız.

Elden çıkarılacakları da göz önüne alarak portföyün tam kompozisyonunu tespit etmeliyiz.

Genel olarak, elde tutulacak işlerin stratejilerini kısa, orta ve uzun vadede tespit etmeliyiz.

Yeni bir "inceleme" sistemi önererek, stratejilerin bütçe önerilerinin ve halihazırda yürüyen öngörülen plana göre aylık gerçekleşme raporlarını gözden geçirmeliyiz.

Suna Kıraç, Koç Topluluğu'nda öncelikle geleneksel aile şirketi ve yönetim yapısının değişmesi görüşündeydi. Koç Topluluğu yaşadığı hızlı gelişim süreciyle bir dünya şirketi olmaya evriliyordu. O halde yönetim yapısı da dünyada uygulanan yönetim sistemleri dikkate alınarak yeniden biçimlendirilmeliydi. Babasına yolladığı bir mektupta bu yeni anlayışları şöyle özetliyordu:

Dünyada yeniliklerin başını çekenler, her an yeniliğe uyum sağlayabilmek için hazır halde bekleyenler oluyor.

Batı'da bundan evvel klasik organizasyon sistemleri vardı. Bu organizasyonlar bir süre sonra şirketleri hantallığa itti. Birçok ara kademeler oluştu. Sonuçta şirketler bu ara kademelerden kurtulmak için adeta yarışır hale geldiler. Daha sonra üretim gibi organizasyonlarında da "lean organization", yani "yalın organizasyon", "flexible organisation" yani "esnek organizasyon" ve şimdi de "agile organisation" yani "çevik (kıvrak) organizasyon" devri başladı.

Organizasyon değişikliklerini yönetimin elinde daha iyi çalışabilmek için bir araç olarak görmek gerekir. Bugün dünyada rekabet, değişim ve müşteri, şirketlerin en önemli unsurları oldu. Biz de rekabet, ülkemizde ve dünyada olan değişiklikler ve değişken müşteri talepleri sonucu kendimizi gözden geçirdik.

Koç Holding Yönetim Kurulu da Koç Topluluğu'nun tepe yönetimini reorganize etmeye karar vermiştir.

> Bu reorganizasyondan "kıvrak ve çevik" bir yönetim şekli beklenmektedir. Bu reorganizasyon Koç Ailesi'nin profesyonel yönetime geçme taahhüdünün devamının bir belirtisidir. Bu organizasyonda Koç Topluluğu profesyonel yönetimde;
>
> • Kolektif yönetim yerine kişisel sorumluluklarla karar almayı süratlendirmeyi ve alınan kararların sağlıklı ve kıvrak olmasını,
> • Artan rekabet ve değişen şartlara daha hızlı uyum göstermemizi,
> • "Karar alma"da kullanılan ve şu anda yetersiz olan yönetim ile ilgili bilgilerin geliştirilmesi ve düzeltilmesini,
> • Müşteri tatminini sağlayabilmek için, karar alınan noktalarla müşteriye giden noktalar arasındaki kademeleri azaltmayı hedeflemektedir.

Suna Kıraç aynı uyarıları farklı dönemlerde Aile Komitesi'nde de dile getirdi. Her zamanki fikirlerini yazılı olarak dile getirme alışkanlığı ile Vehbi Koç'un ölümünden sonra 1996 ve 1998'de aile üyelerini "profesyonelleşme" konusunda şöyle uyarıyor, 1996'daki yazısında idealize ettiği Koç yönetimini şöyle anlatıyordu:

> Ben bu işe 35 yıl emek verdim. Hatalarımla, sevaplarımla hep Koç Holding'in devamlılığı için çalıştım. Bu noktada da hem Koç Holding'in devamlılığı hem de menfaatimiz açısından doğru olanı yapmak istiyorum. Bunu hem gönlüm, hem menfaatim istiyor. Sizler de duygusallıktan uzak, işin gerektirdiği gibi ve Koç Holding'in devamlılığı için gerekli kararları alabilirseniz, sanıyorum babamın bizlerden beklediği en doğru şeyi yapmış oluruz.

> Önümüzdeki yıllarda gerek artan rekabet gerekse Gümrük Birliği nedeniyle, diğer taraftan da seviyesi ve çapı düşmüş olan hükümetlerle Koç Holding çok daha değişik sorunlarla karşı karşıya kalacak. Bu çok profesyonel ve çok kaliteli yönetim ister.
>
> Bizim bugünkü aile olarak tutumumuz, bu profesyonelliği yerine getirmeye ve kaliteli bir sistem kurmaya uygun değil. Ya doğru dürüst, profesyonelce, dünyadaki diğer aile şirketleri örneklerinde olduğu gibi, aile işin dışında kalacak veya amatörce kişilerin şahsi görüşleri ve iki dudak arasındaki kararların etkisiyle yönetilecek.

1998'de ise Suna Kıraç beklentilerinin karşılanmamasından duyduğu hayal kırıklığı ile Aile Komitesi'ni bu kez daha açık bir biçimde uyarıyordu:

> Yaşlar belli bir noktaya geldi. Son hadiselerle belirli pek çok şey su yüzüne çıktı. Kabiliyetlerimiz ortada. İşin selameti bakımından tek çıkış yolumuz, en kısa zamanda aile fertleri olarak işin tam dışında kalmamızdır. Uzatılacak her süre, şirketin yararına değil, zararınadır.

Suna Kıraç'ın belki de iş yaşamında "yarım bıraktığı" tek strateji bu konu olsa gerekti. Zira Mehmet Ali Birand ile "Vehbi Koç Belgeseli" için yaptığı söyleşide profesyonelleşmeye ilişkin şöyle söylüyordu:

> Kurumsallaşma tamamen profesyonelleşmeyle ve belirli düzenlerin holding içinde tam manasıyla oturmasıyla mümkün olacak. Holding'de şu an tam manasıyla kurumsallaşma çalışmaları yapıyoruz dolayısıyla ileride şu veya bu şekilde ailenin ağırlığı ne

kadar olursa olsun, kararlar bir kişinin iki dudağı arasında olmayacak. Bizim de zaten bütün hedefimiz, devamlılığı sağlamak ve kurumsallaşmayı yerleştirmektir. Belki bazı kararların alınması tek adam yönetiminde daha uzun zaman alacak ama daha sağlıklı ve daha uzun vadeli olacak.

1990'lar: Suna Kıraç'ın altın yılları

1990'lar işkadını Suna Kıraç'ın en olgun ve altın dönemi olarak tanımlanabilir. Birikimi, ciddiyeti ve otoritesiyle Koç holding'in en çok çekinilen yöneticisi haline gelmişti. Cengiz Solakoğlu, Suna Kıraç'ın arabasının Nakkaştepe'yegirdiği andan itibaren holding çalışanlarının biyoritmlerinin bile değiştiğini söylüyordu.

Suna Kıraç bir yandan Koç Topluluğu'ndaki görevlerini, bir yandan sosyal sorumluluk projelerini ve bir yandan da ailesini ihmal etmeden kurduğu dengeye sonraki yıllarda Bilderberg'i ekledi. Avrupa'nın önemli aileleri tarafından kurulan Bilderberg toplantıları aslında dünyanın önde gelen 400 ismini bir araya getiren, karar alıcıları, ekonomi dünyasının öncülerini, dünyayı yönlendiren devlet adamlarını ve kanaat önderlerini aynı masa etrafında toplayan çok önemli bir forumdu. Bu forumda Türkiye'nin tanıtımı ve temsili bir görevdi. Bilderberg bayrağını uzun yıllar taşıyan Selahattin Beyazıt sonunda bayrak koşusunda bayrağı Suna Kıraç'a vermişti. Suna Kıraç dünyadaki bütün önemli değişim ve gelişmeleri izleyen, geleceğe dair vizyon çizmesinde çok önemli katkısı olan Bilderberg toplantılarını Türkiye'nin tanıtımı ve hedefleri açısından adeta bir milli görev gibi algılıyordu. Gerçekten de Bilderberg'in en önemli isimlerinden olan Fiat'ın sahibi Agnelli Ailesi, Türkiye'nin Avrupa Birliği sürecinde Romano Prodi'nin çok çarpıcı görüşlerini doğrudan Suna Kıraç ile paylaşmış, Suna Kıraç da Dışişleri'ni

bilgilendirerek, AB Komisyonu ile Türkiye arasında gelişebilecek olası bir krizi önlemişti.

Milliyet Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni gazeteci Sedat Ergin de bir defasında Suna Kıraç'ın davetlisi olarak Bilderberg toplantılarını izledi. Suna Kıraç ile yapılan yolculuk sonrasında Sedat Ergin'ilk ilk gözlemi Suna Kıraç'ın bu toplantılardaki ağırlığı ve saygınlığı oldu. Bilderberg organizasyonu içinde Suna Kıraç'ın sevgi ve takdir gördüğünü gözlemledi.

Bu dönemde Suna Kıraç, Vehbi Koç'un akıl danıştığı tek isimdi. Vehbi Koç kendi yaşam öyküsünün anlatıldığı belgeselinde kızı Suna Kıraç için şöyle diyordu:

> Holding'de şimdi bir taraftan İdare Heyeti'nde, olan bir taraftan da ailenin görüşlerini İdare Komitesi'ne nakleden yegâne ismimiz... Suna da holdingde benim kanaatime göre çok iyi çalışan, benden sonra en iyi çalışabilecek kişidir... Suna farklıdır.

Can Kıraç, Suna Kıraç ile Vehbi Koç arasındaki ilişkiyi tanımlarken, "Benim ölçüme göre hiç kimse Vehbi Koç'un sağ kolu olmamıştır. Çünkü Vehbi Koç o anlayışta biri değildi. Yani Vehbi Koç kendi karakterinin, kendi özelliğinin başkasıyla paylaşılmasını istemeyen biriydi. Eğer ille birisinin Vehbi Koç'un sağ kolu olması gerekiyorsa, bu muhakkak Suna'dan başkası olamazdı. Ama Suna da Vehbi Koç'un sağ kolu olmayı, zannediyorum kabul etmedi. Çünkü o kendi özellikleriyle yaşamak istediği için zaman zaman Vehbi Bey'i hem eleştirmiştir hem de yönlendirmiştir," diyordu.

İlginç bir biçimde Vehbi Koç ile en uzun mesai yapmış isimlerden biri olan Bernar Nahum da neredeyse Can Kıraç ile aynı cümleleri kurarak Suna Kıraç'ı anlatıyordu:

> Vehbi Koç'un sağ kolunun kim olduğu çok konuşulmuş, çok yazılmıştır. Çünkü karakter formasyonu itibariyle Vehbi Koç'un sağ kolu ancak bizatihi kendisidir. Her kaidenin bir istisnası olduğundan, eğer bir sağ koldan bahsedilirse bu insan Suna Kıraç olabilir.

Baba-kız yıllar geçtikçe gitgide daha çok birbirine benziyordu. Suna Kıraç da babasının iş yaşamındaki dobralığı ile eleştirmekten geri kalmıyordu.

1982'de yazdığı şu notta Eğitim Merkezi'nin yaptığı toplantıyı erken terk eden ve yapılan kokteyli gereksiz bulan babasına satır aralarına serpiştirdiği sitemi vardı:

> 15.9.1982
> Gönderilen: Sayın Vehbi Koç
> Gönderen: Suna Kıraç
>
> Eğitim Merkezimizin açılışı ile ilgili intibalarınızı belirten 10.09.1982 tarihli yazınız.
> Bu gibi toplantıların bir yemekle ve bir kokteylle birlikte yapılmasının beşeri ilişkiler açısından faydası olduğuna inanıyoruz. Hem arkadaşlar birbirleri ile kaynaşma imkânı buluyorlar hem de en üst kademe ile samimi bir ortamda bulunarak moralleri yükseliyor. Yüksek morale zor zamanlarda daha çok ihtiyaç vardır.
> Ergun Zoga Bey mikrofonsuz konuşmaya alışmış. Kalabilseydiniz, Prof. Dr. Demir Demirgil'in konuşmasını da hem çok renkli hem de çok doyurucu bulacaktınız.
> Dışımızdaki görüşleri bilhassa ilmi otoriteye bağlı olarak zaman zaman hep beraber dinlemekte büyük yarar olduğuna o gün bir daha inandım.
> Saygılarımla,

Vehbi Koç'un aksine Koç yöneticilerinin sivil toplum örgütlerinde görev almalarını, sorumluluk üstlenmelerini önemsiyordu. Bunu bir "zaman kaybı" olarak görmüyor, gerek topluluk gerekse ülke açısından bir gereklilik olduğunu düşünüyordu.

Bu örnekte de bir siyasetçiye yazılan mektupla ilgili kendisinden görüş istediğinde, Vehbi Koç'a aynı dobralıkla görüş bildiriyordu:

Suna Kıraç'tan Vehbi Koç'a mektup*

Yazmayı düşündüğünüz mektup projesini aldım. Meselenin anafikri tamamen yok olmuş, başı ve sonu arasında da hiç bağlantı kalmamış ve niçin o sözlerin oraya konulduğu belirsiz hale gelmiş.

Bu mektubun bu şekilde gönderilmesine taraftar değilim. Hem yanlış anlaşılır, hem de başlangıçta çıkılan nokta ortadan kalktığı için mektup amacına hizmet etmez.

Bu şekilde yazmayı düşünüyorsanız, o zaman belki de hiç yazılmaması daha uygun olur.

Saygılarımla,

İş yaşamının o profesyonel ve formel ilişki dili, baba ile kızı arasındaki o özel bağ söz konusu olduğunda da değişmiyor gibi görünse de aslında kızının, babasına duyduğu ihtimam hiç eksilmiyordu.

Suna Kıraç, kimi zaman Vehbi Koç'un yaşamı boyunca en çok eksikliğini hissettiği boşluğu dolduran kişiydi. Vehbi Koç yabancı dil konuşamıyordu. Bu nedenle de bütün çocuklarının henüz küçük yaştan itibaren yabancı dil öğrenmelerine özen göstermişti. Suna Kıraç kimi zaman bu seyahatlerde babasına tercümanlık

* 9 Haziran 1995.

görevini de üstleniyordu. Sağlık sorunlarında kendisini sadece kızları Semahat ve Suna'ya emanet ediyordu. O seyahatlerde kimi zaman da aralarındaki o dev holdingden kaynaklanan duvar yıkılıyor ve baba-kız gibi günlerini geçiriyorlardı. Vehbi Koç'un attan düşüp omuzunu kırması üzerine kızları Semahat ve Suna onu hemen Londra'ya götürdü. Üç hafta süreyle Londra'da kalmaları gerekiyordu. Kızları bu kazanın Vehbi Koç'u ata binmekten soğutacağı endişesindeydi. Babalarına bir öneride bulundular. Hep birlikte gidip Vehbi Koç'a at pantolonu alacaklardı.

> Razı oldu. House and Ride diye meşhur bir İngiliz mağazasına götürdük. Babamı kabine oturttuk. Kolu sarılı pantolonunu çıkarttık, güya at pantolonunu giydireceğiz. Suna ile ikimiz yerlerde at pantolonunun bir parçası onun elinde bir parçası benim elimde, babama pantolonu giydirmeye çalışıyoruz. Ancak at pantolonları da çok sıkı ve dar oluyor. Biz çabalarken pantolon tam ortada kaldı, ne üste çekebiliyoruz ne alttan çıkarabiliyoruz. Babam başladı bağırmaya, "Kim istedi sizden at pantolonunu! Ne halt etmeye beni buraya getirdiniz... İstemiyorum kolum ağrıyor!." Perdenin arkasında ne olduğunu anlamayan, ancak Türkçe bağırışlara koşan tezgâhtar korkuyla içeri girdi. "Ne yapıyorsunuz niye bağrışıyorsunuz?" diyordu. Ve Suna'yla ikimiz gülmekten babamın pantolonunu bir türlü çıkaramadık. Bu arada babam bizi tezgâhtara, Türkçe şikâyet ediyordu: "Bunlar beni zorla buraya getirdiler, at pantolonu aldırıyorlar, istemiyorum!"

Semahat Arsel'in hep gülümseyerek anımsadığı o gün, mağaza görevlilerinin şaşkın bakışları altında baba ve iki kızı apar topar mağazayı terk etti. Bu sıcaklığı yaşamak için belki de holdingin o gerilim dolu mesaisinden uzak kalmak gerekiyordu.

Suna Kıraç, yaşamın her alanına bir Koç yöneticisinin gözüyle bakıyordu. Tatil ya da seyahatlerinden süzülen bütün fikirler ve eleştirilerin odağında Koç Holding'in çıkarları vardı.

Koç Topluluğu'nun etik değerlerinin aşınmasına neden olabilecek gelişmeler konusunda yöneticileri son derece sert dille uyarıyordu:

Suna Kıraç'tan Topluluk Yöneticilerine mektup*

Değerli Mesai Arkadaşlarım,

Genellikle bu tip toplantılarda konuşmaktan ziyade dinlemeyi tercih ediyorum. Böylece sizleri dinleyerek özeleştiri yapma fırsatını buluyorum.

Bugün çok önemli gördüğüm bir konuyu sizlere aktarmak için karşınızdayım.

Söylediklerimi çok dikkatli dinlemenizi rica ediyorum.

Euromoney'nin Kasım 1995 sayısında Türkiye'de borsa ile ilgili bir makale çıktı. Bu makalede borsanın spekülatörler elinde ne hale geldiğini ve bundan gerek sade vatandaşın, gerek yabancı yatırımcıların büyük ölçüde rahatsız olduklarına değiniliyor.

İşin en önemlisi de makalenin birkaç yerinde Türkiye'de halka açık şirketleri olan birçok kuruluşun üst düzey yöneticisinin, kanuna rağmen borsayla ilişkilerinin devam ettiğinden bahsediyor.

Bu konuyu bir kez daha dikkatinize getirmek istedim.

Koç Topluluğu şirketi yöneticilerinin borsa işlemlerine bulaşmamış olmalarını temenni ediyorum. Bunun prensip olarak grupta yasak olduğunu, ayrıca

* 24 Kasım 1995.

"insider trading" yapma durumunda kalanların da SPK Kanunu'na göre 1 yıl ile 3 yıl arası hapis cezasına çarptırılabileceklerini, bunun sadece kendilerine değil, çalıştıkları kuruluşlara da zarar vereceğinin bilinci içinde olmalarını bekliyorum.

Koç Grubu yöneticileri arasında borsa işlemleriyle ilgilenmenin daha cazip geldiği yöneticiler varsa, taşıdıkları sorumluluğun bilincinde olmadıkları için görevlerini derhal bırakmalarını istiyorum.

Hayatta her şey bir tercih meselesidir. Amerika'da birçok geç veya erken emekli olmuş kişi, profesyonel işlerinden ayrılıp borsa işlerine girmişler. Ancak hiçbirinin profesyonel olarak herhangi bir sorumlulukları yok.

Sorumlu mevkide olup, aynı zamanda, şu veya bu şekilde borsa işlemleriyle ilgilenecek olan kişiler, görevlerini yapmadıkları gibi, gerek kamuoyu nezdinde, gerek çalıştıkları müessese nezdinde suiistimal yapmakla eşdeğer hareket etmiş olurlar.

Bu konuyu, sizleri uyarmak için gündeme getirdim. Maalesef ülkemizde izlenmesi son derece güç finansal enstrümanlar ve borsa işlemleri, insanları çığrından çıkarıp değer ölçülerini yok etmektedir. Profesyonel mevkiide çalışan herkesin ticari iş ahlakının ön planda gelmesi gerektiği görüşündeyim.

Kimi zaman babası kadar geleneksel düşünüyor, bir elemanın bile hesabını yapıyor, kimi zaman da holding vizyonu açısından yaşadıklarını değerlendiriyordu. Şimdi aşağıda Suna Kıraç'ın çok farklı seyahat ve gözlemlerinden çıkan kimi sonuçları ilgili yöneticilere nasıl yansıttığını aktarmak istiyoruz:

Suna Kıraç'tan Yürütme Kurulu'na mektup*

Son birkaç haftadır muhtelif vesilelerle holding üst yönetiminden aradıklarımın çoğunun ya seyahatte ya izinli oldukları cevabını aldım. Dün yine birçok kişiyi arayıp da bulamayınca, İnan Kıraç'a evvelce dış seyahatlerle ilgili yazdığım notu tekrar ediyorum.

Yurt dışına yapılan iş seyahatlerinde, bayramdan önceki haftada olduğu gibi, aynı anda birçok üst yöneticimizin bir arada katılmasının işlerimizin yürütülmesini ve takibini etkileyeceğini düşünüyorum.

Dış seyahatler hedeflenen sonuçların alınmasına yönelik yapılmalıdır. Nispeten az önceliği olan sebeplerle yapılacak seyahatlere asgari adette katılımla ve buradaki işlerin önceliği gözetilerek karar verilmelidir.

Üzerinde durulmasını istediğim diğer konu da, dini ve resmi bayram tatillerini birleştirip, uzun bir devre kapalı olmamıza rağmen, bu yetmiyormuş gibi birçok kişinin tatil öncesi ve sonrası ilave günler için izin alarak tatillerini uzatmalarıdır.

Acil ve zorunlu sebep gösterenlere veya iş yükü nedeniyle tatil yapamayanlara bazı istisnalar tanınabilir, ancak bunun çok yaygın bir şekilde kullanılması beni tedirgin etmiştir. Bazı önemli toplantılar için katılacak olanlardan teyit almakta ben dahi güçlük çekiyorum, daha alt kademelerdekilerin ne yaptıklarını merak ediyorum. Koçfinans şirketinin Yönetim Kurulu Toplantısı için ben müsait olduğumu belirtirken, Grup Başkanı ve Genel Müdürü tatil günlerini denk getirip

* 25 Nisan 1997.

> toplantı tarihini tespit edemediler. Bu aksamaların alt kademelere doğru daha da yaygınlaşıp işlerimizin verimini etkilediğinden endişe ediyorum.
>
> Bu konularda daha dikkatli davranılmasını, bilhassa geniş katılımlı ve ayrı devreye isabet eden dış seyahatlerin veya izin uzatmalarının, Yürütme Kurulu Başkanı'nın müsaadesi ile gerçekleştirilmesini, bu uyarımın grup başkanlarınca ve onların vasıtası ile üst yönetim kademelerine iletilmesini rica ederim.
>
> Saygılarımla,

Suna Kıraç 45 yılını verdiği Koç Topluluğu'nun gelişmesi, büyümesi, kurumsallaşması ve kalıcılaşması için çabalarını sürdürüyor. Hastalığından kaynaklanan bütün olumsuzluklara karşın, hâlâ günde iki saat Koç Holding'teki yeni gelişmeleri, alınan kararları ve uygulamaları değerlendiriyor. Kızı İpek en çok Koç Holding'den söz edildiğinde gözlerinin parladığını söylüyor.

Suna Kıraç'ın gözlerindeki ferin solduğu en önemli gelişmelerden biri babası Vehbi Koç'un kaybıydı.

1996 yılıydı. Koç Ailesi ve Topluluğu'nun temel direği Vehbi Koç hayata gözlerini yumdu. Bu sonuca sadece kendisini değil, ailesini ve topluluğu da hazırlayan Vehbi Koç vasiyeti ve kendisinden sonraki Koç kuşaklarına olan güveni ile huzur içinde hayata veda etti.

Suna Kıraç, Vehbi Koç'un kaybı sonrası basına yaptığı açıklamada Koç Topluluğu'nun geleceğini şöyle değerlendiriyordu:

> Babamın hiç öleceğini zannetmiyordum ama maalesef hayatın gerçeği bu. Onu sanki hiç ölmeyecekmiş gibi ebedileştirmiştik biz aklımızda. Dolayısıyla bizim için çok büyük bir şok oldu. Değerli bir baba ve önemli

> birini kaybettik. En büyük ideali Koç Topluluğu'nun devamlılığıydı. Dolayısıyla 1963'te Koç Holding'i, 1969'da Vehbi Koç Vakfı'nı kurdu ve müesseseleşmek en büyük arzusuydu. Her zaman adama göre iş değil, işe göre adam bulun diye bize nasihat ederdi. Bütün emeli profesyonelleşmek ve şirketlerin kişilere bağlı kalmadan devamlılığını sağlamaktı. Bunu da yapmaya muvaffak oldu. İnşallah müessese bundan sonra onun hedef ve ilkelerinde aynı şekilde yaşayacaktır. Bundan sonra da babamın gösterdiği yolda çocuklarıyla ve bütün çalışanlarla birlikte yürüyeceğiz.

Koç Ailesi tevekkülle bu kaçınılmaz sona hazırlanmıştı. Ancak Türkiye'de ulusal sanayinin kurucularından ve iş dünyasının duayen isimlerinden birine son istirahatgâhında huzur verilmedi. Vehbi Koç'un naaşı çalındı ve ailenin Vehbi Koç'un kaybından yaşadığı üzüntü, bu olayla daha da arttı.

Suna Kıraç, 24 Ekim 1996, Perşembe günü saat 17 sıralarında İnan Kıraç'ın Yiğit Okur ile yanına gelmeleriyle Vehbi Koç'un mezarına yapılan çirkin saldırıdan haberdar oldu. Kabir açılmış ve naaş çalınmıştı.

O gün sabah saatlerinde kızının mezarını ziyarete gelen bir ziyaretçinin mezarlığın etrafındaki toprakları görüp, ilgililere haber vermesiyle olay ortaya çıkmıştı. Daha sonra Koç Ailesi mezarları ile ilgilenen bahçıvan gelmiş ve mezarın boş olduğunu görerek önce Aygaz'daki yetkililere ve ilgili kişilere haber vermişti.

Aile bu çirkin davranışın şoku ile niçin yapılmış olabileceğini araştırmaya başladı. Bütün aile üyeleri aranarak bilgi verildi. Emniyet Müdürü Kemal Yazıcıoğlu ve İçişleri Bakanı Mehmet Ağar ile konuşuldu.

Olaydan basının da haberi olmuştu. İnan Kıraç, Cengiz Solakoğlu, Yiğit Okur ve Tuğrul Kutadgobilik bir metin hazırladı ve basına dağıtıldı. O gün saat 18 itibariyle televizyonlar alt yazı olarak haberi duyurdu.

Türkiye sarsılmıştı. Emniyet Müdür Muavini Koç Holding'e geldi. Kendisiyle 1 saat kadar görüşüldü. Koç Topluluğu'na faks ve telefon yağıyordu. 25 Ekim Cuma günü Koç Holding'de yapılan görüşmelerden sonra, bir hafta beklenilmesi, naaş bulunmasa bile kabrinin kapatılmasının daha uygun olacağına karar verildi. Kararı bütün aile fertleri onayladı.

Basında çıkan, kabrin 1 Kasım Cuma günü kapatılacağı haberleri üzerine, her kesimden törene katılmak isteyen kişiler aramaya başladı. Vehbi Koç için adeta ikinci bir cenaze töreni yapılacakmışçasına bir hazırlık vardı. Tepkiler nedeniyle bu ikinci törene katılmak isteyenlerin sayısı gitgide artıyordu. Araya giren Cumhuriyet Bayramı'ndan sonra aile, kabrin kimseye haber verilmeden, sadece aile ve Koç Holding üst yönetiminin katılımıyla bir gün önce, 31 Ekim Perşembe günü ikindi namazından sonra 15'te kapatılması kararını aldı. Daha sonra basına bir bildiri göndererek kabrin kapatıldığının duyurulması uygun bulundu.

Karar sadece birkaç kişi tarafından biliniyordu ve kimseye haber verilmemesi istendi. Bu arada İstanbul Müftülüğü'nden ve Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan da alınan kararın doğruluğu soruldu. Gelen cevapta, kararın uygun olduğu ve bedeninin toprağa karıştığı yerin Vehbi Koç'un kabri olarak kabul edilebileceği belirtiliyordu.

31 Ekim Perşembe günü saat 14'te İnan Kıraç, Koç Holding üst yönetimini toplantıya çağırdı ve kabristana gidileceğini, hemen hareket edilmesini söyledi. Diyanet İşleri Başkanı Tayyar Altıkulaç

ve çağrılan iki hoca dahil olmak üzere haber verilen kişiler Koç Holding'den Zincirlikuyu Mezarlığı'na gittiler ve sade bir törenle Vehbi Koç'un kabri kapatıldı.

Bu arada olayla ilgili ihbarlar gelmeye devam ediyordu. Varsayım da olsa bir kez değerlendirmeye alınıyordu.

Nihayet 2,5 ay sonra 8 Ocak'ta kabrin yaklaşık 50 metre ilerisinde başka bir kabirde, Dr. Enver Akman aile mezarlığında, mermer kapak altındaki boşlukta naaş bulundu.

24 Ekim 1996 gecesi meydana gelen olay üzerine hemen soruşturmaya başlayan Asayiş Şubesi Hırsızlık Bürosu dedektifleri bu tarihe kadar önemli ipuçları elde edemediler. Ocak ayı başında bir televizyon kanalına yapılan ihbarı değerlendiren polis, otelci Bülent Kol ve garson İlhami Erginci'yi Cerrahpaşa'da fidye randevusunda ele geçirdi. Daha sonra Bülent Kol'un ayrıldığı eşi Nurten Bilgili, eniştesi Mahmut Özçelik ve Gürsel Çakmak da yakalandı.

Nebbaşlar olayı şöyle anlattılar: "Olayı planladıktan sonra, üç hafta boyunca mezarlıkta inceleme yaptık. Bir keresinde Nurten'le polise de yakalandık, fakat polis bizi şüpheli görmeyince serbest bıraktı. Olay gecesi mezarlığa arka kapıdan girdik. Tam kazarken yakından bazı kişilerin geçtiğini görünce korkup vazgeçtik, eve gittik. Evde kısa bir tartışmadan sonra tekrar mezarlığa geldik. Mezarı açarken Nurten gözcülük yapıyordu. Naaşı battaniyeye sarıp yukarı çekerken İlhami fenalaştı, sonra onu bir kenara oturtup işe devam ettik. Sonra da hep birlikte taşıyarak yakında bir yere gömdük. Sonra Koç Ailesi'nin fertlerini çeşitli tarihlerde arayarak naaşın yerini söylemelerine karşılık 3 milyon 995 bin Alman markı istedik. Cemil Çiçek adıyla mektuplar yazdık. Cevap alamayınca televizyon kanallarını aramaya karar verdik. Önce Kanal D'yi arayıp 20 milyar, daha sonra İnterstar'ı arayıp 25 milyar lira istedik," dediler.

TV yöneticileri ihbara itibar etmemişti. Ancak polis ekipleri kendilerini televizyon muhabiri gibi tanıtıp, telefon eden kişiyle irtibat kuruyor ve böylece olayı aydınlatıyordu. Nebbaşlar, fidye için bu işi yaptıklarını itiraf ettiler.

Naaşın bulunduğu haberi gelir gelmez, Semahat Arsel, Suna Kıraç ve Cengiz Solakoğlu mezarlığa gitti.

Daha sonra Ali Koç da geldi. Gece, projektörlerin ışığı altında naaşı incelediler. Çürüme vardı, ancak tamamen bozulmamıştı, Ayak, el ve çene yapısından naaşın Vehbi Koç'a ait olduğuna emin oldular ama DNA testi yapılmasını istediler.

DNA sonuçlarının 1 ay sonra geleceği öğrenildi. 10 Ocak 1997'de naaş, üçüncü kez Koç Ailesi, yakınları ve çalışanlarının katıldığı sade bir törenle toprağa verildi.

Nebbaşlargözaltına alındıktan sonra liderleri Bülent Kol intihara teşebbüs etti. Sanıklar KoçAilesi'nden özür diledi ve affedilmelerini istedi. Önce fidye için kaçırdıklarını söyleyen sanıklar daha sonra mahkemede Vehbi Koç'un zekâsına hayran olduklarından kafatasını incelemek için çaldıklarını söylemeye başladılar.

Sanıklar 30 Nisan'da 2 no.lu DGM'de çete davasından beraat ettiler. "Naaş çalmak, gaspa eksik teşebbüs" suçlarından 1. Ağır Ceza Mahkemesi'nde yargılandılar ve 4'er yıl 7'şer ay ağır hapis ve 725'er bin lira ağır para cezasına çarptırıldılar.

Yargıtay kararı ağır buldu. 5 Mart 1998 tarihinde Yargıtay'ın kararı bozması üzerine, tutuksuz yargılanmak üzere tahliye edildiler. 26 Mart tarihinde yapılan duruşmada 5 sanık da duruşmadaki iyi halleri dikkate alınarak 1 yıl 8'er ay hapis ve 87 milyon 500'er bin lira ağır para cezasına çarptırıldı.

Vehbi Koç'un naaşının çalınması Koç Ailesi'nin babalarının kaybından duydukları üzüntüyü artıran bir gelişmeydi. Yaşamı boyunca sansasyondan uzak duran bir işadamı ne yazık ki ölümünden sonra böylesi bir haberin konusu olabilmişti.

Suna Kıraç naaşın çalınmasından itibaren aile tarafından oluşturulan bir kriz komitesine nezaret etti. En kritik eşik nebbaşların fidye isteği karşısında gösterilecek tavırdı. Fidyenin ödenmesi halinde ülkeyi ve Koç Ailesi'ni sıkıntıya sokan bu kriz sonlandırılabilirdi. Suna Kıraç ilk dakikalardan itibaren böylesi bir tehdide, şantaja pabuç bırakılmaması gerektiği görüşündeydi. Diyanet İşleri Başkanı'ndan alınan görüş doğrultusunda babasının naaşı bulunsa da bulunmasa da babasının kabri onu defnettikleri mezar olacak ve öyle anılacaktı. Aslında Nebbaşlar bu kararlılık karşısında çaresiz kalmıştı.

Suna Kıraç dünle yaşamayan, gözünü daima yarına diken bir yaşam felsefesine sahip oldu. Suna Kıraç için Koç Holding'in geleceğe dönük varlığını teminat altına alacak 4 kişi var. Bunlar ailenin 3. kuşağından olan Rahmi Koç'un oğulları Mustafa, Ali ve Ömer Koç ile kızı İpek Kıraç. Vehbi Koç 1993 yılında kaleme aldığı vasiyetinde her zamanki duygulardan ve ailevi bağlardan arınmış rasyonelitesiyle 3. kuşağın iş hayatında başarılı olanlarının holdingde görev almasını istemişti.

Suna Kıraç yeğenlerinin eğitimi ve Koç Topluluğu'na intibakında yoğun çaba gösterdi. Rahmi Koç, "müteşekkir olduğu" bu çabayı şöyle anıyordu:

> Çocuklarımla çok yakından meşgul oldu. Onların mektep devresinde, onların iş hayatına atılmasında, onların sosyal hayatlarında büyük emeği geçmiştir. O zaman İpek yoktu tabii. Onlarla pek yakinen alakadar

olmuştur. Ben eşimden ayrılmıştım ve iş yoğunluğu nedeniyle yeterince meşgul olamıyordum. O bakımdan da müteşekkirim Suna'ya.

Suna Kıraç, yeğenlerinin eğitimlerinde gidecekleri okuldan, holding içinde başlangıçta alacakları sorumluluğa kadar hemen her aşamada onlara destek oldu, yönlendirdi. Koç Topluluğu'nda 3. kuşağın en iyi biçimde yetiştirilmesi ailevi bir görev ve holding açısından stratejik öneme sahip bir süreçti. Bu süreçte tıpkı kendisinin olduğu gibi yeğenlerine kimlerin tecrübe ve birikimiyle "ustalık" edeceğine o karar verdi.

Suna Koç da holdingin 73. kuruluş yıldönümünde, Vehbi Koç'suz bir dönemde yeğenleri ve kızına yazdığı notta Koç Holding'in yarınlarına sesleniyordu:

Suna Kıraç'tan, Koç Ailesi'nin üçüncü kuşağına (Mustafa, Ömer ve Ali Koç ile İpek Kıraç'a) mektup*

"Vehbi Koç Vakfı Arama Konferansı" esnasında küçük gruplar halindeki tartışmalara girdiğimizde hep büyükbabanızı düşündüm. Daha sonra bu mektubu sizlere yazmaya karar verdim.

Geçtiğimiz hafta bir 31 Mayıs'ı daha idrak ettik. Bu tarih Koç Topluluğu'nun temelinin atıldığı tarihtir.

Büyükbabanız Vehbi Koç'un 1926 yılında kurduğu küçük ticari bir çekirdek; onun daima ileriyi düşünen girişimci ruhu, geniş vizyonu, buna göre yaptığı atılımları, kabiliyetli insanları düzgün bir şekilde seçerek onları yönlendiren yönetim anlayışı ile kısa sürede Türkiye'nin en büyük şirketler topluluğu haline gelmiş ve liderliğini bugüne dek sürdürmüştür.

Sağlam temeller üzerine kurulan topluluğumuz 73 yılın her döneminde, yasaları, ahlaki değerleri daima ön planda tutmuş, hiçbir zaman siyasilerden veya devlet imkânlarından yararlanma yoluna gitmemiştir. Günlük siyasi kavgalardan, partizanlıktan uzak durmuş, ancak son zamanlarda arzu edilmeyen bir şekilde siyasete bulaştırılmak istenmiştir.

Buna rağmen her zaman devlet ve ülke çıkarları ön plana alınmıştır.

Hiç kuşku yok ki bugünkü büyüklüğümüzün ve saygınlığımızın arkasında babamız Vehbi Koç'un büyük dehası, onun ve çalışanlarımızın beyin güçleri ve alınterlerinin çok büyük katkıları vardır.

Koç Topluluğu, 73 yılda zaman zaman büyük güçlüklerle karşılaşmış, ülkemizin dengeli büyüdüğü

* 8 Haziran 1999.

yıllarda ise işlerini geliştirecek imkânları bulmuş ve bunları değerlendirmiştir. Güçlüklerden yılgınlığa, karamsarlığa kapılmadan çok çalışarak ve gereken önlemleri zamanında alarak sıyrılma başarısını göstermiştir.

Bu uzun yıllar içinde yöneticilerimiz büyük bir özveriyle çalışmış, zamanı gelen emekli olarak veya ayrılarak bayrağı kendisinden sonrakine devretmiş, isimler değişmiş, ana ilkeler ve temel değerler ise hiç değişmemiştir. İş yönetim tarzı ise çağın gerekleri dikkate alınarak geliştirilmiştir.

Babamız ve topluluğumuzun gelişmesinde önemli katkıları olan yöneticilerimizden bir bölümü bugün hayatta değildir. Bir bölümü ise emekli olarak faal iş hayatından çekilmiştir. Vehbi Koç'un iş yönetim tarzını bilen ve onun dönemine tanıklık eden biz dört kardeş ve yöneticilerimiz halen işbaşındayız.

Bu topluluğumuz için önemli bir avantajdır. Bizler 3 kız, 1 erkek kardeş olduğumuz için aramızda zaman zaman ortaya çıkan fikir ayrılıklarına rağmen, bu işi bugüne kadar uyum içinde götürdük. Sizler 3 erkek, 1 kız torunsunuz. Uyum içinde olmazsanız, birbirinize sevgi ve saygı göstermezseniz işlere hâkim olamazsınız.

Bildiğiniz gibi bugünkü noktalara lafla gelinmemiştir. Özetle, büyükbabanız "girişimci ve kurucu", bizler "koruyucu ve geliştirici", sizler ise "hazır bulanlarsınız". Büyük şirketlerde şimdiye kadar üçüncü neslin pek azının işlere sahip çıktığı görülmüştür. İnşallah sizler hazır bulduğunuz bu kurumu daha ileri götürme başarısını gösterirsiniz.

Hep ileriye bakacaksınız, ancak geçmişine sahip çıkmayan, yönetim anlayışının bir kurumun devamlılığını

sağlamasının mümkün olmadığını bildiğinizi sanıyorum. Koç Topluluğu'nu bugünlere getiren temel değerler, ana ilkeler yönetime gelecek sizler tarafından da benimsenmeli ve yeni kuşaklara aktarılmalıdır.

Çok daha iyi eğitim almış yeni kuşakların ve yöneticilerimizin ve özellikle sizlerin, Koç Topluluğu'nu başarıya götüren temel değerlerine sahip çıkacak şekilde bugünden kendinizi yetiştirmeniz fevkalade önemlidir. Bunun için topluluğun yıllar itibariyle gelişimini iyi incelemeniz, yöneticilerimizin deneyimlerinden mümkün olduğu ölçüde yararlanmanız ve en önemlisi karşılıklı saygı ve sevgi ortamının korunmasına azami dikkat ve titizliği göstermeniz gerekir.

Topluluğumuzun 73'üncü yılını kutlarken, bu duygu ve düşüncelerimi sizlerle paylaşmak istedim.

Selam ve sevgilerimle,

Suna Kıraç

Eğitime adanmış bir yaşam

a) İlk adım: "Koç Okulu"

Günümüzde iş dünyasının asıl amacı olan üretim, kâr, verimlilik ve istihdam gibi iktisadi hedefleri dışında, toplumsal fayda yaratmak amacıyla gerçekleştirdiği yatırım ve katkılara "sosyal sorumluluk" adı veriliyor. Böylesi bir misyon aynı zamanda iş dünyasının halkla ilişkiler faaliyetinin bir parçası olarak da görülüyor.

Vehbi Koç, "sosyal sorumluluk" türünden bu tür tanımlamaların henüz yapılmadığı yıllarda, Koç Topluluğu'nda çok farklı bir felsefeyi inşa etmişti. Vehbi Koç'un felsefesi basit ve bir o kadar da haklıydı, "Memleketim varsa biz varız," diyordu. Koç Topluluğu'nun varlığını Türkiye ve Türk milletiyle özdeşleştiriyordu. Bu aynı zamanda Koç Topluluğu'nu bugünlere getiren millete duyulan şükran duygusunu ifade ediyordu.

Vehbi Koç bu anlayış doğrultusunda henüz 1948 yılında Ankara'da Vehbi Koç Yurdu kurulması için ilk girişimini gerçekleştirmişti. Ardından çocuk hastanesi yapılması için Ankara'daki bir binasını Sağlık Bakanlığı'na bağışladı. 1960 askeri darbesi sonrasında ülkenin altın rezervlerinin erimesine karşı başlatılan kampanyaya tam 26 kilo külçe altın bağışında bulunarak katılmıştı.

Ancak Koç Topluluğu'nun asıl sosyal hizmetleri 1960'lı yıllardan sonra gerçekleşti. Topluluğa kurumsal bir kimlik kazandırıldığı bu dönemde, Koç Topluluğu'nun ilk eseri 1963'te açılan, Ankara Üniversitesi bünyesindeki Göz Bankası oldu. Vehbi Koç ağırlıklı olarak eğitim ve sağlık gibi ülkenin en önemli iki toplumsal yarasına merhem olmaya çalışıyordu. Eskişehir'de üniversite bünyesindeki kütüphane, ODTÜ'de öğrenci yurdu, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'ndeki Kardiyoloji Enstitüsü hep bu anlayışın eseriydi.

1967'de kurulan Türk Eğitim Vakfı'nın (TEV) fikir babası ve 205 kurucusundan biri Vehbi Koç'tu. Vakfın kuruluş sermayesinin beşte birini sağlayan Koç'un bu çabası, süreç içinde yurt içinde ve yurt dışında 30 bin öğrencinin eğitim görmesini sağlayacak dev bir eğitim hizmetine dönüşecekti.

Vehbi Koç, 1967'de Vakıflar Kanunu'nun çıkmasıyla birlikte bu hayır faaliyetlerini kurumsallaştırma ve sürekli kılma yönünde önemli bir adım attı. 1969'da kurulan Vehbi Koç Vakfı'na aktarılan para miktarı 12 milyon lira yani yaklaşık 13,5 milyon dolardı. Asıl hedef, vakfın kendi gelirleriyle bağış ve hayır faaliyetlerine devam edebilmesiydi.

Ancak ortada bir sorun vardı. Vehbi Koç ve vakfı aracılığıyla gerçekleşen yatırımlar ve bağışlar tamamlandıktan sonra ilgili kurum bünyesine devrediliyor ve nasıl işletildiği ve korunduğu hususunda Koç Vakfı'nın bir iradesi söz konusu olamıyordu. Oysa gerçekleşen bağışların pek çoğunda Vehbi Koç'un adı vardı. Ülke ekonomisine kazandırılan bu kurumların nasıl değerlendirildiği ve Vehbi Koç isminin saygınlığının korunması da Koç Topluluğu'nun geleneksel fikri takibiyle önemli bir kaygıyı doğuruyordu.

Zira gerçekleştirildikten sonra kamu kurumlarının sorumluluğu ve yönetimine bırakılan bu bağışların geliştirilmesi bir yana, korunmasında bile ciddi sorunlar çıktığı görülüyordu. Bu düşünceyi haklı kılan ve Koç Topluluğu'nda bir zihniyet değişikliğine yol açan gelişme ise Taksim'deki Atatürk Kitaplığı'nda yaşandı. Türk tiyatro ve sinemasının dev ismi Muhsin Ertuğrul'un vefatından sonra kütüphanesi Koç Vakfı tarafından satın alınmış ve çok değerli eser ve belgelerin bulunduğu bu kütüphanenin öğrenci, araştırmacı ve bilim insanlarına kazandırılmasının yolları araştırılmıştı. Bu aşamada belediyenin önerisiyle Taksim'de Atatürk Kültür Merkezi'nin arkasında bugün bile Türk kütüphaneciliğinin yüz akı olan bir

kütüphane yapılmasına karar verildi. Cumhuriyetin kuruluşunun 50. yıldönümünde alınan bu karar hızla uygulamaya geçirildi. 1976'da Vehbi Koç Vakfı, inşaatı tamamlamış ve belediyeye devretmiş, ancak tarih 1979'u gösterdiğinde kütüphane hâlâ halkın kullanımına açılamamıştı. Suna Kıraç titizlikle gelişmeleri izliyor ve bu durumdan rahatsız oluyordu. Dönemin belediye başkanı Aytekin Kotil'e yazdığı mektupla bu rahatsızlığını açıkça ortaya koydu.

Aslında mektubun içeriği Koç Topluluğu'nun böylesi önemli bir projede nasıl mağdur edildiği, nasıl vefasız davranıldığı, nasıl bir bürokrasiyle uğraştığı ve nasıl bir başıbozuklukla mücadele ettiğini göstermesi açısından tarihi bir belge niteliği taşıyordu.

Mektubun yazıldığı yıl 1979'du. 1973'te temeli atılan kütüphanenin yapımı 1976'da tamamlanmıştı. Yani kütüphanenin yapımının üzerinden tam üç yıl geçmişti.

Kütüphanenin yapımı Koç Topluluğu'nun İstanbul kentinin kişiliğinde Türk halkına ve özellikle genç kuşaklara hizmet edecek bir eseri halka kazandırması, hem Atatürk ilkelerine, hem de 29 Ekim 1973'ün anlamına uygun düşeceği öngörüsüyle planlanmıştı.

Zamanın İstanbul Belediye Başkanı Dr. Fahri Atabey'in, 1969 yılından beri, özellikle şehrin Beyoğlu kesiminde bir Belediye Kitaplığı tesisi yönünde düşünceleri olduğunu beyan etmesi ve Koç Topluluğu'nu teşviki üzerine İstanbul'un merkezi bir yerinde modern bir halk kitaplığı binasının yapılması kararı alınmıştı. Atabey de belediye olanakları çerçevesinde, mümkün olan yardımda bulunacağı güvencesini vermişti.

Koç Holding 15 Şubat 1973 günü imzalanan protokolle, belediye, kütüphaneyi 90 gün içinde halkın hizmetine açma taahhüdünde bulunuyordu.

Kütüphanecilik tekniği yönünden dünyadaki yeni ve modern kuruluşlar düzeyinde ve Türkiye'nin en büyük kitaplıkları arasında yer alacak Atatürk Kitaplığı'nın mimari projesi, Profesör Sedat Hakkı Eldem tarafından hazırlandı ve 19 Ekim 1973'te temeli atıldı. Süratle yapımı sürdürülen bina 30 ay içinde tamamlandı.

Kütüphane inşaatı tamamlandıktan sonra Koç Topluluğu ile dönemin Belediye Başkanı Ahmet İsvan ile yapılan görüşmede İsvan, "belediyenin olanaklarının çok sınırlı olduğunu, bu kitaplığın belediye tarafından modern hüviyetiyle işletilebilmesinin maddi olasılığının bulunmadığını, esasen bir önceki belediye başkanının bu durumu bilerek, protokolü imzalamakla hatalı bir iş yaptığını, elinden fazla bir şey gelmeyeceğini, bununla beraber Yazarlar Sendikası ile temas kuracağını belirterek farklı bir tutum takınıyordu.

Bu gelişme üzerine kütüphanenin işletilememesinden kaynaklanabilecek sorunlara çözüm getirmek için Koç Topluluğu temaslara girişti. İlk öneri, Orta Doğu Teknik Üniversitesi ile işbirliği yapılmasıydı. Ancak bu öneriyi belediye benimsemedi. Kültür Bakanlığı, İstanbul Belediyesi ile mutabakat tesis edilmek kaydıyla, Atatürk Kitaplığı'nı işletme sorumluluğunu devralmak arzusunu gösterdi. Bu öneri 1 Nisan 1976 tarihinde bir yazı ile belediye başkanına duyuruldu ve bakanlığın görüşlerini yansıtan protokol taslağı iletildi. Ancak belediye başkanı, bu tesisi kimseye devretmeye razı olmayacağı cevabıyla önerilerin önünü kesti.

Koç Topluluğu sabırsızlanıyordu. Büyük emek ve maddi katkıyla hazırlanan böylesi bir yapıtın bir an önce halka kazandırılmasını talep ediyordu. 29 Haziran 1976 tarihinde belediye riyaset makamına yapılan yazılı başvuruda, kitaplığın bir an evvel halk hizmetine açılması istendi. Kitaplığın geçici kabulü 6 Temmuz ve 15 Temmuz 1976 günleri yapıldı. Geçici kabul zabıtları, belediye temsilcileri tarafından imzalandı. Bu aşamada belediye temsilcilerinin,

yangın tesisatı ve birtakım tamamlayıcı işlerin yapılması istekleri de yerine getirildi.

Nihayet, gerek mimarisi gerek fonksiyonel işlerliği açısından haklı bir övgüyle karşılanan kitaplığın anahtarları, 2 Kasım 1976 tarihinde Belediye Başkanı Ahmet İsvan'a, düzenlenen bir törenle teslim edildi. Ahmet İsvan törende yaptığı konuşmada kitaplığa ilgi gösterebilecek kuruluşlardan destek sağlamaları çağrısında bulundu.

Bu çağrısına olumlu yanıt vermek için, Koç Topluluğu bu defa Atatürk Kitaplığı'nın işletilmesi ve yaşatılması amacıyla, yönetimde çoğunluğu belediye temsilcilerinden oluşacak bir vakıf kurulması önerisinde bulunuldu. Kurulacak vakfa Koç Topluluğu şirketlerinin o günkü para ile 5 milyon lira katkıda bulunabileceği vurgulanıyordu. Bu öneriye sıcak bakan belediye tarafından oluşturulan bir komisyon vakıf statüsünü hazırladı. Fakat bir türlü belediyenin vakfa katkısının ne olacağı ortaya çıkmıyor ve iş neticelenmiyordu.

28 Mart 1977 tarihinde tekrar belediye riyaset makamına yazı ile başvuran Koç Topluluğu, binanın kat'i kabulünün yapılması ve belediye bekçilerinin kitaplığı devralmaları imkânlarının sağlanmasını istedi. Bu müracaata bir cevap verilmedi.

Bu arada 24 Haziran 1977 tarihinde konuyu görüşen İstanbul Belediye Meclisi, 218 sayılı kararı ile, Atatürk Kitaplığı'na işlerlik kazandırabilmesi için, yönetiminde İstanbul Belediyesi'nin egemen olacağı bir vakıf kurulmasını ve bu vakfa bina ve tesislerin intifa hakkının 40 yıl süre ile devredilmesini kabul etti. Buna rağmen bir gelişme olmadı.

Aynı yıl yerel seçimler yapıldı ve Aytekin Kotil belediye başkanı oldu. Kotil ile yapılan görüşmelerde; İstanbul'a bu nitelikte bir tesis kazandırdığı için Koç Holding'i tebrik eden Aytekin Kotil, kitaplığı açmaya kararlı olduğunu, bu nedenle, geçici bir süre için dahi olsa

Kültür Bakanlığı veya Koç Grubu'na kitaplığın işletilmesini devretmeye kesin kararlı olduğunu söylüyordu.

Koç Topluluğu görüşmeden memnun ayrılmıştı. 7 Temmuz 1978 tarihinde binanın kat'i kabulü yapıldı. Vakıf resmi senedi taslağı hazırlandı ve üzerinde mutabakata varıldı. Aradan 2,5 ay geçtikten sonra Koç Topluluğu süreci hızlandırmak için vakfa yapacağı maddi katkı dışında, binada, kullanılmamaktan ötürü oluşan aksaklıkları gidereceğini ve kitaplığın açılışı için gerekli cihaz, cilt atölyesi ve demirbaş alımı şeklinde ek yardımlarda bulunacağını bildirdi.

Ancak Koç Topluluğu'nun umut dolu bekleyişi sürüyor bir türlü kitaplık açılmıyordu. Bu arada, Kültür Bakanlığı himayesinde Türk Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesi tarafından bir ay süre için kitaplıkta "İstanbul Uluslararası Çocuk Kitapları Fuarı" açılmasını düşündüğünü belirten Aytekin Kotil, Koç Topluluğu'ndan yardım talebinde bulundu. Vakfın kuruluşunu beklemeden Mayıs ayında Belediye olarak kitaplığı açacağını söylüyordu.

Koç Topluluğu'nun maddi katkılarıyla 26 Mart 1979 tarihinde İstanbul Çocuk Kitaplığı Fuarı'nın açılışı yapıldı. Ancak açılış konuşmasında belediye başkanı yaptığı konuşmada Koç Topluluğu'nun gerek bina gerekse fuar için yaptığı katkılardan hiçbir biçimde söz etmiyordu. Fuarla ilgili yardımda bulunanları belirten ve kitaplığa asılan levhada Koç Topluluğu'nun ismi yoktu.

Oysa fuar bittikten sonra binada önemli tahribatların meydana geldiğini gören Koç Topluluğu tahribatı gidermek için yine önemli ölçüde masraf yapmak zorunda kalmıştı.

15 Mart 1979 tarihinde Boğaziçi Üniversitesi öğretim üyelerinden Ertuğrul Zekai Ökte, kitaplığın açılması için belediye tarafından görevlendirildi. Açılış tarihi 18 Mayıs 1979 olarak belirlenmişti. Koç Topluluğu, kitaplığa işlerlik kazandıracak tesisler, mefruşat,

demirbaş, cilt atölyesi ve onarım ihtiyaçları için 3,5 milyon liralık bir ek harcama daha yaptı.

Ancak belediye, kitaplığın açılışını erteliyor ve bunu sözlü olarak Koç Topluluğu'na duyuruyordu. Sonraki aylarda müteaddit defalar Aytekin Kotil ile yapılan görüşmelerde Kotil, kamuoyunda ve Belediye Meclisi ile parti grubu içinde gerçekler saptırılarak aleyhte bir kampanyanın başlatıldığını bildirdi ve bunu kanıtlayıcı birtakım belgeleri gösterdi ve daha önce mutabık kalınan vakıf statüsünde, kurucu olarak Koç Topluluğu şirketlerinin görünmemesini ve katkının 10 milyon liraya çıkarılmasını istiyordu. Bu öneri de Koç Topluluğu tarafından kabul edildi. Ne var ki, Koç Topluluğu'nu temsilen Vehbi Koç Vakfı'nın İstanbul Belediyesi ile birlikte Atatürk Kitaplığı'nı Yaşatma Vakfı kurucusu gösteren son resmi senet taslağı bir türlü resmi makamlara iletilmiyordu.

Vakıf kuruluşunu beklemeden, belediyenin 29 Ekim 1979'da Atatürk Kitaplığı'nı halk hizmetine açacağı açıklaması Koç Topluluğu için sürpriz olmuştu. Başkanın yardımcı olunması isteğinin kabul edilmesine karşın bu tarihte Atatürk Kitaplığı'nı bir kez daha açmaktan vazgeçen Kotil bu kararını Koç Topluluğu'na iletmeye bile gerek duymamıştı.

Sonunda Suna Kıraç bir mektup yazarak Aytekin Kotil'e bütün bu gelişmeleri hatırlatıyor ve alınan tavrı açıklıyordu:

23 Kasım 1979
Sayın Aytekin Kotil
İstanbul Belediye Başkanı,

Atatürk Kitaplığı'nı açma arzunuzun mevcut olduğu yönündeki inancımızı, üzülerek belirtmek isteriz ki, artık kaybetmiş bulunuyoruz. Bu nedenle,

Atatürk Kitaplığı'nda bize ait mevcut kitaplarımızı, demirbaş ve cilt atölyesi tesislerini istemeyerek çekme durumunda kalıyoruz.

Tek bir amacımız bulunduğunu, bunun da 15.2.1973 günlü protokol gereği yerine getirilerek, Atatürk Kitaplığı'nın halkın hizmetine açılışını görmek olduğunu, özellikle belirtmek isteriz. Bu nedenle, bundan sonra İstanbul Belediyesi'nin kendi olanaklarıyla kitaplığı hizmete açması bizleri ancak mutlu edecektir.

Eğer, Koç Topluluğu'nun katkısı arzu ediliyorsa, belediyeniz ile mutabık kalınan vakıf statüsünün, 31.12.1979 tarihine kadar, vergi muafiyeti sağlanması amacıyla ilgili merci olan Maliye Bakanlığı'na takdim edilmesini rica ederiz. Bu tarihten sonra, herhangi bir işbirliğinin, kuruluşlarımız tarafından yeni bir karar alınmasına bağlı olacağını bilgilerinize sunarız.

Saygılarımla,
Suna Kıraç

Suna Kıraç diğer Koç bağışlarının da aynı kaderi paylaştığını üzüntüyle gözlemledi. Sağlık ve eğitim tesislerinde çok kısa bir zaman içinde "işletme"den kaynaklanan bakımsızlık nedeniyle "Vehbi Koç" adını alan bu tesisler, Koç Topluluğu'nu utandırıyordu. Bu gelişmeler üzerine Suna Kıraç bir kararını aile ile paylaşmaya karar verdi. Artık Vehbi Koç'un sosyal hizmetleri ve hayır işlerine doğrudan Koç Vakfı sahip çıkmalıydı. Yani "işletmeci vakıf" mantığı ile hareket edilmeli, bir bağış yapıldıktan sonra "başkaları"na devredilmemeliydi. Suna Kıraç'ın bu görüşü aile tarafından da benimsendi. Koç Vakfı'nın bu politikası meyvelerini verecek Amerikan Hastanesi, Koç Lisesi ve Koç Üniversitesi gibi girişimler parlak bir başarı öyküsüne dönüşecekti.

Suna Kıraç, ülkenin en acil sorununun eğitim olduğu kanaatindeydi. Türkiye'nin en yapısal sorunlarından biri yetişmiş insan gücüne sahip olmamasıydı. Nüfusunun yüzde 55'i 30 yaşın altında olan Türkiye açısından, eğitimli bir neslin yaratılması öncelikli hedef olmalıydı. Suna Kıraç iş yaşamındaki yoğun temposuna karşın her koşulda eğitime ayıracak zaman yarattı. Bunu bir görev olarak algılıyordu. İlke ve tecrübelerini yetiştiği yuvadan, Robert Kolej'den edindi. Okulun yönetiminde aktif olarak çalıştı. Robert Kolej'de oditoryumun restorasyonunu gerçekleştirerek bu binaya adını yazdırdı. Bu dönemde İnan Kıraç da yine mezun olduğu Galatasaray Lisesi'nin yönetiminde yer alıyordu. İnan Kıraç evde eğitim konusunda tatlı bir rekabet başladığını ve bu rekabetin en çok bu iki okula katkı sağladığını anlatıyor.

Suna Kıraç açısından eğitimin birinci koşulu öğrencilerini dünyaya hazırlayan, rekabetçi ve nitelikli bir içeriğe sahip olmasıydı. Robert Kolej yönetiminde edindiği tecrübe Kıraç'a Amerikan tipi eğitim modelinin faydaları konusunda öğretici olmuştu. Öncelikle öğrencilerin bir dil bilerek okuldan mezun olması gerektiğine inanıyordu. İşte bu yaklaşım çerçevesinde bir "Koç Okulu" kurulması fikrini geliştirdi.

Koç Topluluğu'nun eğitim alanına doğrudan yatırımcı sıfatıyla girmesi önemli bir karardı. Eğitim yatırımlarında öncelik alacak bir özel sektör kuruluşu ciddi avantajlar elde edebilir, çekim merkezi yaratabilirdi. Ancak eğitim özellikle bir prestij olarak algılanmalıydı. Ülkenin en önemli girdisi olan gençlerin ekonomiye, topluma ve ülkenin geleceğine kazandırılması için herkese görev düşüyordu. Yine de böylesi bir kararın alınması Koç Topluluğu'nun zirvesinde uzun uzun tartışıldı. O günkü toplantı notları ilginç saptamalarla doluydu:

Toplantı Tarihi: 21.1.1985
Toplantı Yeri: Koç Holding A.Ş., Fındıklı
Konu: Koç Topluluğu desteği ile Vehbi Koç Vakfı tarafından yapılacak kalıcı tesis ile ilgili yapılan toplantı tutanağı.

İnan Kıraç: Yabancı dilde eğitim yapan bir ortaöğretim kuruluşunun yapılması doğru bir fikirdir. Bunun işletilmesi de üstlenilmelidir. Galatasaray Lisesi'nde 580'i yatılı olmak üzere 1.400 talebe okur, 48 dershanesi vardır. Bu okul ile ilgili bir araştırma yaptım. Bütçesi Türk hocalarının maaşları, genel giderler ve pansiyon olarak 253 milyon liradır. 38 Fransız hocası vardır. Bunlara da Fransız Hükümeti tarafından ödenen para 453 milyon liradır. Eğitim Vakfı olarak bir araştırma yaptık. 2000 yılında Türk genci iki lisan bilmelidir, lisan ilkokuldan itibaren öğrenciye kazandırılmalıdır. Yatılı bir öğretim de yararlı görünmektedir. Halen 3.500 talebe lisan veren okullarda okuyor. 3.200 mezun veriyor. Takriben 10 milyon talebenin en elit kısmını meydana getiriyor. %95'nin zekâsı çok yüksek olan çocuklardır. Ancak, beyin göçü nedeniyle önemli bir kısım memleket dışında kalıyor. Bu da ülkede kaliteli adam sayısını azaltıyor. Halbuki, ülkede bu tip insanlara büyük ihtiyaç vardır. Ne yazık ki eğitim de elit bir zümreye hitap ettiği için bakanlığın içinde özelliği olan liselere karşı antipati vardır. Maliyeti devlete çok büyüktür. Ülkede teknisyen açığı da vardır, ama esas ihtiyaç kaliteli adam yetiştirmededir. Üniversiteler, mevzii imar durumuna göre, iki çekmece gölü etrafına gidiyor. Anadolu'da da Riva deresi etrafında toplanacaktır. Otosan arazisi Riva'ya yakındır. 2. Köprü ise gidiş gelişi kolaylaştıracaktır ve

Anadolu lisesi için ideal bir yer görünümündedir.

Suna Kıraç: Arsa parası hariç bugün için toplanan 1 milyar lira ve bunun geliri, tesisin yapımına yetecektir. İşletmesi için vakfın içinde gelir getirecek ayrı bir fonu oluşturmamız lazımdır. Bu fonun esasını da bu yıl şirketlerden alınacak paralar teşkil etmelidir. Belki, işletme bir şirkete bırakılabilir. Öğrencilerden parayı şirket alır. Vakıf ile şirket arasında bir protokol yapılır.

Bernar Nahum: Problem tatbikat safhasındadır. Birçok fevkalade müşkül problemlerle karşılaşılacaktır. İki-üç kişilik tatbikat ile vazifeli bir grup teşkil edilmelidir. Benim tavsiyem çok lükse kaçmayalım ve bu tesisin yanı başında şirketlerden gelecek paralarla Anadolu'da örnek ilkokullar yapalım ve bunları iyi çalıştırabilen maarif vekaletine verelim.

Vehbi Koç: Bütün arkadaşlar sadece yabancı dilde eğitim yapan orta dereceli okul yapımı ile yetinmeyelim ve bunu işletelim görüşündeler. İşletme için gerekli paraları toplayacağız, demektedirler. Can Kıraç Bey de Otosan Kurtköy arazisinin vakfa satılabileceğini söylemektedir. Arkadaşlar bu kanaatte olduğuna göre aşağıdaki kararları almış oluyoruz:

Orta eğitim kademesinde yabancı dilde eğitim yapan bir okul yapılacaktır. Bunun yeri İstanbul olacaktır. Otosan Kurtköy arsasının böyle bir kuruluş için uygunluğu araştırılacaktır. Tesis kurulduktan sonra işletilmesi de vakıfça yürütülecektir. İşletme masraflarını karşılamak için vakıfta topluluk şirketlerinin katkılarıyla bir fon oluşturulacaktır. Bu işi vakıf içinde kim yürütecektir, tesbit etmeliyiz.

Yatırıma hazırlık, yatırım ve işletme safhaları vardır. Organizasyon buna göre şekil alacaktır. İdare Komitesi, kadrosu için karar alacaktır.

Türkiye'de eğitim konusunda çok önemli hayır işlerine imza atan, Anadolu'daki 75 okulun yapımı ve -sürekli- her türlü ihtiyacının karşılanmasını sağlayan Vehbi Koç, başlangıçta Koç Topluluğu tarafından yapılacak bir lisede, işletmenin vakıf tarafından üstlenilmesi fikrine sıcak bakmadı. Kaygıları vardı. Bu kaygılarını bir mektupla Vehbi Koç Vakfı İdare Heyeti'ne iletti:

Vehbi Koç Vakfı İdare Heyeti

21.12.1984 tarihinde yapılan Vakıf Yönetim Kurulu toplantısında, yabancı dilde eğitim yapan bir lise mi yapılsın, üniversite mi olsun, üniversiteye hazırlayan bir lise mi yoksa mesleğe de yönelten lise mi, yapılacak tesisin işletilmesi üzerimize alınsın mı, alınmasın mı gibi konularda konuşmalar yapıldı.

Bunun üzerine, iş çok mühim olduğundan herkesin iyi düşünmesi ve daha iyi düşünebilmek için de Yönetim Kurulu üyelerinin düşüncelerini, 11.1.1985 tarihine kadar yazılı olarak göndermesi kararı alındı.

18.1.1985 tarihinde toplanacak Vakıf Yönetim Kurulu'nda da bu işin karara bağlanması uygun görüldü. Benim bu konudaki düşüncelerim aşağıdadır:

1- Memleketin kalkınmasında iyi bir eğitimin çok büyük tesiri olduğuna inanıyorum.

2- Amerika'da birçok okul ve üniversite başlangıçta bağışlarla kurulmuş, arkasından birçok hayırsever yardımlarda bulunmuşlar, böylece bu müesseseler gelişmiştir. Bunlardan hiçbiri bedava değildir. Ücretlidir. Bugün, üniversite öğrencisi sadece okul ücreti olarak vasati 6.000 dolar (yaklaşık 3 milyon lira) öder. Maddi durumu yetersiz olanlar için burs imkânları vardır.

3- Devlet 27 üniversite kurmuştur. Doğramacı, vakfa bağlı yeni bir üniversite kurdu. Okuduklarımıza

göre Galatasaray bir üniversite kurmayı düşünüyor. Sabancı bir üniversite kurma teşebbüsündedir.

4- Benim, bütün düşüncem, bir işe girerken çok iyi hesap kitap yapıp, sonradan muvaffakiyetsizliğe düşmemek. Koç Grubu'nun, bu yapılacak eğitim tesisi için şirketlerden topladığı 1 milyar lira var. Memleketin ekonomisi nereye gidecek, bilemeyiz. 1984 yılı en kârlı sene olduğu için bu paralar verildi. Yarın işler kötüye gider, şirketler para kazanmaz ise hiçbir şey alamayız. Koç Grubu'nun bünyesi de şöyledir:

Koç Holding, Sabancı, Eczacıbaşı gibi holdinge bağlı her şirkete hâkim değildir. 1 milyar lirayı toplarken yönetim kurullarında birtakım itirazlar olmuştur. Bundan sonra yeni para istenildiği zaman ne gibi bir mesele ile karşılaşılır kestiremiyorum.

5- Vakfın yabancı dilde eğitim yapan Anadolu lisesi tesisini yapması en uygun olanıdır.

Yapılan eğitim tesisinin işletilmesine gelince, bu son derece mühim bir husustur. İşletmeye kalkılır, ondan sonra muvaffak olunamaz, Milli Eğitim Bakanlığı'na devredilmek zorunda kalınırsa çok fena bir vaziyete düşülür.

Eğer biz ideal bir Anadolu lisesi yapmak ve o lisede gençleri en iyi şekilde yetiştirmek istiyorsak en iyi organizasyonu yapmalıyız, öğretmenlere en iyi parayı vermeliyiz. Bu durumda işletme masrafları kaça varır, bilemiyorum. Amerika ve Avrupa'da olduğu gibi işletme masraflarının tümü veya önemli bir kısmını, burada okuyan öğrencilerden karşılayabilir miyiz, hiç zannetmiyorum. İşletme masrafı, devamlıdır ve büyük bir yüktür.

Anadolu lisesi Doğu'da veya İstanbul'da yapılsın teklifleri var. Doğu'da iyi öğretmen bulunmaz. Bunun

hangisinin en doğru olacağını kestiremiyorum. Elbette iyi öğretmenler buralara kolay kolay gitmez. Bir taraftan Anadolu'yu kalkındırmak istiyoruz. Diğer taraftan kimse gitmiyor. Böyle bir çelişki içindeyiz.

Özetleyecek olursam:

En iyi bir Anadolu lisesi tesisi için, ne kadar para sarf etmek lazım, enflasyon ve iki yılda bitirileceğini düşünerek, bunu çok iyi bir şekilde tespit etmeliyiz.

Daha önce Anadolu lisesinin yerini de belli etmeliyiz. İşletmeye karışmamalıyız. Milli Eğitim Bakanlığı'na devretmeliyiz.

Koç Topluluğu bu lisenin en iyi şekilde yürümesi için Göz Bankası'nda olduğu gibi, binaların bakımına, yeni alet ve edevat alımına velhasıl birçok yönden yardımcı olmalıdır.

Vehbi Koç

Aslında bu mektup Vehbi Koç'un çalışma tarzının veciz bir örneğiydi. "Toplantılara hazırlıklı gelmek" ilk kuralıydı. "Bilgi ve fikir sahibi olarak" toplantıları yönlendirme kaygısıyla fikirlerini dar bir çevre ile paylaşıyor ve toplantıda savunacağı tezleri önceden paylaşmış oluyordu. Suna Kıraç'ın babasıyla aynı anlayış içinde çalıştığı ise yine aynı konuyla ilgili onun yazdığı "hazırlık notu" ile ortaya çıkıyor. Suna Kıraç'ın liseye ilişkin yaklaşımında Vehbi Koç'a oranla lisenin işletilmesi fikrinin savunulduğu ve lisenin finansmanına ilişkin daha somut öneriler getirildiği dikkati çekiyor.

Koç Topluluğu şirketlerinin yardımlarıyla Anadolu Lisesi yapımı konusunda Suna Kıraç'ın görüşü*

1- Eğitim alanında kalıcı bir eser yapılmalı ve işletmesi üstlenilmelidir.

Böylece Türkiye'de eğitim faaliyetleri içinde önemli bir yer işgal edilmiş olunacaktır.

İşletilmesi tarafımızdan yapılan, yukarı ve aşağı doğru genişleme imkânı olan çok amaçlı Anadolu Liseleri ile sürekli bir halkla ilişkiler faaliyeti sürdürülebilecektir.

Bu okula girebilmek, imtihanlarını kazanmak önemli bir prestij ve standart göstergesi haline gelecektir. Bu okuldan mezun öğrencilerin iş bulma imkânları daha fazla olacaktır.

2- Anadolu Lisesini bir kampus etrafında, master planı içinde düşünmek mümkündür.

Örneğin bu kampusta iki-üç fakülte ile yukarı doğru genişleme söz konusu olabilir.

Tamamen bilimsel yönden geliştirilerek, pratik yönden yaygın eğitim verecek, Türk El Sanatları Yaşatma Merkezi ya da El Sanatları Meslek Okulu geliştirilebilir.

Başlangıçta bir iki konuya hasredilecek meslek kazandırıcı faaliyeti zamanla yaygınlaştırılabilir.

3- Otosan A.Ş.ye ait ve ikinci köprü ile bağlantılı ekspres yol üzerinde Kurtköy'de Tepeören'e yakın arazi, bu iş için en uygun bir yer olarak akla gelmektedir. (Bu arazi 64 parselde 807.147 m^2dir. Su, elektrik, altyapı tesisleri ve imar durumu mevcuttur.)

---

* 8 Eylül 1999.

4- Koç Topluluğu şirketlerinden önümüzdeki yıllarda alınacak paralar ile Anadolu Lisesi'nin işletme fonu kurulmalıdır.

Bu fon geliri ile lisenin işletme açıkları kapatılmalı ve burs imkânı yaratılmalıdır. Ancak, ilerideki yıl bağışlarının tümünün bu fona tahsisi söz konusu olamayacağından münavebeli olarak bir yıl fona kaynak, öbür yıl kalıcı tesis yapılması formülü uygulanabilir.

5- İşletme şu veya bu şekilde vakfın veya Koç Topluluğu şirketlerinin taşıyamayacağı bir yük haline gelirse, tesisler Milli Eğitim Bakanlığı'na devredilir.

Sonunda topluluk kurullarında yapılan toplantılarda, Vehbi Koç'un aksine lisenin vakıf tarafından işletilmesi ve İngilizce eğitim vermesi gibi konular giderek kristalize olmaya başlamıştı. Vehbi Koç da giderek bu fikre ısınmaya başlamıştı.

Okul inşaatına 1986 yılında başlandı. Suna Kıraç'ın 1 milyar liralık yatırım öngörülerinin aksine tam 4,5 milyar lira (yani 6,6 milyon dolar) harcandı. İnşaatının yüzde 70'inin bittiği günlerde, 13 Mayıs 1987 günü Vehbi Koç inşaatı ziyaret etti. Bu ziyaret de tutanaklara geçti ve bir kopyası Suna Kıraç'a yollandı. Tutanakta şöyle yazıyordu:

İnşaat hakkında brifingi takiben söz alan Sayın Vehbi Koç, eğitime çok önem verdiğini, bu tesisin bu amaca en iyi şekilde hizmet etmesini arzuladığını, bununla beraber gerek kuruluşta gerekse işletmede tasarrufa azami ölçüde riayet edilmesi gerektiğini belirterek öğretmen kadrosunun tedariki için de şimdiden faaliyete geçilmesi gerektiğini hatırlatmıştır.

Sayın Yüksel Pulat ise yol ile lise arazisi arasında kalan ve başkasının mülkiyetinde bulunan binaların da

satın alınarak halen meydana getirdikleri çirkin görüntünün kaldırılmasını ve böylelikle okul girişinin daha da müsait noktaya alınmasını tavsiye etmiştir.

Koç Lisesi, 1988 yılının 21 Eylül günü, Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in katılımıyla açıldı. Koç Lisesi Suna Kıraç'ın vizyonunu yansıtıyordu. Okul hedefini şöyle belirlemişti:

Koç Özel İlköğretim Okulu ve Lisesi, anasınıfından 12. sınıfa kadar akademik ve etik standartları en üst düzeyde olan eğitim programı ile yurt içinde ve yurt dışında saygın ve örnek bir okul olmayı amaçlamaktadır.

Bu hedefe ulaşacak misyon ise bir okul öğrencisi tanımından çok ideal yurttaş tanımını ortaya koyuyordu:

Koç Özel İlköğretim Okulu ve Lisesi, küresel bakış açısına sahip bir Türk okuludur. Farklı kültürlerden gelen akademik bünyemiz, yenilikçi yöntemimiz ve anasınıfından 12. sınıfa kadar bütünlük taşıyan çiftdilli eğitim programımız, öğrencilerimizin entelektüel ve insani niteliklerini geliştirerek, Türkiye ve dünya için kendilerine güvenen, ahlaklı, lider nitelikli ve sorumluluk sahibi vatandaşlar olmalarını amaçlamaktadır.

Okulun açılış konuşmasını Vehbi Koç yapmıştı. Lisenin o ders yılının bitimindeki kapanış konuşmasını ise Suna Kıraç yaptı. Şöyle diyordu:

Bazı özel günlerde insanın duygularını ve düşüncelerini kelimelerle ifade etmesi son derece güç, hatta zaman zaman imkânsızdır. İşte bugün öyle bir

gün. Şu anda 1984 yılında hayal etmeye başladığımız 11.2.1985 tarihinde Koç Vakfı Mütevelli Heyeti olarak uygulama kararını aldığımız 1988-89 ders döneminde eğitime başlamış olan Koç Özel Lisesi'nin başarılı bir yıl geçirmiş olmasının mutluluğunu sizlerle paylaşıyorum.

Koç Topluluğu, Türkiye'nin sorunlarının önemli bir bölümünün çağdaş ve kaliteli eğitimle çözüleceği fikrine inanmış, bu amaçla örnek bir eğitim tesisi kurma ilkesini benimsemiştir.

Okulun amacı, ilgi ve yetenekleri ölçüsünde bedenen ve fikren yetişmiş, sağlıklı bir kişiliğe sahip öğrenci yetiştirmek, Atatürk ilke ve inkılapları doğrultusunda eğitime sahip çıkmaktır. Koç Vakfı olarak bu okuldan beklentilerimiz:

- Sınıf içinde disiplin,
- Sınıf dışında öğrencilerimizin yeteneklerine göre kişiliklerini ve yaratıcılık güçlerini geliştirecek ortamın sağlanmasıdır.

Biz o nedenle, bu okulu destekliyoruz ve desteklemeye devam edeceğiz.

Koç Vakfı bu okulun gerçekleşmesi için hiçbir fedakârlıktan kaçınmadı. Yıllar içinde yapılan yatırım miktarı artarak yaklaşık 10 milyon dolarlık bir harcama ile 2 bin dönümlük bir kampusta kurulan Koç Okulu'na, vakıf her yıl 1 milyon dolar aktardı. Zira okulda eğitim kalitesinin korunması velilerden alınacak aidatlarla olanaksızdı. Geçmişte yapılan bütün tartışmaların aksine bu maliyet nedeniyle hiçbir zaman okulun Milli Eğitim Bakanlığı'na devri düşünülmedi. Okulun ABD'den yöneticilerinin getirilmesi Suna Kıraç tarafından organize edildi. Suna Kıraç lisenin 10. yılında yaptığı açılış konuşmasında ailelere şöyle sesleniyordu:

> Değerli veliler, çok iyi biliyorsunuz ki bu yaşlarda çocuklarımız verdiğimiz her bilgiyi, verdiğimiz her şeyi hızla kaydeden bilgisayarlara benzer. Bu gelişimlerini tamamlarken en önemli unsur okul ve ailedir. Sizlerden beklentimiz bizlerle el ele vermenizdir. Sizler evde, bizler okulda birlikte yaratacağımız ortam ile Batı'nın çağdaş tarafını gerçekten özümsemiş, aynı zamanda kendi örf ve âdetlerimize hâkim çocuklar yetiştireceğiz. "Ağaç yaşken eğilir" diye bir atasözümüz var. Çocuklarımıza anne, baba, öğretmen olarak örnek olmalıyız.

Suna Kıraç örnek bir veliydi. Kızı İpek de bu okulun öğrencisiydi. Titizlikle İpek'in derslerini takip ediyor, iş yoğunluğuna karşın sık sık hocalarıyla konuşarak bilgi alıyordu. Suna Kıraç, bir veli olarak gittiği okuldan kimi zaman bir patron olarak dönüyordu. Bu ziyaretlerinden birindeki gözlemini okul yönetimiyle paylaştığı bu yazıyı, acaba bir veli mi yoksa Koç Okulu İcra Komitesi Başkanı mı yazmıştı?

Suna Kıraç'tan okul yetkililerine mektup*

> Bu notumu sizlere Koç Okulu İcra Komitesi Başkanı, hem de bir veli sıfatımla yazıyorum. Dikkate alınmasını, bir an evvel çözüm getirilmesini ve sonucun bana bildirilmesini rica ediyorum.
>
> Koç Okulu açıldığı zaman, okul üniformalarının renklerinin Koç logosunda bulunan kırmızı ve siyah, sade ve kullanışlı, dayanıklı ve uzun ömürlü olmasına karar verildi. Bu iş o dönemde aynı zamanda bir veli olan İpek Kıramer tarafından yapıldı. Sonuç kabul edilebilir seviyede idi. Daha sonra bu işin içine

* 8 Eylül 1999.

her kafadan bir ses gelen Okul Aile Birliği ve Okul Yönetimi karıştı. Aşırı kâr etmek hevesine kapılındı ve bu yıl Lise'de, geçen yıl İlköğretim Okulu'nda acayip üniformalar ortaya çıktı.

Lise üniformaları, dünyada uygulaması en zor ve en gayri pratik giyim tarzı olan, birbirlerinin yanına denk gelmeyen ekose ve etek idaresi fevkalade güç olan zarf biçimi (envelope), kumaşın kalitesi ise son derece ince ve kötü. Fiyatının ne olduğuna henüz bakmadım, ancak piyasa rayiçlerinin çok üzerinde olduğunu tahmin ediyorum.

Her öğrencinin gelir düzeyi her ne olursa olsun almak zorunda olduğu üniforma, bir gelir kaynağı olmamalıdır. Rahat hareket etmeye alışkın ve oturmayı zaten bilmeyen çocukların, bu kadar kullanışsız ve oturma şekillerini büsbütün bozacak bir üniformayla başbaşa bırakılmaları fevkalade sakıncalı olmuş.

Üniformalar klasiktir. Köklü okullarda sık sık değişmez. Şimdiden gerek İlköğretim Okulu ve gerek Lise için standart ve klasik bir üniforma okul idaresi tarafından seçilsin. Her kafadan ses çıkmasın, veliler de ne yapacaklarını bilsinler. İçinizden herhalde, "Suna Hanım'ın hiç başka işi yok mu da bununla uğraşıyor," diye düşünebilirsiniz. Düşünceniz doğru. Bu notu yazmak benim diğer önemli işlerim arasında çok vaktimi aldı, ancak şunu unutmamanızı istiyorum. Hayattaki en önemli sonuçlar, ayrıntısına dikkat edilmiş işlerden alınır. Bu işleri sizler muntazam olarak halletmiş olsaydınız, benim karışmama hiç gerek kalmayacaktı. Kaldı ki bu konuda ben sizleri geçen yıl İlköğretim Okulu'nun üniformalarını gördükten sonra zaten uyarmıştım. Bu notumu yazmak durumunda kaldığım için ben de üzgünüm.

Koç Lisesi tecrübesi Suna Kıraç için çok farklı ve onu heyecanlandıran bir tecrübe oldu. Okula ilişkin hemen hemen her ayrıntıyı o planladı. Bu tecrübe sırasında Türkiye'de eğitim sisteminin zaaflarını ve yapılması gerekenleri gördü. Koç Vakfı yöneticilerinden İnal Avcı'ya göre Suna Kıraç'ın, Koç Lisesi'nde yaşadığı deneyimler, Eğitim Gönüllüleri Vakfı fikrinin olgunlaşmasında önemli bir yere sahipti.

b) Üzüntü ve sevinç: Koç Üniversitesi

Suna Kıraç'ın asıl düşü bir üniversiteydi. Suna Kıraç üniversitenin kuruluş sürecini aldığı notlarda şöyle anlatıyordu:

> Babama Koç Üniversitesi kurma fikrini 1988 halam Zehra Kütükçü'nün vefatından sonra, taziyeye gelen Prof. İhsan Doğramacı vermişti. Eğitime olan tutkusu ve zaten kafasında olan böyle bir düşüncesinden dolayı babam bu fikir üzerine araştırmaya başladı.

Vehbi Koç, Türkiye'de iş dünyasının duayeni olarak tanınıyordu. Kimilerine göre ülkenin en zengin insanı, kimilerine göre ise Türkiye'de sanayinin kurucusuydu. Şimdiden adı "unutulmazlar" arasındaydı. Ancak Vehbi Koç, adını bir üniversitede sonsuzlaştıracak olan bu fikirden heyecanlanmış ve coşkuyla üniversiteye yapılacak yatırım konusunda araştırma yapmaya başlamıştı. Ancak ilk sonuçlar hem çelişkili hem de Vehbi Koç'u kızdıracak ölçüde abartılı görünüyordu. Suna Kıraç anlatıyor:

> Üniversite kurmaya karar verdiğimizde Vehbi Koç mutad veçhile güvendiği, eğitimin içinden gelen birkaç dostuna proje ve maliyet hakkında fikir sordu. Özellikle çok değer verdiği Rodney Wagner,

> Talat Halman ve Prof. İhsan Doğramacı'ya danışıldı. Rodney Wagner, 50 milyon dolar gibi bir bütçe öngörerek, "Boğaziçi özelleştiriliyor, onu devralın, bu pahalı bir iş," derken; Talat Halman, "100 milyon dolardan aşağı bu iş olmaz," dedi. Vehbi Bey, "Bu adam şair, ya dayak yememiş, ye hesap bilmiyor," diyerek bu rakamlara inanamadı. Prof. Doğramacı ise Vehbi Bey'i çok etkiledi, çünkü kendisi Ankara'da sağladığı imkânları göz önünde bulundurarak bu işin maliyetini çok cazip gösterdi. 6 milyon dolar fon için, 6 milyon dolar da inşaat maliyeti için gerekeceğini söyledi. Tabii işin içine girince Rodney Wagner ve Talat Halman'ın yanılmadıklarını gördük.

Talat Halman kurulacak üniversite projesinde çıtayı oldukça yükseğe koymuştu. Vehbi Koç'un başlangıçtaki projesinden çok daha kapsamlı bir üniversite önerisini ortaya atmış ve Vehbi Koç'un gözünü korkutacak ölçüde maliyet rakamları telaffuz etmişti. Talat Halman gerekçesini şöyle anlatıyordu:

> Üniversiteyi sayın Vehbi Koç başta daha çok iş âlemi için, işletmecilik ve iş idaresi ve biraz da ekonomi alanında yetiştirecek dar kapsamlı bir yüksek öğrenim kurumu olarak düşünüyordu. Onunla uzun uzun tartışmalarımız oldu. Ben özellikle üniversite adı taşıyacaksa böyle bir kurum, sadece iktisat ve işletmecilik alanında olmasının doğru olmayacağı üzerinde durdum. Mutlaka başka bölümleri de olmalıdır, tam bir üniversite olmalıdır, bazı bölümleri olmayabilir. Elbette tıp fakültesi olması gerekmeyebilir. O apayrı bir girişimdir ama beşeri bilimlerde, sosyal bilimlerde ve teknik bazı alanlarda mutlaka bölümlerin, birimleri olmalıdır diye ısrar etmiştim.

Vehbi Koç, ilk etapta itidalli olmaktan yanaydı. Bu nedenle de Koç Okulu'nun Kurtköy'deki arazisinden yararlanılması görüşündeydi. Koç Vakfı'ndaki genel eğilim de böyleydi. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün izni alınabilirse, bu arazinin bir kısmının üniversiteye tahsis edilebileceği düşünülüyordu. Ancak bölgenin üniversite için uygun olmayacağı görüşü hâkim olunca bu araziden vazgeçildi.

Üniversitenin kurulması konusunda tereddüt kalmamıştı. Vehbi Koç projeye dört elle sarılmış, Suna Kıraç, holding içinde üniversite ile ilgili bütün gelişmeleri bizzat takip etmeye başlamıştı. Kurulacak üniversitenin Vehbi Koç Vakfı tarafından kurulması uygun bulundu. Başlangıçta Fen-Edebiyat Fakültesi olmak üzere kurulacak bir üniversite için ne kadar yatırım gerekeceği araştırması yapıldı.

Ancak ilk araştırma sonuçları böylesine mütevazı bir başlangıç için bile İhsan Doğramacı'nın öngördüğü rakamların çok ötesinde bir yatırım gerektirdiğini ortaya koyuyordu. Bunun üzerine Vehbi Koç ikinci seçeneğin yeniden değerlendirilmesini istedi. Rodney Wagner'in tavsiyesi doğrultusunda Boğaziçi Üniversitesi'nin işletme/iş idaresi ile mühendislik fakültelerine kaynak aktarılacak, böylece inşaat maliyetinden sarfı nazar edilecekti. Bu bölümlerin kaliteli bir yönetim anlayışına kavuşturulması için çalışılabilirdi.

Ancak bu fikir Koç Ailesi'nin içine sinmemişti. O güne kadar pek çok sektörde öncü olan bir topluluk eğitim alanında bu üstünlüğünü terk etmeli miydi? Bu sorunun yanıtı Koç Ailesi ve Koç Holding üst yönetimi olarak yapılan görüşmelerde tartışıldı ve sonunda üniversitenin sıradan bir üniversite olması yerine, Türkiye'nin en fazla ihtiyaç hissettiği konularda ihtisaslaşması ve öncü olmasının çok yararlı olacağı kararlaştırıldı.

Türkiye'deki birçok üniversite çok iyi mezunlar veriyor ancak master programlarının yetersiz olması nedeniyle her yıl çok sayıda

öğrenci master programı için yurt dışında eğitimi tercih ediyordu. Oysa yurt dışından getirilecek bilim adamlarıyla kaliteli bir program uygulandığında, hem prestijli bir üniversite kurulabilir hem de Türkiye eleman ve döviz bakımından çok önemli bir kaynak israfından kurtulabilirdi.

Bu tarihi karardan sonra hızla harekete geçildi. Vehbi Koç üniversite için ne kadar para lazımsa bunu karşılayacağını, vasiyetnamesini de bu doğrultuda yeniden düzenleyeceğini söyledi. Bu önemliydi, zira Suna Kıraç'ın başlıca kaygılarından biri de ailenin ikinci ve üçüncü kuşaklarının da üniversite projesine destek vermesiydi. Suna Kıraç kaynak sorununa radikal ve kalıcı bir çözüm getirmek için geliştirdiği bir projeyi Koç Topluluğu İcra Komitesi'ndeki bir toplantıda arkadaşlarına açtı. O toplantıda komitenin bir diğer üyesi de İnan Kıraç'tı:

> Dedi ki; "Beyler eğer siz 'evet' derseniz ve şirketleriniz de destek olursa üniversite macerasına başlıyoruz. Ama unutmayın ki üniversite dediğinizde vakıf fonlarıyla beraber en az 250 milyon dolarlık bir gücün arkamızda olması lazım. Var mısınız buna?" Teklifi yapan Vehbi Koç'un kızı ve İcra Komitesi'nin başkanı da olsa Koç Topluluğu'nun bu önde gelen isimleri açısından kritik bir karardı. Zira Koç şirketlerinde ademi merkeziyet esastı ve sorumlu oldukları şirketlerin verimlilikleri, kârlılıkları ve sermaye birikimi ile liyakatleri ölçülen bu profesyonel yöneticiler kariyerleri açısından bir risk alabilirdi. Ancak hepsi "evet" dedi. "Hiç merak etme biz senin arkandayız. Bu parayı biz toplayacağız ve bu parayı bulacağız."

Hepsi yabancı ortaklarına gitti. İnan Kıraç'ın ziyaret ettiği ortağı Fiat'dı. Fiat'ın CEO'suna yaptığı teklif ülke gençliğinin yarınıydı.

> Dedim ki; "Biz böyle bir karar aldık. Dolayısıyla kazancın yarısı da sana aittir ama ben bu kazancın yarısından da para alacağım senden. Çünkü bu Türk gençliğinin yetişmesi için, kaliteli insan yetişebilmesi için yapacağımız bir üniversite içindir, orada sizlerin adı yaşayacak."

Koç Topluluğu ortaklarını ikna etti. Kaynak sorununa kolektif bir çözüm getirildi. Koç şirketleri kazançlarının yüzde 5'ini Koç Üniversitesi için harcayacaklardı.

Vehbi Koç'un vasiyetinde yaptığı düzenleme ve Koç Topluluğu şirketlerinin verdiği destek, üniversitenin geleceğine ilişkin soru işaretlerini ortadan kaldırıyordu. Projenin başında Suna Kıraç vardı. İlk yapılan toplantıyı kişisel notlarında şöyle anlatıyordu:

> Vehbi Koç Vakfı İcra Komitesi Üyesi olarak ben, Fahir İlkel Bey ve maliyecilerimiz ilk etapta bu işin mali çerçevesi üzerinde çalışmaya başladık. Koç Üniversitesi'nin VKV tarafından kurulması kararı verildikten sonra Vehbi Koç Vakfı İdare Heyeti toplantısında konu görüşüldü. Prof. Ertuna, Prof. Gültekin, Prof. İnselbağ ve Prof. Tiniç tarafından hazırlanan ön rapor toplantıya getirildi. Dört profesör de eğitimin İngilizce olmasını öneriyorlardı. İdare Heyeti'nde eğitimin İngilizce mi, Türkçe mi olacağı, üniversite mi kolej mi olacağı konusunda ilk başlarda bir fikir birliği oluşturulamadı. YÖK'e kuruluş için başvuruda bulunmadan evvel alınması gereken ilke kararlarından birisi olan bu konuda üyeler arasında fikir ayrılığı vardı. Rahmi M. Koç, Fahir İlkel ve ben eğitimin İngilizce olmasını isterken, Prof. Kemal Oğuzman, Prof. İlhan Akın, Can Kıraç Türkçe olmasını savunuyorlardı. Neticede eğitimin İngilizce olması kararlaştırıldı.

Komitenin aldığı bir başka karar ise sonraki yıllarda Koç Topluluğu ve özellikle Suna Kıraç'ı çok üzecek ve yıpratıcı bir süreci başlatacaktı. Devletin özel üniversitelere tahsis ettiği arazi tahsisatı için başvuruda bulunulmasına karar verilmişti. Suna Kıraç alınan kararı sonraki yıllarda şöyle anacaktı:

> Üniversite kurmaya karar verdiğimizde, bu işin çapının ne olduğunu ancak yola çıktıktan sonra anladık. Ancak artık geriye dönüşü olmayan noktaya gelmiştik. Bu serüvenin bir "buzdağı" gibi olduğunu anladığımız zaman çok geçti. İşin görünen bölümünden, daha çok görünmeyen bölümü vardı. Ülkemizin en önemli sorunu olan eğitim konusundaki bu iyi niyetli, hayırlı girişimimiz nedeniyle 10 yılda başımıza gelmeyen kalmadı.
>
> İş, sonunda bir eğitim serüveninden, ideolojik bir mücadele haline dönüştü. Yılmadan mücadele ettik. Nesli tükenmiş kuş cennetleri, korunması gereken kültür varlıkları, kuracağımız söylenen plazalar ve villalar konu edilip, orman düşmanları olmak gibi değişik suçlamalarla 10 yıl geçirdik. Suçumuz, devletin Bakanlar Kurulu kararıyla bize vermiş olduğu araziye, kamu yararına bir üniversite kurmak istemekti.

Bu "ideolojik mücadele"yi başlatan kıvılcım Koç Üniversitesi'nin arazi başvurusu ile başladı. YÖK'e ve Devlet Planlama Teşkilatı'na resmen müracaat için 1990 yılının Mayıs ayını beklemeleri tavsiye edilmişti. Ancak tam bu dönemde Danıştay, Bezm-i Âlem Vakfı'nın üniversite projesi dolayısıyla açılan bir davada, vakıfların yüksek öğretim kurumları kurmaları hakkındaki yönetmeliği iptal etti. Bunun üzerine vakıfların üniversite kurmalarını temin için 11 Nisan 1990 tarihinde Resmi Gazete'de Kanun Hükmünde Kararname yayınlandı. Dönemin muhalefet partisi SHP (Sosyal Demokrat Halkçı Parti) Anayasa Mahkemesi'ne kanunun iptali için

müracaat etti. Anayasa Mahkemesi, vakıfların ancak kanunla üniversite kurabileceği şeklinde bir karar aldı. Bütün bu gelişmeler Koç Üniversitesi'nin resmi müracaatını geciktiriyordu.

Koç Vakfı ise arazi ile ilgili yer arayışlarını sürdürüyordu. Kurtköy arazisi bir seçenekti ancak devletin vereceği yerlerin de beklenmesine karar verilmişti. Suna Kıraç arazi seçimini bizzat takip ediyor, Gebze'den Trakya'ya kadar arazileri tek tek geziyordu. Ancak ne uçsuz bucaksız araziler ne de ilçe belediyelerinin parlak vaatleri onu ikna edemiyordu. Zira aklında Boğaziçi Üniversitesi gibi bir arazi vardı. Ancak Anayasa Mahkemesi kararı yazılmadan arazi tahsisi yapılamadığı için beklenmesi gerekiyordu. 1991 yılı Koç Topluluğu'nun 65. yılı olduğundan, Koç Üniversitesi projesinin bu kutlamalar çerçevesinde kamuoyuna duyurulması amacıyla 1990 yılı sonunda YÖK'e müracaat edilmesi kararlaştırılmıştı.

Üniversite arazisi için zamanın Tarım ve Köy İşleri Bakanı Lütfullah Kayalar ile Vehbi Koç bir görüşme yaptı. Teklif bakandan geldi. Mavromoloz Devlet Ormanı'ndan bir alanın tahsis edilebileceğini söylüyordu. Bu öneri doğrultusunda Koç Vakfı, Orman Kadastro ve Mülkiyet Daire Başkanlığı'nın istediği değişiklikleri yaparak arazi talebini 17 Ekim 1990'da yeniledi.

Bakan, konuyu Başbakan ve Cumhurbaşkanı'na götüreceğini ve Cumhurbaşkanı'ndan müsaade alacağını söyledi. Bakan'ın bir de uyarısı vardı, arazinin 49 yıllığına kiralanması halinde, sürenin sonunda tesislerin Orman'a kalacağını, bunu da dikkate alınması gerektiğini söylüyordu.

Hukuken sorunu olmayan bu konuyu destekleyen Bakan, Cumhurbaşkanı ile görüşme yaptı ve büyük oranda işin hallolduğunu belirtti. Hükümet yöntem olarak şu yolu izlemeye karar vermişti; arazi YÖK'e tahsis edilecek, YÖK de Koç Üniversitesi'ne tahsis

edecekti. Devlet Planlama Teşkilatı da 5 Kasım 1990 tarihinde Koç Üniversitesi'nin kurulmasını uygun bulduğunu belirtti.

Suna Kıraç bu araziyi gidip görmek istedi. Silahlı Kuvvetler tarafından terk edilen bu ormanlık araziye Bülent Gültekin ile birlikte gittiler. Bülent Gültekin o anı şöyle anlattı:

> Tepeden araziye baktığımızda büyük bir sessizlik vardı. Sadece deniz ve ağaçlar, Suna Kıraç büyük bir coşkuya kapılmıştı. Huşu içinde araziye bakıyor ve hepimiz sanki üniversite kurulmuşçasına binaları ve öğrencileri orada hissediyorduk.

Her şey yolunda gibi görünüyordu. 21 Ocak 1991'de arazi tahsisi için Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı'na bir sunuş yapıldı. Üniversite hakkında bilgi verildi. Bu arada bürokratik süreç devam ediyordu. Yüksek Öğretim Kanunu'nun tadil tasarısının Meclis gündeminde olduğu, yasa kanunlaştığı zaman arazinin doğrudan Koç Vakfı'na geçeceği, her sene kira ödenmeyeceği ve 2 sene sonra da arazinin üniversite mülkiyetine alınacağı sözü verilmişti.

Koç Vakfı aldığı bu sözden hareketle, 4 Nisan 1991 tarihinde YÖK'e müracaat etti ve Meclis'ten arazi tahsisi ile ilgili yasanın çıkmasını takip etmeye başladı. Dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal, Başbakanı Mesut Yılmaz, Tarım Orman ve Köyişleri Bakanı, Maliye ve Milli Eğitim bakanları, Devlet Planlama Teşkilatı ve YÖK her fırsatta desteklerini esirgemeyeceklerini belirtiyorlardı, ancak nedense ilgili karar bir türlü Bakanlar Kurulu'nda imzalanamıyordu.

Koç Vakfı ise doludizgin çalışmalara başlamıştı. İlk etapta fiziki planlama çalışmaları sürüyordu. Üniversitenin adı, birimleri, eğitim programları, öğrenci kabul esasları ile ilgili kararlar kesinleştirildi.

Başlangıçta üniversitenin Fen ve Edebiyat Fakültesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ve İşletme Enstitüsü'nden oluşması kararlaştırıldı.

Neredeyse 1991 yılı sonuna gelinmişti, ancak yasa Mesut Yılmaz Hükümeti'nce TBMM'den geri çekilince, Koç Üniversitesi'nin kuruluşu için yeniden karar alınması gereği ortaya çıktı. Bu defa yeni Başbakan Süleyman Demirel'e konu ile ilgili bilgi arz edildi. Nihayet 16 Ocak 1992 günü kanun tasarısı Başbakan Süleyman Demirel'in de imzasıyla tamamlandı ve TBMM'ye sevk edildi. 6 Şubat 1992 günü Koç Üniversitesi Kuruluş Kanunu TBMM Milli Eğitim Komisyonu'ndan geçmiş, 5 Mart 1992'de TBMM'de kabul edilmişti. Üç yıl süren çalışmaların sonunda ilk etap geçilmiş oldu. 26.4.1992 tarihinde de Bakanlar Kurulu tarafından Rumelifeneri köyü sınırları içinde 160 hektarlık arazi, 49 yıl süreyle Koç Üniversitesi'ne tahsis edildi.

Uzun, yorucu bir bürokratik süreç olumlu sonuçlanmıştı. Ancak asıl sıkıntılı günler bu dönemden itibaren başladı. Tahsis edilen arazinin Orman Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı'nca da uygun olduğu belirtilince arazi ile ilgili çalışmalar tamamlanıp o dönemin Büyükşehir Belediye Başkanı Nurettin Sözen ile görüşmeye gidildi. Nurettin Sözen kendisinin de bir akademisyen olarak konuya olumlu baktığını ancak, imar plan teklifinin Belediye Meclisi'nde görüşüleceğini, arazinin orman içinde olmasının bazı çıkar grupları tarafından suiistimal edilebileceği endişesini taşıdığını söyledi. Vakıf yöneticileri ise ormanın üniversite tarafından koruma altına alınarak, bakımlı hale geleceğini vurguladı.

Yasadan kaynaklanan sorunlar ve bürokratik engeller, hemen inşaata başlanamayacağını ortaya koymuştu. Bu nedenle de üniversitenin eğitime başlaması için "geçici bir kampus" arayışı başladı. İstinye'deki eski Türkay Kibrit Fabrikası'nın üniversite olarak düzenlenmesi uygun bulunarak 1993-1994 eğitim yılında

üniversitenin faaliyete geçmesi kararlaştırıldı. 11 Ekim 1993 tarihinde İstinye'deki geçici kampusta açılış gerçekleştirildi. Vehbi Koç ve Suna Kıraç'ın rüyası yarı yarıya gerçekleşmişti.

O gün ilk dersi Vehbi Koç verdi. 1989'da başlayan üniversite fikri gerçekleşmişti. Vehbi Koç sınıfta konuşurken, Suna Kıraç babasını izliyordu. Bülent Gültekin o anda Suna Kıraç'ın ağladığını hatırlıyordu.

Ama baba-kızın gönlünde Rumelifeneri Kampusu yatıyordu. Suna Kıraç bu "geçici" kararın üniversiteyi kalıcı kıldığına inanıyordu. "Üniversiteyi geçici kampusta kurmamış olsaydık, yaşadıklarımızdan sonra yüz kere vazgeçerdik," diyordu.

İstinye kampusu çalışmaları devam ederken bir taraftan da akademik konuların planlaması yapıldı, rektör araştırması için Rektör Arama Komitesi kuruldu. Bu komitede Rodney Wagner, Ege Cansen, Erkut Yucaoğlu, Bülent Gültekin ve Tamer Şahinbaş yer aldılar. Tamer Şahinbaş geçici Rektör olarak atandı ve kuruluş ve arazi ile ilgili tüm konuları takip etmeye başladı.

Rektör Arama Komitesi sonunda adaylar üzerinde bir seçme yaptı. En kuvvetli aday olan Teksas Üniversitesi'nden Prof. Seha Tiniç ile 1993 yılı Ocak ayında görüşüp mutabık kalındı. Dekanlıklara da Prof. Dr. Seymour Schmidt ve Prof. Dr. Atilla Aşkar atandılar.

Rektörün atanması konusunda Bülent Gültekin'in ilginç bir uyarısı olmuştu. Suna Kıraç bu uyarıyı dikkatle dinlemiş ve alınmamıştı. Bülent Gültekin açıkça şöyle demişti:

> Suna Hanım sizin güçlü bir kişiliğiniz var. Eğer bu okulun mükemmeliyet merkezi olmasını istiyorsanız, buraya atayacağınız rektörün sizin kişiliğiniz altında ezilmemesi gerekir.

Bu arada SHP Anayasa Mahkemesi'ne başvurmuş, vakıf üniversitelerine "üniversite" adının verilmesi, devlet yardımı ve özel statü tanınması işlemlerinin iptalini istiyordu. 29 Haziran 1992'de Anayasa Mahkemesi 3708 sayılı Yasa'nın bazı maddelerini iptal etti. İptal kararı Koç Vakfı'nı iki açıdan etkiliyordu.

Birincisi, arazi tahsisinin Bakanlar Kurulu kararı ile yapılabileceği öngörülüyordu ki, Koç Üniversitesi'ne yapılan tahsis de Bakanlar Kurulu kararıyla yapılmıştı ve Anayasa Mahkemesi'nin geçmişe dönük iptal işlevi olmadığı için yasanın bu maddesinin iptali önemli değildi. İkinci madde devlet yardımını kısıtlıyordu, aslında bu da Koç Vakfı'nı pek ilgilendirmiyordu, zira bütün hesaplar devlet yardımı alınmayacağı esasına göre yapılmıştı. Devletin sağlayacağı kaynak önemli bir katkıydı. Ancak Koç Vakfı'nın bu eksikliği ikâme edilebilirdi.

Öte yandan asıl sorun bürokrasiyle yaşanıyordu. Büyükşehir Belediye Başkanı Nurettin Sözen'in elinden gelen yardımı yapacağını söylemesine rağmen, İstanbul Büyükşehir Belediyesi İmar Planlama Dairesi'nde incelemede olan imar planları 90 gün süreli yürütmeyi durdurma kararıyla Koç Üniversitesi'ne iade edildi.

Arazinin maden ruhsatı bulunan bir arazi içinde olması Belediye'nin imar planı yapmasını engelliyordu. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Maden Dairesi ile görüşme yapıldı ve maden arama ruhsatının devralınması gerektiği öğrenildi. İşler giderek karmaşıklaşıyordu. Üniversite kurulması için başlayan süreç bir trajediye dönüşmüştü. Üniversite kurucuları söz konusu arazide kömür ve kil madeni bulunup bulunmadığına dair sondaj çalışmaları yaptırmak zorunda kaldı ve bulunmadığı görüldü. İmar Planı tasdik edilmedikçe ön izin, kesin izne dönüşemiyordu. Bakanlık dosyayı bekletiyordu, Koç Vakfı da elleri kolları bağlı hiçbir şey yapamıyordu.

Rumelifeneri'nde Koç Üniversitesi'ne tahsis edilen arazinin imar planlarının onaylanması, onaylandıktan sonra da çıkan pürüzler sonunda yıl 1996'yı gösteriyordu. Çelişkili bir durum söz konusuydu. Projenin ilk günlerinden itibaren cumhurbaşkanları Turgut Özal, Süleyman Demirel ve dönemin başbakanları Koç Üniversitesi'nin ülkemize kazandırılması için desteklerini esirgememelerine karşın bir türlü istenen mesafe alınamıyordu. Yani siyasi iradeye karşın bürokrasinin o inanılmaz hantallığı ve direnişi karşısında Koç Üniversitesi bir türlü inşaatı gerçekleştiremiyordu.

Dönemin büyükşehir belediye başkanları da (Nurettin Sözen, Tayyip Erdoğan, son yıllarda Ali Müfit Gürtuna) kendileriyle yapılan karşılıklı görüşmelerde konuyu fikir olarak desteklediklerini belirtmelerine rağmen inanılmaz güçlüklerle karşılaşılıyordu. Koç Vakfı artık önünü göremez duruma gelmişti. Zira gecikme nedeniyle maliyetler her geçen gün artıyordu.

31 Mayıs 1996'da üniversitenin temeli atıldı. Ancak inşaat süresince sorunlar yine devam etti. Koç Üniversitesi gecekondulaşmayla çoraklaşan bir orman arazisinin, yeşil bir ada gibi korunması konusundaki kararlılığına karşın yıpratılmaya devam edildi. Bir ara Koç Vakfı yöneticileri üniversiteyi İstanbul dışında İzmir'de gerçekleştirmeyi bile düşündü. Yani o zamana kadar gerçekleştirilmiş olan yatırımların gözden çıkarılması seçeneği tartışıldı.

Suna Kıraç her defasında büyük bir kararlılık ve inançla yola devam edilmesi gerektiğini söyledi. Bülent Gültekin, bu kararlılığı, "Onun inadı olmasa, ben dahil çoğumuz çoktan vazgeçerdik," diye anlatıyor. Oysa Suna Kıraç için üniversite tarihe atılan bir imzaydı. Türkiye'nin ve dünyanın en seçkin zenginlerinden biri üniversite konusundaki kararlılığını Robert Kolej'deki o ilk günlerden itibaren hiç ayrılmadığı yakın arkadaşı Ayşegül Somersan'a şöyle gerekçelendiriyordu:

> Bu üniversitenin vizyonu evrensel düzeyde bilime katkı sağlamak olacak. Bu vizyona sahip bir üniversitenin hedefini yakalaması belki 50 senede gerçekleşir, belki de 80 senede... Hatta 100 sene sonra bile bu üniversite hedefini yakalayabilir. Beklerim, insanlar hatırlasın.

Beklemenin o ilk meyvesi 2000-2001 yılı eğitimine yeni kampusta başlarken alındı. Koç Ailesi'nin düşü gerçekleşmişti. Açılış heyecanı yine Suna Kıraç'a düşmüştü:

Suna Kıraç'tan Yöneticilere mektup*

> Koç Üniversitesi'nin açılışına 4 ay gibi bir zaman kaldı. Dün üniversiteye gittik, hep birlikte gördük. 20 Kasım'da üniversitenin ancak bir bölümü açılabilecek.
>
> 4 ay uzun bir süre gibi görünüyor, ancak aslında çok kısa bir zaman. Şimdiden gerek üniversitenin açılışından evvel ne yapılacağı, gerek açılışta ne yapılacağı planlanmalı ve organizasyon dört dörtlük olmalı.
>
> Gerek KOÇSİM'i, gerek üniversitenin bu iş için tuttuğu danışman firmayı bu konuda uyarmakta yarar var. Sonradan zaman olmadı veya zaman yetmedi demenin kimseye faydası yok.

Türkiye'ye çağdaş, dünya üniversiteleri ile yarışacak bir üniversite kazandırmanın gururu 11 yıllık çabanın ve üzüntünün karşılığı oldu. Ancak ne yazık ki bu projenin sahibi ve mimarı Vehbi Koç yeni kampusu göremeden hayata veda etmişti. Suna Kıraç ise yaşamının en zorlu sorununu geride bırakıyordu. Bugün Koç Üniversitesi'nde okuyan öğrencilerin yatırdıkları harç tutarı, toplam harcamaların yüzde 43'ünü

* 14 Temmuz 1999.

karşılıyor. Koç Topluluğu her yıl üniversiteye 5,5 milyon dolarlık katkıda bulunarak, Koç Üniversitesi'ni Vehbi Koç ve Suna Kıraç'ın özlemini duyduğu dünyanın akademik mükemmeliyet merkezi yapma konusundaki kararlılığını koruyor. Suna Kıraç, yaşamında üzüntü ve sevinci birlikte yaşatan bu üniversitenin kütüphanesine adını verdi ve sağladığı maddi olanaklarla Türkiye'nin en modern ve gelişkin üniversite kütüphanelerinden birinin kurulmasına öncülük etti.

İnan Kıraç, "Suna Kıraç'ın en çok üzüldüğü olay neydi" sorusuna, "Üniversitenin kuruluş sürecinde yaşadığı hadiselerdi," yanıtını verdi. Acaba o üzüntüler, stresle bağlantısı olduğu bilinen o hastalığı ne kadar tetiklemiş, Suna Kıraç'ın sağlığını ne kadar etkilemişti?

Suna Kıraç'a "Devlet Üstün Hizmet" madalyası veren dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel de Suna Kıraç'ın yaşadığı zorlukların tanığıydı:

> Suna Hanım'ın üniversitenin meydana getirilmesinde çok müstesna rolü olmuştur. Çünkü üniversite birçok zorluklarla karşılaşmıştır. Yeni kampusun meydana getirilmesi sürecinde "orman arazisi" dediler, evvela müsadeyi verdiler sonra müsadeyi geri aldılar. Halbuki orada orman etrafında vardı, yapılan yerde yoktu. Üniversiteler ormanları tahrip etmez aksine ormanları korur. Bunu anlatıncaya kadar çok sıkıntı çekildi. Çeşitli kademeler tarafından üniversiteye karşı açık tavır takınıldı.
>
> Şimdi bakın! Bir iş yapılmış bitmişse onun meşakkatini çekenlerin yüzünde çok ince bir tebessüm olur. Yani o kişinin derinliğinden gelen, içinden gelen bir memnuniyetin ifadesidir bu. Ben yalnız Suna Hanım'da değil, bu çeşit eserleri yapıp bitirenleri bilhassa hayır yapanların pek çoğunun yüzünde hep bu güzelliği görmüşümdür. O güzel bir şeydir.

Suna Kıraç'ın eğitim hakkındaki görüşleri, geleceğe dönük bir tespiti ve bu saptamadan yola çıkılarak yapılması gerekenleri anlatıyordu. Suna Kıraç için eğitim yarının kilidini açacak biricik anahtardı. Şöyle diyordu:

> Tekrar üstüne basarak şunu ifade etmek istiyorum ki, eğitim ufuk demek, görüş demek, kendine güven, verimlilik ve kalite demektir. Dolayısıyla çağa ayak uydurmak, çağı yakalamak ancak iyi eğitilmiş berrak kafalarla olur. Tarifleri çok iyi yapılmış, önlemleri çok iyi alınmış, çağdaş bir milli eğitim politikası gerekir. Ancak bu şekilde Türkiye'nin genç kuşakları iyi yetiştirilebilir. Atatürk ilke ve inkılaplarına sahip çıkar.
>
> Amerika'da 21'nci yüzyılda üç önemli sektör olacağı söyleniyor: Eğitim, sağlık, haberleşme ve medya. Bu açıdan da bakarsak, gerek devletin, gerek özel sektörün eğitime fon ayırmaları gerekmektedir. Eğitimi devletten beklemek doğru bir yaklaşım değildir. Devletin tayin edeceği eğitim politikası içinde, eğitim mümkün olduğu kadar özelleştirilmeli, paralı hale getirilmelidir. Ciddi eğitim kuruluşlarının kâr amacı gütmesi olanaksızdır. Eğitim ve sağlık her an gelişen, çağa ayak uydurulduğu zaman, dipsiz bir kuyu gibi her sarf edilen kuruşu yiyen bir sistemdir. Eğitimin bedeli çok yüksektir, bunu ödeyebilenden almalı, ödeme imkânı olmayanlara burs vererek kaliteli eğitimden yararlanma fırsatını vermeli, diye düşünüyorum, aksini düşünemiyorum bile.

Cumhuriyetin 75. kuruluş yıldönümü kutlamalarına Koç Topluluğu olarak eğitim yatırımlarıyla katılınmasını önermiş ve kabul ettirmişti. Koç Ailesi, Türkiye'nin dört bir yanına dağılmış tam 13 okulun birden temelini atıyordu. Rahmi Koç Eskişehir ve Bursa'da, Suna Kıraç ise Elazığ ve Urfa'da ilköğretim okullarının temel atma törenlerine katıldı. Elazığ'daki törende şöyle konuşuyordu:

> Bu okulu Elazığ'da yapıyor olmaktan çok büyük mutluluk duyuyoruz. Gözümüz kulağımız bu okulların üstünde olacak. Okulu sadece yapmak önemli değil, eğitim kalitesi ve içerik açısından da elimizden gelen desteği yapmaya çalışacağız... Elazığ'da her sınıfta 40 çocuk varmış. Bu okulun yapılması sayesinde bunun 35'e düşeceğini ümit ediyoruz. Ben de bu mutlu haberi alınca çok sevindim...

Suna Kıraç için eğitime verilecek desteğin sınırı olmamalıydı. Bu desteği sadece Koç Üniversitesi ve mezunu olduğu Robert Kolej'de yaşamadı. Galatasaray Üniversitesi'ne kazandırılan Suna Kıraç Kütüphanesi'nin kuruluşu ve sürdürülebilir bir faaliyet yapısının finansmanını üstlendi. Tarihinde ilk kez Galatasaray mezunu olmayan bir isme Galatasaray Eğitim Vakfı Onur Madalyası verildi.

Madalya töreninin açılış konuşmasında Yiğit Okur, Suna Kıraç'ın bu madalyaya niçin layık görüldüğünü şöyle açıkladı:

> Türkiye'nin sağlıklı toplumsal bir bilinç içinde varolabilmesinin eğitimden geçeceğine ve eğitimin de çağdaş düzeyde olması gereğine içtenlikle inanmış ve yalnızca bu inançla kalmayıp madden ve manen çeşitli eğitim kurumlarında uzun yıllardan bu yana bu inancın savaşımını vermeyi sürdürmüş Sayın Suna Kıraç'a her şeyden önce bir eğitim gönüllüsü olması nedeniyle ve diğer yandan çağdaş, laik, ilerici ve seçkin kadrolar yetiştirmek amacıyla kurulmuş GS Üniversitesi'ne bir kitaplık armağan ederek onu en modern düzeyde donatarak ve sürekliliğini sağlamak amacıyla bugün itibariyle 75 milyarlık (1,7 milyon dolar) bir fon tahsis etmiş olmasını şükranla karşılayan GS Eğitim Vakfı Yönetim Kurulu kendisinin GS Eğitim Vakfı Onur Madalyası'yla ödüllendirilmesini ve "Galatasaraylı" unvanı verilmesini oybirliğiyle kabul etmiştir.

Suna Kıraç ödül töreninde çok kısa bir teşekkürle yetiniyordu:

> Hakikaten çok onurlandım, çok gururlandım. GS camiası insana çok değer veren bir toplum. İnsan kıymeti bilen bir toplum. Gönülleri zengin, beni de bağırlarına bastılar. İsteyerek ve severek yaptığım bir destekten dolayı beni bu şekilde ödüllendirdiler, çok gurur duydum. Hepinize çok teşekkür ediyorum. "GS'lı doğulmuyor GS'lı olunuyor."

Galatasaray'daki bu atağı ile İnan Kıraç'la eğitim konusundaki girdikleri yarışta bir adım öne geçmişti. İnan Kıraç beraberliği Yeditepe Üniversitesi'ne yaptırdığı, İnan Kıraç Konferans ve Çok Amaçlı Salon'u ile alacaktı.

Suna Kıraç bir eğitim gönüllüsü olarak maraton koşuyor. Bu ülkenin aydınlık yarınının eğitimden geçtiğine inanıyor, ülkenin gençliğine güveniyor ve bu gençlere verilecek iyi bir eğitimin gelecekte Türkiye'nin petrol kadar değerli bir kaynağına dönüşeceğini düşünüyor. Suna Kıraç'a göre her şeyi devletten beklememek gerekiyor. Bu anlayışı doğrultusunda yarattığı bir dev eser var ki eğitimde, ağaç yaşken eğilir atasözünü doğruluyor.

c) Ömürlerden uzun bir ideal: Eğitim Gönüllüleri Vakfı

Koç Holding'in Nakkaştepe'deki yemekhanesinde Vehbi Koç'un karşısındaki isim Prof. Yılmaz Büyükerşen'di. Eskişehir'de Anadolu Üniversitesi'nde bir eğitim vahası yaratan Büyükerşen'i yemeğe davet eden Vehbi Koç, Koç Üniversitesi'nin Kibrit Fabrikası'nda eğitime başladığı o günlerde, Türkiye'nin eğitim sorununu tartışmak istiyordu. 1994 seçimleriyle din üzerinden yapılan siyasetin aldığı sonuçlar, Atatürk ilke ve inkılaplarına sıkı sıkıya bağlı Vehbi Koç ve Suna Kıraç'ta şok etkisi yapmıştı. Toplumda laik değerlerin

savunulması ve Atatürk çizgisinde yeni kuşakların yetiştirilmesi hedefi tartışılıyor, sivil toplum örgütleri kuruluyordu.

İşte bu koşullar altında Büyükerşen, sık sık görüş alışverişinde bulunduğu Vehbi Koç'a samimiyet ve biraz da özeleştirel bir dille eğitimin karşılaştığı dar boğazları anlattı. Kritik bir yıldı. Dinci-irticai hareketlerin yükselişe geçtiği o günlerde Büyükerşen, İslami grupların ve vakıfların eğitim yoluyla genç dimağları nasıl yönlendirdiğini vurguladı. Devletin eğitim konusunda dolduramadığı boşluğa bu grupların nasıl talip olduğunun ve laik bir toplumda bu kurumların nasıl bir tehlike yarabileceğinin altını çizdi.

Büyükerşen'in rakamlar ve örneklerle işaret ettiği tehlikeden Vehbi Koç etkilenmişti. O sırada yandaki masada yemekleri biten Suna Kıraç ve Cengiz Solakoğlu, masaya selam vererek mesaiye çıkıyorlardı. Vehbi Koç ikisini de masaya çağırdı. Büyükerşen'in anlattıklarını onların da dinlemelerini istiyordu. Suna Kıraç konuşmayı dikkatle dinledi, sonra, "Peki bu sorunlara nasıl çözüm buluruz," diye sordu. Büyükerşen, eğitimde karşılaşılan sorunlarda çözümün sadece devletten beklenmemesi gerektiğini, ülkenin iş dünyası ve entelektüellerinin de ellerini taşın altına koyması gerektiğini söyledi. Suna Kıraç aynı fikirdeydi. Şöyle dedi:

> Ne olacak bu memleketin hali demekle memleketi yönetenleri kıyasıya eleştirmekle bir yere varamayız. Mutlaka bu sorunun çözümünün bir parçası olmak durumundayız. Bu da ancak bir örgütsel hareketle oluşabilir. Eğitim noksanlığı! Yaşanılan tüm olumsuzlukların kökenindeki hemen hemen başlıca neden budur. Bunun için eğitim devlete bırakılmayacak kadar önemli bir konudur. Eğitim yalnız özel sektör kuruluşlarının halledeceği bir konu da değildir. Genel eğitim alanında en büyük bir sivil toplum hareketini başlatalım ve

> devletin özellikle 7-16 yaş grubuna verdiği eğitime bir destek programı oluşturalım ve nesillerin daha iyi yetiştirilmelerini sağlayalım.

Büyükerşen de bu fikri destekleyerek, Cumhuriyet'in kuruluş sürecinde oluşturulan Köy Enstitüleri, Halkevleri ve Köy Odaları'nın tam da bu işlevi yerine getirdiğini söyledi. Cumhuriyet'in ilk kuşağının ufku açık ve Cumhuriyet'e olan bağlılıklarında bu kurumların payı vardı.

Vehbi Koç o benzersiz sezgisiyle konuşmanın nereye doğru gittiğini anlamıştı. "Biz zaten eğitime katkı yapıyoruz. Eğitim vakfımız var. İstiyorsanız orada çalışın," dedi. Açıkça kaygısını dile getirmişti: "Bu konuşmanın heyecanıyla bir işe kalkışmayın, heyecan yarın kaybolur, öbür gün arkasında hiç kimseyi bulamazsınız ve yalnız kalırsınız," dedi.

Oysa Suna Kıraç'ın yalnızlıktan korkusu yoktu. Robert Kolej'de "lider olmak" üzerine yaptığı bir konuşmada, talip olduğu yaşam tarzını "eleştirilenlerden olmak" diye nitelemişti. Şöyle düşünüyordu:

> 1. Lider olabilmek için, öncü olmak, karar verebilmek, takım oyunu oynayabilmek, yaratıcı ve keşfedici olmak, ileri görüşlü olmak, değişikliğe uyum sağlayabilmek, güvenilir olmak, motive edebilmek, risk alabilmek gerekir.
>
> 2. Lider, şartların yarattığı ortamda başakalarının göremediğini gören, başkalarının yapamadığını gerçekleştiren kişidir.
>
> 3. Lider vizyonu, cesareti, bilgi ve deneyimi ile yerinde ve zamanında kesin karar alabilen, mükemmel bir takımı, strateji ve taktik planları olan ve hesaplı riskler almasını bilen kişidir. Lider olarak kalabilmek, pek çok bakımdan belki de lider olmaktan da zor bir oluşumdur.

> Bu nedenle eleştirenlerden değil, eleştirilenlerden olun. Eleştirip sorumluluk almazsanız, sorumluluğun dışında kalıp, eleştirmeyi yeğlerseniz, beğenmediğiniz bir düzen içinde yaşamınızı sürdürmek zorunda kalırsınız.

Yepyeni bir sivil toplum örgütü kurmak için çalışmalar bütün hızıyla sürüyordu. Yılmaz Büyükerşen, Türk Eğitim Vakfı'nın eğitimde yaşanan sorunlar için bir çözüm modeli olamayacağı kanaatindeydi. Eğitim Vakfı, maddi imkânı olmayan gençlere burs sağlıyor ve çok önemli bir katkı sunuyordu. 30 binden fazla genç yurt içi ve yurt dışı eğitim burslarından yararlanarak eğitimlerini tamamlamıştı. Oysa ki eğitim sisteminin eksikliklerini, yeni eğitim sistemlerinin inşa edilmesi ve okul sistemi ve -devletin görev ve sorumlulukları haricinde- sorumluluk alan sivillerin de gidermesi gerekirdi. Suna Kıraç bu itiraza mim koymuştu.

Konuşmanın üzerinden henüz üç gün geçmişti ki Cengiz Solakoğlu telefonla Büyükerşen'i aradı. Solakoğlu, o günkü konuşmadan Suna Kıraç'ın çok etkilendiğini ve bu konuyla ilgili bazı düşünceler geliştirdiğini söylüyor ve Suna Kıraç'ın çözüm içim adım atma kararlılığı içinde olduğunun altını çiziyordu. Suna Kıraç'ın konuyla ilgili mektubunu Büyükerşen'e faksla yolladı.

Büyükerşen ise yolladığı yanıtta eğitim sorununa duyarlı kesimlerin (iş dünyası, akademisyenler, entelektüeller) bir araya gelmesi ve kiminin parasını, kimilerinin de bilgilerini buluşturarak bir vakıf kurulmasını önerdi. Vakıf sayesinde okul dışı eğitimde devletin eğitim yöntemlerine katkı sağlayan, geliştiren ve tamamlayan yepyeni bir model oluşturulabilirdi.

Suna Kıraç ikna olmuştu. Vakfın kurulmasına öncülük edecekti. Bu heyecanını ilk kez babasıyla paylaşmak istedi. Ancak

Suna Kıraç'ı düş kırıklığı bekliyordu. O görüşmenin tanığı Cengiz Solakoğlu'ydu:

> "Bakın," dedi, "bir hareket başlatıyorsunuz ama bugün ülkede siyasal ve ekonomik yönden büyük çalkantılar var, yurtsever insanlarda büyük bir heyecan var, yarın bunlar kaybolur, bu heyecan da biter. Bugün sizi destekleyenler yarın bu harekette yalnız bırakırlar. Yalnız bırakıldığı zaman da bu hareket yarım kalır. Yarım kalacak bir hareketi başlatmak bize yakışmaz.

Suna Kıraç'ın yanıtı babasına sitem doluydu. Onca yıllık iş yaşamının liyakatini hatırlatıyordu:

> Vehbi Bey, biz hangi işimizi bugüne kadar yarım bıraktık. Bu harekete girerken geleceği şekillendireceğimiz konusunda lütfen bize itimat edin. Bu vakıf kartopu gibi yurdun her tarafını saracak ve Türkiye'nin eğitim konusundaki en büyük sivil toplum hareketine dönüşecek. Bunun bağışçıları üç-beş kişiden değil, ülkesini seven, ülkenin geleceğini düşünen on binlerce kişiden oluşacak.

Vehbi Bey ikna olmamıştı, "Peki, ben ikaz ettim gerisi size kalmış, gidin Allah yolunuzu açık etsin," dedi. Ancak Suna Kıraç daha ilk adımda ısrarlı bir vakıf gönüllüsü oluvermişti. "Vehbi Bey, vakıf için bir bağışta bulunmayacak mısınız" diye sordu. Vehbi Koç, dile getirdiği kaygılarından hareketle, "Yok," dedi. "Evvela hareketinizi takip edeceğim, başardığınızı görürsem bir şeyler düşünürüz."

Bu konuşma Suna Kıraç için tarihi bir dönüm noktasıydı. İlk kez babasıyla bir konuda görüş ayrılığına düşmüştü. Daha da önemlisi Vehbi Koç'un şerhine rağmen projeye başlama kararı almıştı.

Şimdi bu tarihi proje, toplumsallığının yanı sıra, kişisel bir sorumluluğa da dönüşmüştü.

Eğitim Gönüllüleri Vakfı, 23 Ocak 1995 günü iş dünyası ve akademyadan 52 önde gelen ismin imzasıyla faaliyete geçti. İlk günler "nasıl bir eğitim" tartışmalarıyla geçti. "Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki Halkevleri, Köy Enstitüleri uygulamaları 1990'larda olsaydı, nasıl bir eğitim anlayışı ve teknolojik potansiyeli olmalıydı sorusundan hareketle sürdürülen tartışmalar "eğitim parkı" modelinin geliştirilmesiyle sonuçlandı. Eğitim parklarında, teknolojinin olanaklarını elde edemeyen öğrencilere bu imkân sağlanacak, parklarda spor, kültür, ders etüdleri ve her türlü bilginin okul saatleri dışında öğrencilere verileceği bir mekân yaratılacaktı.

Projenin olgunlaştırıldığı bu toplantıların tamamına Suna Kıraç da katıldı. Mesaisinin önemli bir bölümünü vakfa ayırıyordu. Vakıfta başkanlık ya da başkan yardımcılığı türünden makamları kesinlikle istememiş, sıradan bir yönetim kurulu üyesi olarak kalmayı tercih etmişti. Ancak toplantıların lideri oydu. Cengiz Solakoğlu o toplantılardaki işlevini şöyle dile getiriyordu:

> Onunla yapılan yönetim kurulu toplantıları fevkalade katılımcı ve demokratik bir şekilde cereyan ederdi. Ve o demokratik yapı içerisinde Suna Hanım doğruları ve sonucu cımbızla çeker, toplantının karar kısmını özetler ve kararda tüm üyelerin fikir birliğinin oluşmasına gayret sarf ederdi. Hiç aceleci değildi. Bir meseleyi çok yönlü araştırmadan bir karara varamazdı.

Diğer yönetim kurulu üyesi Yılmaz Büyükerşen ise gülerek, toplantılardaki Suna Kıraç'ı biraz daha farklı hatırlıyordu:

> Öyle zannediyorum ki mevcut vakıflar içinde 15 günde ya da haftada bir toplantı sıklığında başka

bir vakıf olmamıştır. Bu da Suna Hanım'ın iş takipçiliğinin bir sonucuydu. İstiyordu ki görev verildiği zaman, kararlar alındığı zaman hemen takibi yapılsın. Aksayan tarafları var mı, nasıl düzeltilir, tartışılsın istiyordu. Adeta zamanla yarış ediyordu. Açıkçası vakıf çalışmalarına başladığımız zaman, her yönetim kurulu toplantısına dersine iyi çalışan çocuklar gibi gelmek zorundaydık.

Suna Kıraç, Türk iş dünyasının önde gelen isimlerine yolladığı mektuplarla vakfa maddi ve manevi destek çağrısında bulundu. Kendisi tarafından kaleme alınan mektupta vakfı şöyle tanımlıyordu:

TEGV-AMAÇLARI

Ülkemiz ekonomik ve politik bir darboğazdan geçmektedir. Geldiğimiz bu nokta, geçmiş senelerin birikimi ve geçmiş yıllarda toplumun her ferdinin kendisine düşeni yeteri kadar yapmamış olmasından kaynaklanmaktadır.

Ülkeler ve insanlar durup dururken darboğaza girmiyor. Yanlışlıklar ve sorumsuzluklar bu sonucu yaratıyor.

Ülkemizin tüm sorunlarının altında yatan gerçek, EĞİTİM EKSİKLİĞİ'dir.

Eğitim düzeyimiz çağın ihtiyaçlarının gerisindedir.

Ulusun bölünmezliği, toplumsal barış, ekonomik gelişme için; bilim çağına uygun, aydın, sağduyulu, kendine güvenen ve hoşgörülü, kendini sürekli yenileyen, soran, araştıran, çözüm üreten, ulusal ve evrensel değerlere inanan, Türk kültür ve uygarlığına gönül veren gençlerin yetişmesini sağlayan bir eğitim sistemine ihtiyaç vardır.

> Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı, böyle bir kuşağın yetişmesine, daha iyi bir eğitim şansına sahip olmasına katkıda bulunmak üzere kuruldu.

Her şeyi devletten ya da bir başkasından beklemek yerine herkesin imkânları ölçüsünde eğitim için el ele vermesini sağlamak üzere harekete geçti. Suna Kıraç vakfın ihtiyaç duyduğu "ilk" maddi kaynağı sağladı. Koç Ailesi'nin diğer üyelerini harekete geçirdi ve onlardan da vakfa yüklü bağış aldı. Rahmi Koç da bağışçılar arasındaydı:

> Suna bu çocuklarla çok alakadar oldu. Fikir onundu. Memleketin böylesi bir kuruma ihtiyacı olduğunu düşünüyordu. Arkadaşlarını etrafında topladı ve hem cebinden para verdi hem de çok çalıştı. Bu arada bizleri de motive etti. Biz de ona bu konuda nerede ve nasıl isterse, mali bakımdan tutun her bakımdan yardımcı olduk.

Suna Kıraç niçin eğitim gönüllüsü olduğunu şöyle açıklıyordu:

> Niçin Eğitim Gönüllüsü oldum?
>
> Çünkü bu ülkede yaşamak ve mücadele etmekte kararlıyım.
>
> Eleştirenlerden değil, eleştirilenlerden olmak arzusundayım.
>
> Konuşanlardan değil, iş yapanlardan olmaya karar verdim.
>
> Hasbelkader bundan 7 yıl evvel Koç Özel Lisesi ve 4 yıl evvel de Koç Üniversitesi maceralarımızla ülkenin eğitim sorunları içinde yaşamaya başladım.
>
> Dışarıdan çok iyi bildiğimi zannettiğim konunun içine girince hiçbir şey bilmediğimi fark ettim.

Niçin Eğitim Gönüllüsü oldum?

Çünkü Robert Kolej, bana düşündüklerimi dikkatli ve tutarlı bir şekilde söylemeyi ve tutumumu belli etmeyi öğretti. Cesaret isteyen yolu seçmeyi öğretti. "Kaçık, çılgın, ukala, hırslı" damgasından korkmamayı, aleladelikten ve "evet efendim"cilikten kaçmayı öğretti.

27 Mart yerel seçimlerinin bugün yıldönümü. 27 Mart yerel seçimlerinin bazı kesimler için beklenilen, bazı kesimler için sürpriz sonuçları toplumdaki sivil örgütleri bir süre harekete geçirdi. Fakslar çekildi, toplantılar tertiplendi. Bu hareketlerin önemli bir bölümü Allahtan eğitime yöneldi. Bu çabaların dağınık nitelikte kalmaması, bilinçli ve etkili olabilmesi için özen göstermeye devam etmeli, heyecanımızı kaybetmemeliyiz. Geriye bakıp, geçtiğimiz bir yıl içinde neler yapabileceğimizi, yaptıklarımızı ve yapamadıklarımızı düşünmeliyiz.

Ekonomik zorluklar aşılır, siyasi krizler çözümlenir.

Ancak! Çocukları harcanmış bir toplumu yeniden onarmak mümkün değildir.

Bugün ülke nüfusumuzun % 33'ü ilk ve orta öğretim yaşındadır. Bu grup, içinden bir bölümü ilerinin liderlerini oluşturacaklardır. (1990 DİE sonuçları)

Bugün bu grup değer yargılarının ve davranış biçimlerinin oluştuğu bir dönemdedir. Doğru yönde kaliteli eğitim aldıkları ölçüde, ülkenin geleceğinde doğru yönde etkili olacaklardır. Doğru yönlendirilmedikleri takdirde, ülkemiz bugün içinde bulunduğu durumdan çok daha büyük zorluklarla karşı karşıya kalacaktır.

Vakıf, ilk oyun parkını Fındıkzade'de açtı. Ancak asıl hedeflenen, çocukların en çok ihtiyacı bulunan bölgelere, illere gidilmesiydi. Suna Kıraç'ın aklında Güneydoğu illeri vardı. Ancak yaşanan terör nedeniyle böylesi bir projeyi bölgede gerçekleştirmek ne kadar mümkündü?

Sonunda Güneydoğu Anadolu'da özellikle artan hızlı nüfus ve kalabalık sınıflarda kaybolan çocukların yeteneklerini ve eğitim konusunda yaşanan dramları yerinde görmek ve oralarda eğitim birimleri ve parklar açmak üzere bir Haziran günü vakıf yönetim kurulu üyeleri bölgeye gitme kararı aldı. O dönemki vakıf başkanı Prof. Yılmaz Büyükerşen, Suna Kıraç, İbrahim Betil, emekli Orgeneral Doğan Beyazıt, Prof. Yavuz Alango ve Cengiz Solakoğlu Diyarbakır'a gitti. O yıllarda Diyarbakır'da Asayiş Kolordu Komutanı olan Orgeneral Yaşar Büyükanıt da vakıf çalışmalarını destekliyordu. Yönetim kurulu üyelerine bir Skorsky helikopter tahsis etti. Bölgede terörün en yoğun yaşandığı yıldı.

Helikopterde silahlı subaylar vardı. Askerler gergindi. Helikopter yerden sadece 20-30 metre bazen 50-100 metre gibi son derece düşük bir irtifa ile uçuşuna devam ediyordu. Yönetim kurulu üyeleri bu tehlikeli irtifadan tedirgin sordu: "Neden bu kadar alçaktan uçuyoruz?" Verilen yanıt havadaki gerginliği izah etmek için yeterliydi: "Füze tehdidi var. Terör örgütünün füze tehdidinden korunmak için bu şekilde gitmek durumundayız."

Suna Kıraç bu seyahatteki tek kadın olarak sükûnetle Lice'den Pervari ve Eruh'a kadar toplam 7 yerde eğitim birimlerinin açılışını gerçekleştirdi. Helikopterle tam 4,5 saat süren yolculuk boyunca Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin bütün çocuklarına umut dolu bir proje ya da hediye götürdü. Akşam misafir olarak kaldıkları orduevine döndüklerinde duş alırken üzerlerinden akan su tamamen toprak doluydu. Çünkü helikopterin inerken ve yükselirken kaldırdığı toz ve toprak üzerlerine yapışmış vaziyetteydi.

Ertesi sabah diğer yönetim kurulu üyeleri Suna Kıraç'ı çok kızdıracak bir öneride bulundular: "Suna Hanım, tek hanım kişi olarak burada kalın, bakın generallerin hanımları var onlarla birlikte sohbet edersiniz," dediklerinde, karşılarında iş dünyasının o ciddi

ve otoriter sesini buldular. Kararlılıkla seyahate katılacağını söyledi. Aynı 4,5 saatlik yolculuk o pazar günü de tekrarlandı ve özel harekât timlerinin damlarda tam teçhizatlı nöbet tuttuğu bir atmosferde açılışlara devam edildi. O gezide Eğitim Gönüllüleri Vakfı tam 15 yerde birden açılış gerçekleştirdi.

Suna Kıraç seyahat notlarında geziyi şöyle değerlendiriyordu:

> Seyahatimizin süresi çok kısa geldi. Bu yıl 57 yaşıma bastım. Hayatımda hiçbir seyahat beni bu kadar etkilemedi. Kendi imkânlarımla hiçbir zaman yapamayacağım önemli bir seyahat oldu. Döndükten sonra niye çok etkilendim diye düşündüm. Ülkenin gerçeklerini, 1984 yılından beri 30 bin sivil, asker vatandaşımızın hayatını kaybettiği terörün nedenlerini görüyordum.
>
> Amansız bir doğa, sarp dağlar, aşırı soğuk, aşırı sıcak, mücadele etmekten başka seçenek olmayan iklim şartları... İhmal edilmiş bir yöre, aş yok, iş yok, eğitim yok. Yoklardan sonra ortaya konulan her türlü kötü niyetli seçeneği değerlendirmek.
>
> Yıllarca terörün insanları tükettiği, kültür ayrılıklarının yaşam savaşına dönüştürüldüğü, etnik ayrımların filizlendiği, umutların dağıtıldığı bir yöre. Yörenin gerçeklerinin bir bölümünü gördük. Bu yörenin insanı ile bütünleşen, onların bir parçası haline gelip, onlara hizmet için çırpınan isimsiz kahramanları tanıdık.
>
> Bu önemli vatan görevinde askerlerimizin, devlet temsilcilerimizin eşlerinin gece gündüz çalışan kocalarının yanı başında onlara nasıl destek verdiklerine tanıklık ettik.
>
> Güneydoğu gerçeği çok farklı. Çözüm de yöreyi, yöre insanını çok iyi tanımaktan geçiyor. İstanbul'da oturup uzaktan çözüm aramak, sorunu bir kimlik

sorunu olarak görmek bizce çok yanlış. Devletimizin yanında sivil toplum örgütlerine, özel sektöre çok önemli görevler düşüyor. Oraları ziyaret edip umut dağıtmak, sonra bunları unutmak o yörelere yapılabilecek kötülüklerden biri. Gerçekçi olmak, gerçekleri görebilmek çok önemli. Devlet en iyi yöneticilerini buralarda görevlendirmeli. Başta sağlık ve eğitim sorunları öncelikle ele alınmalı. Hayali fabrikalar değil, yöre gerçeklerine uygun ekonomik çözümler üretilmeli. Önce tarım ve hayvancılık canlandırılmalı.

Terörün bir daha canlanmaması için bunlar çok önemli. Yoksa büyük ölçüde sağlanan güven ortamının kalıcı olmasını beklemek hayal. Anarşi ile yıllar süren bir mücadeleye tekrar girmek çok pahalı ve kanlı. Ekonomik çözümler üretmek çok daha ucuz ve kansız.

Prof. Yılmaz Büyükerşen'in, gıyabında yaptığı konuşmalarda "Türk çocuklarının eğitim annesi" diye tanımladığı Suna Kıraç'ın bu projesi adım adım ülke geneline yayılıyor, Türkiye'de ilk kez vakıf sayesinde sivil toplum örgütlerinde "gönüllülük" kavramı kullanılmaya başlıyordu. Suna Kıraç, vakıf faaliyetlerinin gelişmesinden hoşnuttu ancak daha fazlasını istiyordu. Vakfın kamuoyunda yeteri kadar tanınmadığı kanısındaydı. Çalışmaların yeterince duyurulmadığından kaygı duyuyor, vakıf için sürekli mükemmelliği arıyor, adeta acele ediyordu. Deprem sonrası, dönemin İçişleri Bakanı Saadettin Tantan'ın Suna Kıraç ile yaptığı görüşme sonrası "para toplama" yetkisi vermesiyle vakıf bir anda kamuoyunda etkin bir rol üstlendi.

NTV'de gerçekleştirilen kampanya, Hayat Mahalleleri projesiyle bir günde tam 3 milyon dolara yakın para toplandı. Beşiktaş'ın efsanevi oyuncusu "Şifo" lakaplı Mehmet Özdilek'in jübile gelirini

vakfa bırakmasıyla Eğitim Gönüllüleri hareketi büyük bir popülerite ve ivme kazandı.

Artık Eğitim Gönüllüleri Vakfı bir çekim merkezine dönüşmüştü. Maddi olanağı olmayanlar da bilgisini ve emeğini ortaya koyuyordu. Gönüllüler, çocukların eğitimine, oyunlarına ve çalışmalarına katkı sağlıyor, onlara okul dışında yapıcı, üretken ve sosyal bir ortam sağlıyordu.

Suna ve İnan Kıraç, vakıf faaliyetlerine Antalya'da bir oyun parkı kurarak bağışçı sıfatıyla da katıldı. Kıraç Ailesi adını verdikleri bu oyun parkına her türlü olanağı sağlamayı hedef edindi. Antalya Suna-İnan Kıraç Eğitim Parkı Müdürü Nuran Özkırım bu hedefin ne kadar gerçekleştiğini şöyle dile getiriyordu:

> Hem Eğitim Gönüllüleri için hem Antalya için hem de Türkiye için hakikaten gurur duyulacak bir proje. Mimari açıdan, inşaat kalitesi açısından aynı kaliteyi görüyorsunuz. Bu kaliteyi de isteyen, aile. Aile bunun böyle olmasını istemiş. Orası öğrencilere yönelik, çocuklara yönelik bir yer. Mekân diye çok farklı, daha farklı bir şey, daha basit bir şey yapılabilirdi. Oysa hem güzel mekânlar, hem de fonksiyonel mekânlar olsun istemişler. Bizim vakfımızda arkadaşlarım bana takılırlar, "Eğitim Gönüllülerinin Harvard'ı" diye. Çünkü belirli şeyler diğer yerlere nazaran daha farklı, daha güzel, daha kaliteli, daha mükemmel olarak düşünülmüş. O farkı görebiliyorsunuz.

Antalya'daki bu eğitim parkında maddi olanağı olmayan çocuklara basketboldan müziğe, bilgisayar kursundan okuldaki dersleriyle ilgili kurslara kadar hemen hemen her alanda katkı sağlanıyor. Bu parkta bin kadar çocuğa program çerçevesinde eğitim veriliyor. Parkta çalışan 400

civarında gönüllü var. 18 yaşını bitiren, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı, lise mezunu herkes gönüllü olabiliyor. Zira Eğitim Gönüllüleri'nde herkesin çocuklarla yapabileceği bir şey var. Antalya'daki gönüllülerin çoğu Akdeniz Üniversitesi öğrencilerinden oluşuyor.

Eğitim Gönüllüleri'nde çocuklarla birebir yapılan her türlü etkinlik gönüllüler tarafından yapılıyor. Çalışmalarda aile, öğretmen vevakıf bir sacayağı şeklinde çalışıyor. Yani çocuğun ailesi ve öğretmeninin de desteği alınarak çalışmaların etkinliği sağlanıyor. Oyun parklarına gelen çocuklar sadece bilgiyle donanmıyor, davranışlarında da belirgin değişiklik gözleniyor.

Nuran Özkırım bu değişikliği şöyle tarif ediyor:

> Gelen çocuklar mutlaka çok şey öğreniyorlar ama benim için en önemlisi -ki bunu öğretmenleri de altını çizerek söylüyorlar- davranışlarında değişiklik olması. Okulun bahçesinde çocuklar teneffüste oynarken hangi çocukların parka gittiğini biz görebiliyoruz diyorlar. Bu çok güzel bir şey. Şanslıyız, biz daha küçük gruplarla çalışıyoruz. Okullardaki sınıflar kırk kişi civarında, bizse yirmi çocukla çalışıyoruz. Onlar öğretmen konumunda, gönüllü yani etkinliği yapan kimseler ise bir abla ya da abi. Onlara bir rol modeli olabilecek kimseler. Yani bir okulda, öğretmen-öğrenci arasındaki uçurum bazen sertlikle halledilen bir şey olmayıp, daha sevgiyle, daha rahat bir ortamda olduğu için çocukların belirli şeyleri öğrenmesi, kavraması veya davranışlarındaki değişiklikler daha kolay ortaya çıkıyor.

Oyun parklarına gelen çocuklar yeteneklerini, eğilimlerini ve tercihlerini burada keşfediyor. Çocukların özelliklerini ortaya çıkaran

bu modelin olumlu sonuçları, gönüllülerin de harcadığı emek ve paranın en büyük ödülü oluyor. Nuran Özkırım anlatıyor:

> Buraya ilk gelen çocuklarımız lise ya da meslek liselerini bitirdiler. Geriye dönüp, bu defa gönüllü olarak bize geldiklerinde, onların büyüdüğünü gözümüzün önünde olgunlaştıklarını görmek çok hoş bir duygu. Bu, tabii ki hiçbir zaman bir öğretmenin, bir okulun katkısı kadar olmasa da bizim de karınca kararınca bir katkımız var diye seviniyoruz. Çocukların bazı becerileri ortaya çıkıyor, mesela bir çocuğun resme yatkın olduğunu görüyorsunuz. Gönüllü bu konuda yardımcı oluyor, dışarıda da ona destek veriyor. Güzel sanatlar lisesine hazırlayabiliyor. Bir çocuğumuz satranç konusunda çok yetenekliydi ona destek verdik, dışarıda daha geniş kapsamlı bir satranç kulübüne gitti. Antalya şampiyonu oldu. Bir kız futbol takımımız var. Ligimiz yok ama kızlarımız çok iyi futbol oynuyor.

Suna Kıraç'ın Antalya'daki oyun parkındaki çocuklarla arasında farklı bir bağ var. Her ayrıntıyı yazarak not alan Suna Kıraç'ın bu özelliğini bilen çocuklar Suna Kıraç'a mektuplar yazdı ve hepsi yanıtlandı. Çoğu yaşamlarındaki ilk mektuplarını Suna Kıraç'tan aldı. Suna Kıraç oyun parkını her ziyaret ettiğinde çocuklar ona el becerileriyle yaptıkları şeylerden hediyeler yolluyorlar. Doğum gününde kartlar hazırlıyorlar.

Suna Kıraç da Antalya'daki oyun parkının durumunu, ihtiyaçlarını ve faaliyetleri haftalık raporlar halinde takip ediyor. Aile her Antalya ziyaretinde mutlaka oyun parkına giderek gelişmeleri yerinde gözlüyor. Yani Suna Kıraç babasına verdiği sözü her koşulda

tutmaya devam ediyor. Eğitim Gönüllüleri Vakfı yarım kalan bir proje olmak bir yana her geçen yıl büyümesini sürdürüyor.

Bugün Suna Kıraç'ın düşleri gerçek oldu. Vakfın bağışçısı 200 bini geçti. Türkiye'de ilk kez bir vakıf bu sayıda bağışçıya seslendi. Vakfın doğrudan gönüllüsü olarak çalışanların sayısı ise 10 bini aştı. Türkiye'nin 82 noktasında 7-16 yaş grubundaki çocukların okul sonrası eğitimleri bir toplumsal harekete dönüştü. Vakıf bugüne kadar tam 600 bin çocuğa bu şekilde eğitim hizmeti götürdü.

Eğitime, sanata ve tarihe katkı: Suna ve İnan Kıraç Vakfı

Koç Ailesi 600 yılı aşkın ve Hacı Bayram-ı Veli'ye kadar uzanan bir kökene sahip olmasıyla, Anadolu'nun aristokratik geleneğini iş dünyasında sürdüren ender temsilcilerden biri olageldi. Aile sadece kendi köklerine değil, Anadolu kültürü, sanatı, zanaatı ve uygarlığına olan duyarlılığını hiç yitirmedi. Aile içinde yıllar içinde gelenekselleşecek ve sonraki kuşakta ise kurumsallaşarak müzeciliğe dönüşecek olan sanat eseri toplama alışkanlığını ilk başlatan anne Sadberk Hanım oldu.

Sadberk Hanım için tesadüfi olarak başlayan Türk-Osmanlı eserlerini toplama merakı, zaman içinde bir koleksiyoncu titizliği ve seçiciliğine dönüşmüştü. Sık sık Kapalıçarşı'ya uğruyor, yeni gelen eserleri doğrudan takip ediyordu. Esnaf da Sadberk Hanım'ı tanıyor ve ağırlıyordu. Yıllar içinde bu merakın giderek uzmanlığa dönüşmesiyle Sadberk Hanım kolay kandırılamayan, tuzağa düşmeyen bir koleksiyonere dönüşmüştü. Zira sadece yeni sanat eserlerini değil, rayiç fiyatları da biliyordu. Bu Kapalıçarşı "seferleri"ne kimi zaman çocuklarını da götürüyordu. Suna Kıraç bu hummalı alışveriş ve pazarlıklar sırasında sıkıntıdan patladıklarını hatırlıyordu. Ancak aradan yıllar geçtikten sonra bu defa, "Meğer göz aşinalığı dört

çocuğa annemden geçmiş. Hepimiz koleksiyoner olduk. Annem müze hayaliyle bizlere bir çöp vermedi," diye yazacaktı.

Sadberk Hanım dev bir koleksiyona kavuşmuştu. Edindiği sanat eserleri evin ikinci katında bavullarda korunuyordu. Sadberk Hanım ise bu tarihi mirası Türk halkıyla paylaşmanın düşünü kuruyordu. Ancak eşi Vehbi Koç'a bir müze kurulması fikrini açmaktan çekiniyordu. Zira bir defasında konuyu kendisi gibi koleksiyon meraklısı arkadaşı yazar Nezihe Araz'la birlikte Vehbi Bey'e açtıklarında, "Ne yapacaksınız müze açmayı, hayır işleyecekseniz ya hastane açın ya da mektep," yanıtını almıştı. O yıl Koç Vakfı'nın kuruluşu için gerekli izinleri alan Vehbi Koç için öncelik, hayır faaliyetleri için yapılacak yatırımlardaydı. Sadberk Hanım'ın -geliri kendisine kişisel harcama yapması için tahsis edilen- Koçtaş arazisinin kira gelirlerinden elde ettiği maddi olanakları ise böylesi bir müzenin kurulması için yeterli değildi. Ailenin mutfak ve benzeri masraflarının karşılanması için holdingden gönderilen para ise harcamaları ancak karşılıyordu. Sadberk Hanım ise kendi kişisel gelirini tarihi eserleri toplamak için kullanmıştı.

Oysa müze kurma hayali Sadberk Hanım için bir tutkuya dönüşmüştü. Henüz 1967 yılının Ocak ayında geçirdiği bir rahatsızlık sonrasında hazırladığı "vasiyetnamesi"nde kızlarına kendi hesabından birer milyon lira verilmesini, (Suna'ya çeyiz için 100 bin lira fazla verin notunu da düşmüştü) isterken en değer verdiği mücevherini "müzeme koyun" diye ayırmıştı. Ölümünden altı yıl önce hazırlanan bu "vasiyetnamede" Sadberk hanım kendi adına bir müze açılamayacağı fikrine inanmış olsa gerek ki "topladığı birkaç şey"in Ankara ya da İstanbul'daki bir müzenin yanına yapılacak ek bir pavyon ile sergilenmesini ve bu pavyona kendi adının konulmasını istemişti. Sadberk Hanım eşi Vehbi Koç'a ise "Beni unutmamanı dilerim," vasiyetinde bulunmuştu.

Aradan 6 yıl geçtikten sonra Sadberk Hanım'a kanser teşhisi konulduğunda bir kez daha vasiyetnamesini kaleme alacaktı. "Hayatım,

kocam," diye hitap ettiği eşine bu defa, "Elli senelik hayatımız sona erebilir. Allah senden ve evlatlarımdan razı olsun. Çok mesut ol. Çocuklara gelince; bugünün en iyi çocukları. Onlara benim hatırım için kusurlarına bakma. Ben analık hakkımı helal ediyorum," diyecek ve müze ile ilgili şu vasiyette bulunacaktı: "Müzemi yapın. Koç Holding'e kalsın." Sadberk Hanım Atina'da Antonis Benakis tarafından kurulan Benakis Müzesi'ni gezmiş ve hayran kalmıştı. Adının, emeklerinin ve eserlerin böylesi bir müzede yaşatılması ne güzel olurdu!

Sadberk Hanım'ın vefatından sonra Vehbi Koç bu vasiyeti yerine getirmek için harekete geçti. Ne gariptir ki mevzuat böylesi bir düzenleme yapılması için yeterli değildi. Ailenin girişimleriyle özel şahısların da müze kurmasına olanak sağlayan kanun kabul edildi. Sadberk hanım vasiyetiyle Türkiye'de müzeciliğin makus talihini kırıyor ve yepyeni bir sürecin önünü açıyordu.

Sadberk Hanım Müzesi, geçmişte Azaryan Yalısı olarak bilinen ve ailenin yazlık olarak kullandığı yerde açıldı. 19. yüzyıl sonlarında inşa edildiği kabul edilen, üç tam bir çatı katından oluşan ve üslup olarak Avrupa geleneksel halk mimarisinden örnek alınarak yapılmış olan bu yapıda başlayan ve Prof. Dr. Sedat Hakkı Eldem tarafından gerçekleştirilen restorasyon çalışmaları sonrasında müze Sadberk Hanım'ın ölümünden tam 7 yıl sonra, 14 Ekim 1980'de faaliyete geçti.

Sadberk Hanım'ın düşü gerçekleşmişti. Sonraki yıllarda Koç Ailesi müzeye adeta tutkuyla bağlandı. 1983'te Koç Vakfı tarafından satın alınan Kocabaş Koleksiyonu'nun sergilenmesi için müzeye ek bir bina daha yapıldı ve "Sevgi Gönül Binası" olarak anıldı. Aslında Sevgi Gönül bu katkısıyla babası Vehbi Koç'un tıpkı annesi gibi "erken vasiyet"lerinden birini gerçekleştirmiş oluyordu. Bu bina ve yapılan düzenleme 1988'de Europa Nostra Ödülü'nü alacaktı.

Vehbi Koç da ölümünden 3 yıl önce, 11 Ekim 1993'te dostu Nejat Eczacıbaşı'nın vefatı sonrasında "Koç tarihi" açısından belge niteliği

taşıyan vasiyetnamesinin 9. maddesinde, "Evlerinizdeki kıymetli ve antika eşyaları Sadberk Hanım Müzesi'ne hibe edin. Dört kardeş namına bir bina yaptırılarak her odasına kendi isimleriniz konsun," uyarısında bulunuyordu. Çocuklarından "bilhassa dikkate almaları gereken husus" diye nitelediği noktada ise şu dilekte bulunuyordu:

"Annenizin namına Büyükdere'de kurulan Sadberk Hanım Müzesi'nin yaşaması için elinizden gelen her fedakârlığı yapınız."

Vehbi Koç bu "erken vasiyetname"den iki yıl sonra 1995'te oğlu Rahmi Koç ve kızı Suna Kıraç'a yazdığı bu ilginç notta, içinde ukde kalan, eşinin o vasiyetini hatırlıyor ve uyarıda bulunuyordu:

Vehbi Koç'tan Rahmi M. Koç ve Suna Kıraç'a mektup

1. 31 Aralık akşamı yılbaşı münasebetli ile sizin evde yemek yedik.

2. 1 Ocak akşamı da Suna'nın evinde yemek yedik.

İkinizin evinde de o kadar güzel heykeller, tablolar ve levhalar var ki, herhalde bunları uzun seneler sonucu, büyük paralarla temin ettiniz.

Anneniz ölmeden evvel bana şunu söylemişti: "Vehbi Bey, sen ölümünden sonra kendini andıracak birçok eser yaptın, bana bir şey yapmadın. Benim için bir şey yapmanı istiyorum," demişti. Bildiğiniz gibi kısa bir zamanda annenizi kaybettik. Söyledikleri bende iz yaptı ve Büyükdere'deki evi vakfa hibe ettim. Bağışladığım bu binada Sadberk Hanım Müzesi'ni açtık. Bu müzeye şimdiye kadar birçok eserler alındı ve gayet güzel bir müze haline geldi.

Size tavsiyem, noter vasıtası ile birer vasiyetname yapın, bunlar bizim vasiyetnameler gibi Koç Holding'de kasada muhafaza edilsin ve bu eserlerin

hepsi Sadberk Hanım Müzesi'ne verilsin. Eğer bunu yapmazsanız, emin olun sizlerden sonra çarçur olacak.
Babanız olarak tavsiyelerimi yazdım. Karar size ait.
CC: Bn. Semahat Arsel, Bn. Sevgi Gönül

Oysa Koç Ailesi'nin ikinci kuşağı olan dört evladı da -topladıkları eserlerin "çarçur olması bir yana"- ailenin koleksiyon toplama geleneğini çok daha ötelere taşıyan ve Türkiye'de kültür ve sanat yaşamına çok değerli katkılar sağlayacak olan projeleri hayata geçirecek ve adlarıyla anılan eserler gerçekleştirecekti.

Antalya'ya ve Türkiye'ye iki hediye: AKMED ve Suna ve İnan Kıraç Müzesi

Suna Kıraç için belki de en çarpıcı tanımı Hasan Subaşı yaptı: "Vehbi Koç'un dışa dönük, çok yönlü haliydi." Vehbi Koç'un sade, mütevazı, evcimen ve iş dışında başka şeylere çok da meraklı olmadığı yaşam tarzına karşılık Suna Kıraç yaşamdan keyif almayı da amaçlayan bir anlayışa sahipti. Robert Kolej'den itibaren faal bir yaşamı seçmişti. Kültür, sanat, edebiyat ve müziği hiç vazgeçemediği değerler olarak bir yaşama biçimine dönüştürmüştü. Aile içinde Sevgi Gönül'le birlikte sanata ve müziğe en düşkün isimdi. Bu tutkusunu sadece Türkiye'de değil, yurt dışındaki bütün gezilerine de taşıyor, seyahat öncesinde rezervasyonlar yaptırarak, gittiği kentlerin kültür ve sanat etkinliklerine katılmaya özen gösteriyordu. Suna Kıraç, babasıyla arasındaki en önemli farkı da bu noktada görüyordu. Kendisiyle yapılan söyleşide bu ayrımı şöyle tarif ediyordu: Babamın bütün hayatı iştir. Oysa benim değişik meraklarım, hoşuma giden iş dışında başka şeyler de var."

Bu "merak"larını ablası Semahat Arsel "bohem" yaşamının unsuru olarak görüyordu. Semahat Arsel, kardeşi Suna Kıraç'ı şöyle tanımlıyordu:

> Gayet otoriter falan ama içi fevkalade yumuşaktır, fevkalade eğlencelidir. Sanata merakı var. Güzel şeylere fevkalade düşkündür. Kaliteye düşkündür. Okul yıllarından arkadaşlarıyla bir grup kurmuştu. Kitapları, gittikleri filmler, tiyatrolar, konuşmalar bayağı bohemdi.

Bu "bohem"liği Koç Üniversitesi'nin kuruluş sürecinde öngördüğü gerçekçi rakamlar nedeniyle Vehbi Koç'un "Bu şair hiç dayak yememiş," diye kızdığı Talat Halman çok farklı bir açıdan değerlendiriyordu:

> Kendisi ve dünyayla alay edebilmesi en hoş tarafıdır. Bir yandan hem iktisadı, maliyeyi, ticaret âlemini çok iyi izler ve bilirdi. Bir yandan da sanata ve kültüre meraklıydı. Büyük bir tiyatro merakı vardı. Piyesleri izlerdi. Tiyatrocularla yakın ilişkileri ve arkadaşlıkları olmuştu. Çok iyi bilirdi dünya tiyatrosunu, New York'a ne zaman gitse ki sık sık gidiyordu, mutlaka piyeslere, müzikhollere gider ve hepsini çok iyi tahlil ederdi.

Suna Kıraç'ın yaşamında sanat en önemli yapı taşlarından biri. Okul yıllarından itibaren edindiği bu alışkanlığı aile yaşamında Sevgi Gönül ile paylaşıyordu. Zamansız hayata veda ettiği gün Suna Kıraç'a en büyük acılardan birini yaşatan Sevgi Gönül, kız kardeşi Suna Kıraç'ı anlatırken en çok bu paydalarının altını çiziyordu.

Suna Kıraç o yaşama sevinci ile dolu ve adeta ikiz kardeşi gibi yetiştiği Sevgi Gönül ile birlikte Koç Ailesi'nin hayata dönük yüzüydü. Suna Kıraç'ı Sevgi Gönül'den farklı kılan iş yaşamındaki disiplini, ciddiyeti, yaratıcılığı, otoritesi ve Vehbi Koç ile kurduğu teşriki mesaisiydi. Suna Kıraç aldığı eğitimi olumlu yönde kullanmış ve sanata ve kültüre yönelmişti. Ancak eşi İnan Kıraç evlilik yıllarının başlangıcında, hayata farklı bir yerden bakıyordu. Erken yaşta anne ve babasını kaybeden İnan Kıraç için yaşam mücadelesi erken başlamış, yaşamı anlamlandıran sanat ve kültür uğraşlarına ayıracak zaman bulamamıştı. Suna Kıraç 2002 Ekim ayında kaleme aldığı anılarında bu ilginç zıtlığı esprili bir dille anıyordu:

> Evliliğimizin ilk yılında Mefküre Şerbetçi Hanım'ın açtığı Galeri Ada'da Rasin Ersebük'ün sergisi vardı. Ben ısrarla İnan'ı sergiye gelmesi için zorladım. O da fabrikadan geldi, sergiyi gezdik. Rasin Bey yanımıza geldi, "Beğendiniz mi?" diye sordu. Ben ne

> kadar beğendiğimi anlatırken, İnan aradan atladı ve "İnşallah yakında sizin de serginize geliriz," deyiverdi. Adam ne olduğunu şaşırdı, ben bozuldum, surat astım. Şimdi olsa aldırmam. İnan'ın resim aşkı o kırdığı pottan sonra başladı. Şimdi rafine resimler satın alıyor. Ben ise İnan'ı değiştirmekten vazgeçtim.

Suna Kıraç'ın "artık değiştirmekten vazgeçtiği" İnan Kıraç, sadece eşi için değil, Türkiye sanat ve kültür yaşamı için çok anlamlı bir hediyeyi Suna Kıraç'ın doğum gününe saklamıştı. O hediye, Kıraç ailesine, çok yeni ama hiç yitirilmeyecek bir kapıyı aralıyordu.

Suna Kıraç'ın 50. doğum günüydü. Ülkenin bu en zengin kadınlarından birine ya da sanata, kültüre, iş hayatındaki rollere yani maddi yaşama böylesine doygun bir eşe acaba bu en kritik eşikte ne hediye edilebilirdi? İnan Kıraç da aynı kaygıları hissetmiş ve Suna Kıraç'ı çok şaşırtacak ve Türkiye'ye yepyeni bir hizmetin öncüsü olacak o ilk adımı atmıştı. İnan Kıraç kendi elyazısıyla eşine verdiği hediyeyi şöyle anlatmıştı:

3 Haziran 1991
Sevgili Sunacığım,

Bugün 3 Haziran 1991... 50 yaşına bastığın gün. Bu süre içinde 24 yılın benimle geçti. Seni sevdim, en güzel anılarımı bütün mutluluklarımı seninle paylaştım.

Bu sene mali imkânlarımın bana verdiği durumu değerlendirerek, Antalya'da Barbaros Mahallesi'nde tarihi bir kiliseyi senin için alma fırsatı buldum.

Sevgili anneciğinin ismi bugün Sadberk Hanım Müzesi ile yaşamakta. Kültür varlığımızın pek çok eseri de bu çatı altında korunabilmekte. Sizler, çocukları olarak, bu eserin yaşayabilmesi için elinizden her geleni yapmaktasınız.

Benim de tek arzum, bu Allahın evinin bundan böyle senin adını taşıyan bir müze haline dönüştürülmesidir. Binanın restorasyonu ile beraber bu müsaadeyi alabilmek için gereken çalışmaları yapacağımdan emin olabilirsin.

Sunacığım, bu mektubuma ek olarak kızımız İpek'e de bir mektup yazıyorum. O da sizler gibi, annesine layık bir çocuk olur ve senin adına yapılacak bu kuruma sahip çıkar ve onu mükemmelleştirerek kendi çocuklarına bırakır.

Sunacığım, yeni yaşını kutluyor, hep birlikte nice mutlu seneler diliyorum.

Seni çok öpüyorum, canım benim.

İnan Kıraç

Ve aynı gün kızı İpek'e yazdığı mektup:

3 Haziran 1991

Sevgili İpekçiğim,

Bugün 3 Haziran 1991... Annenin 50. yaş günü. 7 Haziran'da sen ilkokul birinci sınıfını bitirmiş olacaksın.

Annene Antalya'da Barbaros Caddesi, Kaleiçi'nde çok sevdiğimiz fakat bir fırsatını bulup bugüne kadar alamadığım çok eski bir kiliseyi aldım. Kendisine ilişikteki mektubu yazarak, bu binayı doğum günü hediyesi olarak veriyorum. Ayrıca, bu binanın restorasyonu ile beraber müze haline dönüşmesi için elimden geleni yapacağım.

Senden istediklerim, buranın büyümesi ve yaşaması için maddi ve manevi desteği hayatın süresince vermendir. Senin ailemize katılışından sonra, yani son 7 senemiz çok dolu ve mutlu geçti. Seninle beraber dünya görüşümüz değişti...

İpekçiğim, Sadberk Hanım Müzesi'nin büyümesinde annenin çok büyük katkıları olmuştur. Senin de annenin adına kurulacak böyle bir yeri en iyi şekilde yaşatacağına ve büyüteceğine olan inancım sonsuzdur.

İnan Kıraç

Kıraç Ailesi yıllardır eski eser topluyordu. Bu eserleri toplarken ilginç bir seçim yapmışlardı. Saray, ağırlıklı olarak Çin ve İznik çinilerini kullanmıştı. Oysa Osmanlı İmparatorluğu'nda halk nasıl yaşıyor, gündelik yaşamın estetiği nasıl biçimleniyordu? Bu sorular önemliydi, ancak halkın gündelik kullanımında kullandığı seramik ürünler "değersiz" olduğu düşüncesiyle muhafaza edilmiyordu. Oysa 17. yüzyıldan itibaren seramik üretiminde önem taşıyan bu iki merkezdeki seramiklerden günümüze kalanları bulmak ve sınıflandırmak çok zahmetli bir işti. İşte asıl zorluk da buradaydı. Suna ve İnan Kıraç'ın çabaları meyvesini verdi ve bugün koleksiyonda 350 civarında Çanakkale seramiği bulunuyor. Kütahya seramiklerinde ise sayıları 253 parçayı bulan seçici bir koleksiyon ortaya çıktı. Bu koleksiyon aslında ailenin, topluma dönük müzecilik hizmeti için çok önemli bir başlangıçtı.

Kaleiçi'nin anıtsal nitelikli kültür varlıklarından biri olan Aya Yorgi (Agios Georgios) Kilisesi'nin yapım tarihi kesin olarak bilinmiyordu. Ancak kitabesine göre 1863 yılında esaslı bir onarım geçirmişti. Mübadelede Girit'ten gelen bir mülteci aileye verilen evin bahçesindeki kilise bir pamuk deposu olarak kullanılıyordu. İnan Kıraç'ın hediyesi tarihi bir değeri geri kazandırıyordu. Kilise, dikdörtgen planlı, tek hacimli, üzeri tonoz örtülü ve genel görünümüyle Akdeniz mimarisinin tipik özelliklerini taşıyordu ve yapının içi ve cenneti simgeleyen tavanı mavinin değişik tonlarında kalemişi bezemelerle süslüydü. Kilise 1993-1995 yılları arasında Mimar Dr. M. Sinan Genim tarafından aslına uygun olarak restore edildi.

Kilisenin bitişiğindeki Kaleiçi'ne özgü klasik mimarisiyle Antalya evi ise Aydın Doğan'a aitti. Bu evi Aydın Doğan'dan devralan Kıraçlar, evi aslına uygun olarak restore ettirdikten sonra enstitü burada açıldı. Müzenin hemen yanı başındaki tarihi yapı ise restore edilip "Antalya Evi" olarak ziyaretçilere açıldı. Evde odalar, Antalya halkının geleneksel ev ve yaşam tarzına ilişkin bölümlere ayrılarak

bu yaşama dair çarpıcı kesitler canlandırılıyor. Ses ve objelerle Kaleiçi'nin tarihi evleri bu evde yaşatılıyor.

Suna Kıraç "ilk göz ağrısı" olarak Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü'nün kurulmasına karar verdi. Antalya sahip olduğu benzersiz kültürel mirasıyla Akdeniz medeniyetlerinin beşiğiydi. Enstitü fikrini Antalya'da kazı yapılan önemli merkezleri gezerek arkeologlar, tarihçiler ve bilim insanlarıyla tartışan Suna Kıraç, sonunda "yerel değil evrensel" şiarıyla Antalya yerine Akdeniz'e seslenmeyi amaçlayan ve bu nedenle de adını bu şiardan alan enstitünün kurulmasına kararverdi. 18 Mayıs 1996'da AKMED görkemli bir törenle hizmete girdi. Açılış günü kütüphanesinde birkaç yüz kitap vardı.

Aslında bu enstitü fikri Marsilya'daki enstitüden ilham alınmıştı. Zira Marsilyalıların tarihi çağrısına belki de asıl yanıt vermesi gereken, Osmanlı'nın doğduğu bu topraklar ve Antalya'nın binlerce yıllık tarihi mirası olsa gerekti. Akdeniz ticaretini yönlendiren ve kral adına elçilik görevleri üstlenen Marsilyalılar, ticaret odaları vasıtasıyla, Akdeniz'in ortak tarihine sahip çıkılması için bir çağrı yapmıştı:

"Tarihimizi birleştirmek için Akdeniz'e kıyısı bulunan bütün ülkeler bir Akdeniz medeniyeti enstitüsü kursun. Karşılıklı bilgi alışverişi ile hem Akdeniz'in ortak tarihini yaşatalım hem de enstitüler arasındaki bilimsel dayanışma ile karşılıklı olarak birbirimizi güçlendirelim."

Bu çağrıya Akdeniz'in en önemli kentleri olumlu yanıt verdi. Fas, Mısır, Dubai, Lübnan, İspanya, eski Yugoslavya Cumhuriyeti ve İtalya'nın Venedik, Floransa, Pisa gibi önde gelen kentleri kurdukları enstitülerle Akdeniz medeniyetinin araştırılmasında önemli roller üstlendi. Oysa asıl kaynak İstanbul'du. Zira

Akdeniz ülkelerinin büyük bir kısmının arşivi, yani geçmiş tarihi Osmanlı'nın başkentine getirilmişti ve devlet arşivlerinde yatıyordu. Marsilyalılara bu fikri Türkiye vermişti. Ancak ne gariptir ki Akdeniz ülkelerinde yankı bulan bu öneri Türkiye'de bir türlü gerçekleştirilememişti. AKMED'in kuruluşu işte bu taahhüdün yıllar sonra bir biçimde yerine getirilmesiydi.

Kıraçlar, isimlerini taşıyan enstitünün yaman bir takipçisi oldu. Aile AKMED'in faaliyet alanı olarat belirlenen üç sacayağını, "arkeoloji, tarih ve Antalya"yı, yaz aylarını geçirdikleri bu kente duydukları sevgiden çok ihmal edilmez bir görev algılıyordu.

Enstitünün süreli yayını ADALYA, Kıraçlar'ın sunumuyla hemen yayın hayatına girdi. Bilim kurulları oluşturuldu; art arda kitaplar yayınlanmaya başlandı. Enstitünün amaçları doğrultusunda kültürel etkinlikleri giderek yaygınlaştı. Yıllık konferanslar, paneller, arkeoloji günleri, Arkeolojik Belgesel Film Festivalleri organize edilmeye başlandı. Enstitüye yurt içinden ve dışından önemli bilim insanları çalışma ve konferanslar için geldi. İstanbul, Antalya, İzmir, Bursa, ve Efes'te koleksiyon ve AKMED arşivinden seçkilerle boyutlu sergiler ve hemen hemen her sergi için de uzmanlarınca kataloglar düzenlendi.

Bir defasında, Akdeniz Üniversitesi'ndeki bilim insanlarının Suna Kıraç'a Türkiye'de sadece bir kütüphanede bulunan, oldukça pahalı bir yayın dizisine duydukları ihtiyacı laf arasında belirtmelerinden sadece 10 gün sonra, kitapların takım olarak özel kurye ile enstitüye getirilmiş olması enstitü çalışanları için en mutluluk veren sürprizlerden biriydi.

Mevcut binaların ihtiyacı karşılayamaz hale gelmesi üzerine bir yandan da ek bina onarım ve restorasyon inşaatları devam edildi. Ek binalar da hizmete sokulduğunda artık AKMED, dört bölümden

oluşan zengin kütüphanesi, donanımlı bir konferans salonu, sergi salonu, ofislerden oluşan yeni binasına taşınmıştı. Eski bina ve Aya Yorgi Kilisesi ise kısa bir teşhir, tanzim çalışmasının ardından "Suna-İnan Kıraç Kaleiçi Müzesi" adıyla 2000 yılında enstitünün bünyesinde özel müze statüsüyle kapılarını ziyarete açtı. Müzenin teşhiri sırasında Suna Kıraç'ın yol arkadaşı Sevgi Gönül'dü. Müzenin tanzimi ve objelerin seçimini birlikte yapmışlardı.

Bugün Enstitü bölümünün on binlerce kitaplık ihtisas kütüphanesinden yüzlerce araştırmacı yararlanıyor; lisans, yüksek lisans ve doktora burslarıyla genç araştırmacılar teşvik ediliyor, yöredeki büyük kazı, araştırma, onarım projeleri destekleniyor. Enstitü yayınları arkeoloji dünyasında tanınıyor, aranıyor. Süreli yayını ADALYA, ülkemizden yabancı indekslere giren ilk dergi oluyor; 15 yıl aradan sonra Uluslararası Likya Sempozyumu'nu başarıyla düzenliyor. Kıraçlar AKMED aracılığıyla bölgede gerçekleştirilen kazı çalışmalarının da sponsorluğunu gerçekleştiriyor.

Tüm bu gelişmeleri AKMED'in İcra Komitesi Başkanı olarak Suna Kıraç tıpkı ilk günkü gibi adım adım izliyor, inceliyor, denetliyor, direktifler veriyor.

2000 yılında ise müzenin restorasyonu tamamlandı ve halka açıldı. Suna Kıraç bütün bu projelerin hemen hemen her aşamasına fiili olarak katıldı. Müzede sergilenen eserler sadece Türkiye'de değil, yurt dışındaki müzayedelerden de toplanarak müzeye getirildi. Suna ve İnan Kıraç müzecilik fikrini öylesine sevmişti ki Antalya'ya geldiklerinde, Müze'yi ziyaret eden önemli devlet ve siyaset adamları bir yana turistlere bile gönüllü rehberlik ediyorlardı.

Kıraçlar müze ve enstitünün kurumsallaşacağı günlere kadar sık sık Antalya'yı ziyaret etti. Her gelişlerinde yüklerini, yurt içinden yurt dışından temin ettikleri kutu kutu nadir kitaplar

oluşturuyordu. Enstitü Müdürü Kayhan Dörtlük bu eserlerin enstitüye teslimi sırasında Suna Kıraç'ın gözlerindeki pırıltıyı bugün bile hatırlıyor. Giderek büyüyen kütüphane AKMED'i bilimsel bir çekim merkezine dönüştürmeye başlamıştı.

Suna Kıraç AKMED'i iş dünyasına özgü kısa vadeli bir imaj çalışmasının ürünü olarak hiç görmedi. AKMED kurumsallaştığı, bilim dünyasında saygınlığını kazandığı ve kütüphanesinin bilimsel açıdan zenginleştiği ölçüde Akdeniz çanağının bir bilim yuvası olacaktı. Suna Kıraç'ın düşü buydu. Bu düş sabır ve para isteyen, meşakkatli ve gündelik hırsların çok ötesinde bir hedefti. Bu hedefe ilerlerken yalnızdı. Ancak onu çok mutlu eden bir gece vardı ki emeklerinin hiç de boşa gitmediğini o gece hissetti.

Müze Aydın Doğan, Zülfü Livaneli, Yalçın Doğan, Ertuğrul Özkök, Sedat Ergin tarafından gezildikten sonra akşam yemeğine oturulduğunda sözü Zülfü Livaneli aldı: "Suna Hanım size çok teşekkür ederim. Avrupa'da pek çok şehirde gezerken böyle bir mekân ve enstitü benim ülkemde niye yok, diye öyle bir üzüntü duyardım. Böyle bir yeri görmek bana müthiş bir motivasyon verdi. Sizi özellikle kutlarım."

Suna Kıraç gerçekleştirdiği bu tarihi proje nedeniyle enstitüde çalışan, araştırma yapan ya da konuk olan bilim insanları tarafından gönderilen mektuplarda hep şükran duygusuyla anıldı. Müze ve enstitünün faaliyet gösterdiği binaları restore ederek Antalya'ya kazandıran Dr. Sinan Genim, Kıraçları 500 yıl öncesi Floransası'nda Rönesans'ın o unutulmaz Medici Ailesi'yle kıyaslıyor ve şöyle diyordu:

> Aristokrasinin de burjuvazinin de çok fazla gelişmediği ülkemizde böylesi projeler görülmüş işler değil. Zannediyorum ki yaşadığımız dönemde Suna Hanım'ın bu katkısının pek farkında değiliz. Ama Suna Hanım ve İnan Bey gelecekte, -ki hiçbirimizin göreceğini de ummuyorum- çok uzun bir gelecekte, İtalya'da bir dönemdeki Medici Ailesi gibi, Türkiye'de ilk bu enstitüleri veya bilimsel kurumları özel sektör eliyle yaratan ve bunu destekleyen bir aile diye anılacağını umuyorum.

Benzer tanımı, bilim adamı Prof. Dr. J. Borchaard da yapıyordu. 7 Kasım 2005 günü düzenlenen 3. Uluslararası LikyaSempozyumu'na katılan konuklar onuruna verilen yemekte yıllardır bölgedeki antik Limyra kentini kazan, Avusturya Arkeoloji Enstitüsü'nden ünlü bilim adamı Prof. Dr. J. Borchaard yaptığı konuşmada, İÖ 2. yüzyılda Likya'da yaşayan Opramoas isimli ünlü zenginin, o yıllarda depremle yerle bir olan Likya kentlerinin onarımını kendi parasıyla yaptırdığını, bu nedenle de onun adına yazıtlar dikilerek isminin ebedileştiğini; bugün özde değişen bir şey olmadığını, İS 21. yüzyılda onun yerini, böyle bir enstitüyü kurdukları ve arkeolojiye verdikleri katkılardan dolayı Suna ve İnan Kıraç'ın aldığını söylüyordu. Ertesi gün tüm konuklara Suna Kıraç'ın isteğiyle "1892 Lykia Günlüğü" adlı kitap armağan ediliyordu.

Bugün AKMED 10 yıllık bir geçmişe sahip. Bu 10 yılda enstitüde 65 konferans, 11 seminer, 6 panel, 1 yaz okulu, 3 uluslararası sempozyum, 3 Uluslararası Arkeoloji Belgeselleri Festivali, 55 film gösterimi, 4 konser, 30 sergi düzenlendi. Ayrıca 75 kadar da lisans, yüksek lisans, doktora ve araştırma bursu verdi.

İstanbul'un Pera'sı var

Bir doğum günü hediyesi ile başlayan müzecilik, zaman içinde Kıraç Ailesi için bir hobi olmanın ötesine geçmeye başladı. Türkiye'de kurulacak özel müzeler, sahip çıkılması gereken tarihimizin bir parçası olan resim ve heykel gibi ulusal varlıklar için bir kültür vahası olabilirdi. Ancak böylesi bir çaba için sadece maddi olanakların seferber edilmesi yetmez; vizyon sahibi olmak, 21. yüzyılın müzecilik anlayışı ile hareket etmek, sanatı ve kültürü küresel bir değere dönüştürmek ve en önemlisi kısa değil, uzun vadeli planlar yaparak kurumsallaşmak gerekirdi.

Suna Kıraç, işte bu anlayıştan hareketle, Antalya'da Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü (AKMED) ve Suna-İnan Kıraç Kaleiçi Müzesi ile gerçekleştirdiği dinamiği İstanbul'da çok daha kapsamlı ve etkin bir biçime dönüştürmeye karar verdi. Bu kararın verildiği tarihte Suna Kıraç, o acımasız hastalıkla boğuşuyor, bir kum saati gibi akan zamanla adeta yarış ediyordu. Babasının hayır işlerinde "Memleket varsa biz varız" düsturu, Suna Kıraç'ta "Bu ülkenin sanatı ve kültürüne biz de sahip çıkmalıyız" duyarlılığına dönüşmüştü. Böylece Kıraç Ailesi, servetinin çok önemli bir bölümünü bu projelere ayırma ve daha önemlisi bu projeleri kalıcı ve sürdürülebilir kılma konusunda tarihi bir adım attı.

Desteklenen bütün projelerin gelecekte de sürmesi ve kalıcılaşması için gerekli önlemlerin birinci aşaması olarak 2003 yılında Suna ve İnan Kıraç Vakfı kuruldu. Suna Kıraç şöyle diyordu:

> Ne mutlu ki bunları bugün yapabilecek imkândayız. Ne bileyim, en büyük tekne sahibi veyahut çok güzel bir yalı sahibi, yahut çok güzel 50 tane bina ya da şirketler olacağına, Türkiye'ye Türk toplumunun ileride kullanabileceği kültür varlıklarına katkı sağlayacak bir değer yaratabilirim.

Suna Kıraç, vakfın kuruluş felsefesini dört temel hizmete dayandırıyordu. Suna Kıraç'ın işlerini yöneten vekil danışmanı Ümit Taftalı bu dört hizmeti şöyle anlatıyor:

> Suna Hanım dört konuya odaklanıyordu: Eğitim, kültür, sanat ve sağlık. Kalıcı eserlerin yanında, aktiviteleri bol olan bir yapı istedi. Dolayısıyla bir taraftan burslar verilip öğrenciler okutulurken bir taraftan şahsi koleksiyonlarını müze ve enstitüye bağışlayarak araştırmacıların, meraklıların kullanabileceği şekilde halkla paylaşmak felsefesini benimsedi. Suna Hanım sadece stratejinin oluşmasında değil, vakıf senedinin yazılmasından kadrolaşmaya, binanın alınmasından müzenin duvarlarının rengine kadar, her aşamada işin içindeydi.

Bu sadece bir başlangıçtı. Sonrasında Suna Kıraç İstanbul'un kültürel dokusunu değiştirecek üç önemli projesini İnan Kıraç'a açtı. İş yaşamında büyük düşünmeyi ve yerel değil, evrensel bir oyuncu olmayı benimseyen Suna Kıraç, bu defa da vakfın projeleri için çıtayı o güne kadar hiçbir özel kuruluş ve kamu kurumunun koyamadığı bir yere yükseltmişti.

Kıraç Ailesi, Antalya'daki Kaleiçi Müzesi'nde sergilenenler dışında çok değerli koleksiyonlara sahipti. Bunlar arasında iki tanesi vardı ki benzersizdi. Aile, resim sanatında topladığı koleksiyonları gelişigüzel değil, iki temel amaca hizmet etmesi için seçmişti. Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihini ve gündelik yaşamını yansıtan çok değerli bir arşiv değeri taşıyan ve Batılı koleksiyonerlerin gözünden kaçan bu eserlerin bir araya toplanması, koleksiyonun oluşturulmasındaki ilk neden, ilk amaçtı. Koleksiyon geliştikçe ikinci amaç belirdi; kapsamlı ve nitelikli oryantalist resim koleksiyonlarından birini oluşturmak. Aile bunu da başardı ve rahmetli

Sevgi ve Erdoğan Gönül'ün katkılarıyla sayıları 245'i bulan oryantalist resimlerden oluşan koleksiyon, Suna ve İnan Kıraç Vakfı'na bağışlandı.

Bir başka benzersiz koleksiyon ise yine akıl dolu bir seçimi yansıtıyordu. İlk çağdan itibaren Anadolu'da kullanılan ölçü ve ağırlıklar koleksiyonu tarihe ışık tutuyordu. Anadolu Ağırlık ve Ölçüleri Koleksiyonu, bir yandan bazı koleksiyoncuların birikimlerinin zaman içinde satın alınarak koleksiyona katılması, bir yandan da yurt içinden ve yurt dışından yapılan düzenli alımlar sonucunda hızla gelişmiş ve ülkenin en seçkin ölçü-ağırlık koleksiyonlarından biri haline gelmişti. Bugün 1600 objeden oluşan bu koleksiyon, tarih öncesi çağlardan günümüze Anadolu'da kullanılagelmiş başlıca tartı ve ölçü aygıtlarını, arazi ölçümünden her türlü alışverişe, mimarlıktan kuyumculuğa, denizcilikten eczacılığa kadar çok çeşitli alanlardan her türlü ağırlık, uzunluk, hacim ölçüsünü bünyesinde barındıran ve bununla, gerek dönemler ve yöreler arası sistem ilişkilerinin, gerekse dönüşümlerin ve sürekliliklerin izlenmesine olanak veren, çok değerli bir bilimsel kaynak niteliği taşıyor. Aile, 1980'li yıllardan itibaren ağırlık verdiği bu koleksiyonda da hedefine ulaştı.

Ailenin önemli koleksiyonlarından biri de yine Antalya'da sergilenen Kütahya Çini ve Seramikleri Koleksiyonu'ydu. 1980'li yıllarda Suna Kıraç'ın arzusu üzerine toplanmaya başlanan koleksiyon, yıllar içinde genişleyip zenginleşerek günümüzde çeşitli dönem ve türlerden 253 parçayı barındıran bir hacme ulaştı. Osmanlı kültürünün bu biraz gölgede kalmış, biraz da "hakkı yenmiş" yaratıcılık alanı, eldeki koleksiyon sayesinde 18. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar uzanan bir zaman dilimi içinde Kütahya çini ve seramik sanatının gelişim çizgisinin ayrıntılı bir biçimde izlenmesine olanak veren bir içeriğe kavuştu. Aile, gelecekte hazırlanacak başka seçkilerle bir yandan koleksiyonun daha geniş biçimde tanıtılmasını sağlamayı, bir yandan da geleneksel kültür mirasımızın önemli bir

parçası olan Kütahya çini ve seramik sanatının çeşitli yönlerine ışık tutulmasını hedefledi.

2000 yılında Kütahya Çini ve Seramik Sergileri Koleksiyonu Paris'te Fransızların beğenisine sunuldu. Avrupa'nın en önemli merkezlerinden ünlü Jacquemart-Andree Müzesi'nde, "Osmanlı Seramiklerinin Görkemi" sergisi açıldı. Davet mektubunda Suna ve İnan Kıraç'ın sahip olduğu Kütahya çinilerinin dünyanın en büyük koleksiyonu olduğu vurgulanıyor ve davetlilere şöyle sesleniliyordu:

> Uzun yıllar Avrupa ile iç içe yaşamış olan Osmanlı İmparatorluğu'nun görkeminin gündemde olduğu bugünlerde, bizler de bu görkemin güzel örneklerine sahip kişiler olarak, bunları sizlerle paylaşmak istiyoruz.

İşte böylesine önemli bir tarihi eser birikimine sahip olan Kıraç Ailesi için İstanbul'da kurulacak müze, sadece bu eserleri halkla paylaşmak açısından değil, bu eserlerin geliştirilmesi, bilimsel ve tarihi araştırmalara ışık tutması ve Türk halkının kendi geçmişi ve kültürel mirasına sahip çıkması açısından da önem taşıyordu. Suna Kıraç bir müze kurulmasını istiyordu. Sağlığıyla ilgili yaşadığı bütün olumsuzluklara karşın müze konusunda son derece ayrıntılandırılmış bir proje de geliştirmişti. Bu ilk proje, Pera Müzesi'ydi.

Müzeye ve İstanbul'da kurulmasına karar verildiği andan itibaren bunun için en uygun mekân arayışı başladı. Sonunda aranan bina Suna Kıraç'ın gönlüne ve beklentisine uygundu. 1893 yılında Mimar Achille Manoussos tarafından İstanbul'un gözde semti Tepebaşı'nda inşa edilen, yakın zamanlara kadar da Bristol Oteli adıyla tanınan tarihi yapı satın alındı. Öncesinde bir bankanın genel müdürlük binası olarak restore edilen yapının, bu defa Dr. Mimar Sinan Genim tarafından tümüyle elden geçirilerek çağdaş donanımlı bir müzeye dönüştürülme çalışmaları başladı.

İnşaat aşamasında Suna Kıraç, projenin yeniden gözden geçirilmesine neden olacak bir istekte bulundu: Uluslararası standartlarda bir müzeye ilişkin bütün özelliklerin ve mevzuatın öğrenilmesini istiyordu. Müzenin uluslararası normlara uymayan inşaat yapısı varsa bunların yeniden gözden geçirilmesini talep ediyordu. "Çünkü buraya kimi zaman, dünyanın dört bir köşesinden, Avrupa'dan çeşitli koleksiyonlar getirip sergilemeliyiz. Topluma kültürün, sanatın evrenselliğini ancak böyle gösterir, standartları böyle yükseltebiliriz," diyordu. Kaygısı, bu tür koleksiyonları getirmek istediklerinde müzenin uluslararası kabul görmüş normlara uymadığı gerekçesiyle bu isteklerinin reddedilmesiydi. Müze inşaatı süresince Suna Kıraç hemen hemen her aşamada öneri ve eleştirileriyle katkıda bulundu. Oysa 2004 yılıydı. Suna Kıraç'ın hastalığının üzerinden beş yıl geçmişti. Ancak, yarattığı projeden kaynaklanan o pırıl pırıl bakışları ve yüreğiyle, tabloların eldivensiz tutulmaması konusunda gösterdiği duyarlılıktan, "İmparatorluktan Portreler" oryantalist resim sergisinde yer alan tabloların seçimine ve müzedeki "Anadolu Ağırlık ve Ölçüleri" ve "Kütahya Çini ve Seramikleri" sergilerinin kurgulanmasına kadar her aşamada Suna Kıraç'ın izi ve etkisi vardı.

Pera Müzesi 2005 yılının Haziran ayında kapılarını İstanbullulara açtı. Bu Müze, Suna ve İnan Kıraç Vakfı'nın kentin bu seçkin noktasında, çeşitli düzeylerde kültür hizmeti vermek amacıyla hayata geçirmeye başladığı geniş kapsamlı bir kültür girişiminin ilk adımıydı. Müzede, ardı ardına kayıplarıyla Suna Kıraç'a büyük acı yaşatan sevgili kardeşi Sevgi Gönül ve eşi Erdoğan Gönül'ün topladığı koleksiyonlar da "Sevgi Gönül Katı"nda sergilendi.

Pera Müzesi, Suna ve İnan Kıraç Vakfı'nın sözünü ettiğimiz üç özel koleksiyonunun sergilendiği 1. ve 2. müze katları (2. kat: Sevgi ve Erdoğan Gönül Galerisi), çok amaçlı sergi salonları (3, 4 ve 5. katlar), oditoryum/fuaye (bodrum kat) ve giriş katında yer alan Resepsiyon, Perakende-Art shop, Peracafé gibi mekânlardan oluştu.

Aile koleksiyonlarını sergilemeye yönelik bu "özel müze" işlevinin yanı sıra Pera Müzesi'nin, gerek çok amaçlı sergi salonları, gerek oditoryum/fuaye ve konaklama mekânlarıyla kentin bu çok canlı bölgesinde çağdaş bir kültür merkezi işlevi kazanması ve değişik içerikli sergilerle olduğu kadar, sözlü ya da görsel etkinliklerle de İstanbullulara geniş bir kültür hizmeti vermesi öngörüldü.

Suna Kıraç hedefine odaklanmıştı. Ancak kimi zaman "romantik" diye takıldığı eşi İnan Kıraç evde muhafaza edilen eserler müzeye götürüldüğünde hüzünlendi. Evden adeta kızının çeyizi gider gibiydi.

Pera Müzesi'ni halka mal eden, çok kısa sürede tanınmasını sağlayan ve daha da önemlisi bir çekim merkezi olmasına neden olan gelişme yine Suna Kıraç'ın öngörüsüyle gerçekleşti. Osmanlı'dan çıkmış tek "Doğulu oyantalist" olarak tanımlanan Osman Hamdi Bey'in ünlü "Kaplumbağa Terbiyecisi" tablosu TMSF tarafından açıkartırma usulüyle satışa çıkarılacaktı.

Türkiye'nin, hatta dünyanın seçkinleri arasında sayılan Oryantalistler Koleksiyonu belki de en güzide parçasına bu tablo ile kavuşabilecekti. Kıraç Ailesi heyecanlanmıştı...

Suna ve İnan Kıraç Vakfı Sanat Danışmanı Ahmet Keskiner telefon ettiğinde İnan Kıraç yurt dışı seyahatinden yeni dönmüştü. Ahmet Keskiner, o gün müzayedede 322 tablonun satışa sunulacağını, eğer müze için almak istedikleri bir parça varsa iyi bir fırsat olduğunu işaret etti. İnan Kıraç, müzayedeye katılacağını söylediğinde Suna Kıraç'ın yüzünde o tanıdığı gülümse belirince, "Osman Hamdi Bey'i mi düşünüyorsun?" diye sordu. Yanıt, "Evet"ti. Osman Hamdi Bey'in tablosu için açıkartırma 1 trilyon 950 milyon liradan başlayacaktı ve bu bile Türkiye için bir rekordu.

İnan Kıraç bir kez daha "Ciddi misin?" diye sorma gereği hissetti. Suna Kıraç, "Evet, istiyorum," dediğinde, İnan Kıraç'ın karşılığı kesin ve netti: "Peki, alınmıştır."

İnan Kıraç, hemen Ahmet Keskiner'i aradı. Tabloyu almasını istedi. Keskiner doğal olarak kendisine bir limit söylenmesi gerektiğini belirttiğinde, İnan Kıraç'ın yanıtı, yıllardır yaşadığı sağlık sorunlarını hiç duyurmadan ülkesine armağan edeceği müzenin düşünü kuran eşine bir saygı duruşuydu: "Suna Kıraç için limitim yok. Dolayısıyla bunu alıp müzemize getirmeni rica ediyoruz."

Açıkartırma başladığında hiç kimse rakamların öylesine yükselebileceğini öngörmemişti. Ancak kıyasıya bir çekişme vardı. Fiyat giderek yükseldi ve tahmin edilenin çok üstüne çıktığında bir kez daha telefonla sorma gereği hissedildi. İnan Kıraç, ailenin kararlılığını bir kez daha teyit etti ve sonuçta, tam 5 trilyon liraya "Kaplumbağa Terbiyecisi" Pera Müzesi'nin koleksiyonuna katıldı.

Tablo, müzeden önce kısa bir süre ailenin evinde muhafaza edildi. İnan Kıraç, Suna Kıraç'ın o suskun yüzünde başarmanın ve bu seçkin yapıta sahip olmanın gururunu okudu. Tablonun böylesine yüksek fiyattan satın alınmış olması kimi çevrelerde "pahalı alındı" yorumlarına neden oldu. Oysa "Kaplumbağa Terbiyecisi" tablosu ile Pera Müzesi, Türkiye'de bir müzenin henüz açılmadan halka mal olması gibi çok çarpıcı ve belki de milyonlarca dolarlık tanıtımın başaramayacağı bir sonuca ulaşmıştı. Nitekim, müze, kalıcı koleksiyon sergileriyle ve süreli sergilerle, açılışından sonraki ilk 10 ayda 100 binin üzerinde ziyaretçi ağırladı.

İstanbul'a sahip çıkmak

Pera Müzesi, Suna ve İnan Kıraç Vakfı'nın İstanbul'da gerçekleştirmek istediği üç büyük projenin ilki. Ailenin ikinci önemli projesi ise İstanbul Araştırmaları Enstitüsü. Kıraçlar, Cumhuriyet'in ikinci kuşağı olarak, bugüne kadar yaratılan bütün çağdaş değerlerin Mustafa Kemal Atatürk'e borçlu olunduğunu düşünüyor. Bugünkü kuşakların Atatürk'ü bütün boyutlarıyla tanıması halinde bugün yaşanan pek çok siyasi ve toplumsal sorunun onun gösterdiği yolda çözülebileceğine inanıyor. Atatürk'e olan vefa ve bağlılıklarını, kurulacak olan İstanbul Araştırmaları Enstitüsü bünyesinde, bugüne kadar dünyanın dört bir yanından topladıkları Atatürk kitap ve fotoğraflarıyla oluşturulacak devasa bir Atatürk kitaplığıyla taçlandırmayı amaçlıyor.

Aile, kurulması amaçlanan İstanbul Araştırmaları Enstitüsü'nün odaklanacağı konularla ilgili kitap, belge ve arşiv materyali toplamak için yıllardır çok yoğun bir çaba gösteriyor. Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu'nun ve çağ açıp çağ kapatan Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti olan, Cumhuriyet Türkiyesi döneminde de bir dünya kenti olma özelliğini koruyan İstanbul, üç büyük uygarlığın kesişme noktasını oluşturuyor. Suna ve İnan Kıraç Vakfı, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü ile tarih, kültür ve uygarlıklar buluşmasını sağlamayı amaçlıyor. Kapılarını ulusal ve uluslararası araştırmacılara açık tutmayı ve dünyanın önde gelen araştırmacılarının tercih edeceği bir enstitü olmayı hedefleyen İstanbul Araştırmaları Enstitüsü'nün kuruluş amacı şöyle dile getiriliyor:

> Dünya ile iletişime açık, insanlığın ortak kültürüne katkıda bulunacak, ayrıca kendi uygarlığının henüz keşfedilmemiş değerlerini gün ışığına çıkartarak belli bir süre içinde "etkinlik alanlarında dünya ölçeğinde söz sahibi olabilecek" bir araştırma enstitüsüne şiddetle

ihtiyaç vardır. Bu nedenle, kurulacak enstitünün "İstanbul" merkezli bir araştırma alanına odaklanması kararı alınmıştır. Roma, Bizans ve Osmanlı uygarlıklarına birinci derecede katkıda bulunmuş olan bu imparatorluk başkenti, aynı zamanda çok geniş bir kültür sahasının (Anadolu, Balkanlar, Avrupa, Akdeniz, Ortadoğu vb.) araştırılması için en uygun hareket noktasıdır. Bu nedenle İstanbul merkezli araştırmalar, çevre kültürlerini de devreye sokmakta ve Doğu-Batı eksenli uygarlık tartışmalarının da kapsamını belirlemektedir.
Bu çok katmanlı tarihsel yapıyı dikkate alarak kurulacak olan "İstanbul Araştırmaları Enstitüsü"nün, bugünkü coğrafyamızın en az iki bin yıllık macerasını araştıracağı ve bu çerçevede düzenleyeceği etkinliklerle, günümüz Türkiye-Avrupa ve Türkiye-Dünya ilişkilerine de sağlam bir kültürel zemin hazırlaması hedeflenmektedir.

İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, yukarıda belirtilen genel amaç doğrultusunda:

Şehir tarihini, ilk uygarlık izlerinden hareketle Bizans ve Osmanlı imparatorluk dönemleri ile Cumhuriyet dönemini de kapsayan bir süreçte araştırmayı, proje geliştirmeyi, onayladığı projelere destek vermeyi, ulusal ve uluslararası toplantılar ve etkinlikler düzenleyerek elde ettiği sonuçları ilgili kurumlarla paylaşmayı ve yayın yoluyla kamuoyuna ulaştırmayı ana hedef olarak belirler.

Aile, yıllardır İstanbul üzerine binlerce nadir eser toplamış ve 30 bin eserden oluşan dev bir kütüphane yaratmış, Anadolu toprakları

üzerinde yaşamış bütün uygarlıkların, kültürlerin, inançların ve değerlerin, bugünkü Türkiye'nin kültürel mirası ve avantajı olduğu düşüncesinden hareketle enstitü projesini geliştirmişti. Dünyanın önde gelen Bizans tarihçileri İstanbul odaklı bir metodolojiye sahip değildi. Aile, İstanbul'daki arşivleri, kenti ve yapılmış araştırmaları incelemeden Bizans araştırmalarının yapılamayacağı bir çekim merkezi yaratmak istiyordu.

Aynı doğrultuda Osmanlı ve Türkiye araştırmalarında da enstitü bir bilim yuvasına dönüşmeliydi. Ailenin yıllardır dünyanın dört bir yanından topladığı bir başka önemli koleksiyon ise Atatürk kitaplarıydı. Aile bugün için sayısı 5 bini aşan Atatürk üzerine yapılmış bütün değerli çalışmaları bu kitaplıkta toplayarak Cumhuriyetin kurucusunun tarihteki benzersiz rolünün daha iyi anlaşılabileceğini düşünüyordu.

Bu amaçla Pera Müzesi'nden 150 metre uzaklıktaki ve Mimar Semprini tarafından yine 1800'lerin sonunda yapılan binanın restorasyonu Dr. Mimar Sinan Genim tarafından tamamlandı. Enstitü 2006 yılının Aralık ayından itibaren araştırmacılara hizmet vermeye başladı. Böylece öğretim üyeleri, araştırmacılar, öğrenciler ve bu konulara ilgi duyan herkese gelip araştırma yapabileceği, dünya standartlarında çalışma olanakları tanıyan çok özenle hazırlanmış bir ortam sağladı. İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, Bizans, Osmanlı ve Cumhuriyet alanlarında dünyadaki enstitülerle, üniversitelerle ve diğer araştırma kurumlarıyla da eşgüdüm içinde çalışarak kendisini geliştirmeyi öngörüyor. Bu alanda Fransa'da CNRS gibi, Sorbonne-Bizans Araştırmaları Enstitüsü gibi veya Harvard-Dumbarton Oaks gibi uluslararası saygınlığa sahip kurumlarla ve araştırma birimleriyle de yakın ilişki kuruldu. Enstitünün stratejisi bu doğrultuda hazırlandı.

İstanbul Araştırmaları Enstitüsü kitaplıkları ve arşivleri, ana hatlarıyla aşağıdaki başlıklara göre düzenlendi:

Genel Kitaplık
1. Yazmalar
2. Kitaplar
3. Süreli yayınlar (dergi, gazete vb.)

Özel Kitaplıklar
1. Şevket Rado Yazmaları
2. Semavi Eyice Kitaplığı
3. Necmettin Hilav Kitaplığı

Arşiv Merkezi
1. Yazılı, basılı materyal (mektup, resmi ve özel evrak, nota vb.)
2. Görsel materyal (gravür, fotoğraf, kartpostal, afiş, resim, plan, harita, çizim, film, video vb.)
3. Ses kayıtları (plak, analog ve dijital kayıtlar)
4. Objeler

İstanbul'un Veritabanı

Enstitünün bir amacı da Türkiye'deki araştırmaları dünyadaki son gelişmelerden haberdar etmek ve destek vermek olduğu için veritabanının genişletilmesi enstitünün en önemli misyonları arasında tanımlandı. Bu doğrultuda tarih yazımında bugün ekol sayılan tarihçilerin eserlerinin edinilmesi önemli yer tutarken, artık hızla değişmekte olan bilgi dünyasının yeni ürünleri de göz önünde bulundurduldu. İstanbul Araştırmaları Enstitüsü binası, 100 bin kitap ve arşiv materyaline evsahipliği yapabilecek ve 4 katta, aynı anda 80 araştırmacının çalışabilmesine olanak sağlayacak donanıma sahip.

İstanbul'un araştırmacılar için bir çekim merkezine dönüşmesi fikrinin bir gereği olarak, başka kütüphanelerdeki değerli eserlerin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılabilmesi düşüncesiyle Suna ve İnan Kıraç Vakfı, tarihi elyazmalarının korunması

ve kalıcılaştırılması için çok önemli bir projeye destek verdi. Bu proje çerçevesinde, İstanbul Fatih Millet (Ali Emirî) Yazma Eser Kütüphanesi'nin dijital arşivinin oluşturulması için 2005 yılında 10 bin eserin bibliyografik künyeleri çıkarıldı ve tespit fişleri hazırlandı. Makine ve yazılım altyapısı tamamlandı. Kütüphaneye, fotoğraf çekim üniteleri, bilgisayar ve diğer ekipman sağlandı. Elde bulunan 30 bin tespit fişinde yer alan bilgiler otomasyona aktarıldı ve en önemlisi kütüphaneden seçilen öncelikli 8 bin yazma ve matbu eser dijital ortama aktarılarak kurtarıldı.

Suna Kıraç45yıllık iş yaşamına ilişkin bütün arşivini ve belgeleri, -bir bölümü yaşama veda ettikten sonra araştırmacılara açılması kaydıyla- İstanbul Araştırma Enstitüsü'ne bağışladı. Türkiye'nin bu en kritik sanayileşme serüvenini zirvedeki bir işkadınının yaşadıkları ve tecrübelerinden takip etmek isteyenler için bu arşiv benzersiz bir kaynak olacak.

İstanbul'a bir broş

Suna ve İnan Kıraç'ın projelerinin üçüncüsü ve en önemlisini ise İstanbul'a hediye edilecek çok değerli bir konser salonu ve kültür merkezi oluşturuyor. Kentin belki de en çok ihtiyacı olan şeye, kültüre ve sanata yapılacak bu dev yatırım ile İstanbul diğer dünya kentleri ile boy ölçüşebilecek kalite, estetik ve içerikte bir konser salonuna ve kültür merkezine sahip olacak. Bu proje fikri yine Suna Kıraç'a ait. Konser salonu ve kültür merkezi nerede kurulacak, ne kadarlık bir harcamayla gerçekleşecek? Bu soruların yanıtını ya da müjdeyi kitabın sonuna bırakalım. Zira Suna Kıraç'ın o olağanüstü direnişine ve mücadelesine tanık olmadan, bir sırrını paylaşmadan ve son 7 yılının öyküsünü aktarmadan bu müjdenin taşıdığı anlam tam olarak anlatılamaz.

Evet, şimdi sıra, Türk iş dünyasının önde gelen iş kadınlarından birinin kamusal yaşamdaki yüzü yerine, bir anne ve bir eş yerine, bir eğitim gönüllüsü ve ülkesinin kültür ve sanat hamisi yerine, bütün çıplaklığı ile Suna Kıraç'la tanışmaya geldi.

Bir direniş öyküsü...

Suna Kıraç, 55. yaşında iş temposundan hiçbir şey yitirmemişti. Vehbi Koç'un vefatı sonrası iş yükü artmış, holdingin kurucu isminin eksikliğinin hissedilmemesi için iş yoğunluğunu artırmıştı. Türkiye'nin Gümrük Birliği ile meşgul olduğu ve iş dünyasının kaotik bir süreçten geçtiği o günlerde Suna Kıraç için stres daha da artmıştı. Ancak iş yaşamında karşılaştığı güçlüklerde paniğe kapılmayan, işlerini önceden planlayan, sorgulayan ve doğru isimlerle çalışan bir yönetici olarak iş yaşamının yanı sıra, ailesine, hobilerine ve en önemlisi sağlığına gereken özeni gösteriyor, düzenli yaşıyordu.

Sık sık Amerikan Hastanesi'ne gider ve kontrollerini yaptırırdı. 1996 yılıydı. Bir gün sesindeki kısıklık dikkatini çekti. Konuşurken sesini yükseltmek zorunda kalıyordu. Ardından gündelik yaşam içinde doğallıkla yaptığı kimi hareketleri yapmakta zorlandığını hissetti. Eşi İnan Kıraç ile bu minik değişimi konuştular. İnan Kıraç hastanelerden çekinen, kan görse düşüp bayılan bir yapıda olduğu için Suna Kıraç tek başına Amerikan Hastanesi'ne gitti ve tahliller yaptırdı. Doktorların uzun ve ayrıntılı tahlilleri sonucunda Suna Kıraç'ın sağlığının yerinde olduğu ortaya çıktı. Nitekim bu arazlar kısa bir süre sonra normale dönünce Suna Kıraç da işin peşini bıraktı. Böylesi sorunları herkes yaşardı.

1997 yılının Şubat ayında aile, Fransa'nın Courchevel Kayak Merkezi'nde tatil yapıyordu. Kayak sonrası Suna Kıraç parmaklarında bir uyuşukluk hissetti. Elinde bir şey tutmakta zorlanıyordu. "Soğuktan ellerim uyuştu herhalde," dedi. İnan Kıraç eşinin avucunu elleri arasına aldı ve masaj yapmaya başladı. Bir süre sonra uyuşukluk geçti. Her şey normale döndü. Aile keyifle tatiline devam etti. Ancak İnan Kıraç bu defa titizlikle bu gidip gelen sıkıntıların araştırılması kararını verdi.

Aile hâlâ bu minik arazların kaynağını çok da ciddiye almıyordu. Yine de Türkiye'ye dönüşte yeniden MR'larçekildi, tahliller yapıldı. Sonuç bir kez daha Suna Kıraç'ın sapasağlam olduğunu gösteriyordu. 1998 yılına gelindiğinde artık bu minik sorunların sayısı artmaya başlamıştı. Daha da önemlisi Suna Kıraç'ın konuşmasında problem vardı. Kimi harfleri yutuyor, peltek konuşuyordu. Gündelik yaşamındaki bu aksaklık Suna Kıraç'ı sinirlendiriyordu. En yakınındaki isimler bile dilindeki bu peltekliği fark ediyor ama anlamakta güçlük çekiyordu. Kayınbiraderi Can Kıraç da bir İsviçre yolculuğunda Suna Kıraç'a eşlik eden kızına aynı soruyu sormuştu, "Acaba Suna Kıraç hasta mıydı?" Kızı, "Suna ablasının" rahatsız olduğunu ama tetkiklerde sorun görünmediğine göre ciddi bir şey olmaması gerektiğini söyleyerek babasının kaygısını giderdi.

Aradan bir yıl geçmişti. 1998 yılının Şubat ayında aile sağlık sorunu nedeniyle Amerika'ya gitti. Sağlık sorunu olan İnan Kıraç'tı. Amerika'da bir mide ameliyatı olacaktı. Suna Kıraç da eşine refakat ediyordu. Fırsatı değerlendirmeye ve Suna Kıraç'ın yaşadığı sorunların teşhisi için muayene olmasına karar verildi. İnan Kıraçameliyatlıydı. Suna Kıraç tek başına uzun ve ayrıntılı tahliller yaptırmaya başladı. Muayene sürecinin bir aşamasında doktorlar biyopsi yapılmasını istedi. Biyopsinin sonucuna göre hastalıkla ilgili net bir yanıt verebilecekleri söylenmişti.

Suna Kıraç yaptırdığı tahlilleri unutmuş, eşinin bir an önce ayağa kalkması için çaba gösteriyordu. İnan Kıraç ayaklanmıştı. Artık yavaş yavaş Türkiye'ye dönmeyi düşünebilirlerdi. O sırada biyopsi sonucunun çıktığı haberi geldi. Doktorlar Suna Kıraç'la görüşmek istiyordu. Randevu saatinde doktora gittiler. Karşılarında Houston Methodist Hospital Neurology Bölümü'nün başındaki isim Prof. Dr. Y. Harati vardı. Suna Kıraç'ın, "Amerikan kurallarına göre tıp yapıyor, ama kendisi daha yürekli, oriental bir İranlı," diye nitelediği Prof. Harati'nin yüz ifadesi gelen fırtınanın habercisiydi.

"Hastalığınız ne yazık ki ALS!" dedi. Suna ve İnan Kıraç Latince'yle donanmış, o tıp literatürü içinde hastalığın ne olduğunu, ne anlama geldiğini anlamamıştı. Sadece kulaklarında "ne yazık ki" sözcüğü vardı. Hastalığın ne olduğunu sorduklarında doktor, "Kötü bir hastalık" diye devam etti. "Kötü olmasının nedeni, halen bir ilacı yok ve hastalığın nedenini de bilmiyoruz." Kıraçlar yaşamlarının en büyük şokunu yaşıyordu. İnan Kıraç'ın kulakları uğulduyordu. Suna Kıraç her zamanki itidalli tavrıyla hastalığa ilişkin bilgi vermesini istedi. Karşılarında hastanın hissettikleri ile empati kurmayan ve tıp biliminin katı gerçekleriyle konuşan "biri" vardı. Her şeyi dobra dobra anlatıyordu.

ALS (Amyotrophic Lateral Sclerosis) "motor nöron" adıyla da anılan bir hastalık. Merkezî sinir sisteminde "medulla spinalis" ve "beyin sapı" adı verilen bölgede motor hücrelerin (nöronlar) kaybı nedeniyle ortaya çıkıyor. Bu hücreler yaşamsal bir öneme sahip. Hücrelerin kaybı kaslarda zaaf ve erimeye yol açıyor. Kaslardaki zayıflık ellerde ya da bacaklarda, ağız yutak bölgesinde ya da dilde başlayabiliyor ve sürekli ilerleyerek yayılıyor. Bu yayılma konuşma ve yutma güçlüğüne neden olabiliyor. İleri devrelerinde ise solunum yetersizliğine de yol açabiliyor. Bu aşamada hastanın bir solunum cihazına bağlanması gerekiyor. Zira nefes alıp vermeyi sağlayan göğüs kaslarının da hastalık nedeniyle etkisizleşmesi nedeniyle solunum cihazı olmadan hasta artık nefes alamaz hale geliyor. Genellikle 40-50 yaş civarındaki yetişkinlerde ve görece daha sık olarak erkeklerde görülüyor. Dünyada halen bu hastalıktan mustarip 300 bin kişi yaşıyor. Hastalığın seyrinde en çarpıcı noktalardan biri ise şu: Hastanın zihinsel fonksiyonları ve belleği hiç bozulmuyor.

Hastalık genellikle elde beceriksizlik, anahtar çevirmede zorluk, konserve açmada zorluk gibi şikâyetlerle ortaya çıkabiliyor. Zamanla bacağa yayılabiliyor ve sonra yutma ve konuşma fonksiyonlarının da kaybı geliyor.

Doktor son olarak 3 ila 5 yıl içinde solunum cihazına bağlanacağını, 7 yıl içinde de yaşamını yitireceğini söyledi. Suna ve İnan Kıraç birbirlerine sarılarak ağlamaya başlamıştı. Suna Kıraç sonra yeniden soğukkanlılığını muhafaza etmeye özen gösterdi. Otele döndüler. Aileyi haberdar etmek gerekirdi. Rahmi Koç ve Sevgi Gönül'ü aradılar. Suna Kıraç o görüşmede bir kez daha duygularını dışa vurdu. Hıçkıra hıçkıra ağlıyordu.

Sonra yine eski Suna Kıraç oldu. Onun hastalığından habersiz dostları o akşam onuruna ziyafet veriyorlardı. Günlerden 1 Şubat'tı. 1 Şubat, Kıraç Ailesi için İpek'in doğumgünü anlamına geliyordu. Zira İpek'i o gün eve getirmişlerdi. Her yıl gelenekselleşmiş bir şölen verilirdi. İpek de yemekteydi ve anne babasını ilk kez bu kadar asık suratlı görüyordu. Yemek yenildi, gülündü, eğlenildi. İnan Kıraç'ın gözleri eşindeydi. Yüzündeki o hüzün bulutunu hissediyordu. İşin garip yanı Suna Kıraç da eşini kolluyordu. Birbirlerine duygularını belli etmemeye özen gösteriyorlardı. Dostları ise Suna Kıraç'ın konuşmasındaki bozukluğu içilen kaliteli şaraba yordular.

İnan Kıraç hemen ikinci bir doktor arayışına girdi. Belki de teşhis hatalıydı. Bir başka doktora daha görünmeliydi. New York'a gittiler. Tahlilleri ve biyopsi sonucunu Dr. Rowland'a gösterdiler. Sonraki yıllarda İnan Kıraç'a, "Amerikalı hekimler acımasız oluyorlar," dedirten, Suna Kıraç'ın ise, "Tamamen insanlıktan yoksun, en kötü şeyleri insanın yüzüne söylüyor," diye hatırladığı bir katılıkla bu doktor da teşhisin doğruluğunu teyit etti. Aynı karamsar tabloyu çizdi. Doktorun son bir önerisi ise aileyi ikilemde bıraktı. ALS hastalığının iki nedeninden biri genetikti. İsterlerse bel kemiğinden alınacak bir parçayla bu hastalığın ırsi olup olmadığını söyleyebilirdi. İnan Kıraç eşine ikinci bir acı yaşatmamak için çaresi olmayan bu hastalığın kaynağını bilmeye gerek olmadığını söyledi. Vazgeçtiler. İkisi de birbirlerinden gizlice internette hastalığı araştırmışlar ve o makus talihe ilişkin bilgi sahibi olmuşlardı.

İnan Kıraç'ın yıllar içinde hiç yitirmediği enerjisi, dirayeti ve inancı, o ilk saatlerden itibaren ortaya çıkmıştı. Pes etmeye hiç mi hiç niyeti yoktu. "Bu işin bir de Avrupa ayağı var," diyerek Avrupa'daki tıp ve bilim insanlarının tecrübelerinden yararlanmaya karar verdi. Yeni rotaları Fransa'ydı. ALS konusunda dünyadaki en önemli uzmanlardan biri olarak ünlenen Dr. Meneinge'den randevu aldılar. Dr. Meneinge, Suna Kıraç'ı muayene etti. Bu defa karşılarında onlara umut veren bir bilim insanı vardı:

"Dört binin üzerinde ALS hastası gördüm. Her hasta için farklı bir seyir söz konusudur. Kimilerinde bir yere kadar yürür ve orada durur. Yani bütün vücuda hasar vermeden vücudun belli organlarını etkiledikten sonra hastalığın durduğu görülmüştür. Hastalığı tedavi edecek bir ilacın olmadığı doğrudur. Ancak hastalığı yavaşlatan ya da hastaları rahatlatan bir ilacı keşfettim ve olumlu sonuçlar aldık," diyordu. Doktor, Suna Kıraç'taki gelişmeyi izlemeyi, gelişim seyrini saptamayı ve sonra yeniden tanı koymayı öneriyordu. Doktorun anlattıkları o çaresizlik duygusuna merhem olmuştu.

Suna Kıraç bazı melekelerinin birer birer onu terk ettiğini gözlüyordu. Yavaş ama sinsi bir düşman bedenine girmişti. O düşmanı en çok kızı İpek'ten gizledi. Henüz 13 yaşındaki yavrusunun üzülmesini istemiyordu. Ancak mızrak çuvala sığmıyordu. Düğmeleri çeviremediği, bardağı elinden düşürdüğü günlerde İpek, Amerika'daki tahlil sonuçlarını okudu. Bir anormallik vardı ve günlerini çoğunlukla beraber geçirdiği teyzesi Sevgi Gönül ve enişte si Erdoğan Gönül o neşe dolu evlerinde, onu bu gerçekten korumaya özen gösteriyordu. Soruları ve gördükleriyle yavaş yavaş hastalığı öğrendi. Korktuğu başına gelmişti. Zira iş yaşamındaki o yoğun temposu içinde annesini özlemekten çok kaygılanır olmuştu.

> Ben çok kızardım anneme. Ben bilmiyorum, herhalde küçükken hep babama bir lafım vardı benim, "Bir kere de çocuk lafı dinleseydiniz," diye. Sanki içime doğmuş gibi hep anneme derdim, "Bu kadar çalışma hasta olacaksın," ve nedense bundan dolayı her gece annemlerin yanında yatmaya çalışırdım. Sanki akşam bir şey olacakmış gibi ya aralarına yatardım ya da yere yastıklar koyup yerde yatardım her gece.

"Bu kadar çalışması" mı onu hasta etmişti bilinmez ama çaresizlikle annesinin tedavi sürecini izliyordu. İnan Kıraç ise bütünüyle hastalığa odaklanmıştı. Büyük bir titizlikle dünyanın dört bir yanındaki ALS hastalığı üzerine çalışan bilim adamları ve uzmanları araştırıyordu. Bu defaki adres Londra'ydı. Bir Rus doktor ALS hastalarına egzersiz yani spor yaptırarak, işlevini yitiren bazı organları çalıştırıp hareket ettirebildiğini iddia ediyordu. İnan Kıraç randevu aldı. Doktora teşhisten hiç söz etmediler. Doktor ilk muayenesinde hastalığı teşhis etti. Ancak söylediği şey ailenin içine umut aşıladı. 6 aylık bir egzersiz programıyla hastalığı durdurabileceğini iddia ediyordu. Kendisi tarafından geliştirilen bazı egzersiz oyuncakları vardı. Sistemli bir tedavi ile hastalığın üstesinden gelebilirdi.

Suna Kıraç için uzun, meşakkatli ve zor bir dönem başladı. İngiltere, Rusya ve Türkiye'de sık aralıklarla bu doktorun egzersiz programı uygulanmaya başlamıştı. O egzersiz programı ve doktor hakkında İpek'in gözlemleri bambaşkaydı:

> İlk önce bir Rus doktorumuz vardı. Afedersiniz, manyağın tekiydi! Çünkü öyle bir şekilde egzersiz yaptırıyor ki ayağıyla annemin üzerine çıkıyor, 300 kilo ya da 200 küsur kilo tepiniyor. Yani güler misin ağlar mısın, nasıl fayda eder...

Rus doktorun çabalarının yararı olmadı. 6 ayda hastalığı durdurmak bir yana, hastalık hızla Suna Kıraç'ın yaşam kalitesini etkilemeye başlamıştı. Başlangıçta aile içinde bilinmemesini arzu ettikleri hastalık artık gizlenemez bir aşamaya gelmişti. İnan Kıraç sevgili eşinin yaşamını kolaylaştıracak her tür önlemi almaya gayret ediyordu. Onun duyarlılığı evin dört bir yanında hissediliyordu. Her şeye dikkat ettiği o günleri şöyle hatırlıyordu:

> Onunla her şeyi paylaşmalıydım. Hastalığın yine en mühim tarafı kuvvetinin kaybolduğunu ona hissettirmeden bazı şeyleri yapmak lazımdı. Örneğin, o günlerde henüz muslukları açabiliyordu. Sabahleyin ondan evvel kalkıp muslukları hafif açman lazım ki o kolay açabilsin. Ne bileyim ben, diş macununu hazırlaman lazım ki sıktığı vakit çıkabilsin... Onun şu an bile arzusu nedir ne yapmak istemektedir, neden rahatsız olur, niçin onun yapılması lazımdır, niçin ona dikkat edilmiş olması lazımdır, onun gibi yaşamanız lazım, onun gibi hissetmeniz lazım ki onun üzerindeki bazı yükleri alasınız. Çünkü konuşma ve hareket etme, bir şeyi talep etme zorluğu var.

Suna Kıraç'ın daen çok korktuğu şey buydu. Elden ayaktan düşeceği o günü bir kâbus gibi yaşıyordu. Holdingde çalıştığı bir gün bilgisayarına şöyle minik bir not düştü:

> Bir yıldan beri hastayım. Bu yıl 1 Şubat'ta fevkalade ağır ve ciddi bir teşhis kondu. ALS veya motor neuron. Adı ne olursa olsun ciddi ve beyinle adaleler arasında bir nevi kontak olduğu için yavaş yavaş veya hızla kasların motor hareketi yok oluyor. New York'taki doktorun 700 dolara söylediği güzel havadis(!), 9 ay

> gibi kısa bir sürede konuşamayacağım, nefes alamayacağım, yutamayacağım, yemek yiyemeyeceğim, yazamayacağım. Bu hallere gelince nasıl besleneceğim ve bilgisayarda nasıl yazacağımı öğreten bir kursa gitmek. Tabii tamamen yıkıldım. Tanrıya dua ettim ki o hallere düşmeden bu işin bitmesi için.

Suna Kıraç onu belirleyen özelliklerini, yaşama biçimini ve en doğal ihtiyaçlarını tek başına karşılayamayacağı bir dünyayı tahayyül bile edemiyordu. Dünyanın önde gelen kuramsal fizikçisi Stephen Hawking'in de aynı hastalıktan mustarip olmasına karşın bilim dünyasına yaptığı olağanüstü katkıların hatırlatılması onu teselli etmiyordu. Zamanın sarkacı aleyhine işliyordu. Melekeleri azalsa da Koç Holding'deki görevine devam ediyordu. Yaşam o kahredici gün gelinceye kadar aynı biçimde akmalıydı. O güne, yani bütünüyle birilerine muhtaç olacağı o ana ilişkin kararını vermişti. Ancak o güne kadar vakur duruşundan ödün vermek istemiyordu. Oysa geçen her dakika Suna Kıraç'ı biraz daha zayıf düşürüyordu. Hasan Subaşı, bütün bu gelişmelerden habersiz olan Koç çalışanlarının bir sorusunu, iş yaşamındaki o ciddi ve saygın Suna Kıraç'ın yadırgandığı o günü hatırlıyordu:

> Unutmadığım bir anım. Arçelik'in aldığı büyük teknoloji ödülünü kutlamak için, Yönetim Kurulu Başkanı olarak Suna Hanım, Arçelik yöneticilerini Nakkaştepe'ye davet etti. Ve Nakkaştepe'nin yemekhanesinin önündeki terasta bir kokteyl verdi, bir de konuşma yaptı. Teşekkür ve tebrik konuşması. İlk defa dilinin sürçmesini o konuşmayı yaparken ben bu kadar bariz hissettim. Ve o konuşmayı yaptıktan

> sonra Arçelik'te çalışan bir iki arkadaşım gelip, "Suna Hanım rahatsız mı?" diye sordu. Artık çalışanlar da bir gariplik olduğunu hissetmeye başlamıştı.

Suna Kıraç da bedenindeki o kaçınılmaz değişimi gözlüyordu. Bir süre sonra konuşmasının anlaşılamadığını, iletişim kurmakta yetersiz kaldığını anladığında artık susmaya karar verdi. Yaşam sürüyordu. Bu defa yazıyla meramını anlatıyor, istek ve sohbetlerini yazıyla gerçekleştiriyordu. Yaşamı boyunca her şeyi, her bilgi ve talimatını yazarak kayıt altına alan, dostlarına -artık demode olsa bile- mektuplar yazan Suna Kıraç iletişimin dolaysız diliyle yaşamayı seçmişti.

Arkadaşı Çiğdem Selışık, dikkatini yazıya yoğunlaştıran Suna Kıraç'ın yazı dilinin de değiştiğini gözlüyordu:

> Konuşamıyordu, telefonda yeni yılını kutlamak için aradım. Sıhhatli yıllar dilemek istedim ve o konuşmayı anlayamadım ve anlayamıyorum diye üzüldü. Anlatmaya çabaladı, fakat ben söylediklerinin yarısını anlayamadım. Sonraki karşılaşmamızda artık konuşmuyordu, yazıyordu. Ondan sonraki karşılaşmamızda da o şekilde bir süre karşılaşmalarımız oldu. Yazarak konuştuk ve o yazmanın gitgide daha güzelleştiğini izledim.

Hastalık nedeniyle sık sık Amerikan Hastanesi'ne kontrollere gidiyor, kimi zaman da yatması gerekiyordu. Hastalığı onun bir Koç Holding Yönetim Kurulu Başkan Vekili olduğunu unutturamazdı. Hastanede de gözlem ve eleştiri silahını etkin bir biçimde kullandı.

Suna Kıraç'tan Evren Artam ve Erdal Yıldırım'a mektup*

Geçirdiğim rahatsızlık nedeniyle iki gün Amerikan Hastanesi'nde kaldım. Bu arada bazı gözlemlerim oldu. Onları sizlere aktarmak istiyorum.

Öncelikle hastane fevkalade güzel, pratik ve standardı yüksek olmuş. Başta Evren Bey ve Fahrettin Bey olmak üzere tüm emeği geçenleri kutlarım. Ülkemizde bu standartta bir hastane olması gerçekten çok önemli. İnsan huzur içinde kendisini emanet edebilir.

Odalar rahat, pratik ve temiz. Duşlar konforlu ve akıllıca yapılmış. Bakım gayet iyi. (Tabii bana özel ilgi gösterildiğinin bilinci içindeyim.) Bana yapılan bir muayene nedeniyle "Katater Bölümü"nü ve aşağı inmişken de yoğun bakım ünitesini gezdim. Gerçekten Amerika standartlarında, hatta daha iyi diyebilirim. En fazla hoşuma giden, gerek doktorların, gerek hemşirelerin ve gerek personelin son derece güler yüzlü ama ciddi olması. Herkes işini bitirip gidiyor. Ayrıca böyle bir kurumda çalışmanın mutluluğunu ve gururunu yaşıyorlar.

Ben yemekleri beğendim, ama kimileri yağlı buluyormuş.

Odalara girince resimli bir kullanma kılavuzu olursa gerek yatak başındaki ışıklar gerek elektrikli yataklar çabuk bozulmaz.

Ben kısa tecrübem sonucu aklıma gelenleri yazdım. Dikkate almanızı ve sonuçtan bizlere bilgi vermenizi rica ederim.

* 8 Eylül 1999.

Hastalığın seyrinde iki önemli dönüm noktası vardı. Hastalık serseri bir mayın gibi vücudunda dolaşıyordu. Nereyi, ne zaman ve nasıl tahrip edeceği bilinmezdi. Ancak beynin ayaktaki adalelere komut vermeyeceği gün artık yürüyemeyecekti. Belki de başka bir gün nefes alıp vermeyi sağlayan göğüs kasları yavaş yavaş duracaktı.

Hangisinin ne zaman gerçekleşeceği kötü bir kâbus senaryosu gibiydi. Suna Kıraç o makus talihe hazırlanıyordu.

Bir gece sabaha karşı İnan Kıraç uykusundan Suna Kıraç'ın nefes almak için zorlandığı o seslerle uyandı. Doktorlar o gün için elle çalışan bir solunum cihazını her an yanı başlarında bulundurmalarını istemişti. İnan Kıraç hemen solunum kapasitesini ölçen aletle ilk kontrolü yaptı. Normalde 90 çıkması gereken alet 80'i gösteriyordu. Yani Suna Kıraç'ın nefes alışı gitgide azalıyordu. Amerikan Hastanesi'ndeki doktorlar hemen hastaneye ulaştırılması gerektiğini söyledi.

İnan Kıraç kızı İpek'i uyandırdı, "Annene kötü şeyler oluyor. Hazırlan, hastaneye gidiyoruz," dedi. Henüz 13 yaşındaki İpek korkmuştu. Panik içinde söyleneni yaptı. Ambulans gelmiş, hemşireler odaya üşüşmüş Suna Kıraç'ı hazırlıyordu. Hazırlık tamamlandı ve Suna Kıraç sedyeye konulacağı sırada bir an için durdu ve evine şöyle bir baktı. O bakışı eşi İnan Kıraç da yakalamıştı:

> Hatırlıyorum. Kapıdan çıkarken onu ben de yakaladım. Baktı ve ağlamaya başladı. Bir şeye, allahaısmarladıktı o, evine allahaısmarladıktı...

Kızı İpek ise annesinin o veda dolu bakışını ve hüznünün nedenini çok iyi biliyordu:

> Annemin hastaneye kaldırıldığı, yani evden ayrıldığı sıradaki bakışını hiç unutamam. Bakışlarıyla, 'Ben bu eve bir daha geri gelemeyeceğim," dedi bize ve o bakışlarla ayrıldı. Henüz yürüyebiliyordu ama sedyeye kaldıracaklardı ve sedyeye oturmadan şöyle bir odasına baktı ve hani sanki elveda diyordu ve onu unutamayacağım. O gün böyle sanki bir daha gelmeyecekmiş gibi baktı bu eve.

Suna Kıraç'ın o veda bakışı nedensiz değildi. Hastalığa ait bütün bilgiye sahip olduklarında ve Suna Kıraç başına gelecekleri gün be gün anladığında eşi İnan Kıraç'la evlilik yaşamlarının en kritik konuşmasını yaptı. O görüşmeye dair kişisel notlarında sadece bir cümle vardı, "İnan'dan söz aldım, beni yaşatmayacaklarına dair," diye yazmıştı. Suna Kıraç hiç kimseye külfet ve muhtaç olmak istemiyordu. Bu, eşi de kızı da olsa böyleydi. Zira o Suna Kıraç'tı. Yaşamı boyunca vakur, iktidar sahibi ve güçlü bir kadın olmuştu. Yaşamının öyle de son bulmasını istiyordu. O tarihi konuşma anını İnan Kıraç şöyle anlatıyordu:

> Öyle bir sözümüz vardı birbirimize. Hastalığı okuyup anladıktan sonra bir gün Suna dedi ki, "İnan, senden bir isteğim olacak, bunun sonu makine ama ben makineli bir hayatı yaşamak istemiyorum. Yaşamımı bir makineye bağlı olarak geçiremem. O gün geldiğinde sana soracaklar; "Makineye bağlayalım mı bağlamayalım mı?" Sen muhakkak "Hayır," diyeceksin. "Makineye bağlanmama müsaade etmeyeceksin." Dedim ki, "Sen bunu yapabileceğimi mi zannediyorsun? Yahut değiştirelim yerimizi. Ben senden bütün bunları isteseydim sen 'evet' diyebilir miydin? Kaldı ki ben 'evet' desem bile acaba bugün tıp bunu yapma durumunda

> mıdır? Yani doktor benim lafımı dinler mi? Böyle bir şey olur mu?" "İnan ben bunu istiyorum," dedi. Dedim ki, "sen bunu istiyorsun ama çok zor bir şey istiyorsun benden. Ben bunu yapamam." "Ölümü öp yapacaksın," dedi. O gün bu hadiseyi fazla uzatmamak için, "Peki çalışacağım," dedim.

Suna Kıraç bir daha evine ve sevdiklerine dönmeyeceği düşüncesi ve inancıyla 14 Ağustos 2000 günü evinden çıktı. Hastaneye yetiştirildiğinde şoka girdi ve yoğun bakıma kaldırıldı. Doktorlar hemen müdahale etti. Suna Kıraç kendinde değildi ve doktorlar hızla onu makinelere yani yaşama bağlamaya çalışıyordu.

Suna Kıraç yoğun bakıma kaldırıldığında kızı İpek Kıraç henüz hastaneye gelmişti. Kapıda babası karşıladı. Babasını gören İpek sakinleşmişti. Annesinin kararından haberdardı. Babasının bu isteğe çaresizlik içinde onay verdiğini biliyordu ancak annesini çok iyi tanıyordu. Şöyle anlatıyordu: "İnatçı bir insan olduğu için makineye bağlanmamakta kesin karar kılmıştı."

Annesinin odasına çıktığında bütün aileyi odada toplanmış buldu. Annesinin doktoru kapının önünde aileye annesinin durumunu izah ediyordu. İpek'in de orada olduğunu bilmeyen doktor bütün çıplaklığıyla gerçeği açıklıyordu. "Durumu çok kötü! Sakın ümitlenmeyin! Kesin bugünü çıkaramayacak!" dedi. İpek sadece 13 yaşındaydı ve bu gerçekle yüzleştiğinde hiç kimseye gözükmeden oradan uzaklaştı. Anlatılanlara isyan etmişti. Şöyle düşünüyordu:

> O yaşta bir kaza çıkacaktı yani. Kimse benim karşıma geçip, "Annen şu gün şurda ölecek," diyemez. Onun kararını annem verecek. Bana bir doktor gelip bunu söyleyemez.

İpek Kıraç o gün annesinin tarihi kararında oynayacağı rolden habersiz ve hastanedeki bakışlardan rahatsız, annesini bekliyordu.

İpek'in bilmediği, "Annesinin kararını vermiş," olmasıydı. Suna Kıraç makineye bağlanacağını öğrendiği andan itibaren makinenin fişinin çekilmesini istedi. Ayşegül Somersan'ın gözlemiyle, eşi İnan Kıraç kan ter içinde yoğun bakım ünitesine giriyor, umutsuz bir yüz ifadesiyle çıkıyordu. Suna Kıraç ikna olmuyordu. Makineye bağlı olarak yaşamak, onun bitmez tükenmez enerjisi, yaşam biçimi ve kişiliği ile bağdaşmıyordu. Tüm aile hastaneye toplanmış, ablası Semahat Arsel'in deyişiyle "Suna Kıraç'ın inadını kırmaya" çalışıyordu.

Yaşam ile ölüm arasındaki çizginin giderek belirsizleştiği o anda İnan Kıraç kızına, eşine verdiği söze ihanet edeceğini söyledi: "Annenin, gözümün önünde ölmesine izin veremem, bayılttıracağım, bağlayacağız. Başka ne yapabilirim ki?" diyordu. O güne kadar Suna Kıraç'ın yaşamına, seçimlerine, kararlarına hep saygılı olmuş bir eş için dönüm noktasıydı. Suna Kıraç'ın "zorla" yaşama döndürülmesi böylesi bir hastalık için geçici bir çözüm olabilirdi. Zira yaşama tutunmaması halinde yapılacak hiçbir şey kalmaz, gün be gün aldığı kararı uygulayabilirdi. İnan Kıraç kendisini çaresiz hissediyordu.

İşte o anda İpek Kıraç kararını verdi. Ölümle randevusu olanların o yoğun bakım ünitesinde, odaya rengârenk resimler, poskartlar asarak, annesine moral vermeye çalışan İpek, hijyen için kullanılan giysiyi giydi ve yoğun bakım ünitesine daldı. Annesi makinelere ve tüplere bağlı karşısındaydı. Suna Kıraç için "ikinci hayatı" başlatacak o dönüm noktasında annesine baktı. Gözleri açıktı. Ancak İpek yokmuş gibi tavana bakıyordu.

"Duyabiliyor musun," diye sordu. Yanıt alamadı. "Anne, bir şey isteyeceğim senden," diye devam etti. "Ne isteyeceğimi biliyorsun, ben daha çok gencim ve benim sana ihtiyacım var. Beni evlat olarak

aldığında anne olmaya karar verdin. Kararının arkasında dur. Bu kararı verdiğin andan itibaren artık bana karşı sorumluluk üstlendin. Bu sorumluluğun, bana karşı görevlerin henüz bitmedi. Belki bu noktadan sonra şirketteki görevlerin bitmiş olabilir. Ama daha beni yetiştirecek, liseden mezun edecek, üniversiteye sokacak, evlendireceksin. Beni yalnız bırakma. Anneme çok ihtiyacım var. Lütfen, bunu benim için yapacak mısın," diye konuştu. Suna Kıraç henüz 13 yaşındaki kızının o tarihi konuşması sonrasında onunla gurur duydu mu bilinmez ama günler süren suskunluğunu bozdu ve tek kelimeyle cevap verdi:

"...Tamam..."

Suna Kıraç yeniden yaşama dönüyordu.

İpek'in, annesini ikna edeceğinden zerre kadar kuşkusu yoktu. Annesinden tamam yanıtını alır almaz ilkokulda teneffüs zili çalınca çocukların coşkuyla koşması gibi hızla ailenin bulunduğu odaya koştu. Odada ailenin doktorlarla toplantısı devam ediyordu. "Toplantınızı bitirin, ben annemi ikna ettim!" dedi. İnan Kıraç, kızının bu kadar çabuk ikna etmesine inanamıyordu. Hemen Suna Kıraç'ın yanına gitti. Döndüğünde yüzü gülüyordu. Kıraç Ailesi için yepyeni bir dönem başlıyordu. Suna Kıraç hastanede tam dört ay kaldı.

Ancak tam da bu aşamada Suna Kıraç'ı umutsuzluğa sürükleyen bir başka önemli gelişme ise hiç ummadık bir kişiden, Amerikalı bir hekimden geldi. Koç Ailesi böylesi kritik bir aşamada Amerika'dan getirttikleri yoğun bakım konusunda dünyaca tanınmış bir doktor olan James Smith ile Suna Kıraç için bir şeyler yapma çabasındaydı. Doktor Smith, Suna Kıraç'ın yaşamla barıştığı bir aşamada gelmişti. Suna Kıraç'ı yalnızken muayene etmek istedi, hemşireleri odadan çıkarttı ve ona, "Senin durumun ümitsiz. Boşuna eve gitme!" dedi. Suna Kıraç için büyük bir şoktu. Ardından eşini eve

taşımak için son hazırlıkları yapan İnan Kıraç'ın karşısına çıkan doktor, "Siz ne yapıyorsunuz, 15 gün içinde durum daha da kötüleşecek ve belki de bitecek. Bırakın hastanede kalsın," diyordu. İpek Kıraç babasının bu doktorun boğazına sarılıp sarılmadığını hâlâ merak ediyor! İnan Kıraç'ın cevabı ise bir bilim insanının karamsar dünyasına karşı, bir eşin isyanıydı. "Biz hastalığı senden daha iyi biliyoruz, yani yaşadık bunu, lütfen artık sus!" diyordu.

Kıraç Ailesi o günlerde, aileyi derin üzüntülere boğan bu doktoru hiç unutmadı. Tam altı yıldır, Suna Kıraç'ın 15 gün içinde öleceğini söyleyen doktora bu konuşmanın her yıldönümünde bir mektup yazarak, "Bu yıl da ölmedi!" diye takılıyor. İpek Kıraç ise doktorun bu "kehanet"inden sonra annesinin yazdığı bir mektubu hiç unutmuyor:

> O doktorun anneme bunu yapmaya hiç hakkı yoktu. Söyledikleri anneme dokunmuş olsa gerek, bana hiç unutamadığım o satırları yazmıştı:
>
> *"...Ben nerede olursam olayım hep senin yanındayım..."*
>
> O gün bu gün ne zaman o cümleyi düşünsem hep çok duygulanırım ve bana çok dokunmuştu. Çünkü adam sanki annemi ikna etmiş, annem de o anda bütün ümidini yitirmişti ve o bana çok dokunur.

Suna Kıraç için makineyle nefes alıp vereceği bir yaşam kuruluyordu. Hastaneden çıktığında artık yürüyemiyor, konuşamıyordu. Tek iletişimi, okunması giderek güçleşen elyazısı ile sağlıyordu. Hastaneye giderken hüzünle hafızasına kazıdığı evine döndüğünde, aile yeni yaşamları için kolları sıvadı. Eve günün 24 saati Suna Kıraç'ın yanında kalacak ve bakımını rotasyonla sağlayacak olan sekiz hemşire yerleşti. Çoğu, yokum bakım ünitesinde tanıştığı hemşirelerdi. Evin bütün donanımı Suna Kıraç'ın yaşamını kolaylaştıracak

biçimde gözden geçirildi. Amerikan Hastanesi'ndeki doktoru Tahsin Akgün bu aşamadan sonra Suna Kıraç'ın sürekli doktoru haline geldi. Hastanedeki mesaisi dışındaki zamanlarını Suna Kıraç'a ayırdı ve onu hiç yalnız bırakmadı.

Hemşirelerden İnci Düpüş'ün deyişiyle, "Hastane eve taşınmıştı." İnci Hemşire, bakım için kullanılan donanımı şöyle anlattı:

> Gerekli müdahaleyi yapabilmek için elimizin altında her şey var. Zaten, gerekli bilgilere sahip insanlar olarak buradayız. Bu tecrübeye sahibiz. Elimizde üç solunum cihazı var. Bir tanesine, herhangi bir şey olduğunda zaten diğeri devreye giriyor. Üç tane olmasının bir avantajı var. Zaten oksijen tüplerimiz her zaman doludur. Onun dışında elimizin altında hastanede bulunan ilaçlardan hemen hemen hepsi var.

Suna Kıraç bu yeni yaşamında iş ve aile yaşamında kurduğu uyumu, sinerjiyi ve disiplini yeniden oluşturdu. Uzun, zorlu ve sancılı bir süreçti. Ülkesine hizmet, Koç Holding'e yönetsel beceri, eğitime katkı ve sevdiklerine mutluluk veren beyni ne yazık ki bedenine söz geçiremiyordu. Gün geçtikçe hareketsizleşen vücuduna karşın, pırıl pırıl ışıldayan beyni ve başta İpek ve İnan Kıraç olmak üzere insanlık için çarpan yüreği vardı. Yaşam yeniden kurulur, yeniden kendi kurallarını yaratırdı. Suna Kıraç onu yaşama bağlayacak sözü vermişti. O halde bir hasta ya da muhtaç gibi değil, Suna Kıraç gibi yaşamalıydı. Öyle de yaptı. Suna Kıraç'ın yeni hayatındaki bir günü İnci Hemşire şöyle anlattı:

> İlk zamanlar işleriyle ilgilenmek için sabah 8-9 gibi kalkardı. Şu sıralar daha geç saatlerde, 11-11:30 gibi saatlerde kalkıyor, yine işleriyle ilgileniyor. Hiçbir zaman, kesinlikle, işlerini bırakmadı. Herkesi

> yönlendiriyor. Saat 11-11:30 gibi kalkarız. Sabah bakım saatimiz vardır, yaklaşık bir saat kadar sürer. Haftada iki kez mutlaka banyosunu yapar, duşunu alır. Bakımlarını yaptıktan sonra, televizyonun karşısındaki koltuğuna oturur ve sabahleyin ilk kalktığı andan yatana kadar CNN Türk seyreder, haberleri hiçbir şekilde kaçırmaz. Arada, çok nadir, sevdiği dizileri izler.

Suna Kıraç bugün sadece gözlerini hareket ettirebiliyor. Buna rağmen yaşam kalitesini korumaya özen gösteriyor. Hemşirelerden Şebnem Güleryüz düzenli saç bakımı yaptırdığını, maniküründen hiç vazgeçmediğini ve ayda bir kez saçlarını boyattığını vurguluyor.

Ancak Suna Kıraç'ı asıl yaşamın içinde kılan, iş hayatı ve alışkanlıklarına olan bağlılığı olsa gerek. Zira Suna Kıraç her gün düzenli olarak öğlene kadar sekreteri Ender Bağcıvan ile görüşüyor. Sekreteri, holding ve işlerle ilgili bütün gelişmeler ve yazışmalardan Suna Kıraç'ı haberdar ediyor.

Ender Bağcıvan'ın görevi bununla da bitmiyor. İş yaşamı ile ilgili gelişmelerin takibi dışında yine bu saatlerde, dostlarına dönük titiz fikri takip yapılıyor. Dostları ve yakınlarının doğum günlerini, cenazelerini hatırlayan, mektup yazan ve çevresine olan duyarlılığını yitirmeyen Suna Kıraç, varlığını, o çok önemsediği vefa duygusuyla hissettiriyor. Dostlarına yollanacak hediyeleri tek tek belirliyor. Öğle saatleri bir uyku molası ile son buluyor. Önceleri, öğle uykusuna yatırmak için çok uğraşılmasına karşılık şimdilerde hem kendisini biraz daha yorgun hissettiği, hem de alıştığı için öğle uykusundan vazgeçmiyor. Vehbi Koç'un bu alışkanlığını bir türlü benimsemeyen hatta Vehbi Koç'un tavsiyelerini dinleyen profesyonel yöneticileri de eleştiren Suna Kıraç yıllar içinde babasının bu alışkanlığını da almış görünüyor.

Öğle uykusundan sonra Suna Kıraç'ın ikinci defa bakımının yapılmasının ardından misafirlerini kabul etmek için oturma odasına dönüyor. Misafirlerinden kalan zamanda ise yine televizyon izleniyor, kitap okunuyor ve kalan mektuplar yazılıyor. Suna Kıraç için gün saat 24'te bitiyor. Suna Kıraç'ın hastalığı sonrasında ablası Semahat Arsel hemen hemen her gün onu ziyaret ederek hiç yalnız bırakmadı. Ailenin en büyüğü olarak ilgisini ve sevecenliğini Suna Kıraç'tan hiç esirgemedi. Abisi Rahmi Koç ise büyük bir duyarlılıkla dünyanın neresinde olursa olsun mutlaka her gün Suna Kıraç'ı aradı. Türkiye'de olduğu zamanlarda her akşam kardeşini ziyaret ederek güç ve moral verdi. Kardeşler arasındaki dayanışma daha da güçlendi. Bu sevgi ve dayanışma halkasını tamamlayan bir başka isim de Semahat Arsel'in eşi Nusret Arsel'di.

Suna Kıraç'ın iş yaşamında artık onunla bütünleşen özellikleri bu yeni yaşamında da süregidiyor. Şebnem hemşire Suna Kıraç ile kurdukları ilişkiyi şöyle tanımlıyor:

> Her şeyin bilincinde. Tüm kontrolü elinde tutabilen, mükemmeliyetçi ve iş konusunda hata payı olmayan bir insan. Böyle bir hastayla çalışmak hakikaten çok zor. Yani normal sağlığında bu şekilde olan bir insanın düşünün ki hastalık durumunda seyri ne düzeyde olur. Bu özelliği daha da had safhaya çıkıyor. Ve her şeyden önce Suna Kıraç sizin patronunuz konumunda, işvereniniz konumunda ve o yüzden çok zorlanıyorduk ilk önceleri. Ama tabii zamanla artık bizim için hastadan çok bir anne, bir abla veya bir aile yakını konumunda ve bunu bize hissettiren de yine Suna Kıraç. O mükemmeliyetçi, o otoriter, aynı zamanda sevgi dolu bir Suna Kıraç.

Suna Kıraç yaşamla bağını sadece gözleriyle kuruyor. Gözleriyle konuşuyor. Belki de diğer melekelerini kullanamamanın etkisiyle

beyni olağanüstü bir tempoyla çalışıyor. Kızı İpek, babasıyla geçmişe dair hatırlayamadıkları bütün olay ve isimleri annesine sorarak doğru yanıtı aldıklarını söylüyor. O kadar ki İpek'in çoktan unuttuğu öğretmenlerinin isimleri bile Suna Kıraç'ın hafızasında canlılığını koruyor.

Bu zor döneminde Suna Kıraç iki büyük kaybı yaşadı. 2003'te kaybettiği kız kardeşi Sevgi Gönül onun sırdaşı, en yakınıydı. Çocukluktan itibaren beraber yetişmişler, adeta ikiz gibi büyütülmüşlerdi. Suna Kıraç kız kardeşini kaybettiğinde hastaydı. Yaşadığı acı sadece gözlerindeki o hüzün dolu perdeden yansıyordu. Sevgi Gönül'ün hastalığı boyunca günlerce hastaneye gitti, defni öncesi yıkanmasına katıldı. Kızkardeşini gözleriyle kefenine sardı. Sevgi ve Erdoğan Gönül çiftinin art arda yaşanan zamansız ölümü, Suna ve İnan Kıraç'la kızları İpek için hiçbir zaman dolmayan bir boşluk olarak kaldı. Zira Erdoğan Gönül, İpek'in ikinci babasıydı. Sevgisi, coşkusu ve her zaman yaşama sevinciyle dolu iyimserliği ile ailenin en sevilen isimleri arasındaydı.

Suna Kıraç'la biricik iletişim yöntemi onun gözlerini iyi okumaktan geçiyor. Suna Kıraç'ın gözlerini okumak ise büyük bir beceri gerektiriyor.

Suna Kıraç konuşmak ya da bir mesaj iletmek istediğinde tam karşısına koyu renklerle yazılmış 29 harften oluşan bir alfabe konuluyor. Hemşireler tek tek harfleri gösteriyor. Suna Kıraç kirpiklerini kırpıştırdığında ilgili harf yazılıyor. Oluşturmasını istediği kelimeyi sıraylagöstererek not ettiriyor. Kelimeler tek tek bulunarak cümle oluşturuluyor.

Suna Kıraç'ın tamamı yoğun bakım hemşireleri olan ekibi tarafından geliştirilen bu yöntem büyük bir başarıyla Suna Kıraç'ı yaşama bağlıyor. Dünyada bu tür hastaların iletişimi için Amerika

ve Fransa'da geliştirilmiş teknolojik aygıtlar kullanılıyor. İnan Kıraç'ın bu aygıtların hemen hemen hepsini hemen eve getirmesine karşın Suna Kıraç alıştığı bu yöntemi terk etmedi. Hemşireleri, bilgisayarlı o sistemleri benimsemediğini, kullanmak istemediğini söylüyor. Suna Kıraç harf harf hayata bağlanıyor. Bu yöntemi büyük bir beceriyle kullanan hemşireleri, genellikle ilk birkaç harften sonra kelimeyi tahmin edebiliyorlar. Böylece kelimenin tamamı için alfabenin kullanımı gerekmiyor. Hatta birkaç kelime ortaya çıktıktan sonra cümleyi tahmin etmeye çalışıyorlar. Böylece sistem kendiliğinden işliyor.

Peki bu sistemin aksadığı zamanlar oluyor mu? İnci Hemşire anlatıyor:

> Çok zor bir iletişim sistemi bu. Cümle uzun olduğu zaman kelime ya da harf atlayabiliyoruz. Harfi atlayabiliyoruz, unutabiliyoruz yanlış anlayabiliyoruz ve bu da Suna Hanım'ı üzmemize neden oluyor. Üzdüğümüz zaman da ağlamaya başlıyor. Ağladığı zaman da biz anlayamıyoruz. Bu tür sorunlar yaşanıyor. Ama uzun bir süre çalıştıktan sonra gözlerinden neyi istediğini neyi istemediğini, çoğu kez tabelayı kullanmamıza gerek kalmadan anlaşabilir olduk. Sevincini de anlayabiliyoruz, öfkesini de anlayabiliyoruz, isteğini de anlayabiliyoruz. Şu an diyebilirim ki tek iletişim aracımız gözler.

Dostları "Suna'nın gözleri"nde aynı şeyi görüyor. Çocukluk arkadaşı Ayşegül Somersan anlatıyor:

> Neler anlatıyor neler! Gözünün içinin güldüğünü görüyorum. Bu kadar uzun senelik bir dostluktan sonra birtakım şifreler oluşuyor, söylemeye lüzum yok,

birisi bir şey söylediği zaman ne düşündüğünü ben biliyorum. Bakıyorum teyit ediyor gözleriyle. Hiçbirimiz hatırlamıyoruz isim, nerede neyi yaptık, kaç senesiydi? Suna Hanım hatırlıyor. Suna Hanım yazıyor, şuydu, bu seneydi... ya yanılıyorsunuz, ya doğruydu diyor. Müthiş bir hafızası var. O gözlerde görüyorsunuz, hepsini hatırlıyor. Yine sevgi görüyorum, her zamanki gibi insan sevgisi görüyorum. Bu büyük hastalıkla cebelleşirken hâlâ başkalarının problemleriyle ilgilendiğini görüyorum. Benim çocukluk arkadaşım çok çok güzel bir insan oldu. Büyük bir insan oldu.

Okul arkadaşı Revza Özil anlatıyor:

Büyük kayıplarda çok hüzünlü bakışlarını biliyorum. Sevgi'nin ve Doğan'ın (ablası ve enişte si) kaybında. Bütün bunları tabii çok yoğun yaşıyor. Biz üzüntümüzü anlatabilir, paylaşabiliriz. Bir teselli bulabiliriz. O bunları yapamadığı için kendi içinde büyük fırtınalar muhakkak ki kopuyor o zaman.

Kendisini ziyarete gittiğimizde hemşireleri, harflerin üzerinde gezinmeye başlar. Önce "a" sonra "n" ve sonra "l" ve yeniden "a"ya gelindiğinde hemşireler kelimeyi tamamlar: "Anlatın bakalım" demiştir. Biz de oturur başlarız anlatmaya. Anlatırken kimi zaman bazı olayları veya da isimleri hatırlamayız. İnan, "Suna bulur onu şimdi," der ve gerçekten de ne bileyim 10 dakika sonra hemşire der ki, "Suna Hanım yazdırdı. İşte isim bu. Yani pırıl pırıl hâlâ. Ve hakikaten onunla çok ama çok gurur duyuyorum.

Okul yıllarından itibaren hiç yitirmediği dostu Çiğdem Selışık anlatıyor:

> Gözlerinin ne kadar güçlü olduğunu anlıyorsunuz. O gözlerindeki hareketin tüm varlığına yayılmasını istiyorum. Gözleri bazen bir şeyi uyarıyor gibi. Gözlerinde gülmesini, neşesini ve aynı zamanda hüznü görüyorsunuz. Yetişmiyor. Gözleri bana yetmiyor. Yani daha fazlasını istiyorsunuz.

Kızı İpek ise bu tür bir iletişimi hâlâ kabullenemiyor. Bir genç kızın ancak annesiyle paylaşabileceği sırlarını ona anlatamamaktan ve sadece ondan alabileceği tavsiyelerin alfabeden sökülmesinden huzursuz olduğunu söylüyor:

> Gözleri bana her şeyi anlatıyor. Mutlu olunca daha bir canlı ve diri bakıyor. Mutsuz olunca da gözünün içine bile bakmıyor. Çünkü aklı Allah bilir nerede. Mutsuz olunca annemle bir iletişim kurmak çok zor. Çok mutlu olunca da arada bir gülüyor. Tabii daha bir hoş oluyor ama... Ben olabildiğince şebeklik yaparak, karşısına geçip güldürmeye çalıştığım için genelde bazen işe yarıyor ama çok şanslıysak gülüyor ama gözlerinden anlaşılıyor. Annem şu an hepimizi gözleriyle idare ediyor. Yani o öyle de kalacak. Babamla ikimiz de dersimizi aldık, gözleriyle anlaşmayı öğrendik. Bence onun kendine dert ettiği ve benim de evlat olarak dert ettiğim şey; Suna Kıraç gibi bir insanın aklındakileri ortaya koyamaması. Allah bilir neler geçiyor aklından. Ve benim, evlat olarak danışmak istediğim binlerce şey var. Çözümler yaratmaya çalışıyoruz ama ben annemin aklından geçenleri merak ediyorum.

Bu aşamada İpek'in verdiği tarihi karardan söz etmenin tam sırası. İpek, annesinin "onun için yaşama kararı vermiş olmasını" hiç

unutmadı. Annesine olan sevgisi ve şükran duygusunu meslek seçimiyle gösterdi. *Forbes* dergisinin dünyanın en zengin kişileri arasına 3,2 milyar dolarlık servetiyle giren bir annenin kızıydı. Koç Holding'de dev bir hissenin tek varisiydi. Yaşamının bundan sonrasını bu servetin yönetimi ve Koç Holding'in gelişmesi belirleyebilirdi. İpek Kıraç tercihini annesinden ve kendi idealinden yana kullandı. İşletme gibi, böylesi ailelerin çocuklarının en gözde tercihi yerine Amerika'da Brown Üniversitesi'nde biyoloji okumaya karar verdi. Bu tercihini şöyle gerekçelendirdi:

> Benim biyoloji okumam anneme fiziken yapabileceğim, yardım edebileceğim tek yön. Çünkü başka hiçbir şey yapamıyorum, oturup izlemek dışında. Sanki bir tek biyoloji ile katkım olacakmış gibi geliyordu. Ama tabii biyolojiyi de çok seviyordum. Benim hayatımdaki en büyük hayalim bir laboratuvarın içinde çalışmak. Sanki anneme de bir katkıdır o. Ben de denedim, demek istiyorum. Sanki yeterince deneyemiyormuşum gibi geliyor. İdealim, kendim için Türkiye'de bir laboratuvarım olmasıdır. O laboratuvarda çalışmak isterim. Dünya çapında bir laboratuvar olsun isterim ve orada sevdiğim şeyi yapmak isterim. Ben annem gibiyim. Sevmediğim şeyi kesinlikle yapamıyorum. Ben biyoloji seviyorum ve biyolojiden başka bir şey yapamayacağım. Çünkü çok sevdiğim bir şey. Bana çok kişi geliyor, "Sen niye ekonomi-işletme okumuyorsun," diye karşıma geçiyorlar. Suna-İnan Kıraç adını sonuna kadar zaten taşıyacağım. Annemle babamın bana bıraktığı, bıraktıklarına sonuna kadar zaten sahip çıkacağım. Ama bu demek değildir ki istemediğim bir şeyi yapayım. Koç Holding'de çalışamam, yapamam yani. Ben kendi hayatımı kurmak istiyorum. Kendi ailemi kurmak istiyorum.

İpek, paranın mutsuzluk getirdiğine inanmıyordu. "Ama aynaya baktığımda gözümdeki heyecanı kaybetmek istemiyorum,"

diyordu. Lise ikinci sınıftan itibaren kararını verdi. "Geceleri annemin hastalığına bir çare bulacağım düşüyle uykuya dalıyorum. Biliyorum ki bu işte kesinlikle başarılı olacağım. Çünkü benim motivasyonum annem," diye düşünüyordu.

İpek Kıraç Amerika'daki biyoloji eğitimi sırasında Harvard Üniversitesi'nde dünyanın en önemli ALS araştırma merkezlerinden birini yöneten Dr. Robert Brown'ın yanında ALS üzerine bir ay boyunca eğitim aldı. Suna ve İnan Kıraç Vakfı aldığı bir kararla Boğaziçi Üniversitesi'nde bir araştırma laboratuvarının kurulması için gerekli maddi ve teknik desteği sağladı. Sağlık alanında yapılacak araştırmalar için oluşturulan bu laboratuvar, Harvard Üniversitesi ile bağlantılı olarak faaliyete başladı.

Projenin amacı, Moleküler Biyoloji ve Genetik Bölümü'nde 1997 yılında başlatılan nöro-dejenerasyonla ilgili çalışmaların hızlandırılması, Türkiye'de acilen ihtiyaç duyulan, nöro-dejeneratif hastalıkların araştırmasına yönelik bu laboratuvarın ve yardımcı ünitelerin kurulmasıydı.

Nöro-dejenerasyon Araştırma Laboratuvarı (NDAL), Moleküler Biyoloji ve Genetik Bölümü'nden Prof. Dr. Nazlı Başak'ın sorumluluğunda araştırmalarını Devlet Planlama Teşkilatı, TÜBİTAK ve uluslararası merkezlerle yoğun işbirliği içinde sürdürmekte olup, 2005 yılında 6. Çerçeve AB Projesi'ne partner olarak kabul edildi. Suna ve İnan Kıraç Vakfı'nın sağladığı maddi desteğin önemli bir bölümü, doktora ve yüksek lisans öğrencilerine verilecek burslara, araştırma, geliştirme, laboratuvar ekipmanı ve biyolojik sarf malzemesine ayrıldı. Bu destekle 2005 yılında Prof. Dr. Nazlı Başak ve ekibi tarafından on altı adet bilimsel makale veya bildiri yayımlandı. Bu yayınların altı tanesi uluslararası dergi ya da toplantılarda sunuldu.

NDAL, 2007 yılında İstanbul'da "ALS'de Güncel Moleküler Tedavi Yaklaşımları" konulu uluslararası bir sempozyuma ev sahipliği yapmayı

planlıyor. Dr. Brown ve Dr. Başak'ın birlikte düzenleyecekleri bu toplantıya ALS'de söz sahibi olan saygın bilim insanları ile nöro-dejenerasyon konusunda aktif çalışan genç araştırmacılar davet edilecek.

ALS konusunda Türk bilim insanlarının da söyleyecekleri var. İpek'in Türkiye'de bir laboratuvar kurulmasına ilişkin hayalinin ilk adımı Boğaziçi Üniversitesi'ndeki bu laboratuvarla atıldı.

İpek ise Harvard'daki o günlerinde üniversitenin bilgisayarından annesine bir mektup yolladı. Mektuba o günlerdeki ruh hali yansıyordu:

> Anne, bana hayallerimin peşinden gitmeyi sen öğrettin. Bu laboratuvarda çok mutluyum ve çok sevdiğim bir şeyi yapıyorum. O kadar ümitliyim ki... mücadeleye devam etmek zorundasın ve bil ki son 7 yıldır çok çaresiz bir insanım. Çünkü annem için hiçbir şey yapamıyorum, yardım edemiyorum. Belki o laboratuvarda aradığım çareyi henüz bulamadım. Ama bir ay boyunca laboratuvarın içinde oldum ve anneciğim ilk kez sana yardım ettiğim hissine kapılıyorum. Bu, öyle muhteşem bir duygu ki...

Suna Kıraç'ı yaşatan duygu İpek olsa da onu yaşama bağlamak için insanüstü bir çaba gösteren tek isim, eşi İnan Kıraç oldu. Hastalığı öğrendiği andan itibaren İnan Kıraç bütün yaşamını eşine adadı. Onun tedavisi ve iyileşmesi için gösterdiği çabanın en iyi tanığı kızıydı. İpek Kıraç, babasının bu duyarlılığını şöyle anlattı:

> Sürekli deniyor ve vazgeçmiyor, bir gün bile vazgeçmedi. Hayatımda "herhalde sevgi budur" diye düşündüğüm bir örnektir. Kimsenin bir insanı bu kadar çok sevdiğini, sevebileceğini düşünmezdim. Bunu bilmek

> tabii ne kadar rahatlatır bilmiyorum ama babama gelip deseler ki "Sen öl, Suna ayağa kalkacak," bir saniye düşünmez. Ne beni düşünür ne işini, ne de evini bir saniye bile düşünür, inanılmaz bir şey...

İnan Kıraç'ın enerjisi, coşkusu ve kılı kırk yaran araştırmaları bugün Suna Kıraç'ı yaşama bağlayan en önemli etken oldu. İnan Kıraç ALS hastalığı konusunda adeta uzman oldu. Dünyada ALS konusunda yapılan bütün araştırmaları izliyor, yeni buluşlar ve araştırmacılar hakkında bilgi sahibi oluyordu. Dünyada bu alanda İtalyanlar, Amerikalılar, Ruslar, Fransızlar ve alternatif tıp alanında da Tibetliler ciddi araştırmalar gerçekleştiriyordu. İnan Kıraç hepsinden haberdardı. İtalya'da Dr. Leetizia Mazzini tarafından yapılan araştırmalarda ilk kez ALS tedavisinde kök hücre kullanıldığı haberi İnan Kıraç için bir müjdeydi. Dr. Mazzini Avustralya'da yapılan bir tıp kongresinde yedi ALS hastasına uyguladığı kök hücre tedavisinin sonuçlarını açıklamıştı. Ne yapıp edip bu doktora Suna Kıraç'ı muayene ettirmek istiyordu. Ancak Suna Kıraç İtalya'ya gidemezdi. Dr. Mazzini ise İtalya başbakanından çok daha zor ulaşılabilen bir isimdi. İnan Kıraç'ın "piyango" diye nitelediği ise Madam Mazzini'nin Torino'da yaşamasıydı. Torino'da Koç Holding'in Tofaş'taki ortağı Agnelli Ailesi ve Tofaş'ın -o yıllarda başındaki isim- Jan Nahum vardı.

> Dedim ki bu büyük bir piyango. Çünkü kadın bir anda çok meşhur oldu. Ben bunu bulurum. Nitekim gerek Fiat'ın Agnelli Ailesi'nin doktorları ve Jan (Nahum) sayesinde ben bu kadını bir hafta sonra gittim buldum. Ve ikna ettim, İstanbul'a getirdim. "Tedaviyi Suna'ya da yapmak isterim," dedi. Yalnız, tedavi bir ameliyat, omuriliğin etrafına kök hücreleri ameliyatla yerleştirecek. Kök hücreyi hastadan alıyor, çoğaltıyor. Yapılırdı-yapılmazdı derken ben bir Türk ekip

topladım, Torino'ya götürdüm. Ondan sonra ikinci ekibi Rusya'dan oluşturdum. Profesör Gennady Sukikh'i de beraberimde götürdüm. Dr. Mazzini ile tanıştırdım. Ve orada Rus doktor, Madam Mazzini'ye şöyle dedi: "Hepsi kabul, ama kabul etmediğim bir şey var. Çünkü sen kök hücreyi ameliyatla buralara implant ediyorsun ama yetmiyor. Dolayısıyla bir daha yapman lazım ama devamlı ameliyat yapamazsın. Ben o nedenle kök hücreyi doğrudan doğruya omuriliğe iğneyle veriyorum, enjekte ediyorum. Gel benim metoduma dön göreceksin daha faydalı olacak. Çünkü tekrar ve tekrar yapabileceğiz." Tam bu sırada Dr. Mazzini bu araştırmada, yöntemi, hayvanlardan önce doğrudan hastalara uyguladığı için Torino Üniversitesi'nden alındı, cezalandırıldı. Çok kısa bir süre sonra da yaptıkları yanlışı anladılar ve görevine iade ettiler. Dr. Mazzini araştırmalarına devam ediyor.

İnan Kıraç dünyada ALS araştırmaları yapan bütün önemli bilim insanlarını İstanbul'daki yalıda buluşturmayı başardı. Bilim insanlarının bazıları İnan Kıraç sayesinde tanışıyor ve elde ettikleri bulguları birbirleriyle paylaşıyorlar, ALS konusunda bilim dünyasının zirvesi adeta Suna Kıraç için toplanıyor, bu konsültasyonlar ALS'ye ait sırların keşfinde ve bilgi paylaşımında büyük bir fırsat yaratıyor.

Bilimsel araştırmalarla birlikte alternatif tıpta yapılan araştırmaları da dikkatle takip etti. Henüz Suna Kıraç'ın Amerikan Hastanesi'nde olduğu günlerdi. Tibet'te ALS hastalarının tedavisinde uzmanlaşmış bir hekim bulunduğunu öğrendikten birkaç gün sonra Tibetli Dr. Lobsang Dhondup hastanede Suna Kıraç'ı

tedavi ediyordu. İnan Kıraç, Tibetlilerin kullandığı tedavi yönteminin Suna Kıraç'a çok büyük yararı dokunduğunu düşünüyor:

> Tibetlilerin inancına göre doğada her hastalığı iyileştiren, iyi gelen bir ot vardır. Onların tababeti oldukça eskiye dayanıyor. Nedeni de, tarih boyunca Çin'de kraliyet ailesi hekimlerinin Tibetlilerden oluşması. Temel tezleri şu: Eğer bağışıklık sistemini kuvvetlendirebilirseniz her türlü hastalığı yenersiniz. Her türlü hastalıkta öncelikle bağışıklık sistemini güçlendiriyorlar. Bugün Suna'nın çok şükür olsun, bağışıklık sistemi ve bütün organları, bütün kan verileri, ALS dışında her şeyi mükemmel. Bu aşamaya gelinmesinde 5 senedir bu otlardan yapılan tedavi biçiminin de katkısı olduğunu düşünüyorum.

Suna Kıraç bu tedavi süreci sonunda gitgide yeni yaşamına alıştı. Kendine acımak bu kitapta anlattığımız Suna Kıraç'ın tarzı değildi. Önceleri dostlarının karşısına o suskun ve hareketsiz haliyle çıkmak istemeyen Suna Kıraç giderek yaşama katılmaya başladı. Eşi ve kızı yüzündeki o benzersiz pırıltıyı ve toplum içine çıkma kararını verdiği o anı bugün bile anımsıyor. Aile için büyük bir aşama, Suna Kıraç'ı evden çıkarıp Antalya'ya götürmeleriydi. Suna Kıraç için, içinde her türlü sağlık donanımı olan bir araba yaptırılmıştı. Sonra aynı donanım uçağa da yerleştirilerek ilk kez şehir dışına çıkması sağlandı. Gittikleri yer, Antalya'da Eğitim Gönüllüleri Vakfı'nın Suna ve İnan Kıraç Eğitim Parkı'ydı. Suna Kıraç, Eğitim Parkı'nın açılışına katılamamış, mesajını kızı İpek okumuştu. Mesajdaki bir cümlesi yaşamının bundan sonraki anlamını anlatıyordu "Ömrümden uzun ideallerim var," demişti. Şimdi, bu eserinin karşısında gözlerinde birkaç damla gözyaşı vardı. İnan Kıraç o anın

tanığıydı:

> Sordum: "Çocukları görmek istiyor musun?" Dedi ki; "Çocukları başlangıçta görmeyeyim, dayanamam." Ve park tatil olduktan sonra gittik, parkı gezdik. Oradaki öğretmenlerin bir kısmını görmek istedi, sorular sordu, anlattırdı. Ertesi gün yine gittik. "Arabayla gidelim, kapıları açın çocukları da görmek istiyorum," dedi. Gittik çocukları da gördük.

O gün çocuklar büyük bir olgunlukla "Suna ablalarını" karşıladılar. İnan Kıraç çocukları spor salonuna topladı. "Nedir hastalığı... iyi olacak mı... olmayacak mı..." türünden sorulara yanıt verdi. Sonra da "Ben de sizden rica ediyorum o ne isterse onu yapalım," dedi. Çocuklar "Tamam," dedi.

Üçüncü gün Eğitim Parkı'na gidildiğinde minibüsün kapılarının açılmasını istedi. Çocuklarla beraber oldu. Ağladı, üzüldü. Ama artık çocuklar yanındaydı. Çocuklardan kaçmaz hale geldi.

Akrabaları, dostları ve doktorlar dışında Suna Kıraç ilk kez Antalya'daki "evlatları" ile toplumun önüne çıkmış oldu. Bu adeta yeni yaşamındaki bir kilometre taşıydı. Ertesi sabah kalktığında bambaşka bir Suna Kıraç vardı. Bu defa eşinden Antalya'da yeni yapılan otellerin bulunduğu bölgeye ve özellikle Kremlin Palas'a götürülmesini istedi.

O günden itibaren Suna Kıraç için yeni bir yaşam başladı. İnan Kıraç o bitmez tükenmez enerjisiyle eşinin rahat edebileceği ortamı hazırlıyor Suna Kıraç da artık reddetmiyordu. Suna Kıraç yıllardır kendisine refakat eden bütün ev çalışanlarını beraberine alarak Paris'e gitti. Bu özel uçakta Suna ve İnan Kıraç dışında doktoru, hemşireleri ve ev hizmetlilerinden oluşan 18 kişilik bir ekip vardı.

Sevim Hemşire Paris'e gideceklerini duyduğunda heyecanlanmıştı:

> Çünkü, uçak yolculuğu biraz daha uzun olduğu için, oldukça heyecanlandık ama yine her şey yolunda gitti. Çünkü, yine her şey yanımızdaydı. Hiçbir sorun yaşanmadan, sanki İstanbul içinde bir yere gidiyormuş gibi çok kısa süre içinde, 3,5 saatlik bir yolculuktan sonra Paris'e vardık ve çok kolay oldu.

Paris'te her gün iki saat gezi yapıldı. Louvre Müzesi'nde tam üç buçuk saat gezildi. Şehir dışında şatolar ziyaret edildi. Bu Suna Kıraç'ın yeni yaşamındaki ilk yurt dışı gezisiydi. Notre-Dame Katedrali'ne gitmek istedi. Grup her gün bir başka yerdeydi.

Sonraları Antalya ve Paris'ten sonra Marmaris'e de gidildi. Artık kabuk kırılmıştı. Sonunda İnan Kıraç yeni projesini açıkladı. Niye birlikte denize girmiyorlardı? Yelkenli bir teknenin direklerine konulan asansör tipi bir aletle Suna Kıraç denize de girdi. Mutluluğu yüzünden okunuyordu. İnan Kıraç şimdi çıtayı daha da yükseğe koyuyor ve İpek'in mezuniyetinde eşini Amerika'ya götürme planları yapıyor. İnan Kıraç'a göre değişim kararı yine Suna Kıraç'a aitti.

> Bu tarzda da yaşanabileceğini ve yaşayabileceğini gördü. İpek'e pek çok şey kazandırdığını ve Türk toplumuna yapmak istediği, eğitime yapmak istediği katkıları, her şeyi yapabilme imkânı bulduğunu, artık o da anladı. Suna Kıraç bugün hareket edemese de, konuşamasa da beyni tıkır tıkır çalışıyor ve o beyne sadece ben ve kızım değil, Türkiye'nin de ihtiyacı olduğunu düşünüyoruz.

Suna Kıraç hastalığın ilk yıllarının aksine son bir yıldır ağızdan beslenebiliyor. İnan Kıraç tıp dünyasındaki son gelişmelerin ve araştırmaların ışığında bugün daha umutlu konuşuyor:

> Tabii kök hücre hadisesi ALS konusundaki bütün bilinenleri değiştirdi. Bunu çok açık söylüyorum, göreceksiniz beş sene içinde dünyayı her şeyiyle değiştirecek. Kök hücre araştırmalarında bilhassa Rusya ve Çin çok hızlı gidiyor. ABD ve Avrupa koyu dinciliği nedeniyle bu işte sınırlı kaldılar. Mucize peşinde mi koşuyorum? Evet koşuyorum. Şu an bir şeyim vardı dayanma gücümde, ki tünelin ucundaki ışığı gördüm. Ben Suna'nın bir şekilde iyi olacağına inanıyorum. Zaten görmesem herhalde yıkılırım. Bu hayal mi yahut böyle bir ışık yok mu da ben ışık görüyormuş gibi miyim, diye kendi kendime zaman zaman check ediyorum, hayır bu ışık var.

İnan Kıraç'ın gördüğü ışık aşktı. Suna Kıraç'ın bu yeni yaşamında eşi yeniden ona âşık olmuştu.

Suna Kıraç'ın hastalık sonrası mücadelesi, direnişi ve hastalığını öğrendiği günden itibaren ülkesi ve insanlık için ürettiği projeler ve bu projeleri hayata geçirme konusundaki titizliği ve kararlılığı İnan Kıraç'ı bir kez daha kendine âşık etmişti. Hastalığın son evresinden bu yana altı yıldır eşinin eli, ayağı ve her şeyi olmayı seçmişti. Bu hiç de kolay değildi. Her sabah tazelenmesi gerekiyordu. Şöyle düşünüyordu:

> Her gece yatmadan önce Suna'nın hastalığından dolayı değil Suna'yla bu mücadeleye devam etmem lazım, İnan Kıraç kendini yenile diye hücrelerime talimat veriyorum. Diyorum ki, "Su koymak yok. Bu

> gece bütün aldığım toksinleri atın. Sabaha beni pırıl pırıl yapın." Sabahları da muhakkak gülerek ve bugün çok iyi olacak diye güne başlıyorum. Yani yorulmadan bu işin devamı çok zor.

Her sabah güne gülümseyerek başlamanın sırrı işte o aşkta yatıyordu:

> İnsan severse, âşık olursa yapıyor. Çevrem hep bana soruyor, senin heykelin yapılacak işte şuymuş buymuş... Ben bunları severek çünkü çok sevdiğim bir insana, âşık olduğum kadına yapıyorum ve yapmak durumundayım. Ben de diyorum ki birisi benim gibi severse, benim gibi âşık olursa benden belki daha iyisini de yapabilir. Hiç kaçmayı düşünmedim. Bir şey daha söyleyeyim. Başlangıçta belki evlilik süresi içinde nasıl hepimiz bir süreç geçirdiysek ben de aynı süreci geçirdim. Çok saygınlığı olan bir insan. Her şeyiyle mükemmel bir insan. Tamam, bu özellikleri var ama ondan sonra hastalanmış bir Suna Kıraç var ve mücadele etmek istiyor. Ve o mücadelenin bir nedeni var. Bazı şeyleri bitirememiş onları yapmak istiyor, kızını biraz daha bir yerlere getirmek istiyor. Ben Suna'ya bir daha âşık oldum. Yani benim hakiki sevgim, aşkım hastalıktan sonra yenilendi.

Rahmi Koç'un "altından heykeli dikilecek enişte" diye tanımladığı İnan Kıraç, yaşamını eşine hasretti. Suna Kıraç'ın "ömründen uzun idealleri var"dı. Bu ideallerin gerçekleşmesi için bütün zamanını ayırmaya karar verdi. Çalışma arkadaşlarına bu kararını şöyle izah etti:

> Suna'ya bir söz vermiştim. O sözü yerine getirmek için aşağı yukarı fiili işimden çekilmiş oldum. Arkadaşlarıma dedim ki, "Beyler ben artık bir sembolüm. Sizler bu işin sahibisiniz, sizler götüreceksiniz".

İnan Kıraç'ın eşine verdiği söz, hastalığın ilk teşhisinin konduğu günlerdeydi. Suna Kıraç bir isim olarak değil, projeleri, ülkesine katkıları, kültür ve sanat için gerçekleştireceği yatırımlarıyla anılmaya karar vermişti. Hastalığın hızına karşılık, Suna Kıraç'ın projelerini de hızlandırması gerekiyordu. Antalya'daki müze ve enstitü dışında, İstanbul'da da gerçekleştirmek istediği müze, enstitü ve kültür merkezi projeleri vardı. Her şeyi planlamak yetmezdi. Bu işleri ilk elden takip edecek ve gerçekleştirecek olan kişi İnan Kıraç'tı. Eşine güvence vermişti. "Bütün projelerini birer birer tamamlayacağım," demişti. İşte bunun için iş yaşamından çekilmiş ve bütün zamanını Suna Kıraç'ı unutulmaz kılacak bu projelere ayırmıştı.

Ve sıra önceki bölümde vereceğimizi söylediğimiz müjdeye geldi. Suna Kıraç şimdilerde bütün enerjisini İstanbul'a kazandıracağı bir kültür merkezine ayırıyor. Bu öyle bir kültür merkezi ki, İstanbul'un tam orta yerinde ve tüm dünyada yankı uyandıracak bir görsellik ve içerikte tasarlanıyor. Suna Kıraç Kültür Merkezinin avam projesi dünyanın en tanınmış mimarları arasında gösterilen Kanadalı Mimar Frank O. Gehryve ekibine çizdirildi. Merkez'de iki ana yapı bulunuyor. Ana yapıda 1.650 kişilik konser salonu bulunan birinci yapıda dünyanın önde gelen bütün önemli orkestralarının Türkiye'ye getirilmesi planlanıyor. İkinci binada ise 500 kişilik tiyatro vb. etkinliklerin gerçekleştirilmesi amaçlanıyor. İki binayı birbirine bağlayan geniş ve uzun bölümde ise resim ve heykel sergilerinin açılması öngörülüyor. Suna Kıraç Kültür Merkezi'nde sanat ürünlerinin satılacağı bir alışveriş merkezi, restoran ve kafe gibi ek

yapılar da bulunacak. Yaklaşık 30 bin metrekare kapalı alana sahip olması öngörülen Suna Kıraç Kültür Merkezi de Pera Müzesi ve İstanbul Araştırmaları Enstitüsü gibi Tepebaşı'nda olacak ve yaklaşık 135 milyon dolara mal olacak. Suna ve İnan Kıraç Vakfı'nın bu son eseriyle ailenin kültür, sanat ve tarihe olan katkılarının toplam tutarı 250 milyon doları geçecek.

Artık sizleri o son projesiyle baş başa bırakmadan önce bitirelim.

Suna Kıraç'ın "ömründen uzun idealleri" var. O, hedeflerinin, hayallerinin ve umut dolu yarınların peşinden koşuyor. Ayak seslerini, coşkulu haykırışlarını, kahkahalarını ve dans edişini siz de görebiliyor musunuz?

Ona katılır mısınız?..
(Vaniköy, 2006)

EK - 1

ÖZEL
11/10/1993

Gönderilen: Bn. Semahat Arsel
Bay Rahmi M. Koç
Bn. Sevgi Gönül
Bn. Suna Kıraç

Gönderen: Vehbi Koç

Nejat Eczacıbaşı Bey'in vefatı dolayısıyla birçok firmalar gazetelere ilanlar verdiler. Ben size 1.6.1990 tarihli yazımın ekinde "Çocuklarıma Nasihat ve Tavsiyelerim" başlıklı bir yazı göndermiştim. Bunun bir sureti ilişiktir. Ölümümde tek bir ilan verilsin. Namazım da geniş bir camide kılınsın.

Çocuklarıma Nasihat ve Tavsiyelerim

Her gün namazdan sonra şu duayı yaparım: "Allahım, vadem bittiği zaman bana çektirme, vademi memleketimde getir." Yaşımı biliyorsunuz. Allaha çok şükür bugüne kadar sıhhatli olarak yaşadım.

Vefatımdan sonrası için bazı ricalarımı bu mektup ile size bildiriyorum:

1- Vefatımda bundan evvelki vasiyetlerimde yazdığım veçhile, bütün gazetelere bir tek ilan verilsin. Birtakım firmaların yaptığı gibi her bir şirketin ayrı ayrı ilan vermesini istemiyorum. Altına çelenk göndermek veya bağışta bulunmak isteyenlerin Türk Eğitim Vakfı'na hibede bulunabilecekleri notu konulsun. Bu paraların geliri maddi desteğe muhtaç, kabiliyetli gençlere Amerika'da burs verilmeye tahsis edilsin.

2- Namazım çok cemaat alabilecek bir camide kılınsın. Şişli Camii trafik vs. dolayısıyla çok sıkışık, gelenler sıkıntı çekiyorlar. Aklıma Sultanahmet Camii geliyor, orası geniş ve çok müsait. Yine de takdir sizindir.

3- Cesedim aile kabristanındaki yerine defnedilsin.

* * *

1- Ölümümden sonra Sadberk Hanım Müzesi'nde benim için bir oda ayrılsın.

2- Bu odaya Liste 1'deki eşyalar konsun.

3- 19.1.1984 günü Semahat Arsel, Sevgi Gönül ve Suna Kıraç ile birlikte tespit edilen, şimdiye kadar bana hediye edilen Liste 2'deki eşyalar da bu odaya konsun.

4- Yeniköy'de oturduğum evde mevcut halıları 13.3.1982 tarihinde tespit ettirmiştim (Liste 3). Bunların içinden sadece, Liste 1'de de yazılı olan 318 x 218 ebadındaki ipek halı, müzede benim için tefrik edilen odaya konsun.

5- Her sene doktorlara verdiğim ziyafete devam edilsin.

6- Her sene Ramazan'da eşe dosta verdiğim iftarın devamını arzu ediyorum.

7- Her sene Fatih Camii'nde fukaralara para dağıtılmasına devam edilsin. (20 sene evvel 50 TL ile başladım, bu sene adam başına 5.000 TL verdim. Bu azami 100 kişi oluyor. Zamana göre miktar ayarlanabilir.)

8- Yine her sene Ramazan'da Fatih Camii'nde 5 hatim okuturum, buna devam edilsin:

- Mustafa Koç

- Fatma Koç

- Sadullah Aktar

- Nadire Aktar

- Din kadeşleri

9- Evlerinizdeki kıymetli ve antika eşyaları Sadberk Hanım Müzesi'ne hibe edin. Dört kardeş namına bir bina yaptırılarak her odasına kendi isimleriniz konulsun.

* * *

Aşağıda belirttiğim hususları bilhassa dikkate almanızı rica ediyorum:

1- Büyük emeklerle kurduğum Koç Grubu'nun yaşaması en büyük arzumdur. Bu müessesenin yaşaması için kanuni birtakım tedbirler alındı. Fakat hepinize şimdiye kadar birkaç defa söylediğim gibi, ne kadar hukuki tedbirler alınırsa alınsın, aile arasındaki ahengin bozulmaması çok mühimdir.

2- Birçok müesseseler sen/ben kavgasından ve kaprisler yüzünden yıkılmıştır. Akıllı olanlar işleri devam ettirmişler, kendilerinden sonra gelen nesle devretmişlerdir. Sizlerden rica ve tavsiyem, müessesenin menfaati uğruna her birinizin üzerinize düşen fedakârlığı yapmanızdır.

- İnsanların oldukları yerde ihtilaf olacaktır.

- İhtilafların olduğu yerde anlaşma imkânı olacaktır.

- Elverir ki taraflarda hüsnüniyet olsun.

3- Bugün aileden oğlum Rahmi M. Koç ile kızım Suna Kıraç Koç holding idaresinde vazifelidirler ve bir hayli tecrübe sahibi olmuşlardır. İşlerin yolunda gitmesi için iyi sevki idarecileri seçiniz, en iyi paraları veriniz ve onların mütalaalarını aldıktan sonra karar alınız. Layık olmayan insanları hatır gönül için katiyen işlerin başına getirmeyiniz. Müessesede çalışanlar için bu adam senin, şu adam benim adamımdır hissini katiyen taşımayınız. Bu çok büyük zarar verebilir.

4- Mevcut emlakınızın yenilenmesi ve tamiri dışında, yeni emlaklar alacağım, kendi kendime iş yapacağım, paralarımı orada kullanacağım fikirleri son derece hatalıdır. Bütün kuvvetinizi holdingin daha ileri gitmesine ve kuvvetlenmesine tahsis ediniz.

Buna riayet etmediğiniz takdirde, ayrı ayrı yapacağınız işlerden hayır gelmez, muvaffak olamazsınız, perişan olursunuz.

5- Birinizden biriniz hisselerinizi veya emlakınızı maazallah israf ve kaprislere kapılıp satmaya kalkmayınız. Akla gelmedik zaruret karşısında satmak icap ederse birbirinize satınız. Aksi takdirde hariçten bu hisseleri alacaklar holdinge hâkim olurlar, Aileden kalanların alacakları kararlara engel olurlar, cemiyet içinde size karşı duyulan itibar kaybolur, servetinizi kaybettiğiniz takdirde dostunuz da kalmaz.

6- Şu 10 madde rehberiniz olsun:

(1) Sıhhatinize önem veriniz. Sıhhati yerinde olan bir insan sinirlerine hâkim olur, en çetin meseleleri yerinde ve zamanında halleder. Bunun için yiyeceğinizde, istirahatinizde, eğlencenizde, çalışmanızda ölçüyü kaçırmayınız.

(2) Aile ve iş hayatınızın mazbut olmasına itina ediniz.

(3) Hatasız insan olmaz. Her hatadan ders alarak onu tekrarlamamaya dikkat ediniz.

(4) Sabırla dinleyip, az ve öz konuşmaya özen gösteriniz.

(5) Bir işe karar vermeden önce, o iş hakkındaki raporları, muhaberatı dikkatle okuyunuz. İlgilileri dinledikten sonra karar veriniz. Verdiğiniz kararın uygulanmasını takip ediniz.

(6) Dünyadaki iş âleminin çalışmalarını izleyiniz. Rakiplerinizin durumu ile idare ettiğiniz müessesenin durumunu mukayese ederek gerekli tedbirleri zamanında alınız.

(7) Çeşmenin suyunun her zaman aynı derecede akmayacağını, azalacağını ve bir gün kesilebileceğini göz önünde tutarak

bütçenizde ihtiyatlı olunuz. İsraftan, lüks hayattan kaçınınız. Cemiyet içinde iyi insanlar, iyi aileler olarak babanızın, annenizin bıraktığı itibarı muhafaza ediniz.

(8) Memleketin sosyal ihtiyaçlarının karşılanması çalışmalarına katılınız ve yardımcı olunuz.

(9) Küçükler büyükleri örnek alarak hareket ederler. Davranışlarınızda bunu daima göz önünde tutunuz.

(10) Bir ülkenin en değerli varlığı yetişmiş insan gücüdür. İnsan yetiştirmeyi görev sayınız.

7- Semahat, Rahmi, Sevgi ve Suna, birisi erkek dört çocuğum vardır. Oğlum Rahmi M. Koç'un, Mustafa, Ömer ve Ali isminde üç oğlu oldu. Kızım Suna Kıraç'ın İpek isminde bir kızı vardır. Diğer kızlarım Semahat ile Sevgi'nin çocukları yoktur. Bu çocukların iyi yetişmesi hepinizin üzerine düşen bir vazifedir. Çünkü iyi yetiştikleri takdirde bunlar istikbalde müessesenin devamı için çalışacaklardır.

Bu çocukların arasında hangisi kabiliyetli olursa, ufaktan işe başlamak ve kendilerine mesuliyet verilmek şartı ile çalışsınlar. Kabiliyetli olanlar ileride lazım gelen mevkileri alırlar. Her birine, baş olmaktan ziyade, kabiliyetine göre iş verilsin, kabiliyeti olmayan olursa müessesede iş verilmesin.

Mustafa, Ömer ve Ali tahsillerini tamamladılar. Mustafa Ram Şirketi'nde işe başladı. Ömer 1,5 senesini Amerika'da geçirdikten sonra şimdi Koç Holding'de işe başladı. Ali, babasının talimatı ile Amerika'da bir sene kalacak, ondan sonra dönecek. Çocuklar hangi şirketlerde vazife alırlarsa alsınlar, Rahmi Koç'un çocukları gibi değil, diğer çalışanlar gibi disipline fevkalade uymaları amirlerinin de Rahmi Koç'un çocukları oldukları için kendilerine ayrı muamele yapmamaları ve çalışmaları hakkında vicdanlarına uygun şekilde

not vermeleri lazımdır. Aksi takdirde bu çocukların iyi yetişmelerine imkân yoktur. Yukarıda da işaret ettiğim gibi, kabiliyetli olanlar çalışırlar, kabiliyetlerine uygun derecede yükselirler, kabiliyetli olmayanlar bu müessesede çalışmazlar.

8- 1972 senesinde kurduğum Aile Komitesi devam etsin.

En büyük çocuğum Semahat Arsel bu komitenin başkanlığını yapsın. Görüşlerine inandığım, bugüne kadarki tutumu ile hepinizin birlik olmasına çalışan Semahat Arsel'in tavsiyelerine dikkat ediniz ve onun etrafında toplanınız. Meseleleri aranızda münakaşa ediniz, kavgalarınız aranızda olsun. İttifakla karar almaya çalışınız, olmadığı takdirde çoğunlukla karar alınız ve herkes alınan karara uysun. Hiçbir işinizin dışarı çıkmamasına çalışınız.

9- Vehbi Koç Vakfı'nın yaşaması için elinizden gelen her yardımı yapınız. Koç Holding'in, Temel Ticaret şirketinin ve şahıslarınızın kazancının bu vakfa hibe edilmesi hususu ihmal edilmesin.

10- Annenizin namına Büyükdere'de kurulan Sadberk Hanım Müzesi'nin yaşaması için elinizden gelen her fedakârlığı yapınız.

11- Semahat, Sevgi ve Suna'nın, hedeflerini belirtmek suretiyle, yapacakları her hayrı ve bağışı Vehbi Koç Vakfı vasıtası ile yapmalarını tavsiye ederim.

Çocuklarım ve torunlarım
bir işin başına geçtikleri takdirde,
bugüne kadar geçirdiğim tecrübelere nazaran,
üzerinde dikkatle durmaları icap eden
diğer hususları da aşağıya yazıyorum:

1- Mesai arkadaşları ile münasebetlerinde mesafe bırakmalı, özel dostluklar kurmamalı.

2- Konuşma ve yazışmalarda çok dikkatli olmalı.

3- Verilen kararları aynen tatbik etmeli, ettirmeli ve edilip edilmediğini kontrol etmeli.

4- Ufak menfaatler temini için otoritesinden fedakarlık yapmamalı. Mesai arkadaşlarına boynu bükük olmamalı. Hesap alıp vermesini bilmeli.

5- Aile arasındaki ahenksizlik çalışanlar üzerinde fena tesir yapar. Kendilerine emin bir istikbal görmeyecekleri için işlerine ehemmiyet vermezler veya ayrılırlar. Ayrıca:

- Rekabet bundan azami istifade etmeye kalkar.

- Bankalardaki kredilere tesir yapar.

- Kamuoyunda dedikodu başlar.

- Ortak olduğumuz, iş yaptığımız firmaları rakipler elde etmek için her türlü teşebbüse geçerler.

- Anlaşmazlıklarda kabahat iki tarafta olur. Bunun ölçüsünü

bulmak güçtür. Onun için aile fertlerinin akıllıları kaprisleri bırakıp, işin zarar görmemesi için fedakârlık yapmalıdırlar. (Birbirimizin bağışlanmayan günahı ayrılan fikirlerimizdir. 16.9.1980 tarihli Saatli Marif Takvimi'nden R.W. Emerson'un bir vecizesi.)

Yukarıda belirttiğim bütün bu hususlar rehberiniz olsun. Bunlardan ayrılmamanızı tavsiye ederim.

Vehbi Koç

EK – 2

Suna Kıraç için Damgalar ve Damlalar

Aranızda kardeşim Suna ile birlikte en uzun ve en yakın yaşamış kişi sayılan bendenizle Suna'nın arasında üç yaş fark vardır. Şimdi kimin daha büyük olduğunu artık bu yaştan sonra sorup da işleri karıştırmayın.

Her ne kadar ablam dokuz aylıkken, "Hâlâ, leyleğe bak," demişse de ben 6 yaşından itibaren kendimi ve Suna'yı hatırlamaktayım.

Her ikimiz de İkizler burcuyuz. O, Haziran'ın 3'ünde, ben ise 5'inde, aynı odada, Keçiören, Ankara'da doğduk. Apayrı karakterlere sahip olsak da çok müşterek taraflarımız da bulunmaktadır. Örneğin, aynı adamları beğeniriz, Allahtan aynı adamlara âşık olmadık. Ama aynı adamlar hoşumuza giderdi. Birbirimize aldığımız hediyeleri çok beğenir, takdir ederiz. Aynı zevkleri paylaşmaktayız. Mesela müzik zevkimiz, sanat meraklarımız ve buna benzer konularda oldukça anlaşmaktayız. Bütün bu uyumlu taraflarımıza karşılık, o ağırbaşlı, hayatı ciddiye alan bir kişiliğe sahip. Ben ise hayatın hoş taraflarına bakıp, gününü gün etmeye bakan biriyimdir.

Çocukluğumuzda, oyuncaklar yüzünden kavga ettik. Ben ilkmektebe başladığımda beni kıskandı ve o da okula geldi benimle. Biraz büyüdüğümüzde benim hep kaçamaklarımı yakalayıp, beni tehdit etti.

Okul zamanı şayet canımız okula gitmek istemezse ben, bugün canım okula gitmek istemiyor diye açık açık itiraf edip zorla okula gönderilirdim. Suna ise fevkalade hastalık numarası yaparak evde kalmayı çok iyi başarırdı. Genç kız olduğumuzda giyim

kuşam paylaşması kavgasına tutuştuk. Evlenip de adam olduğumuzda ise birbirine hayran iki kardeş olmuştuk. Birbirimizin yaptıklarını takdir edip, bazı kendimizce aşırı olduğuna inandığımız hususlarda birbirimize cesaret veririz.

Avrupa'da beraber dolaşmaya bayılırız. Çünkü çok organize olduğumuz için hiç boş vakit geçirmeyiz. Görülmesi gereken sergiler, tiyatrolar, müzeler, müzikaller hep önceden ayarlanır ve bu arada iş görüşmeleri ve alışveriş de eksik kalmazdı programlardan. Biz zaten dört kardeşe, babamız ve anamızdan sonsuz bir enerji geçmiştir. Başta kocalarımız ve arkadaşlarımız, hepsi bizlere şaşmaktadırlar.

Fevkalade malına sahip bir insandır. Kocası ve çocuğu bizlerden daha önce gelmekte olup kıymetlidir. İstediği zaman fevkalade gaddar olabilir. Zaman zaman da çok inatçıdır, ama sevdiği insanlara yüreği kocamandır. Arkadaşlarına karşı vefalıdır. Ketumdur.

Beraberce hoş bir kardeşlik geçirdik ve hâlâ geçirmekteyiz.

Sevgi Gönül

SUNA KIRAÇ'IN ALBÜMÜNDEN...

Çocukluk yıllarında "büyümüş de küçülmüş" dedirten, olgun ve ciddi bir havası vardı.

Anneleri Sadberk hanım aralarındaki iki yaş farkına rağmen kızları Suna ve Gönül'ü ikiz gibi giydiriyordu. İki kardeş yaşamları boyunca "ruh ikizi" oldu.

Sevgi'nin hastalığı nedeniyle anne ve babası onu Amerika'ya götürmüştü. Anne ve babadan ayrılık Suna'yı olumsuz etkilemişti. Annesi Amerika'dan dönüşte Suna'yı gördüğünde gözlerine inanamadı. Şişmanlamış, "kendisini yemeye vermişti."

Ailenin hiç aksatmadığı bir alışkanlığı vardı. Yılda bir kez çekilen o aile fotoğraflarında Vehbi Koç kızlarına sarılır, onlar da yıllar sonra en çok o anı hatırlardı.

Robert Kolej günleri sadece eğitim değil, bir yaşam okuluydu. Suna'nın *(soldan ikinci)* o yıllardaki en çok etkilendiği öykülerden birinin kahramanı Ayşe Şasa'ydı *(en sağda)*.

Suna, kayağa olan sevgisini hiç yitirmedi. Yaşamı boyunca kayak tatiline mutlaka zaman ayırdı. Her yıl Kıraç Ailesi'nin hiç vazgeçmediği 20 günlük bir kayak tatili vardı.

Robert Kolej bittiğinde Suna'nın en büyük ideali Amerika'da eğitimini sürdürmekti. Ancak kariyeri Vehbi Koç tarafından planlanmıştı ve bu planda Amerika yoktu.

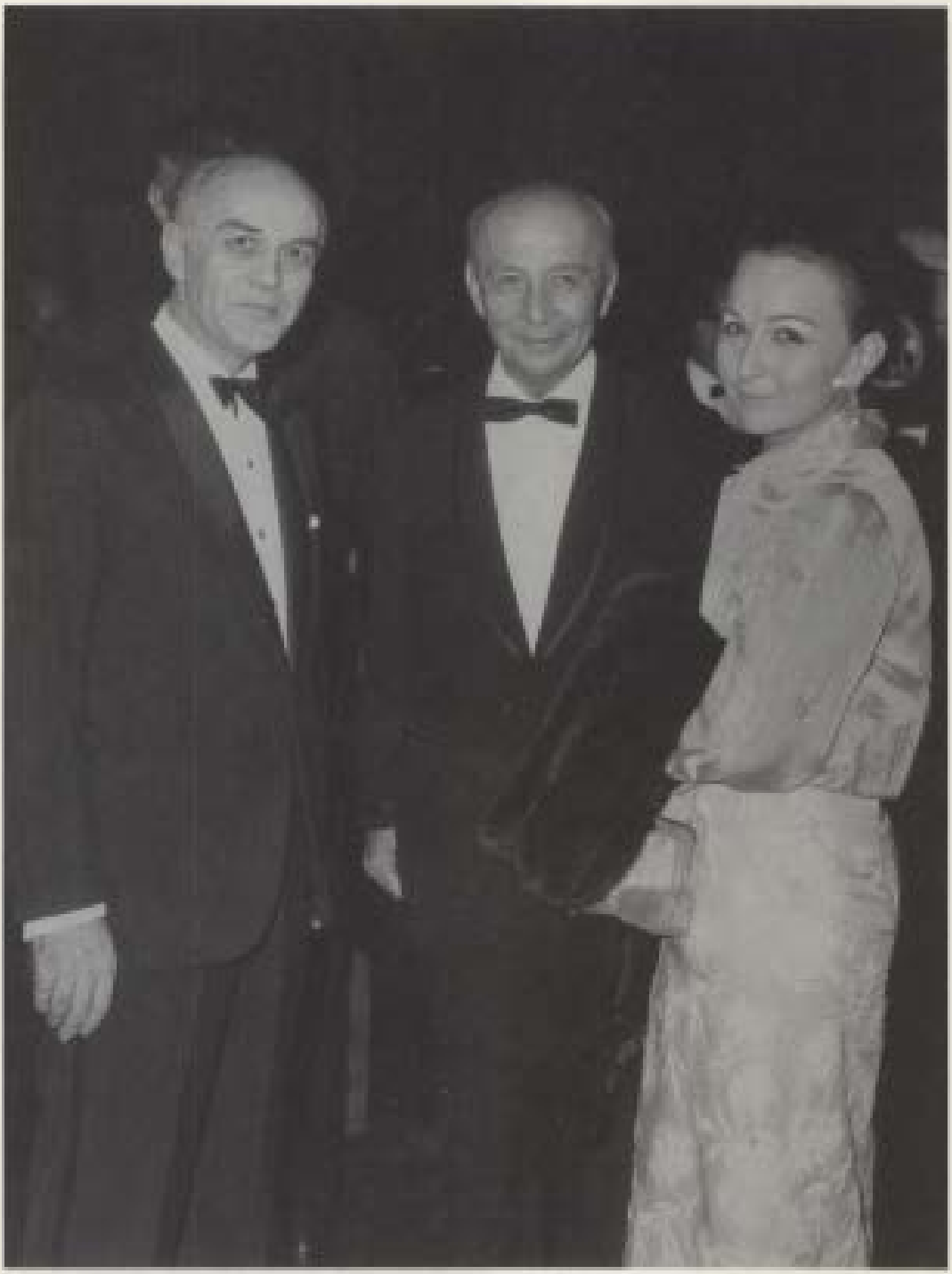

Vehbi Koç Üniversitesi'nin ilk ve tek öğrencisi Suna Kıraç'ın iş yaşamındaki ilk durağı Koç Topluluğu'nun kariyer planlamasından sorumlu Filiz Ofluoğlu'nun yanıydı.

Öğrencilik geride kalmıştı. İş yaşamının ilk kadın yöneticilerinden biri o "erkek dünyasına" zarafeti getiriyordu.

Vehbi Koç, "öğrencisi" Suna'yı hayata hazırlıyordu. Sadece iş yaşamında değil, toplantılarda bile yanıbaşından ayırmıyordu. Hasan Esat Işık'la çekilen bu fotoğrafta bir genç kızın ilk tecrübeleri vardı.

Koçlar, birbirine sevgiyle bağlı büyük bir aileydi.

Suna, İnan Kıraç ile evlilik sürecinde şaşaalı törenlere itirazı ile anne ve ablasını bunaltmış ancak kına gecesinde en çok eğlenen de yine o olmuştu.

Nikah töreninde asıl heyecanlı olan İnan Kıraç'tı.

Kıraçlar'ın evlilik töreninde sadelik ile Koç Topluluğu'nun dostları arasındaki tercihte, ikincisini kabul etmek zorunda kalmıştı. Evlilik törenleri tam bir hafta sürecekti.

Gelenekti... Giden kızın ardından ağlanırdı. Suna'nın bu fotoğrafında kareye giren iki yakınının da elinde mendiller hazırdı.

Asıl geleneği bozan Vehbi Koç'un ta kendisiydi. Yaşamı boyunca ölçülü ve ciddi olan Vehbi Koç, kızının nikah töreninde gözyaşlarını tutamıyor ve hıçkıra hıçkıra ağlıyordu.

Vehbi Koç, kızının bir gün evleneceğini ve iş yaşamını sonlandıracağını düşünüyordu. Öyle olmadı. Koç Topluluğu'nda artık özgüveni ve tecrübesiyle giderek yükselen bir Suna Kıraç vardı.

Koç Ailesi'nin 2. kuşağı: gelinler ve damatlar...

Suna Kıraç, babasının çizdiği yoldan ve onun tarzı ile çalışma biçimini benimseyerek iş yaşamını inşa etti. Babasından en önemli farkı ise, işten başka bir yaşama da sahip olması ve bunu kıskançlıkla korumasıydı. O Vehbi Koç'un dışa dönük haliydi.

Kızkardeşi Sevgi Gönül ile en çok iş yaşamının dışındaki o derinliği paylaşıyorlardı. Sevgi ve Suna sanata, hayata, geziye ve tarihe olan tutkularıyla yaşama renkli bir gözlükle bakıyorlardı. *(Ortadaki Fuat Bayramoğlu)*

İş yaşamındaki farklı rol ve kimlikleri Suna ve İnan Kıraç açısından hiçbir zaman 'sorun' olmadı. Birbirlerinin konumlarına, tercihlerine ve iş tarzlarına hep saygıyla davrandılar. *(Ara Güler arşivinden)*

Koç holding binasından çıktıkları andan itibaren yaşam ikisine aitti. O yaşamın içinde sevgi, paylaşma ve huzur vardı.

O zor bulunan anlardan biri... İş yaşamının yoğun tempo ve geriliminden uzak bir an(ı)...

1970'li yıllarda yaşanan kaos ortamı Suna ve İnan Kıraç'a deniz sevgisini kazandırdı. Ülkedeki krizin sedası teknelerine ulaşmıyordu.

İpek, Kıraç ailesinin yaşamındaki bütün dengeleri değiştirdi.
Zira artık dengeleri kuracak olan sadece İpek'ti.

Bir baba ve kızı...

Bir İpek ve onu sevgiyle bağrına basan iki annesi... (Suna Kıraç ve Sevgi Gönül) ve iki babası... (İnan Kıraç ve Erdoğan Gönül)

Koç Topluluğu'nun kalbi, Aile Komitesi. Vehbi Koç ve evlatları...

Kurdeleler kesilmiş... Koç Ailesi'nin 2. kuşağı bir arada.

Suna Kıraç'ın yaşamındaki en anlamlı gezi.
Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı'nın Güneydoğu'da 15 eğitim parkını birden açtığı o seyahat... 1998 yılı... Terörün en yoğun yaşandığı o günlerde Korgeneral Yaşar Büyükanıt tarafından tahsis edilen bir Skorsky helikopter ile Vakıf yöneticileri ülkenin en ücra köşelerine eğitim meşalesi taşıyor.

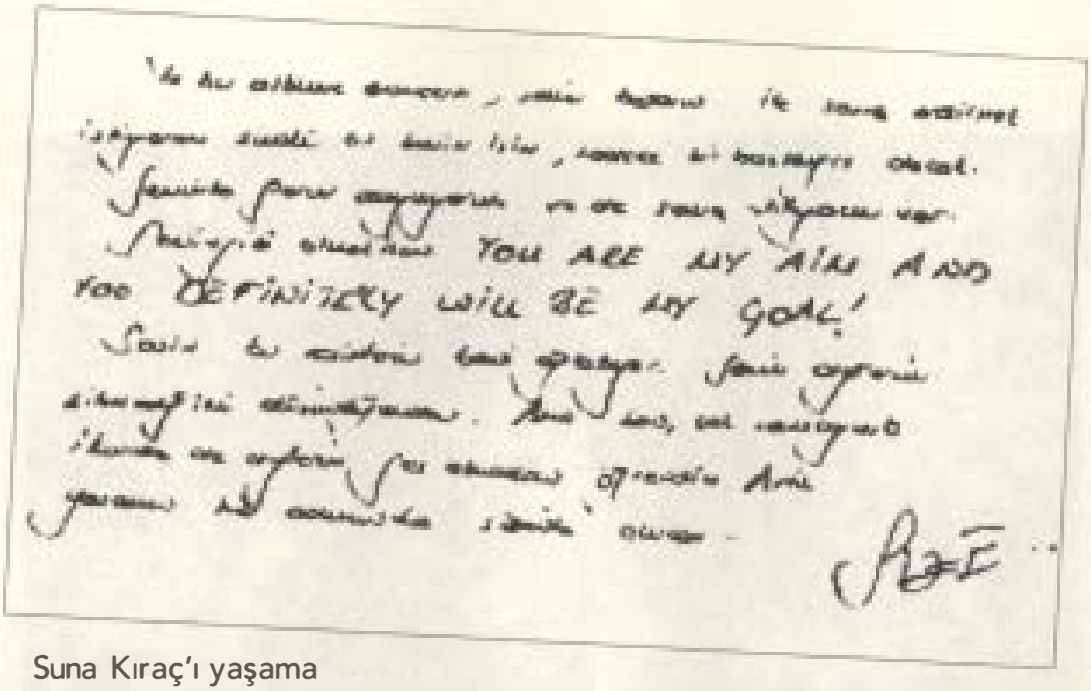
Suna Kıraç o helikoptere binen tek kadın ve inançla, kurucusu olduğu TEGV'in bayrağını taşıyor.

Ülkesine hizmet ve inanmanın ödülü... Suna Kıraç devlet üstün hizmet madalyası alıyor... 9. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel diyor ki: "Şimdi bakın bir iş yapılmış bitmişse onun meşakkatini çekenlerin yüzünde çok ince ince bir tebessüm olur. Yani o kişinin derinliğinden gelen içinden gelen bir memnuniyetin ifadesidir. Ben yalnız Suna hanımda değil bu çeşit eserleri yapıp bitirenlerin bilhassa hayır yapanların pek çoğunun yüzünde hep bu güzelliği görmüşümdür. O güzel bir şeydir."

45 yılın imbiğinden süzülen bir tecrübe... Türkiye'de iş dünyasında kadınların başarı öykülerinin ilk mimarı ve öncüsü Suna Kıraç.

YOU ARE MY AIM AND
YOU DEFINITELY WILL BE MY GOAL!

Suna Kıraç'ı yaşama bağlayan o tarihi kararın altında İpek'in imzası vardı. İpek'in annesine yolladığı mektuptaki satırlar bu albüm ve kitap için geçerli olmamalı... "Ömründen uzun idealleri olan" bir anne, eş, iş kadını, eğitim gönüllüsü, ülkesi ve ailesi için yaşama dört elle sarılan bir direniş öyküsü: Adı Suna Kıraç...

Ve bu albümü annecim, senin başarın ile sona erdirmek istiyorum çünkü bu benim için, sadece bir başlangıç olacak. Seninle gurur duyuyorum ve de sana ihtiyacım var.

Senin gibi olmak için YOU ARE MY AIM AND YOU DEFINITELY WILL BE MY GOAL!

Senin bu resimlerin beni ağlatıyor. Senin değerini bilemediğimi düşündüğümden. Ama ben, çok şanslıyım ki ikinizin de değerini geç olmadan öğrendim. Artık yaşamın her adımında sizinle olucam...

SİZE...

Dizin

15-16 Haziran eylemleri 94
24 Ocak kararları 111, 113
Abacı, Muazzez 39
Abbas, Hiram 96
Agnelli Ailesi 131, 138, 261
Akar, Rıdvan 11, 15
Akay, Müşerref 104
Akın, İlhan 180
Akkoyunlu, Lale 40
AKMED 212, 217, 218, 219, 220, 221, 222
Aktar, Emin 63
Alisbah, Hulki 83
Alpöge, Atilla 53
ALS hastalığı 238, 240, 261
Altındağ, Perihan 34
Ankara Palas 28, 57
Araz, Nezihe 208
Arçelik 89, 94, 95, 103, 104, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 120, 121, 242, 243
Arçelik grevi 94
Arıkan, Saffet 29, 30
Arnavutköy Kız Koleji 39, 47
Arsel, Nusret 94, 253
Arsel, Semahat 22, 73, 85, 142, 150, 211, 212, 248, 253, 271, 272, 277
Artam, Evren 244
Aşkar, Atilla 185
Atabey, Fahri 158
Ataç, Yusuf 103
Atafırat, Mine 52
Atatürk Kitaplığı 157, 159, 160, 162, 163, 229
Atatürk, Mustafa Kemal 157, 158, 159, 160, 162, 163, 173, 190, 192, 193, 229, 231
Attarbaşızâdeler 19
Avrupa Birliği 138
Ayaz, Nevzat 72
Bağcıvan, Enver 15, 252
Bain and Co. 129, 132
Baldwin, James 44
Başar, Oya 103, 104
Başdoğan, Orhan 110
Beko 118
Berkman, Mehmet Ali 89
Betil, İbrahim 201
Beyazıt, Selahattin 69, 70, 138
Beyaz Park (Sarıyer) 33, 34
Bilderberg toplantıları 138, 139
Bilir, Zehra 34
Birand, Mehmet Ali 137
Birkan, Ayşe 40, 41
Birkan, Ferhunde 31
Birkan, Natuk 30, 31
Boğaziçi Üniversitesi 9, 30, 54
Brecht, Bertold 49
Brunner, Marian 23
Bulgurlu, Bülent 106
Bükelman, Oya 39

Büyükerşen, Yılmaz 192, 193, 194, 195, 197, 201, 203
Cansen, Ege 185
Cezzar, Engin 44
Cezzar, Mine 44
Civaoğlu, Güneri 76
Cumhuriyet baloları 28
Çalıkuşu 42
Çapan, Cevat 44
Çilli (Somersan), Ayşegül 40, 41, 42, 85, 86
Danişment, Nur 77
Darlan, Esin 39
Demirel, Süleyman 184, 187, 189, 304
Demirgil, Demir 140
Divan Oteli 52, 60, 85, 86
Doğan, Aydın 109, 216, 220
Doğan, Yalçın 220
Doğramacı, İhsan 24, 167, 176, 177, 178
Dostoyevski 49
Dümbüllü, İsmail 34
Egemen, Sibel 39, 104
Ekşioğlu, Uğur 103
Eldem, Sedat Hakkı 159, 209
Electrolux 116
Ergin, Sedat 139, 220
Erkal, Genco 44, 45, 53
Erkin, İçten 39, 44
Erzik, Şenes-Dilek 85
Eskinazis, İsak 74, 83, 84, 92
Eskinazis, Nesim 74
Etnografya Müzesi 29
Fiat 64, 126, 130, 131, 138, 179, 261
Ford 86, 115, 130, 131
Ford I, Henry 130, 131
Ford II, Henry 130, 131
Freud, Sigmund 49
Galatasaray Lisesi 164, 165
Galatasaray Üniversitesi 191
Genim, Sinan 216, 220, 225, 231
Geseriyan Ailesi 32
Gönül, Sevgi 85, 94, 98, 99, 209, 211, 212, 213, 219, 226, 238, 239, 254
Gültekin, Bülent 180, 183, 185, 187
Gümrük Birliği 111, 112, 113, 116, 120, 137, 235
Güntekin, Reşat Nuri 42
Güven Park 31
Güzellik yarışması, ilk 34
Hacı Bayram-ı Veli 19, 207
Hacı Mehmet Efendi 19
Halkevleri 194, 197
Halman, Talat 177, 212
Hamlet 49
Hatıralarım, Görüşlerim, Öğütlerim 129
Hawking, Stephen 242
Hayat Hikâyem 129
Hayat Mahalleleri projesi 203
Hıncal, Özcan 89
Hümeyra 39
II. Dünya Savaşı 26
İlkel, Fahir 180

İnönü, İsmet 29, 108
İnönü, Mevhibe 29
İnönü, Ömer 57
İstanbul Araştırmaları Enstitüsü 9, 229, 230, 231, 232, 269
İsvan, Ahmet 159, 160
İşcan, Haşim 83
Kadırga İlkokulu 42
Kafka, Franz 49
Kalafat, Emin 30
Kangal, Ragıba 36, 37, 39
Kaplumbağa Terbiyecisi 227, 228
Karabayoğlu, Vecihi 32
Keskiner, Ahmet 227, 228
Kılıç, Dündar 52
Kıraç, Can 56, 61, 62, 84, 99, 100, 108, 112, 139, 166, 180, 236
Kıraç, İnan 15, 68, 90, 94, 96, 97, 114, 145, 147, 148, 164, 165, 179, 189, 192, 204, 207, 213, 214, 215, 216, 219, 221, 222, 223, 224, 225, 227, 228, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 245, 246, 248, 249, 250, 251, 254, 255, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268
Kıraç, İpek 151, 153, 247, 248, 250, 258, 259, 260
Kıraç, Numan 58
Kıraç, Semiha 58
Kırca, Levent 103, 104
Kızılay baloları 28
Kibaroğlu, Ali 39
Koç Holding'in bombalanması 96
Koç Lisesi 75, 163, 172, 176
Koç Ticaret A.Ş. 83
Koç Üniversitesi 7, 8, 54, 83, 84, 85, 163, 176, 180, 181, 182, 183, 184, 186, 187, 188, 189, 191, 192, 199, 212, 289
Koç, Ali 150, 153
Koç, Mustafa 94, 273
Koç, Ömer 151
Koç, Rahmi 98, 101, 123, 151, 190, 199, 210, 238, 253, 267
Koç, Sadberk 19, 21, 37, 85, 207, 208, 209, 284
Koç, Vehbi 7, 8, 10, 14, 19, 21, 55, 56, 61, 66, 73
Koçzâde Hacı Mustafa 19
Koçzâde Naci Mustafa 19
Koçzâdeler 19
Kostof, Spiro 44, 53
Kotil, Aytekin 158, 160, 161, 162
Kök hücretedavisi 261
Köknar, Ergun 53
Köy Enstitüleri 194, 197
Köy Odaları 194
Kurt, Ali 60
Kutadgobilik, Tuğrul 94, 148
Küçük Prens 58
Kütükçü, Halim 25
Kütükçü, Zehra 176
Livaneli, Zülfü 220
Lütufyan, Ojeni 28

Medici Ailesi 220, 221
MESS 95
Mimaroğlu, Sait Kemal 110
Müderriszâdeler 19
Nadir, Kerime 60
Nahum, Bernar 55, 57, 59, 63, 93, 127, 139, 166
Ofluoğlu, Filiz 54, 55, 59, 86, 91, 289
Oğuzman, Kemal 180
Okur, Yiğit 147, 148, 191
Okyay, Fikriye 36
Olgunlaşma Enstitüsü (Ankara) 32
Orbay, Rauf 43
Osman Hamdi Bey 227
Otosan 165, 166, 170
Ökte, Ertuğrul Zekai 161
Özal, Turgut 183, 187
Özdilek, "Şifo" Mehmet 203
Özgel, Hasan 58
Özkırım, Nuran 204, 205, 206
Özkök, Ertuğrul 220
Özsezen, Vedat 96
Pamukçu, Yavuz 39
Pera Müzesi 9, 225, 226, 227, 228, 229, 231, 269
Pirelli 126
Prodi, Romano 138
Pulat, Yüksel 114, 116, 127, 171
Rasim Bey 33
Refiğ, Halit 44, 45
Refik, Selahattin 28
Robert Kolej 35, 51, 53, 86, 164, 187, 191, 194, 200, 212, 286, 287
Sadberk Hanım Müzesi 85, 209, 210, 211, 214, 215
Saracoğlu, Rüşdü 30
Saracoğlu, Şükrü 29, 30
Schmidt, Seymour 185
Selçuk, Münir Nurettin 34
Selışık, Çiğdem 44, 53, 243, 257
Senar, Müzeyyen 34
Sendikalaşma, Koç Topluluğu'nda 93
Sevim Bacı 27
Seyyahi, Jülyet 29
Siemens 56, 130, 131
Sipahi, Galip 103
Smith, James 249
Solakoğlu, Cengiz 102, 103, 105, 109, 110, 116, 148, 150, 193, 195, 196, 197, 201
Somersan, Ayşe (bkz. Çilli, Ayşegül) 85, 86, 187, 248, 255
Sözen, Nurettin 184, 186, 187
Subaşı, Hasan 89, 102, 103, 105, 113, 117, 212, 242
Summers, Miss 40
Suna-İnan Kıraç Vakfı 207, 222, 224, 226, 227, 229, 233, 259, 269
Suna Kıraç Kültür Merkezi 268, 269
Suna Kıraç Kütüphanesi 191
Suna'nın Gözleri 15, 255
Şahinbaş, Tamer 185
Şasa, Avni-Melike 43, 44
Şasa, Ayşe 40, 42, 44, 47
Taftalı, Ümit 223
Tantan, Sadettin 203
Tapan, Erkan 39

Taşcıoğlu, Bilge 41
Tibet, Kartal 39
Tibet tıbbı 261, 263
Tiniç, Seha 85, 185
Tofaş 94, 115, 124, 261
Tokatlı, Atilla 45
Tugay, Feyza 42
Tuğrul, Gülgûn 39
Turkay, Hasan 39
Türk Eğitim Vakfı 157, 195
Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı 90, 199
Türk Kütüphaneciler Derneği 161
Ulaş, Fahrettin 64
Vehbi Koç Belgeseli 84, 137
Vehbi Koç Yurdu 156
Wagner, Rodney 176, 177, 178, 185
Wharton School of Finance 54, 86
Yaşar Kemal 52
Yazarlar Sendikası 159
Yıldırım, Erdal 244
Yılmaz, Atıf 46
Yılmaz, Mesut 183, 184
Yucaoğlu, Erkut 185
Yüceses, Hamiyet 34
Zoga, Ergun 140

Suna Kıraç

ÖMRÜMDEN UZUN İDEALLERİM VAR!

Yayına Hazırlayan
RIDVAN AKAR

Çalışmaya başladığım ilk günden itibaren, bu topluluğun profesyonelleşmesi için büyük çaba sarf ettim. Sağlığım müsaade ettiği ölçüde de bunu yapmaya devam edeceğim.

Bugüne kadar birlikte çalıştığım her kademedeki arkadaşımdan sevgi, saygı ve ciddiyet gördüm. Bunun için mutluyum. Zaman zaman çalıştığıma pişman olduğum anlar oldu, ama geriye dönüp baktığımda dolu dolu bir hayat ve hatıramı yazacak kadar güzel ve heyecanlı anılar var.

Suna Kıraç

10 OCT

Bu kitabın gelirleri TEGV'e bağışlanmıştır.